

A. Spagińska-Pruszk, B. Tošović SRPSKOHRVATSKI JEZIK

Agnieszka Spagińska-Pruszk, Branko Tošović

SRPSKOHRVATSKI JEZIK

*Kurs serbsko-chorwackiego
z gramatyką i wyborem
tekstów*

ISBN 83-7017-398-5

UNIwersytet Gdański

Agnieszka Spagińska-Pruszk, Branko Tošović

SRPSKOHRVATSKI JEZIK

*Kurs serbsko-chorwackiego
z gramatyką i wyborem tekstów*

Gdańsk 1992

Recenzent

Jan Wierzbicki

Skład komputerowy

MANGALA PRESS

Ilustracje

Adam Pękalski

Projekt okładki

Agnieszka Spagińska-Pruszk

Autorzy pragną podziękować
za pomoc w redakcji tekstu

mgr Jolancie Dziubie

ISBN 83-7017-398-5

Copyright by Uniwersytet Gdański

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Wydanie I. Nakład 500 egz. Ark. wyd. 15,0. Papier offset III kl. 70 g. Format B-5
Zamówienie 1047/92. Wyk. w Zakładzie Poligrafii Fundacji Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego

Spis treści

Przedmowa	7
1. Wiadomości wstępne	12
Podstawowe wiadomości o językach używanych w byłej Jugosławii • Język serbsko-chorwacki • Dialekty • Sub-dialekty • Różnice między wariantami i odmianami serbsko-chorwackiego języka literackiego: • Alfabet • Wymowa • Pisownia • Akcent • Iloczas • Pytania kontrolne i ćwiczenia	
2. Kurs podstawowy	29
Čas 1: Djetinstvo, mladost, škola, fakultet (1)	29
Tworzenie pytań w języku serbsko-chorwackim • Odmiana czasownika „biti” w czasie teraźniejszym • Odmiana czasownika „biti” w formie przeczącej • Użycie formy długiej i krótkiej • Odpowiedzi na pytania	
Teksty:	33
Šta je strašno? • Mirsad Bećirbašić: Ime • Branko Ćopić: Orlovi rano lete • U ranu zoru (narodna lirska pjesma)	
Čas 2: Djetinstvo, mladost, škola, fakultet (2)	38
Nazwy dni tygodnia • Tworzenie czasu teraźniejszego (prezent) • Czasowniki „A” odmiany • Czasowniki „I” odmiany • Czasowniki „E” odmiany • Stosunek między bezokolicznikiem a I os.l.poj. czasu teraźniejszego	
Teksty:	42
Mirsad Bećirbašić: Ljubav • Kako su dobili ime dani u tjednu • Toma Slavković: Drugovi	
Čas 3: Porodica	47
Odmiana rzeczowników • Deklinacja I • Deklinacja II • Deklinacja III • Zestawienie końcówek deklinacyjnych • Wymiana spółgłosek w deklinacjach • Rzeczownik; „dijete”, „brat”, „kolo”, „vrata” • Liczebniki główne i porządkowe (I część)	
Teksty	54
Tata je divan • Nikola Škrba: Tebi majko misli lete • Milovan Danojlić: Ostala rodbina	
Čas 4: Pošta (telefon, pismo)	57
Telefon • Formy powitania, pożegnania, pozdrowienia • Rzeczowniki z nieregularnymi tematami • Przymiotniki (klasyfikacja) • Odmiana przymiotników twar-dotematowych deklinacji określonej i nieokreślonej • Odmiana przymiotników mięk-kotematowych • Zestawienie końcówek odmiany przymiotnika • Użycie formy określonej i nieokreślonej przymiotnika • Przymiotniki posiadające tylko jedną z form: określoną lub nieokreśloną	
Teksty:	63

Pismo Isidore Sekulić Milanu Kašaninu • Izet Sarajlić: Pisma (Izbor) • Dragan Rabović: Pismo za lovca • Pisanie listu — użyteczne zwroty

Čas 5: Vrijeme, Brojevi, Koliko je sati 68

Określanie czasu • Sposoby określania czasu • Daty • Liczebniki (2-ga część) • Odmiana liczebników głównych: dwa, tri, četiri • Związek liczebników z rzeczownikami i przymiotnikami • Liczebniki porządkowe

Teksty 72

Kalendar • Ima dana (narodna lirska pjesma) • Dragan Lukić: Četiri devojčice • Peter Mardešić: Brodolom • Učim računati

Čas 6: Stan 80

Czasowniki zwrotne • Zaimki osobowe i zaimek zwrotny. (formy dłuższe i krótsze) • Deklinacja zaimków osobowych i zaimka zwrotnego • Deklinacja zaimka wskazującego (taj), dzierżawczego (moj), względnego (koji) • Deklinacja zaimka określającego jakoś (kakav, kakva, kakvo) • oraz zaimków dzierżawczych trzeciej osoby (njen, njihov) • Deklinacja zaimka dzierżawczego trzeciej osoby (njegov) • Deklinacja zaimka pytającego „tko” (ko), „što” (šta)

Teksty 86

Suvremeni stan • Antun Gustav Šimić: Kuća • Krsto Špoljar: Ti sama, subota, kasno u več • Kada su ljudi počeli da prave kuće?

Čas 7: Životinje 91

Stopniowane przymiotników • Stopień wyższy • Stopień najwyższy • Czasy przeszłe • Czas przeszły (perfekt) • Imiesłów przeszły czynny • Szyk wyrazów w zdaniu przy użyciu czasu przeszłego (perfektu) • Forma przecząca perfektu • Przypadki opuszczenia czasownika posiłkowego w czasie przeszłym perfekt

Teksty 97

Između dve smrti • Ne plači dušo! (narodna lirska pjesma) • Najveći prirodni zoološki vrt u Evropi • Spava li zec otvorenih očiju? • Mirsad Bećirbašić: Ogrlica • Miroslav Krleža: Bila je mjesečina • Miroslav Krleža: Jesenja samoća

Čas 8: Čovjek (fizičko i psihičko stanje) 106

Przysłowki • Tworzenie przysłówków • Nazwy państw (1) — rzeczowniki i przymiotniki

Teksty 110

Prehlada • Vesna Parun: Ushit • Ti ne znaš što je ljubav (narodna lirska pjesma) • Zašto sanjamo • Danko Oblak: Zubobolja • Branko Ćopić: Doktor Jan • Bolujem ja (narodna lirska pjesma) • Jovan Jovanović Zmaj: Ala je lep • Aleksa Mikić: Hrabar dječak

Čas 9: Knjižnica 118

U sveučilišnoj knjižnici • Czas przyszły • Czas teraźniejszy czasownika „htjeti” • Forma przecząca czasownika „htjeti” • Czas przyszły futur • Forma przecząca czasowników w czasie przyszłym (futur) • Czas przyszły dokonany: futur egzaktni

Teksty: 123

Kako su postale biblioteke • Alemka Lisinski: Knjiga za informatičko doba • Jesenje lišće (narodna lirska pjesma) • Nedžati Zakerija: U biblioteci

Čas 10: Ishrana 129

U studentskoj menzi • U restoranu. Za doručkom • U restoranu. Za ručkom • Tryb rozkazujący • Formy trybu rozkazującego niektórych czasowników • Wyrażenie zakazu — negatywna forma niektórych czasowników • Tryb przypuszczający • Tryb przypuszczający czasu teraźniejszego

Teksty: 136

Zašto moramo da jedemo • Vino i gitare (lirska narodna pjesma) • Iz narodne riznice. Jugoslavenska kuhinja

Čas 11: Trgovina 142

U prodavnici • Aoryst • Użycie aorystu

Teksty: 145

Supermarket je rođen u Parizu • Vjekoslav Kaleb: Kišobran • Luka Paljetak: Stonoga u trgovini • Stevan Raičković: Sa pijace

Čas 12: Odmor i razonada 152

Imiesłowy • Imiesłów czynny czasu przeszłego • Imiesłów bierny czasu przeszłego • Imiesłów czynny współczesny • Imiesłów uprzedni

Teksty: 155

Zašto se zamaramo • Kako je nastalo skijanje • Desanka Maksimović: Opomena • Branko Ćopić: Mjesečev gost • Dubravko Ivančan: U spomenar

Čas 13: Putovanja: Sarajevo 162

Nazwy państw i narodowości (2) • Przyimki. Zestwienie niektórych przyimków według • rekcji zależnych od nich wyrazów

Teksty: 165

Sarajevo • Kad je podoh na Bembašu (narodna lirska pjesma) • Aleksa Šantić: Emina • Kako vrši naredbu (narodna bosanska priča) • Dragutin Tadijanović: Žene pod orahom • Ivo Andrić: Na putovanju • Ivo Andrić: Travnička hronika

Čas 14: Putovanja: Dubrovnik 173

Spójniki łączące równorzędne zdania lub części zdania • Spójniki łączące zdania nadrzędne z podrzędnymi

Teksty: 175

Dubrovnik • Adio, mare (narodna lirska pjesma) • San o moru (narodna lirska pjesma) • Dobriša Cesarić: Na novu plovidbu • Zašto je more slano? • Mislio sam da je život (narodna lirska pjesma)

Aneks 182

Czasy rzadko używane • Czas przeszły niedokonany: Imperfek(a)t • Czas zaprzeczony: Pluskvamperfek(a)t

Dodatkowe teksty:.....	183
Dinko Šimunović: Rudica • Da smo se ranije sreli (narodna lirski pjesma) • Petar Petrović Njegoš: Gorski vijenac. Kolo	

Słownik serbsko-chorwacko-polski.....	187
--	------------

Bibliografia ważniejszych prac.....	196
--	------------

Przedmowa

Niniejszy podręcznik jest przeznaczony głównie dla studentów uczęszczających na lektoraty języka serbsko-chorwackiego, a więc dla osób mających przynajmniej podstawowy zasób wiedzy o języku. Może być także wykorzystany przy samodzielnej nauce — bez pomocy nauczyciela.

Podstawą leksykalnej i gramatycznej bazy podręcznika jest współczesny stan języka serbsko-chorwackiego w jego wariacie chorwackim i wymowie (i)jekawskiej oraz w alfabecie łacińskim. Wiele jednak tekstów oryginalnych podano również w wariacie serbskim w alfabecie łacińskim i cyrylicy, a także w odmianie bośniacko-hercegowińskiej (por. Wiadomości wstępne). Cel podręcznika jest uwarunkowany jego ukierunkowaniem praktycznym: dania podstaw do posługiwania się językiem serbsko-chorwackim w codziennych, typowych sytuacjach odnoszących się szczególnie do środowiska studenckiego, psychologicznie najbliższego uczącym się. Autorzy postawili sobie również za zadanie nauczyć studentów swobodnie czytać, rozumieć i tłumaczyć na język polski literaturę piękną, pisać i w mniejszym stopniu — tłumaczyć na język serbsko-chorwacki.

Cele te stały się podstawą struktury niniejszego podręcznika. Składa się on z następujących części:

I Wiadomości wstępne

II Kurs podstawowy.

W „Wiadomościach wstępnych” zawarty jest materiał dotyczący podstawowych informacji o językach używanych w byłej Jugosławii, a w szczególności o języku serbsko-chorwackim (jego statusie, obszarze, dialektach, sub-dialektach, różnicach między wariantami i odmianami, alfabetach), jak również materiał z zakresu praktycznej fonetyki, wymowy, pisowni, akcentu i iloczasu wraz z ćwiczeniami utrwalającymi.

Kurs podstawowy został pomyślany w ten sposób, by słownictwo i zwroty wprowadzać tematycznie na zasadzie tzw. pól semantycznych. Poszczególne sytuacje w dialogach mają pomagać w zapamiętywaniu słów oraz zwrotów w naturalnym kontekście. Teksty dialogowe są napisane przez nosiciela języka i dlatego maksymalnie przybliżone do żywej mowy potocznej. Pod każdym dialogiem znajduje się słowniczek (komentarz leksykalny), w którym zestawiono wszystkie wyrazy i zwroty występujące w tekście. Przyjęto metodę ich klasyfikacji według części mowy, ażeby ułatwić uświadomienie rozróżnień w zakresie serbsko-chorwackich kategorii gramatycznych oraz pomóc w korzystaniu z informacji gramatycznych, które również zostały podane w systematycznym porządku. W objaśnieniach leksykalnych podaje się tłumaczenia znaczeń wyrazów tylko w danym kontekście. Jedynie w niektórych przypadkach zdecydowano się na kilka odpowiedników polskich, żeby lepiej wskazać na zakres znaczeniowy wyrazów.

Część druga lekcji, związana tematycznie z pierwszą, zapoznaje przede wszystkim z tekstami ciągłymi: z językiem literackim pisanym w najważniejszych jego odmianach — a więc z językiem literatury pięknej, z językiem prasy, popularnonaukowym oraz prezentuje wybór łatwiejszych tekstów z tego zakresu. Teksty podane są zarówno w wariacie (i)jekawskim jak i ekawskim, w alfabecie łacińskim i cyrylicy. Celem tej części jest pogłębienie sprawności w mówieniu i pisanu, rozwinięcie nawyku czytania i tłumaczenia na język polski. Można je również wykorzystać jako teksty do czytania samodzielnego. W komentarzach do nich daje się głównie wyjaśnienia frazeologizmów i

niezrozumiałych realiów. Szczególnym rodzajem tekstów dodatkowych jest poezja, która często wiąże się tematycznie bądź gramatycznie z lekcją.

W związku z tym, że koncepcja metodyczna opiera się na zadaniu, by umożliwić uczącemu się przede wszystkim osiągnięcie praktycznej umiejętności posługiwania się językiem serbsko-chorwackim, w mniejszym zaś stopniu zdobycie teoretycznej wiedzy o jego budowie, spośród różnych podsystemów gramatycznych wybrano głównie fonologię, fleksję w jej powiązaniu z semantyką oraz w jej łączności ze składnią zdania prostego. Wybór został podyktowany tym, że w systemie komunikacyjnym języka serbsko-chorwackiego bez znajomości wymienionych podsystemów nie jest możliwe porozumiewanie się. Przedstawiając zagadnienia fleksji starano się zaprezentować jak najprostszy model strukturalny*, dokonano wyboru tylko tego, co konieczne do konstruowania poprawnych wypowiedzi. Tabele zbiorcze, komentarze, systematyczne uporządkowanie materiału gramatycznego, wreszcie różne środki techniczne: ilustracje, zmiana kroju czcionki — mają ułatwić naukę języka osobom o różnych dyspozycjach psychicznych.

W celu pobudzenia zainteresowania studentów szczególny nacisk położono właśnie na różnorodność. Temu też służy podział lekcji na kilka segmentów:

- A — **Dialog** podstawowy wprowadzający leksykę i konstrukcje gramatyczne dotyczące określonego pola semantycznego
- B — **Komentarz leksykalny** szczegółowo omawiający leksykę zawartą w dialogu, występującą po raz pierwszy, która jest podana według części mowy (1) Rzeczowniki (w mianowniku l. poj.), 2) Przymiotniki, imiesłowy, przysłówki (przym. w rodz. męskim) 3) Czasowniki (w bezokoliczniku) 4) Zaimki, przyimki, liczebniki, spójniki, partykuły, wykrzykniki) 5) Wyrażenia 6) Imiona własne
- C — **Komentarz Gramatyczny** omawiający wybrane aspekty struktury języka w systematyczny i uporządkowany sposób. Struktury gramatyczne są wielostronnie zaprezentowane w tekstach, a następnie powtarzane w następnych lekcjach. W ten sposób każda część nawiązuje do pozostałych, co sprzyja powstaniu spójnej całości kursu (wynika to z przyjętej spiralnej metody w nauczaniu języka obcego)
- D — **Teksty (Tekstovi)** w alfabecie cyrylicy i w łacinie.
 - a) w wariantcie chorwackim
 - b) w wariantcie serbskim
 - c) w odmianie bośniacko-hercegowińskiej
 - d) w odmianie czarnogórskiej
- E — **Pytania (Pitanja)** dotyczą podstawowego dialogu oraz jednego, wybranego tekstu (zwykle pierwszego w kolejności podania). Pytania sprawdzają rozumienie tekstu, znajomość słownictwa, stanowią mogą również temat do dyskusji, wypracowań.
- F — **Ciekawostki (Zanimljivosti)**
 - a) żarty, anegdoty (Šale)
 - b) zagadki, przysłowia, złote myśli (Pitalice, Poslovice, Zagonetke, Ma šta kažeš...)
 - c) niezwykle wydarzenia, ciekawe opinie, interesujące fakty (Jeste li čuli da..., Ovo niste znali...)

Podręcznik kończy aneks zawierający wiadomości na temat czasów przeszłych rzadko używanych wraz z towarzyszącym materiałem ilustracyjnym w postaci tekstów,

* Por: Bibliografia

krótki słowniczek serbsko-chorwacko-polski i bibliografia ważniejszych prac.

Propozycje metodyczne:¹

Dialog

- Cel zasadniczy:** Rozumienie mowy i mówienie (od konwersacji kontrolowanej do improwizowanej). Przyswojenie sobie przez uczącego się umiejętności czynnego posługiwania się materiałem.
- Cel dodatkowy:** Egzemplifikacja reguł gramatycznych, ułatwienie lektury tekstów. Dialogi te są tekstami dydaktycznymi, napisanymi specjalnie przez prof. B. Tošovića do niniejszego podręcznika. Mają stanowić pierwszy etap, etap przygotowujący do czytania i rozumienia oryginalnych, trudniejszych tekstów, a jednocześnie dać od razu ogólną orientację w języku poprzez panoramiczny, całościowy sposób prezentacji.

Wskazówki metodyczne:

- Ustna prezentacja dialogu przez lektora (jednokrotna lub wielokrotna)
- Głośne powtarzanie chóralskie i indywidualne
- Krótkie objaśnienia lektora (tzw. rozumienie częściowe, globalne dialogu wyrażające się w odpowiedzi na pytanie: o czym jest ten dialog?)
- Odtwarzanie dialogu przez pary rozmówców
- Czytanie i dokładne zrozumienie dialogu (studenci winni teraz zrozumieć wszystkie słowa i konstrukcje leksykalne przy pomocy KOMENTARZA LEKSYKALNEGO lub lektora oraz konstrukcje gramatyczne — przy pomocy KOMENTARZA GRAMATYCZNEGO lub lektora, niektóre z konstrukcji mogą być tylko zasygnalizowane, a omówione wyczerpująco w kolejnych lekcjach) — tzw. rozumienie całkowite.
- Ćwiczenia polegające na improwizowaniu dialogów z elementów przyswojonych w czasie lekcji
- Ćwiczenia dialogowe improwizowane z elementów poznanych nie tylko w czasie lekcji, ale w czasie dotychczasowej nauki (możliwe transformacje)
- Tworzenie dłuższych wypowiedzi w formie dialogów i monologów na podstawie przerobionego materiału dialogowego i tekstowego
- Pisanie krótkich wypracowań w formie dialogów (lub tekstów ciągłych) na podstawie przerobionego materiału.

Komentarz gramatyczny

Zaczynający naukę języka może przyswoić sobie naturalny tok wypowiedzi językowej początkowo nawet bez refleksji gramatycznej do której można dojść po zapoznaniu się z KOMENTARZEM GRAMATYCZNYM. Taki układ umożliwia uczącemu się przede wszystkim opanowanie aktywnego posługiwania się językiem w naturalnych kontekstach i sytuacjach.

¹ Propozycje te nawiązują m.in. do sugestii zawartych w podręcznikach: L. L. Szkutnik: You Can Learn English, PWN, W-wa 1980; B. Rudzka, Z. Goczołowa: Wśród Polaków. Podręcznik języka polskiego dla cudzoziemców, KUL, Lublin 1981; E. Galdyn, H. Zwolski: Od słowa do słowa. Wybór tekstów do nauczania cudzoziemców języka polskiego, Wyd. Polonia, W-wa 1988

Cel zasadniczy: Ma służyć głównie uczącym się w domu albo przy wyjaśnianiu konstrukcji na lekcji. Nie musi być omawiany w podanej kolejności (systematycznie, według kategorii gramatycznych), ale według potrzeb. Spis zagadnień gramatycznych podany jest w spisie treści.

Cel dodatkowy: Może stanowić punkt wyjścia do szerszych omówień, zwłaszcza kontrastywnych.

Teksty ciągłe:

Cel zasadniczy: Rozumienie tekstu pisanego i mówionego. Wzbogacenie słownictwa, idiomatyki.

Cel dodatkowy: Czynne użycie zaprezentowanych w tekście elementów języka. Utrwalenie wiadomości.

Jest rzeczą pożądaną, aby uczący się od samego początku próbował czytać oryginalne teksty literackie, prasowe. Prezentacja różnego typu tekstów: krótkich (aforyzmy, złote myśli, anegdoty, żarty, przysłowia, ciekawostki, pieśni, wiersze) oraz dłuższych: fragmenty utworów literackich prozą i wierszem, artykułów prasowych umożliwia swobodę w poruszaniu się w obrębie całego materiału. Jeżeli uczący się napotyka na poważne trudności w rozumieniu tekstu, może znaleźć objaśnienia w słowniku, w KOMENTARZU GRAMATYCZNYM, albo może lepiej — przejść do innego tekstu, a do tekstu zbyt trudnego powrócić po pewnym czasie nauki. Próby czytania oryginalnych, pełnych znaczenia tekstów literackich, prasowych, winny zwiększyć atrakcyjność nauki i jej skuteczność.

Wskazówki metodyczne (jeżeli tekst jest omawiany przez lektora na zajęciach)

- Głośne czytanie tekstu przez lektora w całości w sposób ciągły
- Głośne czytanie tekstu przez lektora — zdanie po zdaniu — z objaśnieniami
- Ciche czytanie tekstu przez uczących się, zadawanie przez nich pytań dotyczących tekstu
- Głośne powtarzanie tekstu — zdanie po zdaniu — za lektorem
- Ustna reprodukcja tekstu (opowiadanie)
- Przepisywanie tekstu w domu (ćwiczenia w pisaniu)
- Ćwiczenia retranslacyjne (tłumaczenie tekstów na język polski, następnie z języka polskiego na serbsko-chorwacki, porównanie wyniku z tekstem oryginału). Ćwiczenia takie umożliwiają analizę i korektę błędów, co jest szczególnie ważne przy pracy samodzielnej uczącego się.

Ponieważ wiemy, że rozumienie tekstów pisanych przebiega inaczej niż rozumienie tekstów mówionych, musimy uczyć rozumienia obydwu typów, by rozumienie tekstów pisanych przyszło we właściwym czasie.

Książkę tę uważamy za podręcznik. Jeśli jednak lektor natrafi na grupę o swoim poziomie językowym, książka ta może stanowić zbiór materiałów dla rozwijania znajomości języka.

Pytania

Cel zasadniczy: Sprawdzenie rozumienia dialogu lub tekstu

Cel dodatkowy: Utrwalenie materiału, rozszerzanie zastosowań praktycznych.

Wskazówki metodyczne:

- Udzielenie odpowiedzi na pytania bezpośrednio po przerobieniu dialogu lub tekstu
- Udzielenie odpowiedzi na pytania po pewnej przerwie (np. po dokładniejszym zapoznaniu się z tekstem i dialogami w domu)
- Udzielanie odpowiedzi po pewnej przerwie w celu sprawdzenia stopnia zapamiętania słownictwa, materiału gramatycznego.

Pytania odpowiednio do rodzaju tekstu pisane są łacinką bądź cyrylicą. Studenci powinni opanować w równym stopniu obydwa alfabety.

Wiadomości wstępne

Zjednoczone federacyjne państwo Jugosłowian istniało dopiero od 1918 r. (najpierw jako Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców). Do tego czasu nie było państwa jugosłowiańskiego, a poszczególne narody miały odrębny proces kształtowania państwowości i różne dzieje¹. Ten związek federacyjny tworzyły cztery narody: serbski, chorwacki, słoweński i macedoński. Każdy z tych narodów miał inny proces kształtowania życia narodowego, inną kulturę, religię, inne losy polityczne, różnice w sferze ekonomicznej. Koncepcja utworzenia jednolitego, wspólnego państwa — Jugosławii skończyła się niepowodzeniem. Złożoność historii nie pozwoliła w miejsce czterech narodów stworzyć jeden naród jugosłowiański.² Jugosławia uległa rozpadowi.

Podstawowe wiadomości o językach używanych na obszarze byłej Jugosławii

Na terenach byłej Jugosławii mówi się trzema językami. Na północnym zachodzie, w Słowenii, (ludność: 2 mln., obszar 20 251 km. kw.) Słoweńcy mówią po słoweńsku, w republice Macedonii (ludność 2,1 mln., obszar 25 713 km. kw.) mówi się po macedońsku. Na pozostałym terytorium Jugosławii leżącym w republikach Serbii (ludność 9,8 mln., obszar 88 361 km. kw.), Chorwacji (ludność: 4,7 mln., obszar 56 538 km. kw.), Czarnogóry (ludność 700 000, obszar 13 812 km. kw.), Bośni i Hercegowiny (ludność 4,7 mln., obszar 51 290 km. kw.) Serbowie, Chorwaci i Czarnogórcy mówią po serbsko-chorwacku (około 20 milionów mieszkańców Jugosławii, co stanowi ok. 75% ludności).

Przykłady tekstu słoweńskiego, macedońskiego wraz z przekładem na język serbsko-chorwacki:

Język słoweński

France Prešeren

Vrba

*O, Vrba, srečna, draga vas domača,
kjer hiša mojega stoji očeta,
da b uka žeja me iz tvoj ga sveta
speljala ne bila, golj fiva kača!*

*Ne vedel bi, kako se v strup prebrača
vse, kar srce si sladkega obeta;
mi ne bila bi vera v sebe vzeta,
ne bil viharjev notranjih b igrača.*

*Zvesto srce in delavno ročico
za doto, ki je njima milijunarka,
bi bil dobil z izvoljeno devico;*

*mi mirno plavala bi moja barka;
pred ognjem dom, pred točo mi pšenico
bi bližnji сосед varoval-svet Marka.*

Przekład na język serbsko-chorwacki *Gustawa Krkleca*

Vrba

*O, Vrbo, sretno, drago selo moje,
gdje očinska mi kuća je kraj puta;
za naukom da žeđa, zmija ljuta,
ne otrgnu me iz sredine tvoje,*

*ja nikad ne bih znao čemer što je,
ni jad, sve što mi žive želje sputa;
na vjetru ne bih drhto poput pruta,
bez vjere u se i u snage svoje.*

*Vjerno bi srce i ruku željnu rada
za miraz, kakav nema milijunarka,
podarila mi izbranica mlada.*

*Mirno bi, tiho, plovila mi barka;
od ognja dom i pšenica od grada
pod zaštitom bi bila svetog Marka.*

Język Macedoński
Kosta Racin

Selska Maka

*Покрај нива, покрај лука,
покрај сискине брегови
вода тече — вода влече
селски солзи, селски маки,
селски таги и јадови.*

*Извор-вода извираше,
плодно поле наливаше —
плодно поле плод нареди.*

*Ноќе чума ли одеше,
плод од поле ли береше —
амбар селски пуст остана?*

*Кoj ja суне, koj ja посу
таја слана што покоси
по нивјето пшениците,
по лoзјето гроздовите,*

*та се житице не зелени,
та се грозје не румени,
та од пуста селска маха
аур нема дур од века?*

Przekład na język
serbsko-chorwacki

Seoska Muka

*Pokraj njiva, pokraj luka,
pokraj oniskih bregova
voda teče — vodom kreće
mnogo selskih suza, muka,
selskih tuga i jadova.*

*Izvor-voda izvirala,
plodno polje zalivala-
plodno polje rod rodilo.*

*Noću kuga zar zareda
pa sa polja plod zar pobra-
te pust selski ambar osta?*

*Tko to sipa, tko to rosi
mraz taj i led što pokosi
po njivama mlado žito,
po brijegu trsje vito,*

*te se žito ne zeleni,
te se grožđe ne rumeni,
te kraj truda pregolesa
nikad seljak sreće nema?*

Porównując tekst słoweński i macedoński z tekstem serbsko-chorwackim zauważymy, że są między nimi podobieństwa, ale i różnice. Podobieństwa są spowodowane głównie pokrewieństwem języków, ale i bliskim ich sąsiedztwem. Tak więc słoweński ma wiele wspólnych cech z kajkawskim dialektem serbsko-chorwackiego, a macedoński ma wspólne cechy zarówno z serbsko-chorwackim, jak i bułgarskim. Różnice z kolei wynikły z samodzielnego rozwoju każdego z wymienionych języków.

Język serbsko-chorwacki (srpskohrvatski jezik)

Należy do słowiańskiej grupy językowej, ściślej do jej podgrupy południowo-słowiańskiej. W skład tej podgrupy wchodzi dwa odłamy: południowo-zachodni, obejmujący języki: serbsko-chorwacki i słoweński oraz południowo-wschodni, obejmujący języki: bułgarski, macedoński.

Język serbsko-chorwacki jest językiem ojczystym Serbów, Chorwatów, Muzułmanów*, Czarnogórców. Używa się równolegle kilku określeń: srpskohrvatski, hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Serbsko-chorwacki jest genetycznie jednym językiem, ale funkcjonuje w formie wariantów terytorialnych. Z jednej strony istnieje wschodni (serbski) i zachodni (chorwacki) wariant. Z drugiej, na terytorium Bośni i Hercegowiny funkcjonuje tzw. bośniacko-hercegowińska odmiana, która zawiera elementy

¹ Por. szerzej w: W. Felczak, T. Wasilewski: Historia Jugosławii, Ossolineum 1985

² Por. wszechstronne omówienie problemów w: J. Wierzbicki: Zrośnięte losy, zrośnięte narody (Polityka, Nr 44, 2.XI.1991)

* Muzułmanie — odrębny naród, który oznacza i przynależność narodową i religijną. Istnieje tendencja do wprowadzenia nazwy: Bošnjak (Bośniak). Por. B. Tošović: Poredbeni sociolingvistička paradigma, w: Funkcionisanje jezika u višenacionalnim zemljama, Sarajevo 1990, s.59

językowe typowe dla mieszkańców tej republiki, a zawierające elementy charakterystyczne zarówno dla wschodniego i zachodniego wariantu oraz na terytorium Czarnogóry odmiana czarnogórska będąca ijekawską odmianą wariantu serbskiego.

Język serbsko-chorwacki ma dwa alfabet: łaciński i cyrylici.

Alfabetem łacińskim posługuje się głównie ludność Chorwacji, Bośni i Hercegowiny, cyrylicą tradycyjnie mieszkańcy Serbii i Czarnogóry, chociaż obok cyrylicy używają w pewnym zakresie również pisma łacińskiego.

Dialekty

W języku serbsko-chorwackim występują trzy główne dialekty:

- czakawski
- kajkawski
- sztokawski

Wzięły one swą nazwę od zaimka pytajnego „co”.

Porównajmy:

ča delaš, mladiću? (czakawski)

kaj delaš, dečko? (kajkawski)

što radiš mladiću? (sztokawski)

Zaimek „co” jest tłumaczony w czakawskim przez „ča”, w kajkawskim przez „kaj”, w sztokawskim przez „što”.

Dialekt czakawski — mający wielkie znaczenie dla historii języka serbsko-chorwackiego, gdyż zachował wiele starszych właściwości fonetycznych, morfologicznych, akcentuacyjnych, obecnie zajmuje najmniejsze terytorium. Posługuje się nim środkowa i północno-wschodnia Istria, wąski pas Chorwacji koło Ninu, Zadaru, Šibenika, na wyspach kwarnerskich i dalmatyńskich, w Dalmacji koło Šibenika i Splitu oraz zachodnia część półwyspu Pelješac.

Dialekt kajkawski — ośrodkiem jest Zagrzeb (Zagreb) i Varaždin. Mówi się nim w dorzeczu rzeki Kupy, a na północy aż po rzekę Murę i Drawę. Osiedla kajkawskie znajdujemy również w północnej części Pomorza Chorwackiego oraz w północno-wschodniej Istrii.

Dialekt sztokawski — mówi się nim na całym pozostałym obszarze tj. większej części Chorwacji, Sławonii, Dalmacji (na lądzie), wyspie Mljet, Bośni i Hercegowinie, Czarnogórze, Serbii i Wojwodinie. Tworzy on najważniejszą i największą grupę serbsko-chorwackich dialektów. Stanowi bazę standartowego języka mówionego oraz pisanego. Na nim oparto serbsko-chorwacki język literacki. Vuk Stefanović Karadžić (1787 – 1864), wielki reformator, który położył wielkie zasługi w utworzeniu wspólnego języka serbsko-chorwackiego, wprowadził jako język literacki język ludowy oparty na dialekcie sztokawskim uzasadniając wybór tym, że zajmuje on największy obszar oraz ma największą tradycję literacką. W ortografii przyjął zasadę, na której opiera się pisownia języka serbsko-chorwackiego: Piši kao što govoriš, a čitaj kao što je napisano (Pisz, jak mówisz, a czytaj, jak jest napisane). Dlatego pisownia jest z reguły fonetyczna.

W Chorwacji sztokawska podstawa języka literackiego była przyjęta w pierwszej połowie XIX w. przez postępowych działaczy chorwackiego iliryjского ruchu narodowego, na którego czele stanął Ljudevit Gaj (1809 – 1871).

Współczesny język literacki nie stanowi sobą rygorystycznie normowanej całości, jednakże ma wspólną podstawę gramatyczną i leksykalną gwarantującą całość

jego systemu. Dlatego mówimy o jednym języku w dwóch podstawowych wariantach: wschodnim (serbskim) i zachodnim (chorwackim) oraz dwóch odmianach: bośniacko-hercegowińskiej (bosanskohercegovački standartnojezički izraz) oraz czarnogórski (crnogorski standartnojezički izraz lub cnogorska upotreba).

Sub-dialekty*

Dialekt sztokawski ma trzy sub-dialekty, które powstały jako rezultat odmiennej wymowy prasłowiańskiej samogłoski jat¹. Może być ona wymawiana obecnie jako „i”, jako „e” względnie jako „ije” (dawne długie „e”) lub „je” (dawne krótkie „e”). Por. np. mliko, lip, did (ikawski), mleko, lep, ded (ekawski), mlijeko, lijep, djed (ijekawski). Pierwszy z sub-dialektów, znany jako *ikawski* występuje w zachodniej Bośni, w południowej Sławonii, w części Chorwacji i Dalmacji. Drugi z sub-dialektów — *ekawski* głównie występuje we wschodniej części Jugosławii, w Serbii i Wojwodinie, w części Sławonii. Trzeci — *(i)jekawski* rozpowszechniony jest w zachodniej i południowo-zachodniej Jugosławii tj. w Chorwacji, Czarnogórze, w części Sławonii i Dalmacji, w większej części Bośni i Hercegowiny.

Używających jednego z powyższych kontynuantów dawnego „e” nazywamy ekawcami, ikawcami lub (i)jekawcami.

Obecnie spośród wymienionych sub-dialektów jedynie ikawski, chociaż spotykany w języku mówionym, nie jest traktowany jako język literacki. Pozostałe dwa daly dwa warianty języka literackiego: serbski i chorwacki oraz dwie odmiany bośniacko-hercegowińską i czarnogórską, będące w istocie pośrednimi realizacjami głównych wariantów.

Dwa wymienione warianty: serbski i chorwacki różnią się głównie w słownictwie, ale pod niektórymi względami także fonetycznie, morfologicznie i syntaktycznie. Te różnice spowodowane zostały przede wszystkim odmiennymi wpływami obcymi. Wspólny język literacki ustalił się dopiero w drugiej połowie XIX w. Do tego czasu różne były drogi kształtowania się języka literackiego związane z odmiennym kształtowaniem się historii poszczególnych narodów. Już z przyjęciem chrześcijaństwa z różnych centrów kulturalnych (przez Serbów z Bizancjum, a przez Chorwatów z Rzymu) zaczęło się różnicowanie w rozwoju kultury, które wzrosło po zdobyciu Półwyspu Bałkańskiego przez Turków. U Serbów zaznaczyły się wpływy tureckie, greckie, albańskie, potem węgierskie, rosyjskie, francuskie. U Chorwatów z kolei — włoskie, niemieckie, węgierskie, tureckie, w Bośni poważny wpływ wywarł podobnie jak w Serbii język turecki, rosyjski, węgierski, francuski.

Przykłady różnic leksykalnych:

j. polski	wschodni wariant (serbski)	zachodni wariant (chorwacki)
apteka	apoteka	ljekarna
atrament	mastilo	tinta
chleb	hl(j)eb	kruh
droga	drum, put	cesta

* Termin zaczerpnięty z: Monika Partridge: Serbo-Croat. Practical Grammar and Reader, Beograd 1972, por. Bibliografia...

j. polski	wschodni wariant (serbski)	zachodni wariant (chorwacki)
druk, prasa	štampa	tisak
dworzec	železnička stanica	kolodvor
fabryka	fabrika	tvornica
fryzjer	berberin	brijač, frizer
kelner	kelner	konobar
kino	bioskop	kino
krzyż	krst	križ
kto	ko	tko
lekarz	lekar	liječnik
łyżka	kašika	žlica
piętro	sprat	kat
pociąg	voz	vlak
ręcznik	peškir	ručnik
spodnie	pantalone, čakšire	hlače
teatr	pozorište	kazalište
tydzień	ned(j)elja	tjedan
uniwersytet	univerzitet	sveučilište
zupa	čorba	juha

Wyraźne różnice leksykalne są widoczne również przy określaniu miesięcy:

j. polski	wschodni wariant (serbski)	zachodni wariant (chorwacki)
styczeń	januar	siječanj
luty	februar	veljača
marzec	mart	ožujak
kwiecień	april	travanj
maj	maj	svibanj
czerwiec	juni lub jun	lipanj
lipiec	juli lub jul	srpanj
sierpień	avgust lub august	kolovoz
wrzesień	septembar	rujan
październik	oktobar	listopad
listopad	novembar	studenj
grudzień	decembar	prosinac

Często spotykane są także różnice słotwórcze:

j. polski	wschodni wariant (serbski)	zachodni wariant (chorwacki)
studentka	studentkinja	studentica
lekarz	lekar	liječnik
współczesny	savremen	suvremen
organizować	organizovati	organizirati
włoski	italijanski	talijanski

Różnice słotwórcze nie są jednak bardzo znaczące. Zwykle polegają na przeważającym użyciu jednej z dwóch istniejących w języku morfologicznych dubletów. Spotykane są najczęściej w wyrazach obcych np. w wariantach wschodnim w bezokoliczniku jest często przyrostek *-isati* (z greckiego), w I os. l. poj. *-išem* (albo *-ovati*, *-ujem*), w wariantach zach. *-irati*, *-iram* (z niemieckiego), por. *grupisati* (*grupišem*): *grupirati* (*grupiram*), *kontrolisati* (*kontrolišem*): *kontrolirati* (*kontroliram*).

Rzeczowniki abstrakcyjne tworzy się u Serbów często za pomocą przyrostka *-stvo*, u Chorwatów będzie tu najczęściej *-ost*, por. *odsutstvo*: *odsutnost* (nieobecność). Deminutiva tworzą Serbowie najczęściej za pomocą przyrostka *-če*, u Chorwatów częściej *-ić* por. *lonče*: *lončić* (garnuszek), w zakresie przedrostków wielokrotnie serbskiemu *-iz(is)* odpowiada chorwackie *-ot*, *-pre*, *-pro*, por. *ispratiti*: *otpratiti* (odprowadzić), *ishrana*: *prehrana* (wyżywienie), serbskim czasownikom złożonym z przedrostkami *preo-*, *u-*, *otpo-* odpowiadają chorwackie czasowniki z *pre-*, *iz-*, *od-*, por. *prevladati*: *prevladati* (przemóc), *ujednačiti*: *izjednačiti* (zjednoczyć), serbskiemu przyrostkowi przymiotnikowemu *-an* — chorwackie *-iv*, por. *nepobedan*: *nepobjediv* (niezwyciężony), *nepogrešan*: *nepogrešljiv* (nierozdzielny). Bywają również różnice w rodzaju rzeczowników, we wschodnim wariantach rodzaj żeński, w zachodnim rodzaj męski por. *opservatorija*: *opservatorij* (obserwatorium), *arhiva*: *arhiv* (archiwum), *sveska*: *svezak* (tom) itp. Do najważniejszych różnic fonetycznych między dwoma wariantami języka serbsko-chorwackiego obok wymienionej już zasadniczej różnicy w wymowie ekawskiej (wschodnia) i (ijekawskiej (zachodnia) występują także: Serbowie wymieniają niekiedy „h” w środku i na końcu wyrazu na „v”, por. *gluv*: *gluh* (suchy), *duvan*: *duhan* (tytoń), serbski język literacki zachował w wielu wyrazach po wpływie języka cerkiewnego dawną grupę spółgłoskową „št”, gdy u Chorwatów jest „č” por. *opština*: *općina* (gmina, podstawowa jednostka administracyjna w Jugosławii), *sveštenik*: *svećenik* (duchowny), wschodniemu „v” w imionach pochodzenia greckiego i hebrajskiego odpowiada chorwackie „b” por. *Vavilon*: *Babilon*, *Valtazar*: *Baltazar*, *Avraam*: *Abraham*, serbski ma w niektórych wyrazach w nagłosie „v”, a chorwacki „u” por. *vazduh*: *uzduh* (powietrze), *vaskrsnuti*: *uskrsnuti* (zmartwychwstać). Różnice w zakresie składni między dwoma wariantami są niewielkie. Cechą uważaną za typowo wschodnią jest częste zastępowanie bezokolicznika formą czasu teraźniejszego w połączeniu z „da”, por. *ja ću doći* — przyjdę (zachodnie): *ja ću da dođem* (wschodnie).

Podobnie w czasie przyszłym (Futur) w formie zaprzeczonej w odmianie serbskiej częściej występuje konstrukcja z „da”, podczas gdy w wariantach chorwackich występuje tu bezokolicznik np. *Neću da ga gledam* (serbski) i *Neću ga gledati* (chorwacki).

W czasie tym (Futur) w chorwackiej odmianie stosujemy najczęściej połączenie dwóch wyrazów: bezokolicznika czasownika głównego i wyrazu posiłkowego (np. *imat ću, gledat ću*), w serbskiej zachodzi tu zwykle kontaminacja, zrośnięcie słowa posiłkowego z czasownikiem głównym (np. *imaću, gledaću*).

Na inne różnice między serbskim a chorwackim będziemy zwracać uwagę w kolejnych lekcjach.

Dwie wymienione wcześniej odmiany językowe (bośniacko-hercegowińska i czarnogórska) mają identyczny status z omówionymi wariantami języka literackiego: serbskim i chorwackim. Są one równouprawnione w piśmie i użytku publicznym (czyli można powiedzieć literackie), choć nie nazywa się ich językami literackimi.

Dla sytuacji bośniacko-hercegowińskiej odmiany językowej często przyjmuje się określenie: „neutralizacja wariantów”¹, „krzyżowanie wariantów”¹ lub ich „interferencja”². Terminy te oznaczają, że w języku literackim używana jest leksyka i konstrukcje składniowe z obu wariantów jednocześnie, które przenikają się wzajemnie i mieszają. Powoduje to, iż:

1. cały szereg dubletów wersji języka literackiego serbskiego i chorwackiego używanych jest w Bośni i Hercegowinie paralelnie na kształt synonimicznych wartości. Są to np. *sprat:kat* (piętro), *fabrika:tvornica* (fabryka), *vazduh:zrak* (powietrze), *sretan:srećan* (szczęśliwy), *fudbal:nogomet* (piłka nożna), *utisak:dojam* (wrażenie).
2. W użyciu są wyrazy wybrane selektywnie: czasem z leksyki chorwackiej np. *mli-jeko* (mleko), *špinat* (szpinak), *sjeme* (nasienie) obok równocześnie używanego elementu z wariantu serbskiego np. *ko* (kto), *pozorište* (teatr), *univerzitet* (uniwersytet), *biću* (będę), *kašika* (łyżka).
3. Istnieje także szereg przejściowych postaci, okazjonalnych, czasem bliższych jednemu, czasem drugiemu wariantowi, które jeszcze nie zajęły stabilnych pozycji w języku tej odmiany³.

Tak więc charakterystyczna dla bośniacko-hercegowińskiej odmiany języka elastyczność w stosunku do dubletów opozycyjnych serbskich i chorwackich, które tracą swoją opozycyjność i ulegają neutralizacji sprawiła, że trudno tu mówić o biegunowości, o przeciwstawieniu w stosunku do pozostałych. W literaturze naukowej dlatego bywa ona różnie określana: „subwariantem”⁴, „międzywariantem”⁴, „interwariantem”⁴, „kowariantem”⁵ lub oddzielnym wariantem⁶. W Bośni i Hercegowinie przeważa termin „bosanskohercegovački standardnojezički izraz” lub „književnojezički izraz”. Uważa się bowiem, na ogół, że odmiana ta nie ma językowo relewantnych atrybutów wariantu, które pozwoliłyby ją skodyfikować i oddzielić od pozostałych.

Druga awariantna odmiana — czarnogórska również nie ma charakteru spolaryzowanego, biegunowego. Do jej cech charakterystycznych należy podobieństwo do

¹ S. Janković: Pogled na bosanskohercegovački međuvarijantni jezički tip., w: Pregled LXII/5, Sarajevo 1967, s. 419–450, D. Brozović: O funkcioniranju jezika u jugoslavenskoj federaciji, w: Književni jezik, 14/2, Sarajevo 1985, s. 83–84

² D. Brozović: Standardni jezik, Zagreb 1970, s. 21

³ S. Janković: Varijantska razudjenost srpskohrvatskog standardnog jezika i bosanskohercegovački standardnojezički izraz, w: Funkcionisanje jezika u višenacionalnim zemljama, Sarajevo 1990, s. 23

⁴ Rezolucija Zagrebačkog lingvističkog kruga, w: Jezik, XII/5 1966, s. 135

⁵ S. Janković: Varijantska... op.cit.

⁶ D. Škiljan: Jezična politika, Zagreb, 1988, Pogled u lingvistiku, Školska knjiga, Zagreb, 1980

wariantu serbskiego w wymowie ijekawskiej. Posiada jednakże i pewną specyfikę np. deklinacja hipokoristica jest różna od pozostałych.

Obecnie każdy z narodów byłej Jugosławii szczególnie intensywnie dąży do językowej autonomii, samodzielności. Wyraża się to w chęci określenia każdego z wariantów języka i każdej z odmian oddzielnym językiem literackim (z wyjątkiem czarnogórskiego, mimo uznawanego w zasadzie prawa odrębności narodowej Czarnogórców).

Mówi się więc o chorwackim języku literackim (właśnie szczególnie w środowisku chorwackim istniał od dawna pogląd, że język chorwacki istnieje jako oddzielny język z własną, oddzielną strukturą i historią), serbskim języku literackim, bośniackim języku literackim (bosanski, bošnjački)⁷.

W kwestii tej od dawna funkcjonowało wiele stanowisk. Zasadniczo, w pewnym uproszczeniu, teorie o serbsko-chorwackim języku literackim można by ująć w cztery podstawowe modele⁸.

1. Serbsko-chorwacki język literacki w ogóle nie istnieje, jest tworem sztucznym, abstrakcyjnym. Istnieje tylko serbski język literacki i chorwacki język literacki, każdy o własnej, oddzielnej strukturze, gramatyce i historii. Model ten został bezpośrednio rozwinięty przed II wojną światową, a wyłożony w książce P. Guberiny i K. Krstića „Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika”⁹. W latach 60-tych, 70-tych model ten został reaktywowany¹⁰, a następnie funkcjonował w sferze półoficjalnej, by dzisiaj dojść do głosu ponownie.
2. Serbsko-chorwacki język literacki jest językiem jednolitym, w którym różne wersje językowe stanowią tylko potencjał stylistyczny i źródło wzbogacenia wspólnego języka literackiego poprzez semantyczną dyferencjację synonimów¹¹. Model ten przewijał się od samych początków standaryzacji i kodyfikacji języka serbsko-chorwackiego. Swoje teoretyczne podstawy otrzymał na kongresie jugoslawistycznym w 1965 r., a w latach 70-tych rozwijał się paralelnie z modelem pierwszym. Bardzo charakterystyczne są tytuły rozpraw z tego zakresu: „Neke leksičko-stilske razlike, a ne varijante”¹², „Stvaranje jedinstva književnog jezika Srba i Hrvata i današnje stanje tog jedinstva”¹³. Różnice między dubletami leksykalnymi, słowotwórczymi poszczególnych odmian języka są tu postrzegane jako synonimy i traktowane wymiennie. Procentowo określone są na 3–7% substancji językowej przy podkreśleniu, że różnice nie obejmują struktury języka¹⁴.
3. W ramach serbsko-chorwackiego języka literackiego wydziela się dwa warianty języków literackich: wschodni (serbski) i zachodni (chorwacki). Pogląd ten jest charakterystyczny dla lingwistyki ostatnich dwudziestu lat (N. Ivić, W. Girke, H. Jachnov, M. Radovanović, N. Patridge)¹⁵. Teoretyczną podstawę tego modelu dał najpełniej

⁷ B. Tošović: Poredbeno lingvistička paradigma, w: Funkcionisanje... op.cit. s. 60

⁸ M. Okuka: Teorije o srpskohrvatskom standardnom jeziku, w: Funkcionisanje... op.cit., s. 181–188

⁹ P. Guberina, K. Krstić: Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika, Zagreb 1940

¹⁰ Hrvatski književni jezik i pitanje varijanta, zbornik čas. „Kritika”, Zagreb 1969

¹¹ J. Baotić: Standardni srpskohrvatski jezik, norma i varijante, Književni jezik, 13/3, Sarajevo 1984, s. 120

¹² M. Stevanović: Neke leksičko-stilske razlike, a ne varijante, w: Naš jezik, XIX/4–5, Beograd 1965, s. 195–226

¹³ M. Stevanović: Stvaranje jedinstva književnog jezika Srba i Hrvata i današnje stanje toga jedinstva, w: Naš jezik XVIII/1–2, 1970, s. 1–79

¹⁴ T. Magner: Language and Nationalism in Yugoslavia, w: Canadian Slavic Studies 1/3, 1967, S. Janković: Varijantska... op.cit., s. 13, D. Brozović: Standardni... op.cit., s. 3

¹⁵ M. Ivić: Linguistic Theory in Yugoslavia, W. Girke, H. Jachnov: Theoretische Linguistic in Osteuropa,

D. Brozović w książce „Standardni jezik”¹⁶, w której stwierdził, że warianty są adaptacją jednolitego języka literackiego do tradycji poszczególnych narodów posługujących się nim. Język serbsko-chorwacki funkcjonuje tu jako „langue”, natomiast jego realizacja jako „parole”, by użyć terminów F. de Saussure’a. Chorwacki i serbski, Brozović nazywa wariantami, które z punktu widzenia prawnego i funkcjonalnego mają status samodzielnych języków literackich. Natomiast dla odmiany bośniacko-hercegowińskiej używa terminu „neutralizacja wariantów”, dla czarnogórskiej — „subwariant”.

4. W serbsko-chorwackim języku literackim występują cztery równoprawne jego realizacje, które możemy nazywać literackimi wariantami i na poziomie abstrakcji i na poziomie normy. W ramach tych czterech literackich realizacji polaryzacja występuje tylko między dwoma najbardziej rozprzestrzenionymi: chorwackim i serbskim, pozostałe dwa: bośniacko-hercegowiński i czarnogórski mają funkcjonalnie oraz prawnie ten sam status i neutralizują polaryzację dwóch wymienionych poprzednio. Model ten rozwijał się głównie w Bośni i Hercegowinie począwszy od lat 70-tych.¹⁷

Z językoznawczego i pragmatycznego punktu widzenia jest literacki język serbsko-chorwacki wspólnym systemem, o wspólnym podłożu, którego elementy w konkretnej, leksykalno-gramatycznej realizacji, w procesie komunikacji nieco się różnią, co jednakże nie przeszkadza w porozumiewaniu się. Nie jest trudno zgadnąć czy rozmawiamy na przykład z Serbem, czy z Chorwatem, tak samo jak odróżnimy Anglika od Amerykanina, Niemca od Austriaka. Łatwo są zauważalne różnice w wymowie, niektóre dublety, preferencja pewnych form. Jednakże w nieznacznym albo żadnym stopniu zakłóca to komunikację językową. Naturą języka są ciągłe zmiany, dynamizm rozwoju. Te zmiany są jednak procesem powolnym, rozciągniętym w czasie, uzależnionym zewnętrznie i wewnętrznie. Być może polityczny oraz terytorialny podział i rozpad byłej Jugosławii, migracje ludności doprowadzą do większej językowej dyferencjacji różnych wariantów i odmian języka literackiego oraz znaczącego separatyzmu rozwoju, co może w konsekwencji spowodować nowe lingwistyczne zjawiska.

Języka serbsko-chorwackiego można się uczyć w każdej z jego odmian. Zwykle zasadą jest używanie jednego wariantu języka literackiego, a znajomość pozostałych na tyle, aby być w stanie je rozumieć (w praktyce należy być poinformowanym o różnicach i podobieństwach, a faworyzować użycia, gdzie różnice są nieistotne)¹⁸.

Podkreślamy równy status różnych wersji językowych i ich egzystencję jako alternatywę. Jednakże dwa, najbardziej rozprzestrzenione oraz spolaryzowane warianty: serbski i chorwacki są najlepiej teoretycznie zbadane i skodyfikowane. Dlatego w niniejszym podręczniku będą one najszerzej przedstawione, a wariant chorwacki wysunięto na plan pierwszy. Próbką odmiany bośniacko-hercegowińskiej występuje w lekcji 13 (Putovanja — Sarajevo) w postaci wstępnego dialogu, pytań i tekstu, a odmianę czarnogórską ukazuje tekst Petra Petrovića Njegoša (por. teksty dodatkowe). W seg-

mentach lekcji „Tekstovi” i „Zanimljivosti” występują teksty w różnych wariantach i odmianach języka literackiego oraz w obu alfabetach.

Alfabet

Alfabet cyrylicki składa się z 30 znaków, z których każdy jest odpowiednikiem jednego dźwięku.

Alfabet łaciński składa się z 27 znaków. Ponieważ język literacki serbsko-chorwacki rozróżnia 30 głosek, 3 głoski zostały oddane przez kombinację znaków podwójnych. Są to: *lj*, *nj*, *dž*.

W porównaniu z językiem polskim język serbsko-chorwacki nie ma samogłosek nosowych „*q*”, „*ę*”, przedniego „*y*” oraz spółgłosek odpowiadających polskiemu przedniojęzykowo-zębowemu „*ł*” i średniojęzykowemu „*ś*”, „*ź*”. Ma natomiast średniojęzykowe „*lj*”. Znak podwójny alfabetu łacińskiego „*lj*” służy zawsze do oddania tylko jednego dźwięku, nie wymawia się odrębnego dźwięku „*j*”, spółgłoska ta jest palatalna. Inne palatalne spółgłoski to: „*j*”, „*nj*”, „*ć*”, „*đ*”.

Wszystkie pozostałe spółgłoski są twarde. Tak więc nie ulegają zmiękczeniu, jak to się dzieje w języku polskim, przed „*i*” (por. pol. *ciełę*). Serbsko-chorwackie „*nije*” (nie jest) wymawia się: *n-ije*, *ništa* (nic) jako *n-išta*, *zima* (zima) jako *z-ima*, *sirota* (sierota) jako *s-irota*, *ciklama* (fiołek alpejski, cyklamen) jako *c-iklama*. Spółgłoski te są wymawiane twardo.

Inna cechą różniącą wymowę polską od serbsko-chorwackiej jest zasada, że na końcu wyrazu spółgłoski dźwięczne nie tracą dźwięczności. Błędna, bezdźwięczna wymowa powoduje niekiedy zmianę znaczenia wyrazu, por. *rad* (praca, trud) i *rat* (wojna), *kad* (kiedy, gdy) i *kat* (piętro), *mlad* (młody) i *mlat* (młot), itd. Po spółgłoskach bezdźwięcznych i przed nimi „*v*” nie traci także dźwięczności, nie przechodzi w „*f*”, owca (owca), *bivši* (były), *svila* (jedwab).

Głoska „*r*” odpowiada polskiej spółgłosce „*r*”. Jednakże czasem spełnia funkcję samogłoski (tzw. r zgłoskotwórcze). Następuje to zwykle wtedy, kiedy znajduje się ono między dwoma spółgłoskami np. *krv* (krew), *smrt* (śmierć), *prst* (palec), na początku wyrazu przed spółgłoską np. *rž* (żyto), *rvač* (zapaśnik), na końcu wyrazu po spółgłosce np. *tr* (tarł).

R zgłoskotwórcze, które nie występuje w języku polskim wymawiamy tak, jakby występowała przed nim bardzo krótka, zredukowana samogłoska „*y*”.

Język serbsko-chorwacki nie ma dwugłosek (dyftongów) „*au*”, „*ao*”, „*ae*”, „*eu*”, „*ou*” itd. Każdą z tych samogłosek wymawia się oddzielnie por. *janu-ar* (styczeń), *petna-est* (piętnaście), *ora-o* (orzel). W wyrazach obcych wymawia się niekiedy jako dyftongi „*au*”, „*eu*” np. Austria, restauracja.

Tak samo wyraźnie wymawia się „*i*” przed „*j*” oraz przed samogłoską „*o*” (w tym ostatnim wypadku z lekką jotyzacją) por. *Jugoslavija* (Jugosławi-ja), *bio* (był) jako „*bijo*”.

Tubingen 1976, M. Radovanović: Linguistic Theory and Sociolinguistics in Yugoslavia, International Journal of the Sociology of Language, Berlin, (New York), Amsterdam 1983, M. Patridge: Serbo-Croat Practical Grammar and Reader, Beograd 1972

¹⁶ D. Brozović: Standardni... op.cit.

¹⁷ Mostarsko savjetovanje o književnom jeziku, Sarajevo 1974

¹⁸ P. Strevens: British and American English, Collier - Macmillan, 1972, s. 94

cyrylicki		łaciński		odp. polskie
druk	pismo	druk	pismo	druk
А а	А а	A a	A a	A a
Б б	Б б	B b	B b	B b
В в	В в	V v	V v	W w
Г г	Г г	G g	G g	G g
Д д	Д д	D d	D d	D d
Ђ ђ	Ђ ђ	Đ đ	Đ đ	Dź dź
Е е	Е е	E e	E e	E e
Ж ж	Ж ж	Ž ž	Ž ž	Ż ż
З з	З з	Z z	Z z	Z z
И и	И и	I i	I i	I i
Ј ј	Ј ј	J j	J j	J j
К к	К к	K k	K k	K k
Л л	Л л	L l	L l	L l
Љ љ	Љ љ	Lj lj	Lj lj	L' l'
М м	М м	M m	M m	M m

* jak wyrazach „lipa”, „ulica”

cyrylicki		łaciński		odp. polskie
druk	pismo	druk	pismo	druk
Н н	Н н	N n	N n	N n
Њ њ	Њ њ	Nj nj	Nj nj	Ń ń
О о	О о	O o	O o	O o
П п	П п	P p	P p	P p
Р р	Р р	R r	R r	R r
С с	С с	S s	S s	S s
Т т	Т т	T t	T t	T t
Ћ ћ	Ћ ћ	Ć ć	Ć ć	Ć ć
У у	У у	U u	U u	U u
Ф ф	Ф ф	F f	F f	F f
Х х	Х х	H h	H h	H h
Ц ц	Ц ц	C c	C c	C c
Ч ч	Ч ч	Č č	Č č	Cz cz
Ѣ ѣ	Ѣ ѣ	Dž dž	Dž dž	Dź dź
Ш ш	Ш ш	Š š	Š š	Sz sz

Alfabet łaciński jest tu podany według kolejności liter cyrylickich. Kolejność alfabetu łacińskiego jest następująca:

a b c č ć d dž đ e f g h i j k l lj m n nj o p r s š t u v
z ž

Pisownia

Jak już wspomnieliśmy, w języku serbsko-chorwackim obowiązuje pisownia **fonetyczna**, a więc wyrazy są pisane tak, jak się je wymawia. Każdą zmianę głoski w poszczególnych wyrazach czy formach oznacza się i w piśmie por. *redak* (rzadki) i *retko* (rzadko), *sladak* (słodki) i *slatko* (słodko), *bolestan* (chory) i *bolesna* (chora).

Od powyższej zasady są jednakże dwa odstępstwa:

1. Zachowuje się w pisowni spółgłoskę „d” przed „s”, chociaż ulega ubezdźwięcznieniu por. *gradski* (miejski), *susjedstvo* (sąsiedztwo), *sudski* (sędziowski).
2. Głoska „t” przed „s” pozostaje bez zmiany por. *bratski* (braterski) *sovjetski* (sowiecki, radziecki), *azijatski* (azjatycki).

Zapis fonetyczny obowiązuje w granicach wyrazu, w piśmie bowiem zaznacza się tylko zmiany w wymowie spółgłosek zachodzące w oddzielnych wyrazach, zmian w wyrazach ściśle ze sobą związanych w zdaniu (np. przyimek i rzeczownik) nie uwzględnia się por. *pred kućom* (przed domem), *od tebe* (od ciebie), gdzie pisze się „d”, chociaż wymawiane jest „t”.

W chorwackiej pisowni przyjęto na ogół oryginalny zapis wyrazów obcych, nazwisk, nazw geograficznych, imion por. *Times*, *Shakespeare*, *Bruzelles* w odróżnieniu od dzielnic wschodnich, które w analogicznych przypadkach stosują pisownię fonetyczną por. *Tajms*, *Šekspir*, *Brisel*.

Akcent

W odróżnieniu od języka polskiego, gdzie akcent jest na przedostatniej sylabie, język serbsko-chorwacki ma akcent **ruchomy**, podobnie jak w języku rosyjskim. Może więc padać na różne sylaby w wyrazie, nie pada tylko na sylabę ostatnią. Inną cechą odróżniającą jest zachowanie w języku stałych **różnic iloczynowych**, występują więc samogłoski krótkie i długie. Długość samogłoski polega na przeciąganiu jej wymowy, krótkie samogłoski wymawiamy podobnie jak wszystkie samogłoski w języku polskim.

I wreszci trzecią cechą różniącą język serbsko-chorwacki od polskiego jest **intonacja**, wymawianie głosek o odmiennej wysokości tonu polegające na podnoszeniu lub obniżaniu głosu w czasie artykulacji samogłosek w sylabach akcentowanych, akcent jest więc muzyczny.

Serbsko-chorwacki język literacki ma cztery rodzaje akcentu: dwa akcenty krótkie oznaczane: (\ \), (\) i dwa długie oznaczane (\ /), (/ /). Akcenty te różnią się między sobą intonacją, która jest albo rosnąca (\ \), (\ /), albo opadająca (\ \ \), (\ / /). Mamy więc dwa akcenty z intonacją rosnącą (\ \) krótki i (\ /) długi, oraz dwa akcenty z intonacją opadającą (\ \ \) krótki i (\ / /) długi.

1. Akcent krótki opadający (\ \ \) np. *kōnj* (koń), *glēdati* (patrzeć), *dōbar* (dobry), *brāt* (brat). Akcent ten może padać na wyrazy jednosylabowe (*kōnj*, *brāt*) oraz na pierwsze sylaby wyrazów wielosylabowych (*glēdati*, *dōbar*) zawsze na samogłoskach krótkich. Akcent ten jest podobny do polskiego z lekką intonacją opadającą.
2. Akcent krótki rosnący (\ \) np. *žēna* (żona), *ponēdeljak* (poniedziałek), *Poljākinja* (Polka), *Vāršava* (Warszawa). Akcent ten nie może padać na wyrazy jednosylabowe, może znajdować się na każdej sylabie oprócz ostatniej. Głoskę pod akcentem wymawia się nieco dłużej niż w (\ \ \) z lekko zaznaczoną intonacją rosnącą np. *žēna* wymawiamy tak, jakby wyraz ten składał się z dwóch części dość szybko wymówionych *že-na*.

3. Akcent długi opadający (\ /) np. *sūnce* (słońce), *mlādi* (młody), *sīn* (syn), *grād* (miasto). Akcent ten mogą mieć tylko samogłoski długie, pierwsze w wyrazach wielosylabowych lub wyrazy jednosylabowe. Samogłoskę akcentowaną wymawia się tak, jakby była podwójna i jakby na pierwszej z nich był akcent krótki opadający, podczas gdy druga pozostaje bez przycisku. Jednakże między obiema samogłoskami nie może być żadnej przerwy.
4. Akcent długi rosnący (/ /) np. *rūka* (ręka), *lūka* (port), *pītati* (pytać), *Dalmatīnac* (Dalmatyńczyk). Może padać na każdą zgłoskę w wyrazie z wyjątkiem ostatniej, nie może spoczywać na wyrazie jednozgłoskowym. Głoskę z akcentem wymawia się tak, jakby samogłoska była podwójna, z akcentem krótkim rosnącym na drugiej samogłosce podczas gdy pierwsza ma przycisk słabszy. Jednakże w wymowie nie ma żadnej przerwy.

Akcentów w piśmie nie oznacza się, jedynie z wyjątkiem przypadków, kiedy akcent różnicuje znaczenie wyrazów identycznych w piśmie np.

<i>grād</i>	(miasto)	—	<i>grād</i>	(grad)
<i>dūg</i>	(dług)	—	<i>dūg</i>	(długi)
<i>lūk</i>	(luk)	—	<i>lūk</i>	(cebula)
<i>pās</i>	(pas)	—	<i>pās</i>	(pies)
<i>plākati</i>	(plukać)	—	<i>plākati</i>	(plakać)
<i>tēk</i>	(apetyt)	—	<i>tēk</i>	(dopiero)
<i>slāgati</i>	(składać)	—	<i>slāgati</i>	(skłamać)

Jak już wspomnieliśmy w języku serbsko-chorwackim oprócz akcentu występuje jeszcze długość. Iloczyn odgrywa ważną rolę w odmianie rzeczowników i czasowników. Znak długości np. *ā* zaznacza się w tym przypadku, jeśli z kontekstu jest niejasne znaczenie formy słowa np. dopełniacza liczby mnogiej rzeczowników, odgrywa niekiedy rolę w odróżnieniu znaczenia wyrazów: *žēna* (kobieta) — *ženā* (kobiet), *ōpasan* (opasany) — *ōpasān* (niebezpieczny).

Dystrybucja akcentów*

Sylaba	Wyraz jednosylabowy	Wyrazy wielosylabowe		
		Początek wyrazu	Środek wyrazu	Zakończenie wyrazu
— Akcent				
długi rosnący	—	+	+	—
krótki rosnący	—	+	+	—
długi opadający	+	+	—	—
krótki opadający	+	+	—	—

* Božo Ćorić: Srpskohrvatski za strance, Beograd 1989, por. Bibliografija

Oprócz wyrazów akcentowanych istnieją także wyrazy nieakcentowane. Należą do nich proklitiki tj. wyrazy, które łączą się w akcentową całość z wyrazem następującym (np. przyimki, spójniki, partykuły przeczące) i enklitiki łączące się w wymowie z wyrazem poprzedzającym (np. krótkie formy słów posiłkowych „biti”: *sam, si*, oraz „htjeti”: *ću, ćemo* itd., spójnik „i”, krótsze formy zaimków: *me, ga*, itd.). Por. *Svi su ga pažljivo slušali. Hladan kao stijena. Raščupala se kao da se s vjētrom tūkla. Da je raži koliko je lūži ne bi svijēt gladovao. Kōliko je od zemlje do nēba, toliko je od nēčovjeka do čovjeka.*

Pytania kontrolne i ćwiczenia

1. Jakie języki są używane na terenie byłej Jugosławii?
2. Na jakim terytorium jest używany język serbsko-chorwacki i jakie narody się nim posługują?
3. Do jakiej grupy językowej należy język serbsko-chorwacki?
4. Czy język serbsko-chorwacki jest genetycznie jednym językiem?
5. Kto położył wielkie zasługi w utworzeniu współczesnego języka serbsko-chorwackiego?
6. Jak funkcjonuje ten język?
7. Jakie znasz dialekty i sub-dialekty?
8. Jakie są podstawowe różnice między wariantem wschodnim i zachodnim?
9. Jaki jest używany alfabet?
10. Jakie cechy różnią wymowę polską od serbsko-chorwackiej?
11. Jakie samogłoski i spółgłoski występują w języku serbsko-chorwackim, a nie ma ich w polskim oraz odwrotnie?
12. Jaka obowiązuje pisownia i czy są od zasad pewne odstępstwa?
13. Jakie cechy akcentuacyjne różnią język polski od języka serbsko-chorwackiego?
14. Jakie są rodzaje akcentu w języku serbsko-chorwackim?
15. Czy są wyrazy nieakcentowane?
16. Czy akcent i iloczasa zaznacza się w piśmie?
17. Co rozumiesz przez serbsko-chorwacki język literacki?
18. Przeczytaj wyrazy zwracając uwagę na prawidłową wymowę *lj, nj*.

<i>ponedeljak</i> (poniedziałek)	<i>kuhinja</i> (kuchnia)
<i>ljubica</i> (fiolka)	<i>konj</i> (koń)
<i>ljubav</i> (miłość)	<i>mijenjati</i> (zmieniać, wymieniać)
<i>ljepota</i> (piękność)	<i>nježnost</i> (delikatność)
<i>pedalj</i> (piędź)	<i>Njemačka</i> (Niemcy)
<i>vatralj</i> (pogrzebac)	<i>njegov</i> (jego)

19. Przeczytaj tekst zwracając uwagę na prawidłową wymowę.
Ima lijepih, velikih, zanosnih riječi. To su LJUBAV, LJEPOTA, LJETO i još neke druge riječi na Lj. I ne samo na Lj, već i na S, kao SLOBODA.
Riječi su nježne, meke i dobre kao, na primjer, riječ RUKA.
Riječi su lijepe i ružne. Slatke su, gorke, kisele i slane. Slana je riječ SO. Riječima se mogu ispričati lijepe priče...
Reci koju riječ: veselu-tužnu
lijepu-ružnu
kratku-dugačku
slatku-gorku.

20. Przeczytaj tekst zwracając szczególną uwagę na wymowę głosek *ć, č*:

a)

Nikako nisam znao da izgovaram glas č. Tata se ljutio što pišem ć umjesto č. Onda sam morao da pišem i glasno čitam.

— Čuči čavka na čabru.

Zatim sam vježbao tačan izgovor i ove pjesme:

Usred gore žubore

potočići poskočići.

Pritegnuću opančice,

preskočiću potočice.

Tako sam naučio izgovarati glas i pisati slovo č. Nisam više pisao ć umjesto č.

Mnogo sam se tome radovao.

b)

RIČE VOČIĆ

Riče vóčić u dòčiću, čavka čâvčē na kóčiću.

Otrčao čobānčić u dućānčić da kûpī čānčić, bič i lānčić.

Ū bāšči izā kućē cīčē kūčići, māučū māčići, pījūčū pīlčići, čūcorē pāčići.

Čūčī mōmčić na čilīmčiću pa čēličīm čēkičem tūčē čāvle u čvòrnatū daščūrinu.

Čiča Čutūrilo iz Čāčka sreo Čīru iz Čićārije. Čutūrilo reče Čīri: »Hoćeš li mi, čobānčiću, reći, čiji je ono bičić s ostrim roščićima na čelu?« Čīro mu reče: »Ne znam, čiča Čutūrilo, čiji je bičić, jer ja sam čobanin u Čūnskōm.«

21. Przeczytaj wiersz A. Šantića „Veče na školju” zwracając uwagę na „r” zgłoskotwórcze.

Pučina plava

Vrh hridi

Spava.

Crne trne

Prohladni pada

Zadnji rumeni

Mrak.

Zrak.

22. Przeczytaj przysłowia, zwróć uwagę na „r” zgłoskotwórcze:

Krv nije voda (Krew nie woda)

Ni od zeta sin, ni od vrbe klin (Dziesiąta woda po kisielu)

Što je daleko od očiju, daleko i od srca (Co z oczu, to z serca)

23. Przeczytaj starannie wymawiając:

Za brze jezike

Kneže, vileže, kad te vidješe, razveseliše li ti se?

Na vrh brda vrba mrda.

Pop Krsto trči po crkvi i drži krst u ruci.

Raskiseliše li ti se opanci?

Stoji konj pod pogodnom.

Ture bure valja, bula bure tura; brže Ture bure valja, nego što bula bure tura.

Petar Petru pece pleće; peci Petre, Petru pleće!

Mlin melje pred kotlokrpinom kolibom.

24. Przepisz tekst z ćwiczenia dwudziestego cyrylicą.

25. Porównaj następujące zdania zwracając uwagę na akcenty, które różnicują znaczenia:

Bòlji je đòbar glàs nègo zlátan pás. Pàs làjë.

Kúpio sam na trǵu lúk. Nácrtaj lúk.

Splít je trǵovačkā lúkā. Lúka je dòšao.

U svàkoj búni siròmah se búni.

Zwróć uwagę na wyrazy identyczne w piśmie

pas (pas, opaska) — *pas* (pies)

luk (cebula) — *luk* (obłok)

luka (przystań, port) — *Luka* (imię: Łukasz)

buni — od słowa *buna* — powstanie, *buni* — trzecia osoba czasu teraźniejszego od czasownika *buniti se* (buntować się, podburzać się).

Čas I:

Djetinstvo, mladost, škola, fakultet (1)

A.

- Kako se zovete?
- Zovem se Dragan Petrović.
- Koliko imate godina?
- Imam dvadeset tri godine.
- Gdje radite? Čime se bavite?
- Ja sam student.
- Što studirate?
- Studiram slavenske jezike i književnosti.
- Na kojoj ste godini?
- Na četvrtoj.
- Koju ste školu svršili?
- Svršio sam gimnaziju.
- Sjećate li se često školskih dana?
- Da, rado ih se sjećam, obično sa tugom što su tako brzo i nepovratno prošli.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1. Rzeczowniki:

dan — dzień

gimnazija — gimnazjum, szkoła średnia ogólnokształcąca

godina — rok pl. wiek.

jezik — język

književnost — literatura

student — student

škola — szkoła

tuga — smutek, żal

2. Przymiotniki, imiesłowy, przysłówki:

brzo — prędko, szybko
nepovratno — bezpowrotnie
rado — chętnie

slavenski — słowiański

školski — szkolny

3. Czasowniki

baviti se — zajmować się, ~ čime --
czymś

imati — mieć

proći — przejść, tu: su prošli — minęły
(czas przeszły Perfekt, por. lekcja 7)

raditi — pracować

sam, ste, su — formy krótkie czasow-

nika biti — być (por. „KOMENTARZ
GRAMATYCZNY”)

sjećati se — przypominać sobie, pamię-
tać, wspominać

studirati — studiować

svršiti — ukończyć

zvati se — nazywać się

4. Zaimki, przyimki, liczebniki, spójniki, partykuły, wykrzykniki:

često — często

četvrta — czwarta

čime — czym

dvadeset tri — dwadzieścia trzy

gdje — gdzie

i — i

ih — je

kako — jak

koja — która

koliko — ile

li — czy

što — co, że

tako — tak

5. Idiomy, wyrażenia:

Kako se zovete — Jak się pan (pani)
nazywa?

Zovem se... — Nazywam się..., moje
nazwisko...

Koliko imate godina? — Ile ma pan
(pani) lat?

Što ste po profesiji? — Jaki jest pana
(pani) zawód? Czym się pan (pani) zaj-
muje?

Gdje radite? — Gdzie pan (pani) pra-
cuje?

Na kojoj ste godini? — Na którym jest
pan (pani) roku?

Čime se bavite? — Czym pan (pani)
się zajmuje?

Koju ste školu svršili? — Jaką szkołę
pan (pani) skończyła?

Studirati (nešto)... filologiju, medi-
cinu, tehnologiju — studiować (coś)...
filologię, medycynę, technologię

Biti na godini... — Być na roku...

6. Imiona własne

Dragan — imię

Petrović — nazwisko

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Tworzenie pytań w języku serbsko-chorwackim.

1) Pytania **szczegółowe** zaczynamy od zaimków pytajnych lub zaimków przysłów-
kowych: *tko? (ko?)** — kto?, *gd(j)e*** — gdzie?, *kuda?* — dokąd?, *kada?* — kiedy?,
koliko? — ile?, *zašto?* — dlaczego?, *kako?* — jak?, *odakle?* — skąd?.

np. *Kako se zovete?* (Jak się pan (pani) nazywa?)

Koliko imate godina? (Ile ma pan (pani) lat?)

Pytania możemy również tworzyć za pomocą zaimków rzeczownych *što? (šta?)**

Można pytać o przedmiot: *Šta (što) je ovo? Ovo je kniga.*

Można również pytać o zawód, narodowość.

np. *Što (šta) ste po profesiji?* (Jaki jest pana (pani) zawód, czym się pan (pani) zaj-
muje?).

Šta (što) je on? On je profesor. On je Poljak. (Kim on jest? On jest profesorem.

On jest Polakiem.).

2) W pytaniach **ogólnych** używamy partykuły pytajnej *li* (czy).

np. *Sjećate li se često školskih dana?* (Czy często pan (pani) wspomina szkolne
dni?)

Partykuła ta występuje po czasowniku, na drugim miejscu w zdaniu.

Jeżeli w pytaniu występuje czasownik z krótką i długą formą (por. punkt 3 — np.
jesam, sam), to ogólne pytanie tworzymy za pomocą pełnej formy, z wyjątkiem 3 os.
l. poj. (por. przykłady: punkt 3, użycie formy długiej i krótkiej).

3) Pytania z użyciem czasownika „biti” (być) w czasie teraźniejszym (prezent).

Odmiana czasownika „biti” w czasie teraźniejszym

Krótką formą

L. poj.

1. (ja) **sam** -(ja) jestem
2. (ti) **si** -(ty) jesteś
3. $\left. \begin{matrix} (on) \\ (ona) \\ (ono) \end{matrix} \right\} je$ — $\left. \begin{matrix} on \\ ona \\ ono \end{matrix} \right\} jest$

L. mn.

1. (mi) **smo** -(my) jesteśmy
2. (vi) **ste** -(wy) jesteście
3. $\left. \begin{matrix} (oni) \\ (one) \\ (ona) \end{matrix} \right\} su$ — $\left. \begin{matrix} oni \\ one \end{matrix} \right\} są$

Długą formą

L. poj.

1. (ja) **jesam** -(ja) jestem
2. (ti) **jesi** -(ty) jesteś
3. $\left. \begin{matrix} (on) \\ (ona) \\ (ono) \end{matrix} \right\} jest$ — $\left. \begin{matrix} on \\ ona \\ ono \end{matrix} \right\} jest$

L. mn.

1. (mi) **jesmo** -(my) jesteśmy
2. (vi) **jeste** -(wy) jesteście
3. $\left. \begin{matrix} (oni) \\ (one) \\ (ona) \end{matrix} \right\} jesu$ — $\left. \begin{matrix} oni \\ one \end{matrix} \right\} są$

* Formy podane w nawiasach są synonimami, wariantami ekawskimi (wschodnimi) języka serbsko-chorwackiego.

** Nawias w wyrażeniu *gd(j)e* oznacza, że wariant wschodni brzmi *gdje*, podczas gdy wariant zachodni —
gdje.

*** *Šta?* we wschodnim wariantcie (ekawskim) jest używane w roli zaimka pytajnego *co?*, natomiast *što*
występuje jako zaimek względny *że*, który (Por. sa tugom što su tako brzo i nepovratno prošli). Taka sama
różnica występuje w wariantcie zachodnim, chociaż *što* jest używane w tym wariantcie w obydwu funkcjach i
znaczeniach.

*Jeste.
On rogove ima,
njima preti svima.*

(Odlomak iz čitanke za osnovnu školu)

ORLOVI RANO LETE

(Odlomak)

Početkom te školske godine u selo Lipove stigao je¹ novi učitelj, zloćud stariji čovjek, koga su,¹ po kazni, zbog pijanstva, premjestili¹ u selo iz obližnje varošice. Čim su¹ ga, prvog školskog dana, đaci ugledali¹ onako neispavanog, mrkog i zlovoljnog, nastao je¹ bojažljiv šapat:

— U-uh, s ovim neće biti lako. Bogme ćemo² se poželjeti² naše dobre učiteljice Lane.

— Vidi mu samo nosa, kao paprika.

Dugački Stric, najveći đak u razredu, sjedeći u posljednjoj klupi, prosto nije povjerovao svojim rođenim očima: zar umjesto Lane da dođe ovaj ovdje?

— Ne, nije to istina!

Stric je čvrsto zažmirio, očekujući da novi učitelj iščezne kao priviđenje, ali kad je ponovo otvorio oči, za katedrom stajao još uvijek podbuli stranac s crvenim nosom.

— Ih, nos mu kao paprika.
Gospodin Paprika!

Stric je ponovo zažmirio i počeo u sebi da čita nešto kao molitvu:

— Dragi bože, i sveti Nikola, i sveti Pankracije, i sveti Aleksije, dovedite u razred našu staru učiteljicu, gospojicu Lanu, a ovoga Papriku nosite kud znate.

Sve uzalud. Stric otvara oči, a novi učitelj, stoji li stoji, i mršti obrve.

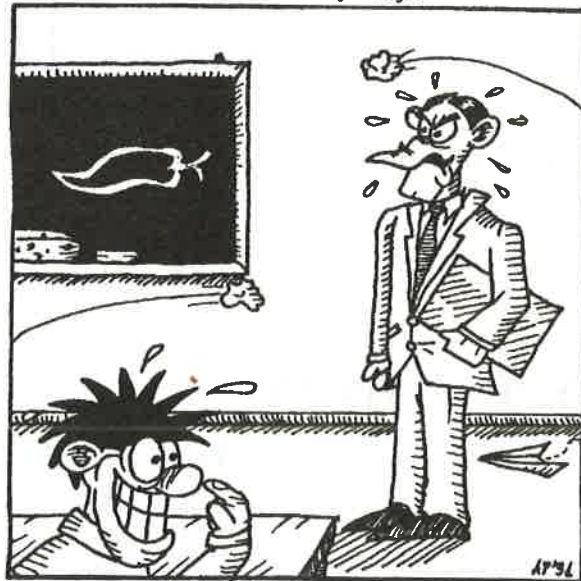
— Ma šta ti to gundaš? — upita ga Jovanče, njegov drug iz klupe.

— Ništa. Naš se učitelj zove Gospodin Paprika. Javi dalje.

Kad je vijest o nadimku Ppaprika stigla negdje do sredine razreda, novi učitelj primijeti kako se đaci sašaptavaju, pa opruži noge i brzo dopade do njih.

— Šta vi tu šapćete, a?! — grmnu on tako strogo da najbliži đak čaptač i nehotice sunu naviše i ukoči se umjestu kao ledenica.

— Šta šapćete?

¹ stigao je, premjestili su, ugledali su itp. — są formami czasu przeszlego, perfekt por. Čas 7. Formy krótkie czasownika „biti” pełnią tu rolę czasowników posiłkowych.

² ćemo se poželjeti itp. — formy czasu przyszlego futurum por. Čas 9

Preplašenom đaku — škljoc — škljoc³ — samo zazvoniše zubi i riječi same od sebe poletješe iz usta:

— Molim, gospodine Paprika, kažu da se vi zovete gospodin Paprika.

— Paprika! Ko⁴ je to kazao?

— Molim, otud iz zadnje klupe.

Dok je strašni učitelj prilazio posljednjoj klupi, Stric je osjećao kako mu se njegove duge noge sve više drvene od straha, (...).

— Ko⁴ je od vas dvojice ono kazao?

Odjednom, neočekivano, Jovanče ustade s mjesta i mirno, čvrstim glasom, odgovori:

— Ja sam rekao.

Iznenaden, učitelj malčice ustuknu.

— Baš ti?

— Jeste.

— A tako, ti buntovniče, je li! Čekaj samo! Ej, ti dugački — viknu on na ukočenog Strica — brzo donesi jednu dobru šibu! (...)

— Magarče, nijesi imao kuraže da se javiš, nego si ostavio druga da zbog tebe strada, je li! I još baš ti ideš da šibu doneseš kojom će da ga biju, a! Evo ti još jedna zaušnica.

Stric se još jednom prezrivo iskesi na svoj lik u prozorčiću i progunda:

— Paprika! Ništa pametnije nisi mogao da izmisliš!

Branko Ćopić

Ime

Tata me zove

Sunce malo

A mama kaže

Milo moje

Po sestri

Ja sam luce

A po ujaku

Leptirko

U dvorištu

Za drugove sam lane

A ponekad i

Miki

Samo me učiteljica

Zove Svjetlanom

Mirsad Bećirbasić

³ škljoc — škljoc — dźwięk naśladowący szczekanie zębów.

⁴ ko=tko

У РАНУ ЗОРУ

У рану зору, зору, зору,
кад сване дан,
ја идем кући сав накресан.

Ја тебе љубим, љубим, љубим,
ти добро знаш,
ти мирно спаваш, а ја немам сна.

Ти мирно спавај, спавај, спавај,
усни синак свој,
а ја даље идем у свој неспокој.

(Narodna pjesma)

E. PITANJA

A:

1. Kako se zovete?
2. Koliko imate godina?
3. Gdje radite?
4. Što studirate?
5. Na kojoj ste godini?
6. Koju ste školu svršili?
7. Sjećate li se često školskih dana?

B(D2):*

1. Tko je početkom školske godine stigao u selo Lipove?
2. Za kim su žalili učenici?
3. Tko je bio najveći dak u razredu?
4. Što znate o učitelju?
5. Što je Stric uradio?
6. Je li molitva bila iskrena i od srca?
7. Kad je Stric otvorio oči, šta je vidio?
8. Je li bila uzalud i druga molitva?
9. Što je Stric rekao nakon toga?
10. Koji je nadimak dobio novi učitelj?
11. Što je učitelj primijetio?
12. Što je učitelj upitao đake?
13. Što je odgovorio preplašeni učenik?
14. Kako se osjećao Stric kada je učitelj prilazio posljednjoj klupi?
15. Što se neočekivano desilo kada je učitelj upitao ko mu je dao nadimak?
16. Je li učitelj bio iznenađen?
17. Šta je učitelj ljutito rekao?
18. Kako je reagovao Stric?
19. O čemu je razmišljao Stric?

* (D2) oznacza, że pytania dotyczą segmentu D lekcji oraz tekstu (2) — drugiego według kolejności tam zamieszczonego.

F. ZANIMLJIVOSTI

Šale

No djeco — kaže otac kad je došao kući s terena — Kažite vi meni kako je u školi?

Perica: — Ja sam u matematici prvi.

— Vrlo lijepo! Sad ti kaži, Ankice, u čemu si ti prva.

— Ja sam stalno prva vani kad zvoni!

RAZLOG ZA PLAČ

Mića je sreo jednog mališana koji plače.

— Zašto plačeš?

— Zato što je počeo školski raspust!

— Pa dobro, ali ti ne ideš u školu!

— Zato i plačem jer tako i nemam školski raspust.

Jeste li već čuli da

u Kini su u modi razna testiranja djece, od jaslaca do fakulteta, a često ih traže i sami roditelji da bi se uvje-

rili hoće li biti nešto od njihovih potomaka. »China Daily« piše da je najdalje otišla škola koja je objavila rezultate tako što je učenike svrstala u »briljantne«, »prilično inteligentne« i »glupe«. Psiholozi upozoravaju na teške traume koje zbog svega toga mogu doživjeti »loše plasirani« osnovci.

Pitalice, poslovice, zagonetke...

- Kako da izbjegnute morsku bolest?
Ostanite na obali.
- Što je povijest?
Proročanstvo unatrag.

Narodne zagonetke

Pâli, pâprika nije; pèčē, vâtra nije; bôdē, tîn nije.

(Kopriva)

ЗРНИЦА

- Ко сваком верује, није здраве памети; ко ником не верује, није здрава срца.
- Много штошта није свршено само зато што није ни почето.

Јован ЈОВАНОВИЋ ЗМАЈ

ČAS 2: Djetinstvo, mladost, škola, fakultet (2).

A.

- Na kome fakultetu studirate?
- Studiram na Filološkom fakultetu.
- Što studirate?
- Studiram slavensku filologiju.
- Na kojoj ste godini studija?
- Na drugoj.
- Kada počinje školska godina?
- Školska godina počinje 1. listopada.
- Kada imate ispitne rokove?
- Ispitne rokove imamo u rujnu, studenom, siječnju, travnju, lipnju.
- Koliko imate časova tjedno?
- Tjedno imamo 30 sati.
- Kada po rasporedu imate časove?
- Časove imamo ponedjeljkom, utorkom i petkom prije podne, a srijedom i četvrtkom poslije podne.
- Gdje se pripremate za ispite?
- Za ispite se pripremam na fakultetu (u čitaonici) i u studentskom domu.
- Gdje stanujete?
- Stanujem u studentskom domu.
- Kakvu imate sobu?
- Imam dvokrevetnu sobu.
- Gdje se hranite?
- Hranim se u studentskoj menzi.
- Imate li stipendiju?
- Nemam, ali dobijam studentski kredit.
- Koji su dani ljepši — studentski ili đački?
- Ljepši su đački.
- Zbog čega?

- Đački su dani vezani za najbolji dio života — za ranu mladost, bezbrižnost, igru, smijeh, zabavu. Student je već odrastao čovjek, on mora da se mnogo ozbiljnije odnosi prema životu i obavezama.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

bezbrižnost — beztroska
čas (pl. časovi) — godzina, lekcja
čitaonica — czytelnia
čovjek — człowiek
dan — dzień
dio — część
fakultet — wydział
godina — rok
igra — zabawa, taniec
ispit — egzamin
kredit — kredyt
menza — stolówka
obaveza — obowiązek
raspored — rozkład, podział godzin
rok (ispitni rokovi) — termin egzaminów, sesja

sat — godzina, lekcja
soba — pokój
smijeh — śmiech
stipendija — stypendium
studije — studia
život — życie

NAZVY DNI TYGODNIA

poned(j)eljak — poniedziałek
utorak — wtorek
sr(ij)eda — środa
četvrtak — czwartek
petak — piątek
subota — sobota
ned(j)elja — niedziela

Uwaga: „Ned(j)elja jest często używana w znaczeniu tydzień, szczególnie w wariantcie serbskim. „Tjedan” również oznacza tydzień, ale głównie w wariantcie chorwackim. Używany jest także na oznaczenie tygodnia leksem: „sedmica”.

NAZVY MIESIĘCY — por. Część Wstępna: różnice między dwoma wariantami serbsko-chorwackiego języka literackiego (różnice leksykalne).

2.

dvokrevetna (soba) — dwuosobowy (pokój)
đački — uczniowski, szkolny
filološki — filologiczny
ljepši - najljepši — stopień wyższy i najwyższy od przymiotnika l(ij)ep — ładny, piękny
ozbiljnije — poważniej, stopień wyższy od przymiotnika ozbiljno — poważnie

rano — wcześniej
studentski (dom) — akademik, Dom Studenta
školska (godina) — rok szkolny, akademicki
tjedno — tygodniowo
vezan — związany, ~ za kogo, za što — związany z kim, z czym

3.

dobiti — otrzymać, dostać
 hraniti (se) — jeść, stolować się
 morati — musieć
 odnositi se — odnosić się

počinjati (se) — zaczyna, rozpoczyna się
 pripremati — przygotowywać
 stanovati — mieszkąć

4.

ali — ale
 kome — komu
 na — na
 za — z

zbog čega — dlaczego
 poslije podne — po południu
 prije podne — przed południem

5.

časove imamo ponedjeljkom — lekcje (tu: zajęcia, wykłady) mamy w poniedziałki
 pripremati se za ispite — przygotować się do egzaminów
 studirati na Filološkom fakultetu —

studiować na Wydziale Filologicznym
 studirati filologiju — studiować filologię
 Ona je na drugoj godini. — Ona jest na drugim roku.

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Tworzenie czasu teraźniejszego

Czas teraźniejszy (prezent, sadašnje vrijeme) tworzy się od tematu czasu teraźniejszego przez dodanie odpowiednich końcówek osobowych* Końcówki czasu teraźniejszego są następujące:

	L. poj.	L. mn.
1. os.	-m	-mo
2. os.	-š	-te
3. os.	-Ø	-ju, -e, -u

W zależności od końcowej samogłoski tematu w odmianie czasownika można wydzielić trzy klasy:

* W serbokroatystyce istnieje kilka różnych klasyfikacji czasownika. W danym podręczniku wydziela się 3 klasy: I — „A”-klasa, II — „I”-klasa, III — „E”-klasa (m.in. przyjęte także w podręczniku: B. H. Зенчук, Е. Йоканович - Михайлова, М. Маркович: Учебник... пор. Библиография). Klasyfikacja ta opiera się na temacie czasu teraźniejszego. Za temat czasu teraźniejszego uważa się formę czasownika w 3. os. l. poj. czasu teraźniejszego np. pitati — on pita, videti — on vidi, tresti — on trese. Zależności między tematem bezokolicznika a tematem czasu teraźniejszego omówiono na str.....

I CZASOWNIKI „A” ODMIANY

bezokolicznik: studirati

	L. poj.	L. mn.
1. os.	studiram	studiramo
2. os.	studiraš	studirate
3. os.	studira	studiraju

Do odmiany tej należą czasowniki z tematem czasu teraźniejszego zakończonym na -a, mające w 1-szej os. teraż. końcówkę -m, a w 3-ciej os. l. mn. końcówkę -ju.

Według tego wzoru odmieniają się m.in. czasowniki: dobivati, gledati, čitati, čekati, imati, pitati, pripremati, odgovarati, spavati, spremati, stanovati, znati.

II CZASOWNIKI „I” ODMIANY

bezokolicznik: govoriti

	L. poj.	L. mn.
1. os.	govorim	govorimo
2. os.	govoriš	govorite
3. os.	govori	govore

Do odmiany tej należą czasowniki z tematem czasu teraźniejszego zakończonym na -i, mające w 1-szej os. cz. teraż. końcówkę -im, a 3-ciej os. l. mn. końcówkę -e.

Według tego wzoru odmieniają się m.in. czasowniki: čutati, graditi, ležati, misliti, nositi, prevoditi, raditi, stojati, trčati, vid(j)eti, voditi, voziti, živ(j)eti.

III CZASOWNIKI „E” ODMIANY

Do odmiany tej należą czasowniki z końcówką -em w 1-szej os. cz. teraż. oraz -u w 3-ciej os. l. mn.

bezokolicznik: zvati

	L. poj.	L. mn.
1. os.	zovem	zovemo
2. os.	zoveš	zovete
3. os.	zove	zovu

Według tego wzoru odmieniają się m.in. czasowniki: čuti, dizati, jahati, kazati, moći, peći, pisati, piti, pomagati, ticati, vikati.

Uwagi:

1. Jeżeli temat czasu teraźniejszego kończy się na samogłoskę, to przed końcówkami osobowymi pojawia się „j” np. piti — pijem, čuti — čujem.
2. W czasownikach z bezokolicznikiem na -ći np. peći, seći, moći itp., których rdzeń kończy się na spółgłoskę tylnojęzykową (peći < pek | ti, moći < mog | ti) zachodzi wymiana spółgłoskowa przed -e: k:č, g:ž

np:	1 os. l. poj.	2.os. l. poj.	3 os. l. mn.
peći	pečem	pečeš	ale peku
moći	moгу	možeš	ale mogu

3. Przy odmianie niektórych czasowników zachodzi wymiana spółgłoskowa z:ž (dizati — dižem), s:š (pisati — pišem), k:č (vikati — vičem), h:š (jahati — jašem), g:ž (pomagati — pomažem).

W związku z tym, że w słownikach czasownik jest zwykle podawany w bezokoliczniku, warto zapamiętać **STOSUNEK MIĘDZY BEZOKOLICZNIKIEM, A TEMATEM CZASU TERAŹNIEJSZEGO**.

1. Jeżeli temat bezokolicznika ma przyrostek *-nu*, to temat cz. teraż. zakończony jest na *-ne*, np. od czas. *ginuti* — *gine*.
2. Jeżeli temat bezokolicznika ma przyrostek *-je* (np. *vid-je-ti*) lub *-i* (*čin-i-ti*), temat czasu teraż. ma przyrostek *-i*, np. *vidi*-, *čini*-.
3. Jeżeli temat bezokolicznika ma przyrostek *-ova*, *-eva*, *-iva*, temat czasu terażniejszego kończy się na *-uje*, np. *kupovati* — *kupuje*-, *ispitivati* — *ispituje*-.
4. Temat czasu terażniejszego wyrazów, które w bezokoliczniku mają przyrostek *-a* może się kończyć:
 - a) na *-a* np. *gledati* — *gleda*-
 - b) na *-e* z wymianą poprzedzającej głoski: np. *pisati* — *piše*-, *vikati* — *viče*- lub bez wymiany: *rvati* — *rve*-
 - c) na *-i* jeżeli *-a* bezokolicznika poprzedzają spółgłoski: *j*, *č*, *ž* albo *št*, *žd*, np. *trčati* — *trči*-, *klečati* — *kleči*-, *zviždati* — *zviždi*-

Stosunek między bezokolicznikiem a 1 os. l. poj. czasu terażniejszego (temat czasu terażniejszego + końcówka osobowa *-m*) wygląda następująco:*

bezokolicznik z przyrostkiem	1 os. cz. terażniejszego
<i>-nuti</i>	<i>-ne-m</i>
<i>-jeti</i> lub <i>-iti</i>	<i>-i-m</i>
<i>-ovati</i> , <i>-evati</i> , <i>-ivati</i>	<i>-uje-m</i> rzadziej <i>-iva-m</i>
<i>-ati</i>	<i>-a-m</i> , <i>-e-m</i> , <i>-i-m</i>

D. TEKSTOVI

Ljubav

Danas je ponedjeljak

Volim te

Danas je utorak

Volim te

Danas je srijeda

Volim te

Danas je četvrtak

Volim te

Danas je petak

Volim te

Danas je subota

* wg. V. Francić: Gramatika opisowa..., por. Bibliografija

Volim te

Tata mi rekao

Nedjeljom se ne radi više

Ali ja te nedjeljom volim

Najviše

Mirsad Bećirbasić

Kako su dobili ime

DANI U TJEDNU

Da tjedan ili sedmica (ili nedjelja) ima sedam dana, nikome više nije nepoznato; da se dani nižu redom: ponedjeljak, utorak, srijeda, četvrtak, petak, subota i nedjelja odavno smo već naučili. Ali, znate li, kako su dani u tjednu dobili ime?! Ni ponedjeljak, ni petak nisu imali kume, srijeda se nije imala kome požaliti da joj se ime ne dopada, niti da je ostali dani u nedjelji zadirkuju zbog njega, da li su utorak, četvrtak, subota i nedjelja imali kakvih jada... Njihova imena su određivali narodi i narodnosti, onako kako im je najviše odgovaralo. A dani, kao dani, teku, ne ljute se kada ih nabrajamo ili priželjkujemo jedan više od drugih. Zato, da saznamo kako su nastala njihova imena.

PONEDJELJAK

Ponedjeljak je prvi dan u tjednu (po nedjelji) pa je po tome u slavenskim jezicima i dobio ime (u ruskom — **понедељник**, poljski — **poniedziałek**). U rimskom kalendaru, prvi nedjelni dan je posvećen Mjesecu po otuda u engleskom **Monday** a u njemačkom Montag (od Moon, odnosno Mond).

UTORAK

Utorak je kod raznih naroda, shodno tome koji je dan u tjednu po redu ili kome je posvećen, dobio različita imena. U slavenskim jezicima, drugi dan u tjednu naziva se **utorak** (po staroslovenskom **вѣторѣнь**, u ruskom je **вторник**, u poljskom **wtorek**). Rimljani su ovaj, računajući od nedjelje, treći dan posvetili ratnom bogu Marsu **dies Martis**. Starorimski naziv prenesen je i u neoromanske jezike pa je kod Francuza **mardi**, Talijana **martedì** a kod Španjolaca **martes**. Nazivi u germanskim jezicima izvedeni su analogno tome iz imena boga rata Tinga (Think) odnosno staronordijskog boga Tira (Tyr). Utorak se tako na njemačkom kaže **Dienstag** a na engleskom **Tuesday**.

SRIJEDA

Srijeda je treći dan radnoga tjedna ili četvrti, računajući i nedjelju (lat. **Feria quarta**) pa je prema tome u sredini tjedna. Nije ni čudo što su ovaj dan gotovo svi narodi nazvali upravo po mjestu koje zauzima u tjednu. U ruskom je **среда**, u poljskom **środa**, u češkom **streda**, u njemačkom **Mittwoch** (Mitte: sredina, Woche: tjedan). Grci su ovaj dan nazvali po bogu Hermesu, a anglosaksonski narodi su ga posvetili bogovima Odinu (Votan) i Merkuru, pa tako u engleskom imamo **Wednesday**, odnosno **Onsdag**.

ČETVRTAK

Četvrtak je, kako mu ime i govori, četvrti dan u tjednu. Za stare Rimljane, četvrtak je bio dan Zeusa, odnosno Jupitera. Germanski narodi su ga posvetili svom

bogu — gromovniku Donaru, a Nordijci Toru (Thor), pa su od toga izvedeni nazivi: u njemačkom — **Donerstag**, a u engleskom — **Thursday**. Inače četvrtak se nekada smatrao danom kada valja sklapati poslove, održavati vjenčanja, jednom riječi, četvrtak se smatrao sretnim danom.

PETAK

Petak, kod Slavena je peti dan u tjednu, kod starih Rimljana dan posvećen božici Veneri (tal. **venerdi**, franc. **vendredi**), kod Germana je u slavu božice Freje (Frigg) (engl. **Friday**, nem. **Freitag**). Kod mnogih naroda i dan-danas postoji vjerovanje da je petak nesretan dan („petak zao početak”) i da važne poslove ne treba počinjati toga dana. To praznovjerje zasigurno potječe zbog petka, dana Kristove smrti.

SUBOTA

Subota je šesti dan u tjednu. Romanski i slavenski narodi sa kršćanstvom su primili i hebrejski naziv za ovaj dan **šabat** (dan odmora). Tako je kod Talijana **sabato**, kod Francuza **samedi**, kod Slavena **subota** i **sobota**. Za stare Hebreje, subota je bilo dan odmora, posvećen kultu, kad je bio zabranjen svaki rad. U ranom kršćanstvu, subotnje plاندovanje zamijenjeno je nedjeljnim odmorom. Malobrojne protestantske sekte (subotari) zaržale su subotu kao dan za svetkovinu.

NEDJELJA

Nedjelja je sedmi dan u tjednu. Nedjelja u nedjelji (sedmici) — dan i tjedan isto se nazivaju. Otkuda toliki prioritet jednom danu da se po njemu naziva i svih sedam ostalih. Na području koje je zahvatilo kršćanstvo u II stoljeću, jedan dan je određen kao dan odmora, kada se „ne djela” (otuda i naziv), a toga dana je po Evanđelju uskrsnuo Krist. Odatle i potječe u ruskom nazivu za nedjelju — **воскресение**. Neovisno o kršćanskim motivima, većina država je prihvatila ovaj dan kao realan radni odmor. Nazivi na njemačkom — **Sonntag**, engleskom **Sunday** potječu od imena boga Sunca kojemu je ovaj dan bio posvećen.

(MIKIJEV ZABAVNIK, 1989)

ДРУГОВИ

Мајка седи у соби и нешто плете. Чује се звоно на вратима. Мајка отвара врата. У собу утрчава дечак.

ДЕЧАК: Добар дан, мама.

МАЈКА: Здраво, сине! Зашто си се толико задихао?

ДЕЧАК: Трчао сам уз степенице да ти нешто покажем.

МАЈКА: А шта је то, сине?

ДЕЧАК (вади из џепа неке драгулије): Погледај, мама, шта сам добио од једног друга.

МАЈКА: Од којег друга?

ДЕЧАК: Од Станка... Не знаш ти њега. Он станује у другој улици. Упознали смо се у школи... И он је у мом разреду.

МАЈКА: Баш лепо, сине. Сад имаш новог друга.

ДЕЧАК: И новог и доброг.

МАЈКА: Сва деца су добри другови.

ДЕЧАК: Јест, мама, али овај Станко је најбољи друг. Погледај шта ми је дао: мали блок, гумено куче, пиштаљку, црево од славине.

МАЈКА: Сине, нема смисла што си све то узео.

ДЕЧАК: Мама, нисам узео! Сам ми је дао.

МАЈКА: Али није требало да узмеш. Другови се воле и без поклона.

ДЕЧАК: Знам ја то, али он каже: »Ако не узмеш, ниси никакав друг!«

МАЈКА: У реду, у реду... А јеси ли ти њему шта дао?

ДЕЧАК: Наравно да сам му дао.

МАЈКА: Шта си му дао кад играчке не носиш у школу?

ДЕЧАК: Дао сам му нашу адресу.

МАЈКА: Сине, баш си се обрукао! Он теби играчке, а ти њему адресу. Шта ће му твоја адреса?

ДЕЧАК: Због недеље.

МАЈКА: Не разумем. Хоће ли ти у недељу написати писмо?

ДЕЧАК: Ама, не, мама! Он ће недељу доћи, јер ти недељом месиш колаче...

МАЈКА (смеје се): А-а-а-а!

Тома СЛАВКОВИЋ

Е. PITANJA

А:

1. Na kome fakultetu studirate?
2. Što studirate?
3. Na kojoj ste godini studija?
4. Kada počinje školska godina?
5. Kada imate ispitne rokove?
6. Koliko imate časova tjedno?
7. Kada po rasporedu imate časove?
8. Gdje se pripremate za ispite?
9. Gdje stanujete?
10. Kakvu imate sobu?
11. Gdje se hranite?
12. Imate li stipendiju?
13. Koji su dani ljepši — studentski ili dački?

В(D2):

1. Kako su dobili ime dani u tjednu?
2. Koji dan volite najviše? Zašto?
3. Koji je danas dan? (Šta je danas?)
4. Koji je sada mjesec?
5. Koliko dana ima u tjednu?

F. ZANIMLJIVOSTI

Šale

PREMIJERA

— Da li si bio na premijeri mog komada? — pita jedan poznanik Šiju. Ljudi su se prosto tukli oko blagajne.

— I... šta je bilo? — pita Šilja. Da li su im vratili novac?

Ovo niste znali

PROFESORSKA ZABORAVNOST

Paul Erlih, njemački kemičar, bio je, kao što se za profesore često kaže, veoma rasejan. Imao je običaj da svojim pomoćnicima u laboratoriji daje kartončiće na kojima je ispisivao direktive, zadaće i poslove koje moraju svršiti u toku dana. Slične podsjetnike pravio je i za samog sebe, ali plašeci se da ih negdje ne uništi ili zaboravi, stavljao ih je u koverat i preko pošte slao na svoju adresu.

NEDOSTATAK MOGUĆNOSTI

Pruski car Fridrih II smatrao je sebe za dubokog mislioca i uživao je da članovima Akademije nauka postavlja raznorazne zagonetke i pitanja. Tako ih je jednog dana upitao:

— Zbog čega čaša šampanjca odzvanja mnogo čistije nego ona napunjena burguncem?

U ime kolega sa Akademije odgovorio mu je profesor Šulcer:

— S obzirom na veoma mršava sredstva koja Vaše Veličanstvo daje svojim akademikima mi, na žalost, nemamo mogućnosti da sprovedemo takve „značajne“ eksperimente.

Pitalice, poslovice, zagonetke

• Crvena sam i rumena; što sam manja, to sam bolja, i što viša, to sam žestća.

(Paprika)

• Obično ne pobeđujemo zahvaljujući vlastitoj dobroj igri nego protivnikovim greškama.

Tadeuš Kotarbiński

• Zlo je, ko ne zna, a učiti se ne da.

(Narodno)

ČAS 3

Porodica

A.

- Kako se zoveš?
- Zovem se Vladimir.
- Koliko imaš godina?
- Imam dvanaest godina.
- Imaš li roditelje?
- Da, imam oca i majku.
- Kako se oni zovu?
- Zovu se Branko i Jadranka.
- Imaš li brata ili sestru?
- Imam brata i sestru.
- Kako se zove brat, a kako sestra?
- Brat se zove Boris, a sestra Sanja.
- Koliko imaju godina?
- Boris ima sedam godina, a sestra jedanaest.
- Što tvoj otac radi?
- Moj otac radi na fakultetu.
- Čime se bavi tvoja majka?
- Moja je majka profesor u gimnaziji.
- Imaš li djedu i baku?
- Da, imam dva djeda i dvije bake.
- Imaš li strica?
- Imam dva strica.
- Imaš li ujaka?
- Imam takođe dva ujaka.
- Imaš li tetke?
- Imam dvije tetke. Jedna se zove Marica, a druga Smilja.
- Imaš li rođake ili rodice?
- Imam četiri rođaka (zovu se Slaven, Mario, Aleksandar i Vedran) i četiri rodice (Viktoriju, Valeriju, Jelenu i Danijelu).
- S kojima se od njih najviše družiš?
- Najviše se družim sa Mariom i Viktorijom.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

baka — babka, babcia
brat — brat
djed — dziadek
fakultet — wydział (szkoły wyższej)
gimnazija — gimnazjum
godina — rok
majka — matka
otac — ojciec

profesor — profesor
rodica — krewna, kuzynka
roditelji — rodzice
rođak — krewny, krewniak
sestra — siostra
stric — stryj
tetka — ciotka
ujak — wyj, wujek

2.

kako — jak
koliko — ile

najviše — najbardziej, najwięcej
takođe — także, również, też

3.

baviti se — zajmować się czymś
družiti se — kolegować się, przyjaźnić się

imati — mieć, posiadać
raditi — pracować
zvati se — nazywać się

4.

a — tu: a, zaś
da — tu: tak
dvanaest — dwanaście
čime — czym
četiri — cztery
ili — lub, albo
jedenaest — jedenaście

li — czy
na — na
njih — nich
od — tu: z
sedam — siedem
vaš — wasz lub pana, pański

5.

Imiona własne męskie
Aleksandar
Branko
Boris
Mario
Slaven

Vedran
Vladimir
Imiona własne żeńskie
Jadranka
Sanja

6.

Nazwy członków rodziny*

d(ij)ete — dziecko, d(j)eca — dzieci
kći, ćerka — córka
muž, suprug — mąż

sin — syn

unuk — wnuk

unuka — wnuczka

žena, supruža — żona

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Odmiana rzeczowników

Deklinacja w języku serbsko-chorwackim jest prostsza niż w języku polskim. Dla każdego przypadku jest zwykle tylko jedna końcówka, a zakończenia celownika, narzędnika i miejscownika liczby mnogiej rodzaju męskiego, nijakiego i żeńskiego są jednakowe (-ima i -ama). Ważną rolę odgrywa w odmianie rzeczownika również akcent i iloczyn np. *dāni mjēsēca* (dopełniacz l. poj.) i *dāni mjesēcā* (dopełniacz l. mn.).

Oboczności tematów polegają tylko na wymianie spółgłosek *k, g, h* w *c, z, s* lub *č, ž, š*, w języku polskim oboczności tych jest więcej. Oboczności samogłoskowe ograniczają się do występowania ruchomego *a*, które odpowiada polskiemu *e* ruchomemu.

W języku serbsko-chorwackim ze względu na zakończenie tematu wyróżnia się trzy główne deklinacje**:

1. **Deklinacja I** — obejmuje rzeczowniki rodzaju męskiego i nijakiego. Wydzielamy dwa rodzaje odmiany:

— miękkotematową np. *učitelj, komadić, predsoblje*

— twaridotematową np. *parobrod, staklo*

Za rzeczowniki należące do odmiany miękkotematowej uważa się rzeczowniki zakończone na spółgłoskę palatalną: *j, lj, nj, đ, ć* i niegdyś palatalne *ž, š, č, r*.

Wszystkie pozostałe rzeczowniki zalicza się do odmiany twaridotematowej.

2. **Deklinacja II** — obejmuje rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone w mianowniku l. poj. na *-a* (np. *kuća, sestra, žena*)

3. **Deklinacja III** — obejmuje rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone na spółgłoskę (np. *stvar, kost*). Do deklinacji tej należą także rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone na samogłoskę *-o* powstałą z *-l* (np. *misao*). W trakcie odmiany końcowe *-o* przechodzi w *l* i poprzedzająca samogłoska zanika (*misao - misli*).

* Są to nazwy członków rodziny nie wymienionych bezpośrednio w dialogu. Pozostała leksyka w Komentarzu Leksykalnym (1)

** zgodnie z klasyfikacją przyjętą m. in. w: M. Patridge: Serbo-Croat...Por. Bibliografia

DEKLINACJA I: męska i nijaka twardotematowa i miękkotematowa

A. Obejmuje rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na spółgłoskę i rzeczowniki rodzaju nijakiego.

Liczba pojedyncza						
r. męski				r. nijaki		
twardotematowa		miękkotematowa		twardo-	miękko-	
	nieżywotne	żywotne	nieżywotne	żywotne	tematowa	tematowa
M.	parobrod	turist	komádić	učitelj	staklo	móre
D.	parobroda	turista	komádića	učitelja	stakla	móra
C.	parobrodu	turistu	komádiću	učitelju	staklu	môru
B.	parobrod	turista	komádić	učitelja	staklo	móre
N.	parobrodom	turistom	komádićem	učiteljem	staklom	môrem
Msc.	parobrodu	turistu	komádiću	učitelju	staklu	môru
W.	parobrode	turiste	komádiću	učitelju	staklo	móre

Liczba mnoga						
M.	parobrodi	turisti	komádići	učitelji	stakla	môra
D.	parobrodā	turistā	komádića	učiteljā	stakālā ¹	môrā
C.	parobrodima	turistima	komádićima	učiteljima	staklima	môrima
B.	parobrode	turiste	komádiće	učitelje	stakla	môra
N.	parobrodima	turistima	komádićima	učiteljima	staklima	môrima
Msc.	parobrodima	turistima	komádićima	učiteljima	staklima	môrima
W.	parobrodi	turisti	komádići	učitelji	stakla	môra

¹ „a” ruchome: *stakla*: *stakala*, spotykamy m.in w dopełniaczu l.mn. rzeczowników wszystkich trzech rodzajów, rozбивa często grupę spółgłosek. Końcowe -ā zawsze jest wymawiane z długim akcentem, co odróżnia wyraz w dopeł. l.mn. od -a w dopeł. l.poj. W wyrazach kończących się na -zd, -st, -žd, -št ruchome a nie występuje np. *dažd*, *plašt*. Równocześnie rzeczowniki takie odmieniają się wg. deklinacji miękkotematowej w narzędniku l.poj. przybierając końcówkę -em (*plaštem*, *daždem*) zamiast -om

B. Obejmuje rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na -o

	L. pojedyncza			L. mnoga		
M.	pasao	pepeo	stô	poslovi	brak	stolovi
D.	posla	pepela	stola	poslovā	liczby	stolovā
C.	poslu	pepelu	stolu	poslovima	mnogiej	stolovima
B.	posao	pepeo	stô	poslove		stolove
N.	poslom	pepelom	stolom	poslovima		stolovima
Msc.	poslu	pepelu	stolu	poslovima		stolovima
W.	posle	pepele	stole	poslovi		stolovi

W rzeczownikach tego typu podczas deklinacji zachodzi oboczność tematów.

Jeżeli przed końcową samogłoską -o jest a, wtedy temat jest równy Mian.l.poj. z tym, że następuje wymiana głosek: o przechodzi w l, a, poprzedzające zanika np. *posao*, temat: *posl*.

Jeżeli przed końcowym -o występuje jakakolwiek inna samogłoska niż a np. *pepeo* wtedy temat jest równy Mian.l.poj., o przechodzi w l, ale poprzedzająca samogłoska pozostaje np. *pepeo* ma temat *pepel*.

Jeżeli nie występuje przed końcowym -o samogłoska lecz spółgłoska np. *stô*, wtedy końcowe o pozostaje w temacie do którego dodaje się l. Tematem jest więc *stol*.

DEKLINACJA II: żeńska zakończona na -a

Deklinacja ta obejmuje rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone w mian.l.poj. na -a (np. *kuća*, *sestra*, *žena*). W deklinacji tej nie wyróżnia się odmiany miękkotematowej i twardotematowej oraz nie występują różnice w odmianie rzeczowników żywotnych i nieżywotnych.

	L. pojedyncza	L. mnoga
M.	kuća	kuće
D.	kuće	kūća
C.	kući	kućama
B.	kuću	kuće
N.	kućom	kućama
Msc.	kući	kućama
W.	kućo	kuće

DEKLINACJA III: zakończona na spółgłoskę lub na -o

Deklinacja ta obejmuje rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone na spółgłoskę lub na -o. W deklinacji tej nie występują różnice w odmianie rzeczowników żywotnych i nieżywotnych. Temat rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych na -o nie ulega zmianie z wyjątkiem końcowego -o, które przechodzi w l a poprzedzająca samogłoska zanika np. *misao* ma temat „*misl*”.

	L.pojedyncza		L.mnoga	
M.	stvár	misao	stvári	míslī
D.	stvári	míslī	stvári	míslī
C.	stvári	míslī	stvárima	míslīma
B.	stvár	misao	stvári	míslī
N.	stvárju	míslju	stvárima	míslīma
Msc.	stvári	míslī	stvárima	míslīma
W.	stvári	míslī	stvári	míslī

ZESTAWIENIE KOŃCÓWEK DEKLINACYJNYCH

Liczba pojedyncza					liczba mnoga				
	I		II	III	I	II	III		
M.	i	N.	Ž.	Ž.	M.	i	N.	Ž.	Ž.
M.	—	-o/-e	-a	—	-i	—	-a	-e	-i
B.	M. lub D. ¹	-o/-e	-u	—	-e	—	-a	-e	-i
		/				/			
D.	-a		-e	-i	(a)-a ²		-a	-a	-i
C.	-u		-i	-i	-ima		-ama	-ima	-ima
N.	-om/-em		-om	-ju	-ima		-ama	-ima	-ima
Msc.	-u		-i	-i	-ima		-ama	-ama	-ima
W.	-e/-u ³	-o/-e	-o	-i	-i	-a	-e	-e	-i

1. Równa Mianownikowi jeżeli rzeczownik jest nieżywotny, równa Dopełniaczowi jeżeli rzeczownik jest żywotny
2. Między dwie spółgłoski znajdujące się w zakończeniu tematu (z wyjątkiem *st*, *zd*, *št*, *žd* wstawia się ruchome a. Niektóre rzeczowniki z tej grupy mają nieregularny Dop.l.mn. z -i. np. *borba* — *borbi*, *norma* — *normi*.

3. W rzeczownikach rodzaju męskiego, których temat kończy się na *k, g, h* w Wołaczu l.poj. przed końcówką *-e* zachodzi wymiana odpowiednio w *č, ž, š*

Mian. l. poj.	Wołacz l.poj.
<i>putnik</i>	<i>putniče</i>
<i>vrag</i>	<i>vraže</i>
<i>duh</i>	<i>duše</i>

WYMIANA SPÓŁGŁOSEK W DEKLINACJACH.

1. W rzeczownikach rodzaju męskiego, których temat kończy się na *k, g, h* spółgłoski te wymieniają się w *c, z, s* odpowiednio przed *-i* końcówką w Mian.l.mn. i *-ima* kończącej Cel. Narz. i Msc. l.mn.

Mian.l.poj.	Mian.l.mn.	Cel, Narz. Msc.l.mn.
<i>pûtnik</i>	<i>pûtnici</i>	<i>pûtnicima</i>
<i>vrâg</i>	<i>vrâzi</i>	<i>vrâzima</i>
<i>duh</i>	<i>dusi</i>	<i>dusima</i>

2. W rzeczownikach rodzaju żeńskiego, których temat kończy się na *k, g, h* podobna wymiana zachodzi przed *-i* w Cel. i Msc. l.poj.

Mian.l.poj.	Cel. i Msc.l.poj.
<i>rûka</i>	<i>rûci</i>
<i>noga</i>	<i>nozi</i>
<i>snaha</i>	<i>snasi</i>

3. Wymiana taka nie zachodzi w imionach własnych np. *Anka* — Msc.Cel.l.poj: *Anki* w hipocoristicach np. *baka* — Msc.Cel.l.poj. *baki*, jak również w rzeczownikach zakończonych na *-čka, -tka, -cka -ska* (np. *mačka* — *mački, tetka* — *tetka, kocka* — *kocki, daska* — *daski*)

RZECZOWNIK „DIJETE”

M. <i>dijete</i>	Brak liczby mnogiej
D. <i>djeteta</i>	
C. <i>djetetu</i>	
B. <i>dijete</i>	
N. <i>djetetom</i>	
Msc. <i>djetetom</i>	
W. <i>dijete</i>	

Rzeczownik ten zamiast liczby mnogiej ma rzeczownik zbiorowy *djeca*, który się odmienia zgodnie z deklinacją drugą rzeczowników żeńskich

RZECZOWNIK „BRAT”

Rzeczownik ten odmienia się regularnie w l.poj, nie ma natomiast liczby mnogiej. Rzeczownik zbiorowy „*braća*” odmienia się podobnie jak „*djeca*”

RZECZOWNIKI: „KOLA”, „VRATA”

Rzeczowniki te nie mają liczby pojedynczej.

Liczebniki (1 część)

GLÓWNE

1. jedan, jedno, jedna*
2. dva, dv(ij)e**
3. tri
4. četiri
5. pet
6. šest
7. sedam
8. osam
9. devet
10. deset
11. jedanaest
12. dvanaest
13. trinaest
14. četrnaest
15. petnaest
16. šestnaest
17. sedamnaest
18. osamnaest
19. devetnaest
20. dvadeset
21. dvadeset jedan lub dvadeset i jedan
22. dvadeset dva lub dvadeset i dva
30. trideset
31. trideset jedan lub trideset i jedan
40. četrdeset
50. pedeset
60. šezdeset
70. sedamdeset
80. osamdeset
90. devedeset
100. sto lub stotina
200. dv(j)esta lub dv(ij)e stotine
300. trista lub tri stotine
400. četiristo lub četiri stotine
500. petsto lub pet stotina
600. šeststo lub šest stotina
700. sedamsto lub sedam stotina
800. osamsto lub osam stotina
900. devetsto lub devet stotina
1000. hiljada lub tisuća

2000. dv(ij)e hiljade lub dv(ij)e tisuće
 1000 000. milion lub milijun
 2000 000. dva miliona lub dva milijuna
 5000 000. pet miliona lub pet milijuna
 1000 000 000. milijarda lub milijarda

PORZĄDKOWE

1. prvi, prava, prvo
2. drugi, druga, drugo
3. treći, treća, treće
4. četvrti, četvrta, četvrto
5. peti, peta, peto
6. šesti, šesta, šesto
7. sedmi, sedma, sedmo
8. osmi, osma, osmo
9. deveti, deveta, deveto
10. deseti, deseta, deseto
11. jedanaesti, jedenaesta, jedenaesto
12. dvanaesti, a, o
13. trinaesti, a, o
14. četrnaesti, a, o
15. petnaesti, a, o
16. šestnaesti, a, o
17. sedamnaesti, a, o
18. osamnaesti, a, o
19. devetnaesti, a, o
20. dvadeseti, a, o
21. dvadeset prvi, dvadeset prva, dvadeset prvo
22. dvadeset drugi, dvadeset druga, dvadeset drugo
23. trideseti, a, o
31. trideset prvi, trideset prva, trideset prvo
40. četrdeseti, četrdeseta, četrdeseto
50. pedeseti, a, o
60. šezdeseti, šezdeseta, šezdeseto
70. sedamdeseti, a, o
80. osamdeseti, a, o
90. devedeseti, a, o
100. stoti, stota, stoto

* Liczebnik „jedan” ma 3 formy w zależności od rodzaju rzeczownika do którego się odnosi: jedan (rodzaj męski) zid, jedna (rodzaj żeński) stolica, jedno (rodzaj nijaki) d(ij) ete. Odmienia się przez przypadki według deklinacji przymiotnikowej (por. čas 4)

** Liczebnik „dva” ma tylko 2 formy: „dva” dla rodzaju żeńskiego np. dva studenta, dva sela, dv(ij)e žene.

200. dv(j)estoti, a, o
 300. tristoti, a, o
 400. četrstoti, a, o
 500. petstoti, a, o
 600. šestoti, a, o
 700. sedamstoti, a, o
 800. osamstoti, a, o
 900. devetstoti, a, o
 1000. hiljaditi, a, o lub tisući, tisuća, ti-

sućo

2000. dv(ij)e hiljaditi, a, o lub dv(ij)e
 tisući, a, o
 1000 000. milioniti lub milijunti
 2000 000. dva milioniti lub dva mili-
 junti
 5000 000. pet milioniti lub pet milijunti
 1000 000 000. miljardski, miljardska,
 miljardsko

D. TEKSTOVI

TATA JE DIVAN

Moj je tata Kinēz. Ime mu je Mīng Kōng. Visok je, plećat, vrlo živahan. Prije dvadeset i jednu godinu došao je u Āndiju da prōdājē svilu i otada se nije više vratio u Kinu.

Zgodan je kad obūčē kīnēškō odijelo. Ponekad nosi svilenu pidžāmu s dugim svi-
 lenim kapūtōm nā kōme su izvēzeni crni zmajevi. Volim kad se tata tako obuče, pa se
 popnem na stolac da ga pōljūbīm.

Moj je tata vrlo spretan. Jede štāpićima. Ućio je i mene, ali ja ne mōgu naućiti
 tu vještinu. Moj tata je vrlo vesele naravi. Kad mu dođu prijatelji u pohode, svi
 govore kīnēski, i to tako brzo da mi ōstālī nī rijeći ne razumijemo. Kinēzi veōma vole
 nezāslāđen čaj, pa moj tata i njegovi prijatelji popiju mnogo čaja kad se sàstanū.

Moj tata ima dućan. Tamo je sva sila raznih prēdmētā: pōkrōvci za čajnike, torbice,
 stolnjaci, igraćke. Ponekad me povede u dućan i nādārī me kojom igraćkom.

Kad se otac s posla vrati kući, pōsjednē me na krilo pa mi pripōvijedā svakojake
 smiješne priče. On se rado šali i igra se s nama kao da je i sām dijēte. Zna mnoge
 vještine s kartama i s drugim stvāriama. Jednom je zamijēsio kolač u velikom crnom
 šeširu, drugi je put drveni ugljen pretvorio u šećer.

Moj je tata vrlo spretan. Izrađuje igraćke od lima, od drveta i papira. Ōslika
 ih cvijećem, pticama, lēptīrima. Za mamu ōbavljā mnoge prigodne poslove. Ako se
 pòlomī stolac, tata će ga pòpraviti. Ako rādio počne krćati, tata će i tō urediti. Zaista,
 nema toga što moj tata ne bi umio. Zar vam nije divan? Meni jest.

Ućenica iz Āndije

(odlomak iz ćitanke za osnovnu školu)*

Tebi, majko, misli lete

*Tebi, majko, misli lete
 preko polja i dolina
 izdaleka primi pozdrav
 od jedinog tvoga sina.*

U tućini ja sam sada,

* por. Bibliografīa

*sudbina nas razdvojila,
 da li ću te ikad više,
 ja vidjeti, majko mila?*

Zaboravit nikad neću
 tvoje oči blage, mile,
 i rućice,**majko, tvoje,
 koje su me othranile.*

Nikola Škrba

ОСТАЈА РОДБИНА

*Остала родбина — ујне стричеви, тетке
 Наличе драгим познаницима.
 Њитове су посете врло ретке,
 Са њима се виђамо о празницима.*

*Деца тад слободније дишу и могу да се склоне
 Из куће, у глад старих трешања.
 Кад дођу, донесу килограм и по бомбона
 И два килограма љубопитљивог смешкања.*

*Што се тиче тетака, стрина, ујни
 Ствари су врло просте:
 Кад дођу — ћућоре са мамом по кујни***,
 И јесу гости,
 И не личе на госте.*

Милован Данојлић („Песме”)

E. PITANJA

A.

1. Koliko godina ima Vladimir?
2. Kako se zovu roditelji Vladimira?
3. Ima li on brata ili sestru?
4. Što radi otac Vladimira?
5. Čime se bavi njegova majka?
6. Ima li on djeda i baku?
7. Ima li on strica, ujaka, tetke ili rodake?
8. S kojima se od njih on najviše druži?

B(D1):

1. Čime se bavi tata Ming Kong?
2. Po čemu zaključujete da voli svoju kćerku?
3. Opišite svoga oca i majku.

* zaboravit = zaboraviti

** rućice — forma deminutivna od ruke (ręce)

*** kujna (dial) = kuhinja. (kuchnia)

F. ZANIMLJIVOSTI

Šaljive priče

MA – TA

Došli su gosti. Kod kuće je veselo. Nata rado priča sa gostima.

Stric je stavio Natu na koljeno pa je pita:

— Reci, koga više voliš: mamu ili tatu?

— I mamu i tatu.

— Ali koga više?

— Mamu i tatu.

— Ipak, koga više?

— Ma-tu! — odjednom reče Nata.

— Koga to?

— Ma-tu!

Izenadio se stric, a zatim se od srca nasmijao.

Otada, kad Natu pitaju koga najviše voli, ona uvijek odgovara:

— Ma-tu!

ŠALJIVE USPOREDBE

Bijeli se kao i ciganska majka. — Crven kao krastavac. — Čisto kao pačja noga. — Dobro mu je kao raku na ugljenu.

Ovo niste znali

BOLJE I PIŠTOLJI NEGO MONSTRUMI

Mumje, čudovišta raznoliki mutanti su igračke koje odnedavno u Americi najbolje idu. Čim je igračka „čudovišnja” tim se više traži. Djeci do četiri godine namjenjeno je bezoblično stvorenje iz kojega, na malo snažniji pritisak, iskače kiklopsko oko ili „žrtvu” prelijeva ljubičastom lepljivom masom.

Nešto starijoj djeci, sedmogodišnjacima, na primjer, namjenjeni su monstri koji se mogu secirati i iz kojih, prilikom „operacije”, ističe zelena krv i ljepljiva utroba. Strašno. Međutim, proizvođači ovih spodoba tvrde kako zabavljanje njima uklanja mnoge dječje strahove i pozitivno utječe na stvaranje dječje ličnosti. Mnogi od psihologa su dugo vodili rat protiv proizvođača igračaka — oružja sada se grdno kajuje: električni tankovi i pištolji na kapišone bezazlene su sitnice prema djelovanju koje na dječju psihu ima najnoviji „hit”, smatraju oni.

Pitalice, poslovice, zgonetke

ZNANJE I NEZNANJE

Od dobrih se dobro uči.

Komu znanje, tomu imanje.

Zaludu je pametan tko nije sebi pametan.

(Narodne poslovice)

ЗАГОНЕТКА У БОЈИ

Кад га бациш, бијело, а кад падне, жуто.

(jaje)

Čas 4

Pošta (telefon, pismo)

A. TELEFON

Zazvoni telefon. Javi se Pero, koji već dvadeset dana leži u bolnici. Liječnik me je rekao da će ga otpustiti za pet dana. Mama drži slušalicu i strepi.

— Halo, mama, jesi li ti?

— Da, sine! Jesi li dobro?

— Jesam! Sutra mi donesi odijelo. Ono prugasto!

— A zar doktor nije rekao da će te otpustiti tek za pet dana?

— Jeste, mama, ali Mladen...

— Što Mladen? — pita majka.

— Nema odijela, mamice. Kad je došao u bolnicu, imao je poderanu odjeću. Donesi mi i duboke cipele...

— Dobro, i njih ću ti donijeti, ali ne znam šta će reći doktor, što će reći Mladenov tata...

— Ti samo donesi. Tata mu nije kod kuće i neće doći po njega. Povesti će ga kući neki rođak.

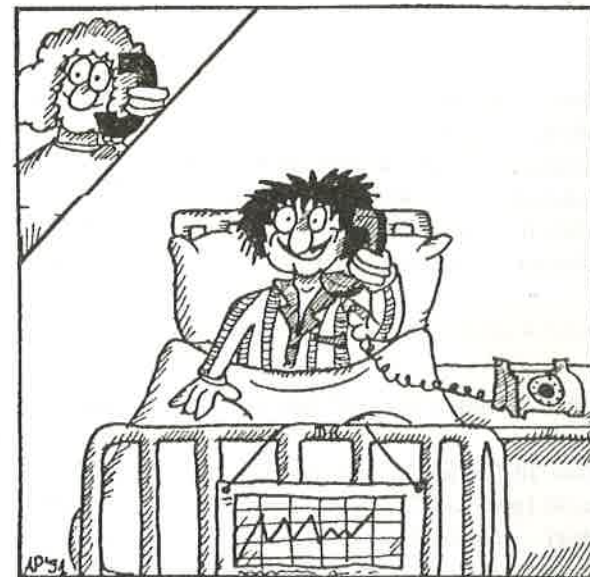
— Dobro.

— Ali, mama, pazi da cipele budu dobro usjajane! I da odijelo bude izglacano! A sada odlazim... Ljubi te tvoj Pero!

Majka se smiješi.

— Laku noć, mama!

— Laku noć, Pero!

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

bolnica — szpital
cipela — but
dan — dzień
doktor — doktor, lekarz
kuća — dom

liječnik — lekarz
mama — mama
odijelo — ubranie
odjeća — odzież, ubranie
slušalica — słuchawka

2.

dobro — dobrze
dubok — głęboki
Mladenov — forma dzierżawcza, tata
 Mladena (por. Komentarz Gramatyczny)
izglačen — wyprasowany
poderan — podarty

prugast — pasiasty
samo — tylko
sutra — jutro
tek — dopiero
usjajan — wyczyszczony, błyszczący

3.

budu — będą (czynność dokonana od
 czas. biti)
došao je (perfekt) — od czas. doći —
 przyjść (por. Čas 7)
držati — trzymać
donesti (czas. dokonany), donijeti
 (czas. niedokonany) — przynieść
javiti se — odezwać się, zgłosić się
ležati — leżeć
ljubiti — całować
odlaziti — odchodzić

otpustiti — zwolnić (czas. dokonany)
 — czas przyszły)
paziti — uważać
povesti — zawieźć kogoś dokądś, za-
 brać; povesti će (futurum — czas przy-
 szły)
smiješiti — uśmiechać się
strepjeti — drżeć ze strachu, obawiać
 się
zazvoniti — zadzwonić
znati — wiedzieć

4.

halo — halo
ono — to

5.

Imiona własne (męskie): **Pero, Mladen**

6.

Jesi li ti? Czy to ty?
Jesi li dobro? **Jesam.** Czy dobrze się czujesz? Tak.

Formy powitania, pożegnania, pozdrawienia

Zdravo! Cześć!
Dobro jutro. Dzień dobry. (dosł. pora-
 nek)
Dobro veče. Dobry wieczór.
Dobar dan. Dzień dobry.
Laku noć. Dobranoc.
Doviđenja. Do widzenia.
Dobro došli. Witajcie.

Prijatno! Hvala, takođe. — Smacz-
 nego! Dziękuję, wzajemnie.
Kako ste? Jak się macie?
Hvala, dobro. Dziękuję dobrze.
Na žalost, loše. Niestety źle.
Izvoli! Izvolite! Proszę! Słucham!
 Służę!
Hvala. Dziękuję.

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Rzeczowniki z nieregularnymi tematami

1. Wiele rzeczowników jednozgłoskowych przybiera w liczbie mnogiej oprócz koń-
 cówki infiks -ov lub -ev dodany do tematu.

Przyrostek -ev przyjmują rzeczowniki zakończone na spółgłoskę palatalną, a także
 na št, -žd, np. **muž** — **muževi**, **dažd** — **daždevi**, **put** — **putevi**.

Przyrostek -ov przyjmują rzeczowniki zakończone na spółgłoskę niepalatalną np.
grad — **gradovi**, **sin** — **sinovi**, **sto** — **stolovi**.

Wiele rzeczowników może mieć i dłuższą i krótszą formę np. **gradi** — **gradovi**, **sni**
 — **snovi**, **časi** — **časovi** (Mian. I. poj.).

L. poj.	L. mn.
M. <i>grad, muž</i>	<i>gradovi, muževi</i>
D. <i>grada, muža</i>	<i>gradovā, muževa</i>
C. <i>gradu, mužu</i>	<i>gradovima, muževima</i>
B. <i>grad, muža</i>	<i>gradove, muževe</i>
N. <i>gradom, mužem</i>	<i>gradovima, muževima</i>
Msc. <i>gradu, mužu</i>	<i>gradovima, muževima</i>
W. <i>grade, mužu</i>	<i>gradovi, muževi</i>

Wyjątek: **dan** — **dani**, **gost** — **gosti**, **Čeh** — **Česi**, **zub** — **zubi**.

2. Niektóre rzeczowniki rodzaju nijakiego zakończone na -e dodają zarówno w liczbie
 mnogiej jak i pojedynczej do tematu infiks -en lub -et we wszystkich przypadkach.

L. poj.	L. mn.
M. <i>ime, dugme</i>	<i>imena, dugmeta</i>
D. <i>imena, dugmeta</i>	<i>imenā, dugmetā</i>
C. <i>imenu, dugmetu</i>	<i>imenima, dugmetima</i>
B. <i>ime, dugme</i>	<i>imena, dugmeta</i>
N. <i>imenom, dugmetom</i>	<i>imenima, dugmetima</i>
Msc. <i>imenu, dugmetu</i>	<i>imenima, dugmetima</i>
W. <i>ime, dugme</i>	<i>imena, dugmeta</i>

Tak samo jak rzeczownik *ime* odmieniają się m.in.: *rame, vrijeme, pleme*. Do tej
 samej odmiany, co rzeczownik *dugme* należą m.in.: *pile, tele, janje*. We wschodnim
 wariantcie używany jest zamiast liczby mnogiej rzeczownik zbiorowy zakończony na
 -ad, a więc *telad, pilad, janjad*, które odmieniają się jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego.

3. Rzeczowniki rodzaju nijakiego *čudo* i *nebo* dodają do tematu infiks *-es*, ale tylko w l. mn.

	L. poj.	L. mn.
M.	<i>čudo, nebo</i>	<i>čudesā, nebesā</i>
D.	<i>čuda, neba</i>	<i>čudesā, nebesā</i>
C.	<i>čudu, nebu</i>	<i>čudesima, nebesima</i>
B.	<i>čudo, nebo</i>	<i>čudesā, nebesā</i>
N.	<i>čudom, nebom</i>	<i>čudesima, nebesima</i>
Msc.	<i>čudu, nebu</i>	<i>čudesima, nebesima</i>
W.	<i>čudo, nebo</i>	<i>čudesā, nebesā</i>

Przymiotniki

KLASYFIKACJA PRZYMOTNIKÓW:

1. Miękkotematowe i twar-dotematowe

Jeżeli przymiotnik jest zakończony na: *j, lj, nj, c, č, š, đ, dž, ž* należy do odmiany miękkotematowej. Wszystkie pozostałe przymiotniki należą do twar-dotematowych.

2. Określone i nieokreślone

Terminy te przyjęte przez gramatyków serbskich i chorwackich (*neodređeni i određeni pridjev*) odpowiadają w języku polskim dawnemu podziałowi przymiotników na niezłożone i złożone. Język polski ma obecnie tylko odmianę złożoną; z dawnych form deklinacji niezłożonej przymiotników zachowały się jedynie formy szczątkowe, dziś używane tylko w mianowniku, np. *zdrów, wesół, pełen, rad*.

Mian. l. poj. przymiotników nieokreślonych rodzaju męskiego kończy się: *na spółgłoskę* np. *star, plav, vruć* lub *na -o*, które powstało z *e* np. *vreo, topao*, mian. l. poj. przymiotników określonych kończy się *na -i* po spółgłosce. np. *plavi, stari*. W mian. l. poj. przymiotników rodzaju żeńskiego i nijakiego nie ma różnic w pisowni między obydwiema deklinacjami: określoną i nieokreśloną, ale w wymowie, końcowe samogłoski deklinacji określonej są długie, kiedy w deklinacji nieokreślonej występują jako krótkie. Mian. l. poj. przymiotników rodzaju żeńskiego kończy się *na -a* np. *plava, stara, vruća*. Mian. l. poj. przymiotników rodzaju nijakiego zakończony jest *na -o*, jeżeli przymiotnik jest twar-dotematowy np. *plavo, staro*, ale *na -e*, jeżeli przymiotnik jest miękkotematowy, np. *vruće*.

Odmiana przymiotników twar-dotematowych deklinacji określonej i nieokreślonej

1. Liczba pojedyncza

	deklinacja nieokreślona			deklinacja określona		
	R. Męski	R. Nijaki.	R. Żeński	R. Męski	R. Nijaki	R. Żeński
M.	<i>nōv</i>	<i>nōvo</i>	<i>nōva</i>	<i>nōvi</i>	<i>nōvō</i>	<i>nōvā</i>
B.	<i>nōv, nōva</i>	<i>nōvo</i>	<i>nōvu</i>	<i>nōvi, nōvōg(a)</i>	<i>nōvō</i>	<i>nōvā</i>
D.	<i>nōva</i>		<i>nōvē</i>	<i>nōvōg(a)</i>		<i>nōvē</i>
C.	<i>nōvu</i>		<i>nōvōj</i>	<i>nōvōm(e)</i>		<i>nōvōj</i>
N.	<i>nōvim</i>		<i>nōvōm</i>	<i>nōvōm(u)</i>		<i>nōvōm</i>
Msc.	<i>nōvu</i>		<i>nōvōj</i>	<i>nōvim</i>		<i>nōvōm</i>
W.				<i>nōvōm(e)</i>		<i>nōvōj</i>
				<i>nōvōm(u)</i>	<i>nōvō</i>	<i>nōvā</i>

2. Liczba mnoga

	deklinacja nieokreślona			deklinacja określona		
	R. Męski	R. Nijaki.	R. Żeński	R. Męski	R. Nijaki	R. Żeński
M.	<i>nōvi</i>	<i>nōva</i>	<i>nōve</i>	<i>nōvi</i>	<i>nōvā</i>	<i>nōvē</i>
B.	<i>nōve</i>	<i>nōva</i>	<i>nōve</i>	<i>nōvē</i>	<i>nōvā</i>	<i>nōvē</i>
D.		<i>nōvih</i>			<i>nōvih</i>	
C.		<i>nōvim(a)</i>			<i>nōvim(a)</i>	
N.		<i>nōvim(a)</i>			<i>nōvim(a)</i>	
Msc.		<i>nōvim(a)</i>			<i>nōvim(a)</i>	
W.				<i>nōvi</i>	<i>nōvā</i>	<i>nōvē</i>

Przymiotniki miękkotematowe jak *loš, vruć* odmieniamy jak przymiotniki twar-dotematowe z tym, że w końcówkach zamiast *-o* występuje *-e* np. *lošeg, vrućeg, o lošem, o vrućem*. W rodzaju żeńskim w celowniku i miejscowniku l. poj. pozostaje końcówka *-oj* np. *vrućoj*, a w narzędniku l. poj. końcówka *-om* np. *vrućom*. W liczbie mnogiej końcówki są takie same jak w przymiotnikach twar-dotematowych.

W odmianie określonej występują końcówki pełne i skrócone np. *čistoga — čistog, čistome — čistom*. Pełnych końcówek używamy zwykle, jeżeli przymiotnik występuje po rzeczowniku. Jeżeli przed rzeczownikiem znajduje się kilka przymiotników, to pierwszy ma zazwyczaj pełną końcówkę, pozostałe zaś są skrócone. Panuje jednak tendencja do używania form o końcówkach skróconych.

Zestawienie końcówek odmiany przymiotnika

	L. poj.				L. mn.		
	r. męski	r. nijaki	r. żeński		r. męski	r. nijaki	r. żeński
	TW	MK	TW	MK			
M.	-i	-i	-o	-e	-a	-i	-a
B=M			-o	-e	-u	-e	-e
lub = D.	TW	MK					
D.	-og(a)	-eg(a)		-e			
C.	-om(e)	-em(e)		-oj	ih		
	-om(u)	-em(u)			im(a)		
N.	-im	-im		-om			
Msc.	-om(e)	-em(u)		-oj	-im(a)		
	-om(u)	-em(u)			im(a)		
W.	-i	-i	-o	-e	-a	-i	-e

TW — odmiana twar-dotematowa

MK — odmiana mięk-dotematowa

Użycie formy określonej i nieokreślonej przymiotnika

Przymiotnik nieokreślony w języku serbsko-chorwackim oznacza ogólną cechę rzeczownika. Zaś przymiotnik określony podkreśla właściwość indywidualną danego rzeczownika odróżniając go od innych rzeczowników nie posiadających takiej właściwości, wyraża określoną lub stałą cechę znanego już nam, określonego przedmiotu czy osoby. Porównaj dwa zdania:

1. *Imam dva prijatelja, jedan je siromašan a drugi bogat.* (Mam dwóch przyjaciół, jeden jest biedny, a drugi bogaty.)

2. *Siromašni mi je miliji od bogatoga.* (Biedny jest mi miłszy niż bogaty.)

W pierwszym zdaniu przymiotniki określają ogólny stan posiadania przyjaciół, w drugim odnoszą się do określonych osób, z których jedna należy do kategorii biednych, druga — bogatych, stąd forma przymiotnika określonego.

Przymiotnik określony jest przydawką przy rzeczowniku dobrze znanym mówiącemu lub bliżej oznaczonym z zdaniu. Odpowiada on zwrotom z rodzajnikiem określonym w językach zachodnioeuropejskich, np. niemieckim, angielskim, francuskim (*der neue Hut, the new hat, le nouveau chapeau* — *ten nowy kapelusz*).

Przymiotnik nieokreślony występuje najczęściej jako część składowa orzeczenia — orzecznik. Rzadziej jest przydawką przy rzeczowniku bliżej nieoznaczonym, tj. określa bliżej nie oznaczony, nieznan nam, po raz pierwszy nazwany przedmiot lub osobę, nazywając ogólnie ich cechę. Odpowiada on połączeniom przymiotników z rodzajnikiem nieokreślonym w językach zachodnioeuropejskich np; franc. *un nouveau chapeau*, niem. *ein neuer Hut*, ang. *a new hat* (pewien, jakiś nieokreślony kapelusz).

Przymiotniki posiadające tylko jedną z form: określoną lub nieokreśloną

- Tylko formę określoną mają:
 - liczebniki porządkowe np. *treći, peti*
 - przymiotniki zakończone na *-čki, -ski, -ški* np. *junački, srpski, siromaški*
 - wszystkie przymiotniki w stopniu wyższym i najwyższym np. *najveći, najpoznatiji*
 - przymiotniki na *-ni, -nji, -šnji* oznaczające czas i miejsce np. *desni, ljetnji, današnji*
 - przymiotniki dzierżawcze z przyrostkami *-lji, -ji* np. *riblji, dječji*.
- Tylko formę nieokreśloną mają:
 - przymiotniki dzierżawcze z przyrostkami *-ov, -ev, -ljev, -in* np. *bratov, očev, sinovljev, kćerin*
 - liczebnik *jedan*
 - kilka przymiotników szczególnych jak: *čitav, sav*.

D. TEKSTOVI: PISMA

PISMO ISIDORE SEKULIĆ

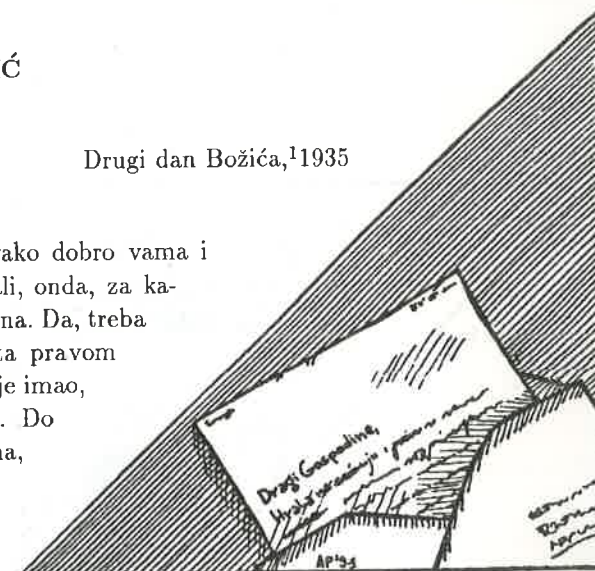
Milanu Kašaninu

Drugi dan Božića,¹1935

Dragi Gospodine,

Hvala na sećanju i pozivu.²Svako dobro vama i vašima.³ Tako ste lepo izgledali, onda, za katedrom, po posle sa svoja dva sina. Da, treba biti ceo čovek. Ništa ne smeta pravom čoveku, najmanje deca. Dante⁴je imao, ako dobro znam, pola tuceta. Do viđenja u Muzeju. S pozdravima, gospodi i vama,

I. Sekulić⁵

- Božić — Boże Narodzenie
- hvala na sećanju i pozivu — dziękuję za pamięć i zaproszenie
- svako dobro vama i vašima — wszystkiego najlepszego dla Pana i Pana bliskich (rodziny)
- Dante — Dante (Alighieri) 1265–1321, największy poeta włoski
- Isidora Sekulić (1877–1958) — serbska pisarka (nowele, eseje, artykuły, listy z podróży)

ПИСМА

(Избор)

Александру Пушкину

И ви сте волели епистоле?
 Таквога тајде игде више нађи!
 Бајрона већ једва читају у школе
 а ви сте са сваком годином све млађи.

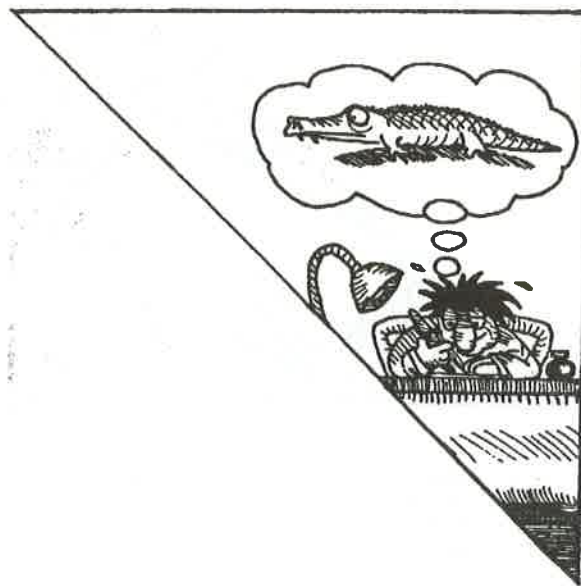
Код вас, јурите ли у песми за Аном
 или се сећате свог црног петка
 све је тако свежје ко* да је писано
 прошлог петка!

Данути Страшињској

Тамара пише домаћу задаћу,
 а сво и ноћ се прикрада.
 У Варшаву поново када ћу?**
 Можда сутра, а можда више никада.

Доћи још једном? — не би било лоше
 и дана младе славе се подсетити.
 Само онда сам шетао*** са живим Пшибошем,
 а сад би га ваљало на гробљу посетити.

Изет Сарајлић

Писмо за ловца

У Африку,
 У земљу далеку,
 У прашуму црној,
 на обалу реке Нила
 шаљемо писмо за ловца Била.
 — Друже Биле,
 у Африци,
 у земљи далекој,
 у прашуми црној,
 на обали реке Нила
 — ми ценимо ваше око,
 вашу пушку
 — ви сте сила!
 Уловите, друже Биле,
 у Африци,
 у земљи далекој,

* ko=kao

** kada ću = kada ću doći (czas przyszły, futurum) — kiedy przyjdę

*** šetao sam — (czas przyszły, perfekt) — spacerowałem

у прашуми црној,
 На обали реке Нила
 — неког малог, малог крокодила!
 Пошаљите га, друже Биле,
 Из Африке,
 Из земље далеке,
 Из прашуме црне,
 Са обале реке Нила
 — У Кошутњак, на станицу,
 прва железничка вила.

Д. Радовић

Pisanie listu — użyteczne zwroty

1. JAK ZACZAĆ LIST

— formy oficjalne:

Poštovani gospodine

Poštovana gospođo

Poštovani kolega

lub:

Vrlo poštovani gospodine

Mного poštovani gospodine

Vrlo poštovana gospođo

Mного poštovana gospođo

(są to formy mniej oficjalne, między osobami dość dobrze znającymi się)

— formy używane w listach prywatnych:

Dragi друже

Dragi prijatelju

Dragi kolega

Draga kolegice

lub:

Dragi Pero, Draga Desanko, Dragi moi (między przyjaciółmi rodziną)

2. TEKST:

Kako si? Kako tvoje zdravlje? Šta ima novo?

Hoću da ti javim da...

Obraćam ti se sa molbom da...

Hvala Vam na... (pomoći, pozivu, itd.)

3. JAK ZAKOŃCZYĆ LIST:

— formy oficjalne:

S poštovanjem

S izrazima poštovanja

Izvolite primiti izraze mojeg osobitog poštovanja

— formy mniej formalne, także w listach prywatnych:

Srdačan pozdrav

Mного Vas pozdravlja

Srdačno te (Vas) pozdravlja

— formy przyjacielskie, familjarne, podkreślające uczucia serdeczności w stosunku do adresata:

S nastropljenjem čekam tvoje pismo

Voli te

Grli te i želi sve najbolje

Pozdravi roditelje (Veru, svoje kod kuće)

E. PITANJA

A.

1. Gdje se nalazi Pero?
2. Odakle Pero telefonira?
3. Kako je Pero?
4. Tko je Mladen?
5. Što je Pero rekao majci?

B(D1):

1. Da li voliš pisati pisma?
2. Kako se piše pisma?
3. O čemu piše Isidora Sekulić Milanu Kašaninu?
4. O čemu piše Izet Sarajlić Aleksandru Puškinu i Danuti Strašinjskoj?

F. ZANIMLJIVOSTI

Šale

Dječiji odgovori

- Zašto je bolja olovka od naliv-pera?
- Mnogo je bolja olovka jer kad slomiš olovku, dobiješ dvije olovke, a kad slomiš naliv-pero, dobiješ batine.
- Naliv-pero piše mastilom, a olovka srcem.

Ovo niste znali

RAZGLEDNICA

Sakupljam razglednice i željela bih znati kada je napravljena prva razglednica i tko ju je prvi poslao.

Sanja Rikić, Irig

Razglednica je dopisna poštanska karta sa slikom, fotografijom ili crtežom na poledini. Prvu ilustriranu dopisnicu, točnije razglednicu, na prijedlog našeg čovjeka Petra Manojlovića, geodetskog oficira, objavio je časopis „Zmaj“ u Beču 1870. godine. Ta prva razglednica bila izrađena u bakrorezu, a usavršavanjem tehnike reproduciranja i razvojem foto-

grafije, industrija proizvodnje razglednica je procvjetala u 20. stoljeću. Umjetničke reprodukcije, pejzaži, a osobito slike gradova kao turistički suveniri postali su predmet kolekcionarstva. Danas se u svijetu godišnje pošalje oko pet milijuna razglednica dnevno.

Na žalost, i pored najbolje volje, nismo uspjeli saznati tko je bio pošiljalac prve razglednice jer zvaničnih tragova nema. Možda bi nam u tome mogao pomoći neki pravi, revnosni kolekcionar.

GOLUBOVI PISMONOŠE

ZA VREME I SVETSKOG
RATA ČESTO SU I NA SVOM
PERJU IMALI
ISPISANE PO-
RUKE.

Pitalice, poslovice, zagonetke

- Od jednog udara dub ne pada. (Narodno)
- Svakom je svoja majka mila (Narodno)

Народ каже...

- за слаба и немоћна човјека: Душа му је у носу.
- за шутљиво чељаде: Нијем је као риба.
- за искрена човјека: Што му је на срцу, то му је и на језику.

ZAGONETKA

Svemu svijetu jedan tanjir dosta.

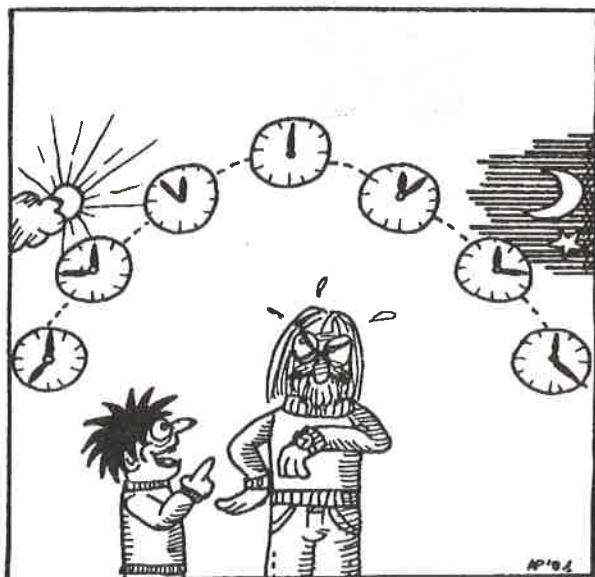
(sunce)

Čas 5.

Vrijeme. Brojevi. Koliko je sati.

A.

- Koliko je sati?
- Sada je sedam sati.
- U koliko sati doručku-
jete?
- Doručkujem u osam
sati.
- U koliko sati ručate?
- Ručam u dva sata
poslije podne.
- U koliko sati večerate?
- Večeram u sedam sati.
- Kada počinje prvi čas
na fakultetu?
- Prvi čas na fakultetu
počinje u osam i pet-
naest.
- Koliko traje jedan čas?
- Čas traje četrdeset pet minuta.
- Kada se završava prvi čas?
- Prvi čas se završava u devet sati.
- Kada treba doći u školu?
- U školu treba doći petnaest minuta do osam.
- Koji je danas dan?
- Danas je petak.
- Koji je danas datum?
- Danas je 21. prosinac 1991. godine.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

broj (pl. bröji i bröjevi) — numer,
liczba, liczebnik (gram.)

čas — (na universitycie) wykład, zaję-
cia, ćwiczenia

dan — dzień

datum — data

godina — rok

minuta — minuta

podne — południe

prije podne — przed południem, po-

slije podne — po południu
sat — godzina

2. —

3.

doći — przyjść
doručkovati — jeść śniadanie
počinjati — zaczynać
ručati — jeść obiad

vrijeme — czas

trajati — trwać

večerati — jeść kolację

završavati — kończyć

4.

četrdeset pet — czterdzieści pięć
devet — dziewięć
koji — który, jaki
osam — osiem

petnaest — piętnaście

prvi — pierwszy

sedam — siedem

Koliko je sati? Która jest godzina?
Molim Vas, koliko je sada sati?

Jedan.
Sada je jedan sat.
Dva (tri, četiri) sata.
Sada je pet (dvanaest) sati.

U koliko sati? O której godzinie?

U osam i petnaest.
Petnaest minuta do osam.

Koji je danas dan? Jaki jest dzisiaj dzień?
Šta je danas?

Danas je petak.
Petak.

Koji je danas datum?
Jaka jest dzisiaj data?

Danas je dvadeset prvi
(21.) prosinac.

Określanie czasu

Na pytanie: *Koliko je sati?* (Która godzina?) w odpowiedzi używamy liczebników głównych w mianowniku oraz towarzyszącego mu rzeczownika: *sati* (godzina) w dopełniaczu l. poj. gdy określona godzina jest liczebnikiem poniżej pięciu lub w dopełniaczu l. mn. gdy określona godzina jest liczebnikiem powyżej pięciu np. *dva sata*, *pet sati*.

Jedynym wyjątkiem od tej zasady jest *jedan sat* (pierwsza godzina), gdzie rzeczownik występuje w mianowniku l. poj.

Pół godziny możemy określić kilkoma sposobami; przez użycie 1) *po*, 2) *trideset minuta* lub *trideset*, 3) *pola* wraz z liczebnikiem określającym godzinę, która nastąpi po niej.

np. 10.00 — *deset sati*

10.30 — *deset i po*, *deset i trideset*, *deset i trideset minuta*, *pola jedenaest*.

Kwadrans wyrażamy przez użycie: 1) *četrvt*, 2) *petnaest*, 3) *petnaest minuta*.

np. 10.15 — *deset i četrvt*, *deset i petnaest*, *deset i petnaest minuta*.

lub: 20.45 — *dvadeset i četrdeset pet*, ale i także: *petnaest do devet* (za piętnaście dziewiąta)

Minuty — możemy wyrazić podając ilość minut, które minęły po określonej godzinie lub jeżeli minęło więcej niż 30 minut, minuty mogą określać nadchodzącą godzinę (podobnie jak w języku polskim).

np. 5.25 — *pet sati i dvadeset pet*, *pet i dvadeset pet*

5.35 — *pet sati i trideset pet*, *dvadeset i pet do šest*, *pet minuta prošlo pola šest*

Na pytanie: *U koliko sati?* (O której godzinie?)

Odpowiadamy: *u šest*, *u jedan i po*, itp.

Sposoby określania czasu

1. By określić, że dana czynność zachodzi w określonym momencie używa się dopełniacza odpowiedniego rzeczownika.

Tog dana smo se ponovo sreli

2. By określić część doby używa się przysłówków: *jutros*, *ujutru*, *danju*, *noću*, *uveče*, *pre podne*, *sinoć*, *večeras*, itd.

Što ne možeš ujutru, uradi uveče.

3. By określić regularnie powtarzające się czynności używa się narzędnika odpowiednich rzeczowników.

Srijedom imamo seminar iz povijesti.

Daty

Dni i miesiące podaje się w dopełniaczu np. *Doći ću u Zagreb trećeg ožujka (marta)**. W liczebnikach złożonych, odmianie ulega tylko druga część członu: *Doći ću dvadeset prvoga*.

W przypadku, gdy podajemy pełną datę:

1. stosując w tekście oznaczenia liczbowe — po liczebnikach stawiamy kropki, mimo, że zdanie nie jest zakończone.

np. *Danas je 21. prosinac 1991. godine.*

Godine 1989. došla sam u Jugoslaviju.

2. Kiedy datę wyrażamy słownie

np. *Danas je dvadeset prvi prosinac (decembar) hiljadu devet stotina devedeset prve godine.*

Miesiąc podajemy w mianowniku, tysiąc — w bierniku, liczbę setek — w mianowniku, setkę (*stotinā*) w dopełniaczu, końcową cyfrę 91 traktujemy całościowo jako liczebnik złożony, w którym zgodnie z zasadą (por. Komentarz Gramatyczny: Liczebnik (2), liczebniki porządkowe) odmienia się tylko końcowa część, czyli *prve* (w dopełniaczu).

* W odmianie chorwackiej, zachodniej zwykle używamy formy: *ožujka*, chociaż czasem (szczególnie w prasie) spotykamy i formę *marta*. Por. o różnicach leksykalnych w zakresie nazw miesięcy między wariantem wschodnim i zachodnim w Części Wstępnej.

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Liczebniki (2-ga część)

ODMIANA LICZEBNIKÓW GŁÓWNYCH: DVA, TRI, ČETIRI

L. poj.	R. MĘSKI, NIJAKI	R. ŻEŃSKI	R. MĘSKI, NIJAKI	ŻEŃSKI
M.	<i>dva</i>	<i>dvi</i> ¹ , <i>dve</i> ¹	<i>tri</i>	<i>četiri</i>
D.	<i>dvaju</i>	<i>dvi</i> ¹ , <i>dve</i> ¹	<i>triju</i>	<i>četiriju</i>
C.	<i>dvama</i>	<i>dvi</i> ¹ , <i>dvema</i>	<i>trima</i>	<i>četirma</i>
B.	<i>dva</i>	<i>dvi</i> ¹ , <i>dve</i>	<i>tri</i>	<i>četiri</i>
N.	<i>dvama</i>	<i>dvi</i> ¹ , <i>dvema</i>	<i>trima</i>	<i>četirma</i>
Msc.	<i>dvama</i>	<i>dvi</i> ¹ , <i>dvema</i>	<i>trima</i>	<i>četirma</i>

1. *dvi* jest wariantem (i)jekawskim, *dve* — ekawskim. Odmiana liczebników *dva*, *tri*, *četiri* istnieje tylko w liczbie pojedynczej. W języku współczesnym użycie tych liczebników w przypadkach zależnych spotykane jest rzadko. Z przymiokami najczęściej występują w formie rzeczownika np. *Stan se sastoji od tri sobe*, *Došao je profesor sa dvi asistentkinje*. Pozostałe liczebniki główne (od pięciu wzwyż) w odróżnieniu od języka polskiego nie odmieniają się.

Związek liczebników

z rzeczownikami i przymiotnikami

1. Liczebnik *jedan*, *jedna*, *jedno* łączą się, podobnie jak w języku polskim z rzeczownikiem i przymiotnikiem w mianowniku liczby pojedynczej. Liczebnik ten może występować nie tylko w znaczeniu *jeden*, ale i także w znaczeniu zaimka nieokreślonego — *jakiś*, *pewien* np. *Traži te jedan čovjek*. Może również mieć znaczenie zaimka wskazującego: *ten sam* np. *Mi smo jednih godina*.
2. W połączeniu z liczebnikami *dva*, *tri*, *četiri* rzeczowniki i przymiotniki przybierają formę dopełniacza l. poj. np. *dva njegova brata*, *tri stara ormara*.
3. W połączeniu z liczebnikami od pięciu wzwyż, rzeczowniki i wyrazy je określające występują w dopełniaczu liczby mnogiej np. *pet visokih mladića*, *osam naših studenata*.
4. Przy liczebnikach złożonych o przypadku decydują jednostki np. *dvadeset i jedan momak*, *dvadeset i dva momka*, itd.

Liczebniki porządkowe

Tworzy się je (z wyjątkiem *pierwszy*, *czwarty*, *1.000*, *1.000.000*) od liczebników głównych przez dodanie do nich końcówki *-i*, *-a*, *-o*. Odmieniają się jak przymiotniki twardestematowe. Liczebnik *treći* i *tisući* mają po palatalnej końcówce *-ega*, *-emu* (D., Msc.).

W liczebnikach powyżej 20, gdzie ostatnią liczbą nie jest zero, w serbsko-chorwackim odmienia się tylko liczebnik końcowy 1–9 np. *u njegovoj četrdeset osmoj godini* (w czterdziestym ósmym roku jego życia).

D. TEKSTOVI

КАЛЕНДАР

Календар представља начин мерења времена. У природи има појава које помажу човеку да мери време.

Тако, на пример, постоји природна подела времена — на дане и године. Мерити дан је лако, пошто је он ограничен периодима таме и светлости. Но израчунати број дана у једној години је тешко, зато што свака година мора бити једнака времену које је потребно Земљи да обиђе око Сунца. Данас знамо да ово путовање наше Земље кроз васиону траје 365 дана, 5 часова, 48 минута и 46 секунди.

У старо доба човек, је мерио време према Месечевим менама, то јест према појављивању и нестанку младог месеца. Древни Египћани, који су први почели да иоле тачно мере годину, радили су то помоћу једног месечевог календара заснованог на редовним Месечевим менама. Они су, наиме, запазили да се млад месец појављује сваких двадесет девет или тридесет дана. Дванаест оваквих месеци означавало је долазак и смењивање четири различитих доба и, на тај начин, годину.

Међутим, египатски свештеници запазили су још нешто. Једнога дана сваке године, једна сјајна звезда — Сиријус, показала би се на небу непосредно пре изласка Сунца. Свештеници су онда почели да броје дане који су пролазили пре но што би се звезда опет појавила, па су утврдили да је сваке године протицало тачно 365 дана. Такву годину су поделили на дванаест месеци по тридесет дана, с тим што је на крају године преостало пет дана.

И други древни народи имали су годину засновану на Месечевим менама. Тако су и Вавилонци и Јевреји имали по дванаест месеци и једној години. Наш данашњи календар заснован је на старом римском календару, који је током историје претрпео знатне промене. Најранији римски календар имао је свега десет месеци у једној години. Римљани су касније додали своје календару још два месеца. Они су, заправо, кад год су то желели, додавали години накнадне месеце, како би им се календар сложио са Сунчевом годином, то јест временом потребним Земљи да се начини једно путовање око Сунца.

Јулије Цезар је најзад решио настале нејасноће и усвојио нови календар који се темељио на Сунчевој години од 355 дана и $1/4$ дана. Свака четврта година била је преступна и бројала 366 дана. Још касније, и овај календар је исправио папа Гргур XIII, па се тај календар употребљава и данас широм света.

Нашу годину, која почиње првог јануара и има дванаест месеци, одредили су још грчки астрономи који су живели и радили у Египту, у граду Александрији. У Риму је Јулије Цезар увео такав календар 46. године пре нове ере, али је задржао називе за месеце које су Римљани и до тада употребљавали.

Јануар, први месец у години, назван је тако по римском богу са два лица — Јанусу. Цезар га је прогласио првим месецем и дао му тридесет

један дан.

Фебруар је добио име по латинској речи која значи чистити. Пошто је то раније био последњи месец у римској години, храмови и читави градови чишћени су за новогодишње празновање.

Март је добио име по римском богу рата Марсу. То је свим античким земљама био први месец у години.

Порекло или значење назива за месец април није тачно познато.

Мај је, вероватно, назван према грчкој богињи Маји, а јун је тако „крштен” у част богиње Јуноне. Међутим, исто тако је могуће да су називи мај и јун дати у почаст зрелог доба и младости, јер латински маиорес значи „старији”, а јуниорес — „млађи”.

Првобитни назив за месец август био је сехтилис што на латинском значи „шести месец”. Међутим, император Август „прекрстио” га је према свом имену.

Септембар значи „седми месец”. Подсетимо се: по старом римском календару, март је био први месец у години, а септембар седми.

Октобар значи „осми месец”, новембар — девети, а децембар — де-сети.

Недеља или седмица је „вештачка” подела времена. Дан је одређен према обртању или ротацији Земље око њене осе, а година по времену које је потребно Земљи да једном обиђе око Сунца. Међутим, човек је заиста „измислио” седмицу.

Пре него што је створена седмица или недеља, једина подела времена била је на месеце. Та подела је заснована на Месечевим менама. Дани нису ни имали називе. Међутим, кад су људи почели да подижу градове, желели су да имају посебне пазарне дане, дане у које се могло трговати.

Тако је створена седмица (недеља или тједан). Она је, једноставно, представљала временски период између пазарних дана. После тога требало је само дати називе појединим данима. Јевреји су просто набројали дане у недељи, рачунајући од сабата, то јест суботе. Среда је, на пример, била четврти дан после сабата, то јест дана починка и празника. Римљани су прво имали недељу од осам дана. Тек у четвртном веку увели су седмицу од седам дана. Англосаксонци су преузели овакву недељу од Римљана. Тако сада имамо следеће називе дана у недељи: понедељак, уторак, среда, четвртак, петак, субота, недеља.

Дан траје 24 часа само зато што је човек хтео да га тако подели.

Не постоји ништа у природи што је у вези са часовима, минутима и секундама.

Док часовници нису били пронађени, рачунало се да дан и ноћ трају по 12 часова. Оваква подела није била практична, јер се дужина дана и ноћи разликовала у појединим годишњим добима. Данас, у већини земаља законом је утврђено да дан траје 24 часа, и то од поноћи до поноћи, према римском рачунању времена.

ИМА ДАНА

*Има дана када не знам шта да радим,
јер та љубав мени ствара бол:
ја те волим тако силно да умирем,
ја те волим, али не знам што.*

*Има ноћи када не знам куд да лутам,
све због песме што ми ствара бол,
ја те волим тако силно да умирем,
ја те волим, али не знам што.*

*Ако грех је у животу љубит' страсно
и клечећи молит' опроштај,
врати мени писма, слике што ти дадох,
врати мени живот мој!*

(Narodna lirski pjesma)

ЧЕТИРИ ДЕВОЈЧИЦЕ

*Иде мама улицом и води за
руку четири девојчице.*

Мама каже:

— Купићу једну торбу.

Четири девојчице кажу:

— ... и четири торбице.

Мама каже:

— Купићу један велики чешаљ.

Четири девојчице кажу:

— ... и четири чешића.

Мама каже:

— Купићу велики рубац.

Четири девојчице кажу:

— ... и четири рупчића.

Мама каже:

— Купићу четку за рибаче.

Четири девојчице нису ништа рекле.

Драган ЛУКИЋ

BRODOLOM

„Titanic” je isplovio 11. travnja 1912. na svoju prvu vožnju od Cherbourga do New Yorka. Na brodu su bila 2203 putnika. Raskošne dvorane, hodnici i palube činili se kao trgovi, ulice i šetališta kakva velegrada. Svi su putnici imali osjećaj da su na prekrasno uređenom otoku o koji se razbijaju valovi, jer je divovski brod plovio mirno i sjekao valove čvrst kao klisura.

Posve na dnu broda šisti para iz 16 dvostrukih i 12 jednostrukih kotlova. U službi je 98 ložača i 77 pomagača, a dvaput toliko ih se odmarā da u dvije smjene dođu na njihovo mjesto, u taj pakao plamena. Bjžimo odatle i pōpnimo se za jedan kat, jednu palubu više. Tu su skladišta robe, pomoćni strojevi i spremišta. Još jednu palubu više nalazimo kajite i krasne sobe s kupaonicom. Na četvrtom katu su gōlemē i raskošne dvorane, blagovaonice, bārovi, odaje za kartanje i pušenje, veličanstvena dvorana u kojoj svira brodski ōrkestar. Na petom su katu dvorane za društvene igre, raskošni obiteljski stanovi, dvorane za gimnastiku, knjižnica i velika odaja s igračkama i ljuljaškama za djecu. Na šestom i sedmom katu kajite s velikim prozorima pune zelenila, poslovne prostorije, palube za šetnju, zimski vrt s pālmama. Na osmom su katu igrališta za tēnis, a na devetom poštanski ured i štamparija koja svaki dan tiska novine.

14. travnja oko 9 sati ūjutro parobrod „Caronia” zove i javlja: „Brodovi koji plove zapadnim kursom obavješćuju da sūsreću ledene bregove na 42° sjeverne širine i 49° zapadne dužine. „Rādio-telegrāfisti na „Titanicu” nisu tu vijest pokazali kapetanu. To je bilo sudbōnosno.

S vrhova Grōnlāda spuštaju se golemi ledenjaci. Kližu dolinama prema istočnoj i zapadnoj obali. Kad takva lēdenā planina dođe ū mōre, ōtkidā se od kopna i zāplivā. Tako se rađaju ledeni brijegovi koji pōčinjū ploviti prema jugu jer ih nosi hladna struja. Baš godine 1912. bilo ih je mnogo i prodrli su dalēko, do 41° sjeverne širine.

U 22 sata na „Titanicu” prima stražu prvi poručnik Murloch. Temperatura je pala na 0°C, stoga on zove na trećega mōst poručnika. Obōjica pozorno izviđaju ōbzōrje. A „Titanic” i dalje juri u mrklu noć!

Odjēdnōm, u 22.30 sati, izviđač s koša javlja telefonom: „Sprijeda desno ledeni brijeg!”

Prvi poručnik odmah zapōvijēdi: kormilo posve nālijevo! — a strojarima predaje zāpovijed: sva tri stroja svom snagom krmom!

Kormilo je ōkrēnuto nālijevo. Uto se duž cijeloga korita začu šuštanje, tako blago da se jedva i ōsjetilo, a zatim se čulo kako se s brijega na palubu ruše gōlemē količine leda.

Zapovjēdnik se zāčas stvori na mōstu. Poručnik mu s nekoliko riječi javi što se dogodilo. Iako se šum jedva ōsjetio, led je ipak rasporio cijelu desnu stranu rbinē. Ū trūp je počela prōdirati voda. Bilo je 23.40 sātī.

Nitko od pūtnīka nije ni slutio što se dogodilo. Mnogi su čuli šuštanje kad se dno broda paralo. Neki su se probudili zato što su strojevi stali.

Zapovjednik pōšaljē broskog inženjera da pōgledā zašto su strojevi stali. Inženjēr se vrati s poraznim izvještajem, te kapetan pōde sam u utrobu broda.

U ponoć su svi brodski oficiri znali da brod može potonuti. Zapovjednik nārēdi da se priprēmē čamci.

Oko 0.15 sati on ūpūti sōbāre i kōnobāre da oprezno prōbūdē putnīke, kajitu po kajitu, te da im savjetuju neka navuku pojase za spasavanje. Na palubi za čamce posada ūžurbāno radi. Počinje strahovito šištanje pare, nijedna se zapovijed više nē čujē, pa oficiri ūpravljaјū znakovima ruku.

U 0.30 sati kapetan ōdrēdi da se u čamce počnu ukravati žene i djeca.

Gorōstasni „Titanic”, međūtīm, kljunom polāgāno urōnjāvā, i pored svih napora inženjerā i strojārā koji pokušavaju sisāljkama izbaciti vodu. Ložači, osim dvojice ranjenih, stoje na svojim mjestima.

Voda pròdirē u kòtlānicu. Kljun broda već je uronio gotovo do pālube. Ložači dobivaju zapovijed da pògāsē vatre, kako ne bi došlo do èksplòzijē kòtlòvā.

U trupu „Titanica” tutnji i hući kao u kráteru vulkana. Telegrāfisti u radio-stanici zovu ùpomòć.

Žene i djeca ukrcajavu se, a zà njima i òstālī putnici. Mnogi se ne usuđuju u čamce koji vise 19 metara nād mòrem. Neki se čamci spuštaju u vodu poluprazni, zatim ljudi ù njīh silazē po konopima.

Na veslima su mornari, ložači, konobari, čak i žene — tko god može držati veslo. Udaljuju se na dvjesta metara òd broda.

Na bròdu je òstalo još samo nekoliko čāmācā. Nasta stiska i metež.

Domala se paluba ispraznila.

A òstālī putnici? Mnogi su vjèrovālī da takav goròstas nè mòžē potonuti pa se nisu htjeli spasavati. Da ne izazòvè pāniku, zapovjednik je naredio glāzbenīcima da sviraju, i òrkestar je zāmuknuo tek kad ga je voda prògutāla.

Pramčana je paluba posve uronila. Valovi ótplavē sve zapovjèdničōg mosta, a ùgāsī se i svjetlo.

Već je pramčani dimnjak sav pod vodom, a vijci i kormilo u zraku. U tome trenutku začu se strāšan prāsak. Brod se prèlomī, i kljun opet izronī. „Titanic” sad tone ù dvā dijela. Čuje se mukla tutnjava. Ruše se kòtlovi iz svojih stēljā i padaju na pregrade. Otkīdā se s pòdnòžja i četvrtī dimnjak te pada ù vodu između oba dijela brodskog trupa. Kljun broda iščezava, a krma se sve više izdižē. Već je u istoj visini s krmenim jārbolom. Napokon, u 2.20 sati, tone vršak krme.

Najveći brod na svijetu, ponos mòdèrnē tehnike, nestao je nečujno, bez pjene, bez vala i vrtoga, u morske dubine.

Još četvrt sata čuli su brodolómci u čamcima očajno dozivanje onih koji su plivali u ledenoj vodi, a zatim je zavlādala mrtva tišina.

U 4 sata stigao je prvi pārobròd „Carpathia” koji je plovio na pruzi Rijēka — New York. Na brodu je bilo i hrvātskīh iseljenika. Čuo je zov za pomoć. Punom parom probio se kròz lēd, òpazio rakétu koju je izbacio prvi poručnik iz jednog čamca, i počeo skupljati brodolomce. U 8 sati pòkupio je sve preživjele. Kad su ih prebrojili, bilo ih je samo 711.

Petar MARDEŠIĆ

UČIM RAČUNATI

Razgovar sa sedmogodišnjim dječakom.

— Znaš li da **sabiraš**?*

— Znam.

— Koliko je dva više dva?

— Četiri.

— Koliko je sedam više osam?

— Petnaest.

— Znaš li da **oduzimaš**?**

— Znam.

— Koliko je sedam manje tri?

* sabirati — dodawać (mat.). Znaš li da... — Czy umiesz...

** oduzimati — odejmować (mat.)

— Pet.

— Nije nego četiri.

— Znaš li da **množiš**?***

— Znam tu operaciju sa manjim brojevima.

— Koliko je tri puta sedam?

— Dvadeset i jedan.

— Znaš li da **dijeliš**?****

— Znam do dvadeset.

— Koliko je deset podijeljeno na dva?

— Pet.

— Odlično.

dva više dva = dva dodać dva

sedam manje tri = sedam odjāć trzy

tri puta sedam = trzy razy siedem

deset podijeljeno na dva = dziesięć
podzielić przez dwa.

E. PITANJA

A:

1. Koliko je sati?
2. U koliko sati doručujete?
3. U koliko sati ručate?
4. U koliko sati večerate?
5. Kada počinje prvi čas na fakultetu?
6. Koliko traje jedan čas?
7. Kada se završava prvi čas?
8. Kada treba doći na fakultet?
9. Koji je danas dan?
10. Koji je danas datum?
11. Koji je danas dan u tjednu?

B(D1):

1. Шта представља календар?
2. Зашто је лако мерити дан?
3. Зашто је тешко израчунати број дана у години?
4. Колико траје путовање Земље кроз васиону у једном кругу?
5. Како је у старо доба човек мерио време?
6. Шта су египатски свештеници запазили?
7. Како су они поделили годину?
8. На чему је заснован наш данашњи календар?
9. Колико је месеци имао најранији римски календар?
10. Како су Римљани решавали проблем мерења времена?
11. Ко је коначно решио ово питање?
12. На чему се темељио начин мерења који је увео Јулије Цезар?
13. Ко је његов календар исправио?

*** množiti — mnożyć (mat.)

**** dijeliti — dzielić

14. Koji mjeseci postoje u našem kalendaru?
15. Šta označavaju sadašnji nazivi mjeseci?
16. Zasto je nedelja „vештачка“ подела времена?
17. Какав су значај имали пазарни дани за поделу дана?
18. Како су Јевреји и Римљани решавали ово питање?
19. Које сада имамо називе за поједине дане?
20. Колико дан траје?
21. Да ли у природи постоји нешто што је у вези са часовима, минутима и секундама?
22. Како се време рачунало док часовници нису пронађени?
23. Да ли је таква подела била практична?
24. Колико данас законски траје дан у већини земаља?

B.(D2):

1. Kojeга је дана „Titanic“ isplovio? Iz koje luke?
2. Koliko је било putnika?
3. Koliko је било jednostrukih, a koliko dvostrukih kotlova?
4. Koliko је било ložača, a koliko pomagača?
5. Na kojem је katu svečana dvorana s orkestrom?
6. Na kojem је katu zimski vrt pun palma?
7. Koliko ima katova na brodu?
8. Kojeга је дана „Caronia“ obavijestila „Titanic“ o ledenim brijegovima?
9. Kad је poručnik Murloch primio stražu?
10. Kad је u trup počela prodirati voda?
11. Koliko се putnika spasilo?
12. Napišite slovima ove brojeve: 13, 24, 102, 67, 11, 444, 2002, 200, 300, 3000. (Pazite pri tom na pravopis!).

F. ZANIMLJIVOSTI

Šale

KAKO DA NE ZNA

Gajo, Rajo i Vlažo su pisali domaću zadaću. Na jedno pitanje nisu znali da odgovore, pa su zatražili pomoć od Paje.

— Znaš li, ujka Pajo, koliko је Zemlja udaljena od Mjeseca? — upita ga Gajo.

— Kako da ne bih znao! — samouvjeren kaže Pajo. — U milimetar isto koliko је Mjesec udaljen od Zemlje!

Ovo niste znali

PARADNI KORAK ENGLJSKE KRALJEVSKE GARDE

Hladne zimske noći 1962. godine pred palatom engleske kraljevske obitelji čuvao је stražu gardista Howard Laveridge. Da bi se zagrejao, počeo је koračati gore-dolje parадnim gardijskim

korakom. Ubrzo се, međutim, pred njim pojavio ordonans oficir i saopćio mu:

— Njeno Veličanstvo me zamolilo da vam prenesem njene pozdrave. — Nastade kratka pauza. — Njeno Veličanstvo me, dalje, zamolilo da vam prenesem koliko се divi vašem žaru kojim objavljate svoju dužnost. — Opet kratka pauza. — Međutim jer bi Njeno Veličanstvo željelo i malo odspavati ove

noći, zamolilo me је da vam kažem sljedeće: da li biste bili toliko ljubazni da svoju dužnost objavljate sa malo manje žara?

NAJDUŽI GOVOR U POVIJESTI

U 12.30 sati 12. lipnja 1935. američki senator H. Longe otpočeo је svoj govor u Senatu. Kad се Longe srušio od fizičke iscrpljenosti na svoje sjedište u 4 sata izjutra sljedećeg dana, ispostavilo се da је govorio neprekidno petnaest i po sati — najduži govor o kome postoje izvještaji. Govor је sadržavao oko 150.000 riječi i uključivao је i takve nebitne stvari kao što су kuharski recepti i suhoparne anegdote. Longov maratonski govor ispunio је 100 strana u „Kongresnim izvještajima“, a njegovo štampanje koštalo је vladu 5.000 dolara.

Pitalice, poslovice, zagonetke

JEDAN, DVA, TRI...

1. Jedan prut sve polje ogradi. 2. Dva deda za bradu potežu. — 3. Dva se brata

prate, treći ih čera i viče: Hajde! — 4. Četiri duše, pet glava, sto nokata. — 5. Pet braće, sve jedan drugog u glavu barka. — 6. Šest mjeseci bdi, a šest mjeseci spi. — 7. Sedam brata u jedne majke, svi sedam trče, a jedan drugoga ne može stići. — 8. Osmero se strčase, a dvoje се sudariše; sve се grane potresoše, tek četiri ne moguše. — 9. U našega čače devetorog gaće. — 10. Kad desetina dva mrtva uhvatiše i kad ih sastaviše, posao opравиše.

Narodne zagonetke

Rješenja zagonetaka:

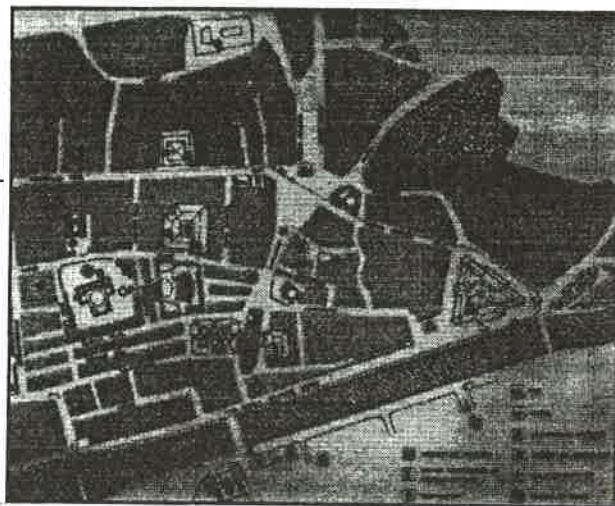
1. Kaiš oko pasa.
2. Grebeni, kad се vuna grebena.
3. Volovi i čovjek, kad oru.
4. Mrtva čovjeka, četvorica kad nose.
5. Igle pletače.
6. Zmija.
7. Kolo od mlina brašnenoga.
8. Kad се dva ovna rogovima pobiju, noge, glave, pramenje vune i rogovi.
9. Luk.
10. Prsti, kremen i ognjilo.

Čas 6

Stan

A.

- Gdje stanujete?
- Stanujem u Sarajevu, u centru grada.
- U kojoj ulici stanujete?
- Stanujem u Štrosmajerovoj ulici.
- Gdje se ona nalazi?
- Ona se nalazi u centru grada. Počinje u starom dijelu grada, a završava se na velikom trgu, koji je ujedno i najveća raskrsnica u gradu.
- Što je karakteristično za tu ulicu?
- To je trgovačka ulica: u njoj se nalaze prodavnice, kavani, restorani, slastičarnice, zanatske radnje i dr.
- Kakve su kuće u Vašoj ulici?
- U mojoj ulici kuće nisu velike - uglavnom to su zgrade sa pet-šest katova.
- Imate li stan ili vlastitu kuću?
- Imam stan.
- Kakav imate stan?
- Imam trosoban stan.
- Na kome se katu nalazi?
- Stan se nalazi na trećem katu.
- S kime stanujete?
- Stanujem sa roditeljima.
- Je li Vaš stan lijep?
- Da, moj stan je veoma lijep.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

centar — centrum
 dio — część
 grad — miasto
 kat (pl. katove) — piętro
 kavana — kawiarnia
 kuća — dom
 prodavnica — sklep, miejsce sprzedaży
 raskrsnica — skrzyżowanie (ulic)

restoran — restauracja
 slastičarnica — cukiernia
 stan — mieszkanie
 trg — plac
 ulica — ulica
 zanatska radnja — pracownice rzemieślnicze (rękodzielnicze)
 zgrada — budynek, gmach

2.

karakterističan — charakterystyczny, znamieny
 lijep — piękny
 najveća — największa
 stari — stary
 trgovački — handlowy

trosoban — trzypokojowy
 uglavnom — głównie, przede wszystkim
 veliki — wielki, duży
 veoma — bardzo
 vlastit — własny

3.

nalaziti se — znajdować się, mieścić się
 počinjati (se) — zaczynać (się), rozpoczynać (się)

stanovati — mieszkać
 završavati (se) — kończyć(się)

4.

da — tak
 druga — druga, inna
 ili — lub
 kakve, kakav — jakie, jaki
 kime — kim
 kome — komu

moj — mój
 mojoj — mojej
 njoj (u~) — na niej
 to — to
 vašoj — waszej lub pana

5.

Sarajevo — stolica republiki Bośni i Hercegowiny
 Štressmayer — (1815–1905) Josip Juraj; chorwacki działacz polityczny i kul-

turalny, m.in. inicjator i współzałożyciel (1866) Jugosłowiańskiej Akademii Nauk i Sztuk

6.

Gdje stanujete — Gdzie (Pan Pani) mieszka?

U kojoj ulici stanujete — Na jakiej ulicy (Pan, Pani) mieszka?

Nаша кућа се налази у центру града — Nasz dom znajduje się w centrum

miasta.

Imam trosoban stan na trećem katu — Mam trzypokojowe mieszkanie na trzecim piętrze.

Moj stan se sastoji od... — Moje mieszkanie składa się z ...

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Czasowniki zwrotne

Czasowniki zwrotne np. *nalazi se*, *zavrašava se* występują z częstką *se* będącą enklityczną formą zaimka *sebe*. Częstka *se* pisze się zawsze oddzielnie, podobnie jak w języku polskim. Niektóre czasowniki w zależności od znaczenia mogą być zwrotne jak i niezwrótne.

Uvijek vraćam knjige u biblioteku na vrijeme,

Ale:

Vraćam se kući kasno.

Ona sprema sobu.

Ale:

Sprema se za ispit.

Ona je nalazila da je on čovjek prijatan.

Ale:

Nalazio se u veoma nemirnom raspoloženju.

Szereg czasowników można używać zarówno w formie zwrotnej, jak i niezwrótnej.

šetati i šetati se — spacerować

brinuti i brinuti se — niepokoić się, martwić się

žuriti i žuriti se — spieszyć się

Między czasownikami zwrotnymi języka polskiego i serbsko-chorwackiego nie ma pełnej odpowiedniości, np.

sećati se — wspominać

šaliti se — żartować

učiti — uczyć się

Częstka *se* nigdy nie może stać na pierwszym miejscu w zdaniu. Stawia się ją za pierwszym wyrazem akcentowanym jeśli w zdaniu nie ma innych enklityk.

np. *Kada se odmaras?*

Odmaras li se?

Sjećam se Zagreba.

Sjećate li se i vi?

Przy użyciu czasowników zwrotnych z przeczeniem częstka *se* nigdy nie może stać między czasownikami i zaprzeczeniem *ne*.

np. *Nikada se ne vraćam kući pješice.*

Ne sjećam se tog događaja.

Zaimki osobowe i zaimek zwrotny

W odmianie zaimków osobowych spotykamy w dopełniaczu, celowniku, bierniku l.poj. i w celowniku oraz bierniku l.mn. dwojakie formy: **dłuższe i krótsze** (enklityczne). Najczęściej używany form krótszych, form dłuższych używa się w następujących przypadkach:

1. Kiedy na zaimku spoczywa szczególny nacisk lub gdy chcemy go przeciwstawić innym wyrazom, np:

Nije ga dala meni. Možda ga je dala Mariji. Molio sam je da ga vrati tebi.

2. Kiedy zaimek znajduje się na początku zdania np. *Meni se čini*

3. Zwykle z przyimkami, np:

K meni (do mnie), *do mene* (ode mnie), *kod nas* (u nas)

4. po spójnikach: „a”, „i”, „ni”.

np. *došao si, a mene nijesi opazio* = przyszedłeś, a mnie nie zauważyłeś.

LICZBA POJEDYNCZA

	forma dłuższa	forma krótsza	forma dłuższa	forma krótsza	forma dłuższa	forma krótsza
M.	<i>jā (ja)</i>	—	<i>ti (ty)</i>	—	— (<i>się</i>)	—
D.	<i>mene</i>	<i>me</i>	<i>tebe</i>	<i>te</i>	<i>sebe</i>	—
C.	<i>meni</i>	<i>mi</i>	<i>tebi</i>	<i>ti</i>	<i>sebi</i>	<i>si</i> ¹
B.	<i>mene</i>	<i>me</i>	<i>tebe</i>	<i>te</i>	<i>sebe</i>	<i>se</i>
N.	<i>mnóm</i>	—	<i>tobom</i>	—	<i>sobom</i>	—
	<i>mnóme</i>	—		—		—
Msc.	<i>meni</i>	—	<i>tebi</i>	—	<i>sebi</i>	—

1 — forma ta jest używana w języku potocznym, głównie w wariantach zachodnim.

LICZBA MNOGA

	forma dłuższa	forma krótsza	forma dłuższa	forma krótsza	forma dłuższa	forma krótsza
M.	<i>mi(my)</i>	—	<i>vi(wy)</i>	—		
D.	<i>nās</i>	<i>nas</i>	<i>vās</i>	<i>vas</i>		
C.	<i>nama</i>	<i>nam</i>	<i>vama</i>	<i>vam</i>		
B.	<i>nās</i>	<i>nas</i>	<i>vās</i>	<i>vas</i>		
N.	<i>nama</i>	—	<i>vama</i>	—		
Msc.	<i>nama</i>	—	<i>vama</i>	—		

LICZBA POJEDYNCZA

	forma dłuższa	forma krótsza	forma dłuższa	forma krótsza	forma dłuższa	forma krótsza
M.	<i>ôn (on)</i>	—	<i>ono(ono)</i>	—	<i>ona (ona)</i>	—
D.	<i>njega</i>	<i>ga</i>	<i>njega</i>	<i>ga</i>	<i>njê</i>	<i>je</i>
C.	<i>njemu</i>	<i>mu</i>	<i>njemu</i>	<i>mu</i>	<i>njôj</i>	<i>joj</i>
B.	<i>njega</i>	<i>ga lub nj</i> ¹	<i>njega</i>	<i>ga lub nj</i> ¹	<i>njú</i>	<i>je lub ju</i> ²
N.	<i>njim lub</i>	—	<i>njim lub</i>	—	<i>njôm lub</i>	—
	<i>njîme</i>	—	<i>njîme</i>	—	<i>njôme</i>	—
Msc.	<i>njemu</i>	—	<i>njemu</i>	—	<i>njôj</i>	—

1 — forma *nj* jest używana tylko z przyimkiem *u nj*, *mimo nj*, przyimek pisze się zawsze oddzielnie.

2 — jako enklitycznej formy B.l.p. rodzaju żeńskiego używa się zwykle formy *je* np. *vidim je*.

W połączeniu jednak zaimkowego *je*, z *je* czasownikowym zastępuje się wyjątkowo zaimkowe *je* formą *ju* np. *danas ju je vidio*.

LICZBA MNOGA

M.	oni (oni)	ona (one)	one (one)
	f. dłuższa	f. krótsza	
D.	njih	ih	
C.	njima	im	
B.	njih	ih	
N.	njima	—	
Msc.	njima	—	

Zaimek trzeciej osoby jest zaimkiem rodzajowym, gdyż ma odrębne formy dla każdego z trzech rodzajów, tak w l.p., jak i w M.l.mn. (w języku polskim w l.mn. mamy tylko dwie formy: męskoosobową i niemęskoosobową.)

Deklinacja zaimków: wskazujące (taj), dzierżawcze (moj), względne (koji)

	taj (ten)	mój (mój)	koji (który)
	Twardy tem. t-	Miękki tem. moj-	Miękki tem. koj-
	M. N. Ż.	M. N. Ż.	M. N. Ż.
L.p.			
M.	taj	mój	koji
B.	taj	mój	koji
D.	taj	mój	koji
C.	taj	mój	koji
N.	taj	mój	koji
Msc.	taj	mój	koji
I.m.			
M.	ti	moji	koji
B.	te	moje	koje
D.	ti	moji	koji
C.	tim	mojim(a)	kojim(a)
N.	tim	mojim	kojim
Msc.	tim	mojim	kojim

2 — lub: *mojega, mog* oraz *kojega*

3 — lub: *mojemu, mom, mome*

4 — lub: *kojemu, kome*

Kiedy w odmianie spotkamy dłuższe i krótsze warianty (np. „*log*”, „*toga*”) częściej używany jest wariant krótki.

Według powyższego wzoru odmieniają się także zaimki dzierżawcze: *tvoj, svoj, naš*, zaimki nieokreślone i uogólniające: *nekoji, svakoji, ikoji, štokoji, gdjejoji*. Tak jak „*taj*” odmienia się *ovaj, ova, ovo* (ten oto); *onaj, ona, ono* (tamten). Zaimki

wskazujące mają różne znaczenie: *ovaj* oznacza osobę lub przedmiot znajdujący się najbliższej osoby mówiącej, *taj, ta, to* — przedmiot lub osobę znajdującą się trochę dalej, *onaj* — odpowiada polskiemu *ów* i wskazuje na osobę lub przedmiot najdalszy.

Deklinacja zaimka określającego jakoś (kaka v, kakvo, kakva) oraz zaimków dzierżawczych trzeciej osoby (njen, njihov)

	kaka v (jaki)	njen (jej)	njihov (ich)
	Twardy tem. M. N. Ż.	Twardy tem. M. N. Ż.	Twardy tem. M. N. Ż.
L.p.			
M.	kaka v	njen	njihov
B.	kakvo	njeno	njihovo
D.	kakva	njena	njihova
C.	kakvu	njenu	njihovu
N.	kakvim	njenim	njihovim
Msc.	kakvu	njenu	njihovu
I.m.			
M.	kakvi	njeni	njihovi
B.	kakve	njene	njihove
D.	kakvi	njeni	njihovi
C.	kakvim(a)	njenim(a)	njihovim(a)
N.	kakvim	njenim	njihovim
Msc.	kakvim	njenim	njihovim

Obecnie dla rodzaju męskiego i nijakiego liczby pojedynczej używane są alternatywnie dwie odmiany zaimka dzierżawczego „*njegov*” (jego) tzw. określona i nieokreślona. Dla rodzaju żeńskiego obok zaimka „*njen*” jest używany także zaimek „*njezin*” odmieniany tak samo, jak „*njen*”. np. *njezin stan* lub *njen stan* (jej mieszkanie).

Deklinacja zaimka „njegov”(jego)

	L. POJEDYNCZA		L. MNOGA	
	1. określona	2. nieokreślona	(tylko 1-a odmiana)	
	męski	nijaki	męski	nijaki
M.	njegov	njegovo	njegovi	njegova
B.	=M lub =D	njegovo	=M lub =D	njegova
D.	njegova	njegovog	njegovi	njegova
C.	njegovu	njegovom	njegovi	njegova
N.	njegovim	njegovim	njegovim	njegovim
Msc.	njegovu	njegovom	njegovim	njegovim

Należy zwrócić uwagę, że zaimki dzierżawcze trzeciej osoby występują w odmiennej formie niż w języku polskim. Zaimki te mają końcówki rodzajowe zależne od rodzaju rzeczownika, z którym się łączą i odmieniają się przez przypadki np. *njegov stan* — jego mieszkanie, *njegova kuća* — jego dom, *njegovo dijete* — jego dziecko.

Deklinacija zaimka pitajęcego tko (ko)*, što (šta)

Zaimki te różnią się w odmianie od innych zaimków rodzajowych głównie tym, że mają nie trzy rodzaje, lecz tylko dwa: osobowy, któremu odpowiada forma *što (šta)* bez względu na rodzaj gramatyczny rzeczownika, o którym jest mowa. Zaimki te mają tylko liczbę pojedynczą. Zaimkowi polskiemu: „co” odpowiadają serbsko-chorwackie „što” i „šta”. W wariancie wschodnim „šta” jest zawsze używane jako zaimek pytający: „co”, natomiast „što” — jako spójnik: „że”, „co”, „który” (zaimki względne), np. *nemoj kazati što sam ti rekao*. Taką samą różnicę możemy zauważyć i w wariancie zachodnim, ale użycie *šta* jest rzadsze i „što” występuje zarówno jako zaimek pytający, jak i względny.

	t(ko) — kto Twardy tem. k-	što/šta — co Miękki tem. č -
M.	<i>tko(lub ko)</i>	<i>što (lub šta)</i>
D.	<i>kog, koga</i>	<i>čega</i>
c.	<i>kom, komu, kome</i>	<i>čem, čemu</i>
B.	<i>kog, koga</i>	<i>što (lub šta)</i>
N.	<i>kim, kime</i>	<i>čim, čime</i>
Msc.	<i>kom, kome</i>	<i>čem, čemu</i>

Powszechnie w użyciu są dłuższe formy np. *čime se hvališ?* Natomiast krótszych form używa się zwykle w narzędniku i miejscowniku l.p. w połączeniu z przymikiem np. *s kim, o čem*. Według tego wzoru odmieniają się zaimki nieokreślone: *netko* lub *neko*, *tkogod*, przeczące *nitko* lub *niko*, uogólniające *svaša*, *štogod*, itd.

D. TEKSTOVI

SUVREMENI STAN

Razvoj našeg društva, način suvremenog života i tehnička dostignuća doprinijela su da se potpuno izmijeni odnos prema stanu i stanovanju.

Da bi stan bio¹komforan, mora da ispunjava²socijalne, higijenske i estetske zahtjeve modernog života.

Socijalni zahtjevi odnose se na to da³svaki čovjek i njegova obitelj imaju ista prava da žive u suvremenim stanovima koje društvo gradi prema normama ili standardima koji su propisani i koji garantiraju da će stan biti⁴kvalitetan i komforan.

Higijenski zahtjevi suvremenog stanovanja su: svaki stan treba da bude⁵suh, svijetao, sunčan; da se može lako provjetravati i grijati; da ima sve potrebne instalacije

* zależy od wariantu (wschodni lub zachodni)

1 da bi stan bio... — żeby mieszkanie było...

2 mora da ispunjava... — musi spełniać...

3 odnose se na to da... — odnoszą się do tego żeby...

4 garantiraju da će (...) biti — gwarantują, że będzie, że biti — czas przyszły (Futurum) por. Čas 9

5 treba da bude ... — powinien być

— električnu, vodovodnu i kanalizacionu; da ima potrebne stambene prostorije⁶(sobe, kupaočnicu, kuhinju) sa opremom⁷.

Ove zahtjeve stan ispunjava kada ima pravilan položaj prema stranama svijeta i kada je gradnja kvalitetna.

Stan treba da zadovolji i estetske zahtjeve — a to znači da stan, stambena zgrada⁸i stambeno naselje⁹treba da budu lijepi i uredni, opremljeni svim potrebnim sadržajima koji doprinose ugodnom i prijatnom boravku u njemu (ukusno obojena zgrada, zelenilo i sl.).

Suvremeni gradski stanovi se nalaze u velikim stambenim zgradama u kojima i oko kojih postoje zajednički prostori koji služe svim stanarima.

To su parkinzi, dječija igrališta, ulazi u zgrade, hodnici, stubišta, dizalice i drugo. Takode, ovi stanovi imaju otvorene prostore — balkone i lođe koji su vidljivi sa ulice.

Stanovi su različiti po veličini i broju prostorija. Za dvočlanu obitelj potreban je manji (jednosoban ili dvosoban stan), dok je za obitelj sa više članova neophodan stan sa više soba.

Prostorije u stanu su određene prema funkcijama stanovanja. *Soba za dnevni boravak*¹⁰je osnovna prostorija u stanu, jer je njena funkcija raznovrsna, a često se u toj prostoriji i spava. *Spavaće sobe*¹¹namijenjene su spavanju i odmoru. *Dječije sobe*¹²i *sobe za mlade*¹³imaju kombinovanu funkciju: služe za¹⁴spavanje, učenje i igru.

Kupaonica prvenstveno služi za održavanje lične higijene i higijene rublja.

Ručanje se vrši u *blagovaonici* ili dijelu prostorije za dnevni boravak. U većim kuhinjama se također ruča u obiteljskom krugu. Mjesto za umni rad zahtijeva miran dio stana.

*Radni kutak*¹⁵mora imati pisači sto, policu za knjige, može se nalaziti u dječijoj sobi, spavaćoj sobi ili dnevnom boravku. U nekim većim stanovima postoji i odvojena radna soba¹⁶.

Prema značaju navedenih funkcija, prostorije u stanu dijelimo na *stambene* (sve sobe u kojima se boravi), *pomoćne* (kuhinja, kupaonica, toaleta, smočnica) i *komunikacione* (predsoblje, hodnici, unutrašnja stubišta). U sklopu stana nalaze se vanjski prostori: balkoni, lođe i terase.

Da bi stanu postojali normalni uvjeti za boravak i rad, potrebno je da temperatura zraka bude od 16° C do 22° C. Zimi je potrebno grijati prostorije.

⁶ stambene prostorije... — izby mieszkalne

⁷ sa opremom — z wyposażeniem

⁸ stambena zgrada — budynek mieszkalny

⁹ stambeno naselje — osiedle mieszkaniowe

¹⁰ soba za dnevni boravak — pokój dzienny (ang. living room)

¹¹ spavaće sobe namijenjene su spavanju i odmoru — sypialnie przeznaczone są do spania i odpoczynku

¹² dječije sobe — pokoje dziecięce

¹³ sobe za mlade — pokoje dla młodzieży, młodzieżowe

¹⁴ služe za ... — służą do...

¹⁵ radni kutak — kącik do pracy

¹⁶ radna soba — pokój do pracy, gabinet

KUĆA

Nad snježnom zemljom
plave zvijezde
Tvoja kuća stoji nakraj šume
Ja idem k Tebi
Da me kakav vuk ne napadne iz tame?
Tiho šušti snijeg pod mojim koracima
Tu sam!
Tvoja kuća stoji ograđena
Sva su okna zastrta
Pred vratima ne videći mene
straži pas.
Samo jedan prozor crveni gori
Ja znadem* sve
i idem natrag

mrtav

i u licu bijel kao snijeg

Antun Gustav Šimić

TI SAMA, SUBOTA KASNO U VEĆE

Visoko nad gradom rog mjesec plov.
U krošnji ogovara oblake, dimove iz lule.
Ugasila si žutu svjetiljku na stropu
i u Studentskom domu, sobi br. 234, ležiš sama
s mislima tužnim o sebi i meni.
U dvorani plešu uz glazbu starog saksofona
i pišteće harmonike svake subote.
Ti ostaješ u bjelini kreveta premda si bez sna.
Izvor je gorak, a suze su slane isto tako kao i more.
Ne gledaj kroz prozor;
na balkonu su dvoje, umorni plesači.
Za nas je davno ljubav postala nešto nepoznato.
Iako nismo mornari, doživjeli smo tri brodoloma.
Lijepo je ovim ljubavnicima koji ne mare ni za što
u zagrljaju zajedničkog tijela.
Oni su postali dvije cvrkutave ptice.
Gle, čak su i nad mjesecom!
Ne brini i ne strahuj zbog njih.
Zar nismo i mi već mnogo puta padali s visina.
Treba zaboraviti ljubavnike kao što su i oni zaboravili
na sve oko sebe,

* znadem=znam=wiem (znati — wiedzieć)

staru harmoniku i crnu sobu s mjesecom u ogledalu.
Sklopi mirno vjeđe nad svojim narančastim očima.
U ovoj tamnini cirkusa utjeha je spavati.

Krstó ŠPOLJAR

КАДА СУ ЉУДИ ПОЧЕЛИ ДА ПРАВЕ КУЋЕ?

Људска бића, као и остала створења, у почетку су налазила заклон и безбедност тамо где су могла. Људи су склањали по скровитим местима, па су таква места и сматрали својим „домом”.

Касније су отпочели да уређују своја станишта на разне начине. Не знамо која је врста станишта била прва, али два најстарија типа свакако су кућа на дрвету и пећинска кућа.

У топлим пределима првобитни људи могли су да живе на дрвету. Они су везивали или преплитали гране у неку врсту оквира преко кога су стављали бусење траве. Живећи у таквим стаништима, наши преци су били заштићени од сунца, кише, поплаве и оних дивљих животиња које не могу да се веру уз дрво.

Међутим, у областима хладне климе, кућа на дрвету није представљала заштиту, па је човек користио пећине, испред чије је улаза ложио ватру. Пећински човек је вероватно научио своју прву лекцију из грађевинарства када је од камења начинио предворје испред своје пећине.

Касније су људи покушали да у падинама брда ископају рупе како би изградили пећине. Проналазили су и природна удубљења на сувим местима па су их дограђивали каменим зидовима.

У разним крајевима света почеле су се градити куће прилагођене клими и делатностима становника. Тако је, на примјер, прва четвртаста кућа у Европи, уместо дотадашњих округлих, подигнута помоћу стобова пободених на сва четири угла. Преко дрвеног оквира потом су преплитане гране и младо дрвеће, како би се добили зидови.

Е. PITANJA

А:

1. Gdje stanujete?
2. U kojoj ulici stanujete?
3. Gdje se nalazi Vaša ulica?
4. Što je karakteristično za tu ulicu?
5. Kakve su kuće u Vašoj ulici?
6. Imate li stan ili vlastitu kuću?
7. Kakav imate stan?
8. Na kome se katu nalazi Vaš stan?
9. S kime stanujete?
10. Je li Vaš stan lijep?

B(D1):

1. Što je doprinijelo da se potpuno izmijeni odnos prema stanu i stanovanju?
2. Kakva prava ima svaki čovjek i njegova obitelj?
3. Koji su higijenski zahtjevi suvremenog stanovanja?
4. Koje estetske zahtjeve treba da zadovolji stan?
5. Gdje se nalaze suvremeni gradski stanovi?
6. Koji su to zajednički prostori koji služe svim stanarima?
7. Čime se razlikuju stanovi?
8. Prema čemu su određene funkcije prostorija?
9. Koja je osnovna prostorija u stanu?
10. Kako se zove soba namijenjena spavanju i odmoru?
11. Koje prostorije imaju kombinovanu funkciju?
12. Za što služi kupaonica?
13. Gdje se ruča?
14. Što mora sadržati radni kutak?
15. Kako prema značaju funkcija dijelimo prostorije?
16. Kolika mora biti temperatura u stanu?
17. Što je zimi potrebno raditi?

F. ZANIMLJIVOSTI**Šale****IMITACIJA AUTOMOBILA**

Jasna se ljuti na Pera:

— Rekla sam ti da mi za rođendan kupiš automobil. Ti si umjesto toga kupio tašnu od umjetne kože!

— Šta mogu kad još nisu izmislili imitaciju automobila! — objasnio joj Pero.

Ovo niste znali**KUĆA STARIJA OD MILENIJUMA**

Najstarija drvena zgrada na našoj planeti je budistički hram Todajdzi, podignut u japanskom gradu Nara još 753. godine.

GVOZDENA KUĆA

Koja je, kao izložbeni eksponat prikazivana u Londonu (Engleska) pedesetih godina, 18 stoljeća, imala je krletku u kome su prijateljski živjeli jastrebovi, sove i golubovi, inače prirodni neprijatelji.

• Babilonski car Hamurabi imao je jedno jedino pravo o tome što znači dobro sazidana kuća i što čeka onog tko ne obavi dobro posao: „Ako se sazidana kuća sruši i ubije nekog od stanara, graditelj ima biti kažnjen putem odrublivanja glave”

Zagonetke, pitalice, poslovice**ŠTO JE...?**

Što je najbrže na svijetu?

(Um)

POSLOVICE

- Лаж ти се сама намеће, а истина ти вели: тражи ме!
- Svako je svoje sreće kovač.
- Što možeš danas, ne ostavljaj za sutra.

Čas 7**Životinje****A.**

- Volite li životinje?
- Neke volim, neke ne volim.
- Koje volite?
- Volim sve domaće životinje: pse, kokoši, konje, koze, ovce, a najviše mačke. Miki je ime vjerovatno najpoznatije mačke.
- Zašto?
- Kad je obitelj u kojoj je živjela došla na ljetovanje, jedno veće Miki je nestala na veliku žalost svih. Kući, u grad udaljen 100 kilometara, vratila se poslije godinu dana. Za to vrijeme prošla je oko 400 km prelazeći polja, brda, dolina, rijeke.
- Pravo je čudo kako je uspjela sve to uspješno da prebrodi i još sačuva glavu. A divlje životinje?
- Svima, pa i meni, sviđa se zec, srna, vjeverica, a ne sviđa vuk, lisica, donekle i medvjed.
- A koje životinje ne volite?
- Ne volim zmijske.
- Zbog čega?
- Zato što mogu ujesti čovjeka i od toga on može umrijeti.
- Koja je najopasnija zmijska?
- Mislim da je to kobra.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

brdo — góra, wzgórze
čudo (čudesā, por. Čas 4, Komentarz Gramatyczny: Rzeczowniki z nieregularnymi tematami) — dziw, чудо
čovjek — człowiek
dolina (gen. pl. dolinā) — dolina
glava — głowa
kilometar — kilometr
kobra — kobra
kokoš — kura
konj — koń
koza — koza
lisica (gen. pl. lisicā) — lis, lisica (samiczka)

2.

divlji — dziki
domaći — domowy
donekle — do pewnego stopnia, w części
najopasnija — st. najwyższy przym.
opasan
najpoznatija — st. najwyższy przym.
poznat

3.

misлити — myśleć
moći — móc
nestati — zniknąć, zginąć, przepaść
prebroditi — przebrnąć, przezwyciężyć
proći — przejść
sačuvati — ustrzec, zachować
ujesti — ugryźć

4.

da — 1. w połączeniu z formacjami osobowymi czasu teraźniejszego czasownika zastępuje bezokolicznik. 2. że

ljetovanje — przebywanie na letnisku
mačka (gen. pl. mačakā) — kot, kotka
medvjed — niedźwiedź
ovca — owca
pas (pl. psi) — pies
polje — pole
rijeka — rzeka
srna — sarna
vjeverica — wiewiórka
vuk — wilk
zec — zając
zmija — żmija
životinja — zwierzę

opasan — niebezpieczny
poznat — znany
pravo — prawdziwie
prelazeći — przechodząc, przekraczając (imiesłów od czas. prelaziti)
udaljen — oddalony
uspješan — pomyślny, szczęśliwy
vjerovatan — prawdopodobny

umrijeti — umrzeć
uspjeti — zdołać
voljeti — lubić
živjeti — zamieszkiwać, przebywać
postigla je, prošla je, uspjela je itd.
 — formy czasu perfekt, por. Komentarz Gramatyczny: Czasy przeszłe

pa — więc

sav, sva, sve — wszystek, wszelki

5.

Kući — do domu
Na veliku žalost svih. — Ku wielkiemu żalowi wszystkich.
Poslije godinu dana. — Po roku.

Za to vrijeme. — W tym czasie.

Još sačuva glavu. — Jeszcze uratuje się, pozostanie żywa (przen.).

KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Stopniowanie przymiotników

Przymiotniki w języku serbsko-chorwackim, podobnie jak w polskim mają obok stopnia równego stopień wyższy i najwyższy. Formy przymiotnika w stopniu wyższym i najwyższym odmieniają się według deklinacji miękkotematowej i zmieniają swe zakończenia zależnie od rodzaju. W odróżnieniu od języka polskiego przymiotnik stopniuje się tylko sposobem sufiksalnym.

STOPIEŃ WYŻSZY

Większość przymiotników tworzy stopień wyższy za pomocą sufiksów *-ij*, *-j* plus odpowiednie końcówki rodzajowe (*-iji* r.m., *-ija* r.ż., *-ije* r.n., lub *-ji*, *-ja*, *-je*).

1. sufiks *-ij* (*-iji*, *-ija*, *-ije*)

Sufiks ten przyjmują jednosylabowe przymiotniki z akcentem krótkim opadającym (\ \), część dwusylabowych (z wyjątkiem zakończonych na *-ak*, *-ok*) i wszystkie wielosylabowe.

- a) *nōv* — *noviji*, *novija*, *novije*
star — *stariji*, *starija*, *starije*
zdrav — *zdraviji*, *zdravija*, *zdravije*
b) *mudar* — *mudriji*, *mudrija*, *mudrije*
hladan — *hladniji*, *hladnija*, *hladnije*
gladan — *gladniji*, *gladnija*, *gladnije*
c) *pametan* — *pametniji*, *pametnija*, *pametnije*
ozbiljan — *ozbiljniji*, *ozbiljnija*, *ozbiljnije*
zanimljiv — *zanimljiviji*, *zanimljivija*, *zanimljivije*

Jeżeli w temacie przymiotnika jest ruchome „a”, to przy dodaniu sufiksu ulega redukcji.

2. sufiks *-j* (*-ji*, *-ja*, *-je*)

Za pomocą sufiksu *-j* tworzą stopień wyższy następujące grupy przymiotników:

a) jednosylabowe przymiotniki

Przy dodaniu sufiksu *-j* zachodzi jotacja, w wyniku której:

g : ž	dug — duži	n : nj	crn — crniji
k : č	jak — jači	l : lj	bijel — bijelji
h : š	tih — tiši	b : blj	grub — grublji
z : ž	brz — brži	v : vlj	suv — suvlji
d : đ	mlad — mlađi	st : šć	čvrst — čvršći
t : ć	ljut — ljući		

b) dwusylabowe przymiotniki zakończone na *-ak*, *-ok*, *-ek*.

Przy tworzeniu stopnia wyższego sufiksy *-ak*, *-ok*, *-ek* zanikają, a końcowa spółgłoska tematu ulega wymianie z wyjątkiem tych przypadków, kiedy temat kończy się na: *r*, *ž*, *ć*, *d*, *nj*.

<i>kratak</i> — <i>kraći</i>	<i>visok</i> — <i>viši</i>	<i>širok</i> — <i>širi</i>
<i>sladak</i> — <i>sladi</i>	<i>dubok</i> — <i>dublji</i>	<i>težak</i> — <i>teži</i>
<i>uzak</i> — <i>uži</i>	<i>žestok</i> — <i>žešći</i>	<i>vruć</i> — <i>vrući</i>
<i>tanak</i> — <i>tanji</i>	<i>dalek</i> — <i>dalji</i>	<i>riđ</i> — <i>riđi</i>
<i>nizak</i> — <i>niži</i>	<i>blizak</i> — <i>bliži</i>	<i>krnj</i> — <i>krnji</i>

Wyjątki:

gorak — *gorči*, *krotak* — *krotkiji*, *ljubak* — *ljupkiji*, *vitak* — *vitkiji*.

3. sufiks -š (-ši, -ša, -še)

Tylko trzy przymiotniki tworzą stopień wyższy za pomocą sufiksu *-š*.

Są to przymiotniki: *lijep* — *lijepši*, *lak* — *lakši*, *mek* — *mekši*.

Następujące przymiotniki tworzą formy stopnia wyższego od innych tematów (supełtywnie):

<i>dobar</i> — <i>bolji</i>	<i>velik</i> — <i>veći</i>
<i>zao</i> — <i>gori</i>	<i>mali</i> — <i>manji</i>

STOPIEŃ NAJWYŻSZY

Stopień najwyższy przymiotnika tworzy się poprzez dodanie do formy stopnia wyższego prefiksu *naj-*, np. *najbolji*, *najduži*, *najkraći*, *najdraži*, *najviši*.

W przymiotnikach, które nie mają stopnia wyższego (*donji*, *gornji*, *posljednji*, *zadnji*, *krajnji*) dodaje się *naj-* do stopnia równego: *najgornji*, *najzadnji*, *najposljednji*, itp.

W języku serbsko-chorwackim nie tworzy się stopnia wyższego i najwyższego w sposób opisowy (kiedy przymiotnik poprzedza np. *bardziej*, *więcej*, *najbardziej*, *najwięcej* podobnie jak w języku polskim: *najbardziej wytrwały*, *mniej pilny*, itp.). Formom tym odpowiadają w języku serbsko-chorwackim tylko formy **analityczne** utworzone za pomocą formantów.

Czasy przeszłe

W języku serbsko-chorwackim istnieje kilka form czasu przeszłego: **perfekt**, **imperfekt**, **aoryst** i **pluskvamperfekt**. Jednakże najczęściej używanym jest czas przeszły perfekt, który coraz częściej zastępuje wychodzące z użycia pozostałe formy (nieznane już całkowicie w niektórych prowincjach): *činio sam* (perfekt) zamiast: *činjah* (imperfekt), aoryst zastępuje się czasem przeszłym czasowników dokonanych: *učinio sam* zamiast *učinih*. Pluskvamperfekt jest wciąż używany, ale zwykle w zdaniach podrzędnych (por. Aneks).

CZAS PRZESZŁY (PERFEKT)

Tworzymy go przez dodanie do krótkiej formy czasownika posiłkowego „*biti*” w czasie teraźniejszym (por. Čas 2) imiesłowu przeszłego czynnego odmienianego czasownika:

pričati (opowiadać)

L. pojedyncza

1. *ja sam pričao, pričala*
2. *ti si pričao, pričala*
3. *on je pričao*
ona je pričala
ono je pričalo

L. mnoga

mi smo pričali, pričale
vi ste pričali, pričale
oni su pričali
one su pričale
ona su pričala

IMIESŁÓW PRZESZŁY CZYNNY tworzymy przez dodanie do tematu bezokolicznika następujących końcówek:

L. pojedyncza			L. mnoga		
R. Męski	R. Żeński	R. Nijaki	R. Męski	R. Żeński	R. Nijaki
-o np. <i>pitao</i> (od czas. <i>pitati</i> – pytać)	-la np. <i>pitala</i>	-lo np. <i>pitalo</i>	-li np. <i>pitali</i>	-le np. <i>pitale</i>	-la np. <i>pitala</i>
<i>bio</i> (od czas. <i>biti</i> – być)	<i>bila</i>	<i>bilo</i>	<i>bili</i>	<i>bile</i>	<i>bila</i>
<i>prošao</i> (od czas. <i>proći</i> – 1. przejść 2. przeminać, upłynąć)	<i>prošla</i>	<i>prošlo</i>	<i>prošli</i>	<i>prošle</i>	<i>prošla</i>
<i>uspio</i> (od czas. <i>uspeti</i> – zdołać, udać się)	<i>uspjela</i>	<i>uspjelo</i>	<i>uspjeli</i>	<i>uspjele</i>	<i>uspjela</i>
<i>živio</i> (od czas. <i>živjeti</i> – 1. żyć 2. mieszkać, 3. przebywać)	<i>živjela</i>	<i>živjelo</i>	<i>živjeli</i>	<i>živjele</i>	<i>živjela</i>

Jeśli temat bezokolicznika kończy się na spółgłoskę w formie rodzaju męskiego l.poj. przed końcówką pojawia się *-a*, np. *moći* (móc) — *mogao* (r.ż. — mogła), *reći* (powiedzieć) — *rekao* (r.ż. — rekła), itd.

Przy tworzeniu imiesłowów w niektórych czasownikach zmienia się temat bezokolicznika.

1. Czasowniki z bezokolicznikiem na *-sti*, gdzie *-s* jest rezultatem przekształcenia „*t*” i „*d*” w temacie, przy przyłączeniu *-l* tracą to „*s*” i mają następujące formy:

<i>jesti</i> (jedem)	— <i>jeo, jela</i>
<i>sresti</i> (sretnem)	— <i>sreo, sreła</i>
<i>pasti</i> (padnem)	— <i>pao, pala</i>

2. Niektóre czasowniki z sufiksem *-nu* w bezokoliczniku mogą mieć formę imiesłowu tak z sufiksem, jak i bez niego.

<i>kleknuti</i>	— <i>kleknuo i klekao</i>
<i>smrznuti</i>	— <i>smrznuo i smrzao</i>

3. Czasowniki „*ići*”, „*naći*” i wszystkie utworzone od nich czasowniki za pomocą różnorodnych przyrostków mają następujące formy imiesłowów:

<i>ići</i>	— <i>išao, išla</i>
<i>doći</i>	— <i>došao, došla</i>
<i>prići</i>	— <i>prišao, prišla</i>
<i>naći</i>	— <i>našao, našla</i> , itp.

SZYK WYRAZÓW W ZDANIU PRZY UŻYCIU CZASU PRZESZŁEGO (PERFEKTU)

- Enklityczna forma czasownika posiłkowego „*biti*” w czasie teraźniejszym występuje za pierwszym akcentowanym wyrazem (lub związkiem wyrazowym) w zdaniu i może być oddzielona od imiesłowu innymi wyrazami.
np. *Ja sam taj roman već pročitao.*
- Przy podmiocie domyślnym lub jego braku czasownik posiłkowy stawia się także po pierwszym wyrazie akcentowanym.
np. *Čitao sam to davno.* lub *Davno sam to čitao.*
- Przy użyciu czasu przeszłego w zdaniu pytającym na pierwszym miejscu stawiamy czasownik posiłkowy w pełnej formie. Wyjątek stanowi forma 3-ciej osoby l.poj. „*je*”, która jest akcentowana i może stać na początku zdania.
np. *Jesi li stigao na fakultet na vrijeme? Jesam.*
np. *Je li došao profesor? Nije.*
- W zdaniach pytających z wyrazami typu: „*tko*”, „*što*”, „*gdje*” enklityczną formę czasownika stawia się na drugim miejscu
np. *Tko je došao?*
- W mowie potocznej imiesłów stawiamy przeważnie na pierwszym miejscu dodając do niego czasownik „*biti*” w krótkiej formie bez zaimka np. *pričao sam*. Pełnych form czasownika posiłkowego (*jesam, jesi* itd.) używa się w zdaniach pytających, w krótkiej odpowiedzi na pytanie lub w przypadku gdy na czasownik pada nacisk znaczeniowy.
np. *Jesu li svi došli? — Jesu.*
np. *Jesmo li tako odlučili? — Jesmo.*

FORMA PRZECZĄCA PERFEKTU

Formę przeczącą tworzymy przez dodanie do zaprzeczzonej krótkiej formy czasownika posiłkowego „*biti*” w czasie teraźniejszym imiesłowu przeszłego czynnego odmianego czasownika:

pričati (opowiadać)

L. pojedyncza

- ja nisam pričao, pričala*
- ti nisi pričao, pričala*
- on nije pričao*
ona nije pričala
ono nije pričalo

L. mnoga

- mi nismo pričali, pričale*
vi niste pričali, pričale
oni nisu pričali
one nisu pričale
ona nisu pričala

PRZYPADKI OPUSZCZENIA CZASOWNIKA POSIŁKOWEGO W CZASIE PRZESZŁYM (PERFEKT)

- W formie 3-ciej os. l.poj. w czasownikach zwrotnych.
np. *Vratio sam se kući kasno*, ale — *Vratio se kući kasno* (on).
- Jeśli w zdaniu jest kilka czasowników w czasie przeszłym wyrażających czynności tej samej osoby, to czasownikową enklitykę używamy tylko z pierwszym imiesłowem, pozostałe opuszcza się.
np. *Čitali smo prvo tekst, onda ga prijevodili na poljski jezik, zatim odgovarali na pitanja profesora.*
- Forma czasu przeszłego bez czasownika posiłkowego występuje w tytułach gazet, w stałych zwrotach
np. *Predsjednik republike primio visokog gosta.*
- Często czasownikowa enklityka opuszczona jest w przysłowiach.
np. *Po što kupio, po to i prodao.*
- Czasem enklityka zostaje opuszczona ze względów stylistycznych, nadając zdaniu większy ładunek emocjonalny.
np. *Stigla vijest ! A on pristao ?!*

D. TEKSTOVI

ИЗМЕЋУ ДВЕ СМРТИ

Догодило се то 1945. године на острву Лузону док су америчке јединице водиле борбе да од Јапанаца поново отму изгубљене Филипине. Тог дана наредник Џон Хартман је био на извиђању с још четворицом другова недалеко од насеља Сан Пабло.

Спуштали су се опрезно низ падину травом обраслог брежуљка кад су Јапанци, сасвим изненадно, отворили ватру. Брзо су потражили заклон, оценили где се налазе њихови положаји, а затим кренули натраг. Јапанци, очигледно, нису знали њихов тренутни положај јер су меци падали далеко од патроле која је пузећи ишла уз брдо. Џон Хартман је био последњи.

Застали су на тренутак да се одморе кад се, на Хартманово изненађење, каплар који се налазио на челу подигао и одскочио у страну откривајући положај патроле. Убрзо затим исто је учинио други војник. Ни трећи није много оклевао.

Тада почеше да плуште митраљеска зрна. Вођа патроле је проклињао другове што су тако наивно открили положај и правац повлачења. Чим је угледао кобру, одмах му је била јасна реакција војника.

Кад је угледао њену ружну главу, Хартман се следио од страха. И док су се гранате распрскавале поред њих, змија је потражила заклон. Угледала је камен и упутила се право према њему и према нареднику. Мало је устукнула, онда је подигла главу и надула свој клобук на врату спремна да нападне.

Потрес од гранате готово ју је оборио, али се хитро окренула и на слепо загризна траву. Хартман је готово поверовао да је кобра погођена, али само закратко. Змија је наставила према њему. Само да остане непокретан, можда ће га проћи. Ујед кобре је готово увек смртоносан и жртви, ако јој се сместа не укаже помоћ, остаје да живи свега 20 до 25 минута. У том тренутку Џон Хартман је искрено зажалио што га нису убили Јапанци.

Кобра одиже са земље своју малу гадну главу гледајући право укоченог војника. Помислио је да је зграби за врат, али је лежао у ставу за пуцање па су му сметали карабин и ремен, а њени покрети су били брзи као муња. Још једна граната се распрсла поред њих. Кобра се сад прибијала уз лист војникове ноге као да жели да се завуче испод ње.

Џон Хартман је помислио да је добио ову игру. Треба само да је пусти испод ногу. Мало је подигао стопало да је пусти да се под њу завуче. И баш у том тренутку кобра је зарила зубе у његову ногу. Човек се превнуо на леђа и левом је ногом ударио. Она га пусти и подиже се за други напад. Привукао је ноге к себи и њени зуби зареше се у дебели Џон ципеле.

У очајању ју је ударио левом ногом по глави. То ју је ошамутило и она поче слепо да удара наоколо, док се Хартман, попут рака, повлачио уназад кроз траву, очију прикованих за то ужасно тело које се беспомоћно савијало и ишло за њим. На његову срећу, кобра се, онако ошамућена, заплела у високу траву.

Ни сам није знао како је успео да отпуже до врха брежуљка. Јапанци су га непрестано гађали, али он то није примећивао. Страх од уједа змије га је потпуно заслепио. А његових другова нигде није било.

Дуго је ишао, посртао, пузио. Први човек кога је срео био је један болничар, Филипинац. Кад му је испричао шта му се десило, он му није исекао рану него је само чврсто увезао ногу изнад ње. За њега је Џон Хартман био мртав човек. На велико олакшање, ускоро је угледао станицу за прву помоћ, али док је стигао до ње, нога му није била ништа тања од тела!

Увели су га у главни шатор и на нози начинили неколико зареза да би црна крв отекла. То је било све! Затим су га положили на сламарицу — да умре. Међутим, већ је било протекло много више од двадесет минута откад га је кобра ујела, а он је још био жив. У њему је почела да се буди нада. Устао је са сламарице и упитао забезбедне болничаре где се налази пољска болница.

Рекли су му да је такав покушај безнадежан, да немају никакво превозно средство, покушали су да га задрже, али их је он одгурнуо. Није хтео да умре на оној сламарици.

Ишао је тетурајући, посрћући, кад је зачуо звук Ципа. Застењао је и стао. У следећем тренутку се сручио на седиште осећајући да му се све

више врти у глави. Ако се онесвести, умреће.

Вожња је била као најстрашнија мора. Цип се тресао, а нога га је бескрајно болела. Међутим, бећ је протекао цео сат од уједа змије, а он је још био жив. У болници су му поново направили неколико резова, а затим хтели да му одсеку ногу. Није пристао, а лекари пуна два месеца нису знали да ли ће његова упорност и њихово знање сачувати ногу која је трулила. После осам месеци вратио се здрав кући.

* * *

Зашто Џон Хартман није умро? Можда је змија, уплашена распрскавањем гранате, изгубила део отрова забадајући зубе у траву која се таласала. Можда ју је сам одвадио ударом друге ноге пре него што је изручила смртоносну дозу. Ко би га знао? Зна се једино да је Џон Хартман одликован и да се као луд смејао кад су му орден качили на груди. Рекао је да није био рањен, да га је само кобра ујела.

НЕ ПЛАЧИ, ДУШО !

*Моја је драга сваку ноћ сама,
сваку ноћ сама, у сузама!
Хе плачи, душо, ја ћу ти доћи,
ја ћу ти доћи по помоћи.*

*Друштво ме зове на чашу вина,
на чашу вина, о једина.
Не плачи, душо, ја ћу ти доћи,
ја ћу ти доћи по помоћи.*

*Спреми ми јастук и бело лице,
и бело лице, лепотице.
Хе плачи, душо, ја ћу ти доћи,
ја ћу ти доћи по помоћи.*

(Narodna lirska pjesma)

NAJVEĆI PRIRODNI ZOOLOŠKI VRT U EVROPI

У Хрватској постоји језеро којему по обилу животинског свијета нема премца у Европи. То је Кopačevско језеро, 12 kilometara удаљено од Osijeka, у трокуту између Drave и Dunava. То је највећи природни зоолошки врт Европе, који је мало испитан, научно nedovoljno proučen, највеће природно мријестилиште Dunava. То мало познато језеро glasovito је по броју животиња за cijelu zemlju, а посебно за Dunav.

У језеру које с ritovima обухваћа преко 30 000 hektara налазе се отоци*, на које seljaci доводе у пројлеће свинје што се ту прасе и хране. У јесен су то grdosije готово poludivlje, једанпут sedmično доведу се ribari на одређено mjesto и glasno dozivaju свинје, које се uvijek groktanjem dozivaju из prašume и у trku dolaze да добију коју pregršt kukuruza.

Jednom sam и ја pošao с ribarima hraniti свинје. I čini ми се да је toga časa taj rit otvorio за мене своја golema njedra, у којима ključa život, pun surove borbe за

* отоци — demin. од „otok“ — wyspki

opstanak u vodi, na zemlji i u zraku. Sav horizont, gdje god se okrenete, uokviren je prašumama vrba, jasena i topola, između kojih su se prostrle velike, kilometrima dugačke pruge lokvanja i drugih biljaka. A u šumama žive divlji jeleni, velika krda divljih svinja i opake divlje mačke, koje se s lisicama, tvorovima i kunama trude da razrijeđe ptičiji narod, kojega ima toliko kao da su tu, u Kopačevoj bari, sazvali skup iz cijele Evrope.

Veliki orlovi vladaju zračnim prostorom. S vremena na vrijeme prolomi se krik ulovljene divlje patke, koju je barski orao čekao satima da izađe iz trske. Ako čamcem pođete preko jezera, pa kanalom do Dunava, stotine, tisuća pataka letjeće ispred i iznad vas, pa ćete** se opravdano pitati.** „A gdje su lovci?“

To je pravi raj najrazličitijih ptica: divljih pataka i gusaka, bijelih i crnih roda, galebova, čaplji i dr.

Takav je čudesni Kopačevski rit i njegovo besprijeckorno jezero.

SPAVALI ZEC OTVORENIH OČIJU

On sjedi u plitkom jarku, svom uobičajenom odmaralištu, i uopće ne reagira na približavanje čovjeka ili psa. Pridete mu na nekoliko koraka, a on je i dalje potpuno nepomičan, sa spuštenim ušima i široko otvorenim očima, kao hipnotisan. Šta mu je? Zar nije svijestan opasnosti koja mu prijeti? Lako je razumjeti zašto je u mnogim zemljama rasprostranjeno vjerovanje da divlji zec spava — otvorenih očiju.

Ipak — nije tako. Pridite mu još malo bliže, na manje od tri metara, i on će poletjeti kao metak iz puške. Da je probuđen iz sna, tako nagla reakcija ne bi bila moguća. Pretvarao se, znači. Kako objasniti ovo neobično zečje ponašanje?

Divlji zec je stanovnik otvorenih ravnica. Porjeklom iz azijskih stepa, našao je sebi životni prostor i na evropskim poljima i livadama. Od neprijatelja ga štiti u prvom redu savršena kamuflaža: krzno s mješavinom svijetlijih i tamnijih boja, koje mu omogućuje da se gotovo potpuno stopi s podlogom. Njegovi glavni neprijatelji, lisice i psi, čiji vid ionako nije naročito oštar najčešće ga i ne primjete ako mirno sjedi.

S druge strane, ako bi ga ipak opazili, zeka je dovoljno hitar da im umakne. Dostiže brzinu od 80 kilometara na sat, skače u daljinu do dva i po metra, sposoban je da sasvim iznenadno promjeni smjer kretanja. Stoga je za progonioce na tlu gotovo neuhvatljiv, a nerijetko uspjeva da se izmigolji i pticama grabljivicama, uprkos njihovom „oku sokolovom“.

S obzirom na sve to, dugouhom stvorenju se očigledno više isplati da sjedi nepomično, ostavljajući bijeg za krajnju potrebu. Naravno, to podrazumijeva stalnu budnost, dakle i široko otvorene oči. Kod zeka su one postavljene bočno i imaju ukupno vidno polje od 360 stupnjeva. Primjećuju čak i neprijatelja koji se šunja otpozadi. Oštrina im nije jaka strana, ali se zato odlikuju savršenim zapaženjem pokreta i velikom „svjetlosnom jačinom“, što bi rekli fotografi, to jest, djeluju i u polumraku.

Zec je prema tome sposoban da na vrijeme primjeti svaku opasnost. Čim u daljini ugleda psa mada na izgled ostaje savršeno ravnodušan disanje i puls mu se naglo ubrzavaju: to je priprema za munjeviti skok. Naprotiv, ako se osjeća potpuno bezbjedan, onda i zec zatvori oči. To se događa dosta rijetko i traje samo po nekoliko minuta. Ne spava dakle otvorenih očiju, ali je tačno da „spava kao zec“.

** ćete pitati — będziecie pytać, spytacie, futur (czas przyszły, por. Čas 9)

Ogrlica

*Ogrlicu
Sunčanju od ljeta
Ljepšu od suncokreta*

*Ogrlicu
Trajnu od zlata
Bogatiju od šapota*

*Ogrlicu
Dražu od mora
Svjetliju od zora*

*Nosiš
Kad ti mama i tata
Obaviću ruke oko vrata
Mirad Bećirbašić*

30.XI.1914

Bila je mjesečina

*Bila je mjesečina, snijeg i mi
šli smo tihi i nesretni.
Monogram naših snova blistao je nama
ko blistav svjetionik, Vjetar. Tama.
Ja sam bio sam* i ti si bila sama.
Bili smo straža na mrtvačkoj straži,
na pogrebu jedne tihe laži.*

*I tako smo stigli na kraj drvoreda,
Tvoj parfum od gnjilih, uvelih rezedi...
Rosa u staklu staklenog pogleda,
Adieu ma chère, jer tako živjeti se ne da.*

Miroslav Krleža

Jesenja samoća

*Sve više sam, sve luđe sam, sve tuđe i sve tužnije,
Sve tamnije, sve sramnije, sve biva ružnije.
Sve hladnije, sve gadnije, sve ledenije,
Samoća prazna, jesenja, a biva sve jesenije.*

Miroslav Krleža

* Ja sam bio sam — Byłem sam (perfekt + zaimek)

E. PITANJA

A:

1. Volite li životinje?
2. Koje životinje najviše volite?
3. Da li volite divlje životinje?
4. A koje životinje ne volite?
5. Zbog čega?
6. Koja je najopasnija zmiја?
7. Koja je najpoznatija mačka? Zašto?

B(D1):

1. Шта се догодило 1945. године на острву Лузону?
2. На каквоме се задатку налазио Џон Хартман?
3. Куда су се амерички бојници спуштали?
4. Шта су урадили Јапанци?
5. Како су реаговали Американци?
6. Зашто Јапанци нису знали за њихов положај?
7. Које је место у колони заузимао Џон Хартман?
8. Шта се десило када су на тренутак застали?
9. Шта је угледао Хартман?
10. Како је змија реаговала, када је приметила Хартмана?
11. Шта се десило након што је експлодирала граната?
12. Чеге је Хартман био свестан када је посматрао кобру која му се приближавала?
13. За чим је он искрено жалио?
14. Шта је Хартман помислио када је змија подигла своју главу?
15. У каквоме ставу је лежао и да ли му је нешто сметало?
16. Шта је змија даље радила?
17. Зашто је Џон подигао стопао?
18. Да ли га је змија ујела?
19. Шта је у очајању урадио Хартман?
20. Шта је био са змијом?
21. У каквом је стању била кобра?
22. Како је ишао Џон?
23. Кога је он првог сусрео?
24. Шта му је болничар урадио?
25. Како су му помогли у главном шатору?
26. Колико је било протекло времена од уједа змије?
27. Зашто је Џон устао са сламарице?
28. Шта су му рекли болничари?
29. Шта је Џон зачуо?
30. Шта је даље било са њим?
31. Шта се десило су у болници желели да ураде са његовом ногом?
32. Шта је било осам месеци касније?
33. Зашто Џон Хартман није умро?

F. ZANIMLJIVOSTI

PAR OBIČNIH MUHA

ZA SAMO JEST MJESECI
MOGAO BI DA IMA PO-
TOMSTVO KOJE BI
BROJALO OKO 100
TRILIONA.

Šale

LOVAČKI PAS

Tića i Mića su doveli Plutona u park.
Tu su upoznali jednog dječaka koji je bez
prestanka hvalio svog lovačkog psa.

— Da li je vaš pas lovački? — pitao
je dječak Miću i Tiću.

— Jeste! — odgovori Mića.

— A šta lovi? — interesovao se
dječak dalje.

— Dinosauruse! — kaže Tića.

— Nemoguće! Dinosaurusi više ne
postoje! — pobunio se dječak.

— Naravno da ne postoje kad ih je
Pluton istrebio!

GEPARD

MOŽE SA SAMO
2 SEKUNDE DA
POSTIGNE UBRZA-
NJE OD 0 DO 72 KM
NA SAT.

NEVJEROJATNO, ALI ISTINITO!

• Prije mnogo stoljeća psi su služili
kao grijači za noge.

• Psi njufaunoland rase su najbolji
plivači. Korišteni su kao spasioci prili-
kom brodskih nesreća.

PINGVINI

MOGU IZ VODE DA
SKOČE UVIS VIŠE OD
DVA METRA.

• šimpanza Tipo, ljubimac djece i
odraslih posjetilaca zoološkog vrta u Rio
de Janeiru, kandidovan je za poslanika u
Gradskom veću, a za ovaj visoki položaj
predložila ga je grupa duhovitih novi-
nara. Tipo, istina, nije prošao na izbo-
rima, ali je postao još popularniji: samo
za nedjelju dana uoči izbora, zoo vrt je
posjetilo više od 4.000 ljudi.

BODLJIKAVI
MRAVOJED

USMA ZUBE.
HRADU SITNI
BRADAVIČASTIM
IZRAŽAJIMA
NA USPU.

MALI MRAV, OGROMNA ŠTETA

Jedna kolonija mrava napravila je
haos u Kaliforniji. Vrijedni mravi bacili

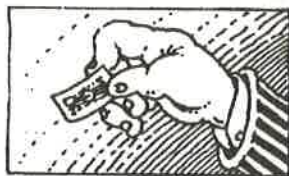
su se iz nepoznatih razloga na grickanje i žvakanje izolacije na uličnim svjetilkama i semaforima širom grada što je izazvalo veliki broj kratkih spojeva i nestanaka struje. Šteta je procijenjena na 22.000 dolara.

Ovo niste znali

• Najskuplji britanski metalni novac prodat je 1985. na aukciji u Londonu: redak peni iz 1933. stajao je jednog numizmatičara tačno 18.975 funti.

• Najmanju ikad štampanu novčanicu izdalo je Ministarstvo finansija Rumunije 1917. godine. Banknota od 10 bana imala je dimenzije 2,75x3,8 cm.

• Najviši čovjek na svijetu je Gabriel Mongane koji živi u predgrađu Lisabona: visok je 242 centimetra, a težak 150 kilograma.

• Japanac Kiniti Inon pronašao je gumicu za brisanje traga hemijske olovke. To je mješavina gume i plastike u koju su dodate mikrokapsule napunjene naročitim rastvaračem: kad se njome trlja papir, kapsulice prskaju i tečnost koja istekne i istog trena čini bezbojnim

trag olovke. Najzainteresovaniji su, osim daka, falsifikatori čekova.

Pitalice, poslovice, zagonetke

• Kako se ribe tuširaju?

(Iskaču iz vode kad pada kiša.)

• Kakva je razlika između psa i buha?

(Pas ima buhe, a buhe nemaju pse.)

KAKO VIDI SOVA?

Zanima me zašto sova ne vidi noću.

Tamara Aćimović

Valjevo

Ha, ovo je baš zanimljivo. Obično se kaže za nekoga tko sve poslove ostavlja za noćne sate, da je „sova” ili „noćna ptica”, jer sova u lov kreće čim se smrkne. Uvriježeno je mišljenje da ova ptica ne vidi danju (?), odnosno da je dnevno svijetlo zaslijepljuje. Istina je da sova odlično vidi i danju i noću, zbog vlastite sigurnosti, odlično čuje, a danju može uočiti svaku pticu grabljivicu neprijatelja, iako leti na vrlo velikoj visini.

PRIJE I NAJPRIJE

PRIJE će prèstati rijeka teći nego kàluderskà česa presušiti. — Prije zore nè može svanuti. — Ko lakše ide, prije doma dòlazi. — Bolje je časno ùmrijeti negoli zlo živjeti. — Bliža je kòsulja nego hàljina. — Za tuđim plotom slada smokva. — Zlo činio, gore dočeka. — Jače je djelo nego bèsjeda. — Ko više ište, manje mu se dàje. — Ko zna bolje, širòko mu polje; ko zna više, ròdile mu višnje; ko zna ljepše, rodile mu trešnje. — Gòra je rana od jèzika negoli od mača. — Lakše je vjèrovati nego ići te pitati. — Dobar glas dalèko ide, a zao još dalje.

NAPRIJE skoči, pa onda reci: hop! — Kiša kad hoće da ùdarī, najprije počne pokapljivati. — Najmanje je mrtvácā òd glādi. — Najmilijeg gosta tri dana je došta. — Kad najviše grmī, najmanje kiše pada. — Mnogo puta i najbolji plivač

ùtonē. — Svakom se svoje čini najljepše. — Svoja je postelja nàjmeksā. — Zdravlje je najveće bogatstvo.

Narodne poslovice

ŠTO JE...?

1. Što je bjèljē òd snijega, a bistrije od mlijèka? — 2. Što je slādē òd meda, a grče od čèmera? — 3. Što manje veće

prèmečē? — 4. Što je najbrže na svijetu?

— 5. Što je najslādē?

Rješenja zagonetaka:

1. Dan

2. So

3. Mrav i zrno kukuruza

4. Um

5. San

Čas 8

Čovjek

(fizičko i psihičko stanje)

A.

- Da li često bolujete?
- Pošto se bavim sportom i pošto često izlazim na svjež zrak, rijetko kad sam bolestan.
- Vjerojatno, najčešće obolijevate u proljeće.
- Da, jer nakon zime organizam oslabi, nema dovoljno vitamina, slab je izbor voća i povrća, što stvara povoljne uslove za pojavu raznih bolesti.
- Od čega najčešće obolijevate?
- Od prehlade. Boli me tada glava, grlo, loše se osjećam.
- Kako se liječite?
- Mirujem kod kuće, pijem čaj od kamilice ili šipka, uzimam C vitamin, pravim limunadu, jedem narandže ili mandarine.
- Da li odlazite u takvim slučajevima kod liječnika?
- Pa nije to nikad ništa ozbiljno.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

bolest — choroba

čaj — herbata

čaj od kamilice — herbata rumiankowa

čaj od šipka — herbata z dzikiej róży

glava — głowa

grlo — gardło

kamilica — rumianek

liječnik — lekarz

limunada — lemoniada

mandarina — mandarynka

narandža — pomarańcza

organizam — organizm

pojava — objaw, przejaw, symptom

povrće — jarzyny, warzywa

prehlada — zaziębienie

proljeće — wiosna

slučaj — przypadek, wydarzenie

sport — sport

uvjet — warunek

vitamin — witamina

C vitamin — witamina C

voće — owoce

zrak — powietrze

2.

loše — źle

najčešće — najczęściej

nikad — nigdy

ništa — nic

ozbiljno — poważnie: ništa ozbiljno —

nic poważnego

povoljan — sprzyjający, dogodny

razan — różny

rijetko — rzadko

svjež — świeży

tada — wtedy

3.

bolovati (od čega) — chorować (na co)

izlaziti — wychodzić

liječiti (se) — leczyć (się)

mirovati — siedzieć w spokoju, odpoczywać

oboljevati — zapadać na zdrowiu, nie-

domagać, chorować

osjećati se — czuć się

piti — pić

praviti — robić, sporządzać

stvarati — tworzyć

uzimati — brać, przyjmować

4.

nakon — po

pošto — ponieważ, gdyż

5.

baviti se sportom — zajmować się sportem

dovoljne uvjete za pojavu raznih bolesti — dogodne warunki do pojawienia się różnych chorób

nakon zime organizam oslabi — po zimie organizm staje się słaby (osłabiony)

Od čega najčešće obolijevate? Od prehlade. — Na co najczęściej chorujecie (lub Pan, Pani choruje)? Na prze-

ziębienie.

Boli me glava, grlo. — Boli mnie głowa, gardło.

Ne osjećam se dobro. — Nie czuję się dobrze.

Loše se osjećam. — Źle się czuję.

Bolestan sam. — Jestem chory.

Bolujem od gripe, angine. — Choruję na grypę, anginę.

Otići kod liječnika. — Pójść do lekarza.

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Przysłówki

Należą do wyrazów nieodmiennych.

Najczęściej tworzy się je:

1. z przymiotników

np. *dobro, nisko, visoko*

Utworzone od przymiotników najczęściej nie różnią się od form przymiotników niezłożonych rodzaju nijakiego, dlatego serbsko-chorwackie *dobro* znaczy w języku polskim *dobrze i dobre, nisko — nisko i niskie, visoko — wysoko i wysokie, drago — miło i miłe (kochane)*

np. *Drago nan je što ste došli* — (*drago* jako przysłówek)

Ovo mi je dijete vrlo drago — (*drago* jako przymiotnik)

Różnice między przysłówkami, a M, B l. poj. przymiotników rodzaju nijakiego zaznacza się niekiedy w akcencie. Jeżeli przymiotnik rodzaju nijakiego ma akcent (/), akcent ten w przysłówku przechodzi zwykle w () np. przymiotniki rodzaju nijakiego: *često* (często), *múdo* (mądre), przysłówki: *često* (często), *múdo* (mądre).

Niektóre z przysłówek mogą, tak samo jak przymiotniki, mieć stopień wyższy i najwyższy. Stopniowanie przysłówek odbywa się tak samo jak stopniowanie przymiotników, od których dane przysłówki zostały utworzone:

<i>mało</i> (mało)	— <i>manje</i> (mniej), <i>najmanje</i> (najmniej)
<i>zło</i> (źle)	— <i>gore</i> (gorzej), <i>najgore</i> (najgorzej)
<i>mnogo</i> (dużo)	— <i>više</i> (więcej), <i>najviše</i> (najwięcej)
<i>jako</i> (silnie)	— <i>jače</i> (silniej), <i>najjače</i> (najsilniej)
<i>drago</i> (miło)	— <i>draže</i> (milej), <i>najdraže</i> (najmilej)

Przymiotniki w stopniu wyższym i najwyższym mają także tę samą formę co rodzaj nijaki przymiotników.

Znaczenie przysłówek podobnie jak przymiotników można wzmocnić za pomocą przedrostka *pre-*, osłabić zaś przez połączenie z przedrostkiem *po-*, np. *brzo* (szybko) — *prebrzo* (za szybko), *mało* (trochę) — *pomalo* (z wolna, po malutku, po trochu).

2. z rzeczowników lub złożeni rzeczownika z zaimkiem:

<i>ljeti</i> — latem	<i>danas</i> — dzisiaj
<i>ljetos</i> — tego lata	<i>odmah</i> — natychmiast
<i>zimi</i> — zimą	<i>unutra</i> — wewnątrz
<i>zimus</i> — tej zimy	<i>napokon</i> — w końcu
<i>lani</i> — zeszłego roku	<i>sinoć</i> — zeszłej nocy
<i>sutra</i> — jutro	(wczoraj wieczorem)
<i>ujutro, izjutra</i> — rano	<i>preksinoć</i> — przedwczoraj wieczorem
<i>jutros</i> — tego rana	<i>uveče</i> — wieczorem, itd.

3. z liczebników (lub złożeni liczebnika z rzeczownikiem) np. *nekoliko* (kilka), *jedanput* (raz), *dvaput* (dwa razy), *jednom* (pewnego razu).

4. z rdzeni zaimkowych (określane są czasem jako zaimki przysłówkowe).

Za pomocą specjalnych przyrostków, np. *-dje*, *-amo*, *-(u)da*, *-(a)da*, *-le* tworzy się przysłówki pytajne i wskazujące o rdzenia zaimka pytajnego *k-* (*tko*, *ko*) i rdzeni zaimków wskazujących *ov-*, *t-*, *on-*, (*ovaj*, *taj*, *onaj*)¹. W ten sposób otrzymujemy następujące przysłówki na oznaczenie miejsca i czasu:

¹ O różnicach między tymi zaimkami, por. Čas 6, Komentarz Gramatyczny: zaimki wskazujące

gdje? (< * *kdje?*, *gdzie?*): *ondje* (tam), *ovdje* (tutaj)

kamo? (dokąd?): *ovamo* lub *amo* (tutaj, do mnie), *tamo* (tam, do ciebie), *onamo* (tam do niego, przy nim)

kud?, *kuda?* (którędy? dokąd?): *ovud*, *ovuda* (tędy, koło mnie), *tud*, *tuda* (tam-tędy, koło ciebie), *onud*, *onuda* (owędy, koło niego)

kad?, *kada?* (kiedy?): *sad*, *sada* (teraz), *tad*, *tada* (wówczas), *onda* (wtedy)

odakle?, *otkde?* (skąd?): *odavde* (stąd, ode mnie), *odalje* (stamtąd, od ciebie),

odande (stamtąd, od niego)²

Z przysłówek pytajnych miejsca i czasu można utworzyć przysłówki:

a) Uogólniające, np. *svagdje* (wszędzie), *svakada* (zawsze)

b) Przeczające, np. *nigdje* (nigdzie), *nikad(a)* (nigdy)

c) Nieokreślone, np. *igdje* (gdzieś), *negdje* (gdziekolwiek), *nekad* (kiedyś), itd.

5. z czasownikami

Większość tego typu przysłówek zatraciła związek z czasownikiem, od którego powstała.

np.

<i>kriomice</i>	— ukradkiem, po kryjomu, w sekrecie
<i>nehotice</i>	— mimo woli, niechcąc, nieumyślnie
<i>stoječke</i>	— stojąc, w pozycji stojącej
<i>letmice</i>	— przelotnie, pobieżnie

6. z połączeń przymków z przymiotnikami albo z rzeczownikami.

<i>izdaleka</i>	— z daleka
<i>slijeva</i>	— z lewej strony
<i>ponovo</i>	— ponownie
<i>napamet</i>	— na pamięć

Nazwy państw (1)

Zwykle są one rzeczownikami rodzaju żeńskiego i odmieniają się tak, jak rzeczowniki. Jednakże wiele z nich jest przymiotnikami i odmieniają się jak przymiotniki rodzaju żeńskiego w liczbie poj. (por. Čas 3, Čas 4 — Komentarz gramatyczny)

RZECZOWNIKI

Jugoslavija (Jugosławia)

Italija (Włochy)

Austrija (Austria)

Španija (Hiszpania)

Albanija (Albania)

Rumunija (Rumunia)

Srbija (Serbia)

Bosna (Bośnia)

Hercegovina (Hercegowina)

Slovenija (Słowenia)

Makedonija (Macedonia)

u Jugoslaviji (w Jugosławii)

u Italiji (we Włoszech)

u Austriji (w Austrii)

u Španiji (w Hiszpanii)

u Albaniji (w Albanii)

u Rumuniji (w Rumunii)

u Srbiji (w Serbii)

u Bosni (w Bośni)

u Hercegovini (w Hercegowinie)

u Sloveniji (w Słowenii)

u Makedoniji (w Macedonii)

² por. bibliografia, V.Francić: Gramatyka... s.233

PRZYMIOTNIKI

Engleska (Anglia)
Hrvatska (Chorwacja)
Grčka (Grecja)
Francuska (Francja)
Bugarska (Bulgaria)
Mađarska (Węgry)
N(j)emačka (Niemcy)
Poljska (Polska)

u Engleskoj (w Anglii)
u Hrvatskoj (w Chorwacji)
u Grčkoj (w Grecji)
u Francuskoj (we Francji)
u Bugarskoj (w Bulgarii)
u Mađarskoj (na Węgrzech)
u N(j)emačkoj (w Niemczech)
u Poljskoj (w Polsce)

D. TEKSTOVI

PREHLADA

U djetinstvu nam ograničavaju mnoga zadovoljstva s jednom svrhom da se ne prehladimo, u starosti nas zatvaraju u sobe da se ne prehladimo, čitav život nam prolazi u stalnoj bojazni od propuha, vlage, hladnoće — da se ne prehladimo. A ipak smo svake godine prehladeni nekoliko puta.

Prehlada je vjerojatno najčešće upotrebljavani medicinski izraz u narodu; unatoč tome ljudima nije jasno da li je prehlada samo simptom bolesti ili je njeno ime. Ni o jednom medicinskom pojmu ne postoji toliko različitih tumačenja i zabluda kao o prehladi. Uzrok seže u daleku prošlost, u vrijeme dok se još ništa nije znalo o uzrocima bolesti, dok se se bolesti objašnjavale lošim znakom, otrovnim isparavanjima iz zemlje, božijom kaznom. Neke su bolesti objašnjavane naglim djelovanjem hladnoće na tijelo, što je i dovelo do upotrebe pojmovna prehlada, nazeza, nahlada itd. U mnogim sredinama ta su se vjerovanja održala do danas. U liječničkim ordinacijama gotovo se svakodnevno čuju „dijagnoze” kojima se brojni pacijenti obraćaju liječniku, npr. „Prehladio sam jetru, bubrege, želudac, crijeva itd.”

Danas liječnik prehladom naziva točno određenu bolest, vrstu zaraze gornjih dišnih putova; u mnogim jezicima riječ studen, hladnoća, postale su uobičajeno ime za tu vrstu infekcije (*cold* — u engleskom; *Erkältung* — u njemačkom; prehlade, nahlada, nazez kod nas).

Prije prvoga svjetskog rata dokazano je da je uzročnik takve upale virus. To je potvrđeno brojnim pokusima; poznato je nekoliko desetaka različitih tipova virusa koji se svi nazivaju zajedničkim imenom nosni virusi (rinovirusi). Prema tome, liječnik pod dijagnozom prehlade razumijeva isključivo virusima uzrokovanu zarazu koja zahvaća gornje dišne putove, najčešće sluznice nosa i ždrijela.

Smatra se da prosječno svaki čovjek barem dva puta godišnje oboli od prehlade. Bolest se javlja naglo, s osjećajem punoće i laganoga bola u ždrijelu. Ubrzo dolazi do kihanja i karakteričnoga iscjeka iz nosa. Oči postaju crvene, disanje kroz nos je otežano. Zbog gubitka osjeta mirisa i okusa tek je smanjen. Opći poremećaji organizma nisu jače izraženi. Može se javiti umor, pospanost, glavobolja, bol u udovima. Bolest obično traje tjedan dana.

Većina prehladenih bolesnika ne traži liječničku pomoć. Liječe se sami, svaki svojom već davno „prokušanom” metodom. Jedni se preznojavaju uz lipov čas, drugi

daju prednost čaju od bijeloga sljeza ili šipka, trećina koristi kap joda u čaši vode, četvrtini pomaže domaća rakija. Neki „narodni liječnici” preporučuju staru metodu udisanja dima koji nastaje paljenjem kore kruha na žeravici.

Jedan od najčešće upotrebljavanih lijekova jesu kapljice za nos, koje ljudi sami kupuju u ljekarnama; one djeluju tako što stisnu krvne žile u sluznici nosa i privremeno smanje otok i iscjedak.

Mnogo su bolja ljekovita sredstva koja proširuju krvne žile u nosu i na taj način omogućuju veći dovod krvi, a time i više hrane i zaštitnih tvari koje stvara organizam. Na tom se temelji povoljan učinak toploga čaja, inhalacije kamilice i slično.

Vitamin C masovno se primjenjuje u sprečavanju i liječenju prehlade, i to nakon što je nobelovac Linus Pauling objavio knjigu „Vitamin C i prehlada”. To je bio pravi „boom” za proizvođače vitamina C. Došlo je do prave vitaminomanje.

Antibiotici ne djeluju na rinoviruse. Primjena antibiotika nije samo besmislena nego i štetna.

<i>Ushit</i> <i>Tvoje su oči za me lisnata topla streha. Našla sam dragi kamen u školjci tvog osmijeha.</i> <i>U grlu mi je srce u srcu mi je ptica. Sva sam zvonko zrnice bistra večernjica.</i> <i>Vesna PARUN</i>	USHIT Tvoje su oči za me lisnata topla streha. Našla sam dragi kamen u školjci tvog osmijeha. U grlu mi je srce u srcu mi je ptica. Sva sam zvonko zrnice bistra večernjica. Vesna PARUN
--	--

TI NE ZNAŠ ŠTO JE LJUBAV

*Ti ne znaš što je ljubav,
ti ne znaš što je jad,
ti ne znaš da zbog tebe
umirem, venem mlad.*

*Radost i sreću hoću
da s tobom dijelim ja,
jer tebe, mila moja,
beskrajno volim ja.*

*Snovi su sada stvarnost,
sreća je naša sva.*

Jedino što mogu reći: moja si, moja sva!
(Narodna lirska pjesma)

ЗАШТО САЊАМО

Да почнемо од онога што није узрок снова. Снови не долазе са «оног света», као што се некада веровало, нити доносе некакве тајне поруке. Снови нису поглед у будућност нити неко предсказање.

Сви наши снови везани су за наша осећања, страховања, чезње, жеље, потребе. Ако смо гладни или уморни, ако нам је хладно, у сновима ће то доћи до изражаја. У колико се у сну откријемо, можда ћемо сањати да смо на санти леда. Садржај ноћног сна често је везан за доживљаје у току предходног дана.

Садржај је повезан са оним што непосредно утиче на нас док спавамо (хладно нам је, чујемо буку, заузели смо неудобан положај итд.), или са нашим доживљајима из прошлости, потребама и жељама у садашњости. Због тога сасвим мала деца често сањају чаробњаке и виле, школска деца полагање испита, гладни сневају храну, војници коју су далеко од куће домене и породице, а затвореници слободу.

Постоје стручњаци који су посебно изучавали због чега сањамо и какво је значење сна. Такви се стручњаци зову психоаналитичари. Њихово тумачење снова не може свако да прихвати, али је оно свакако занимљиво. Они сматрају да су снови одраз неиспуњених жеља или осујећених тежњи. Другим речима, сан је одређени начин за испуњавање неостварених жеља.

Према овој теорији, у току сна и наше «кочнице» спавају, тако да можемо да изразимо или осетимо оно што заиста желимо. На тај начин кроз сан дајемо одушка нашим жељама, за које можда и нисмо знали да их гајимо.

ЗУБОБОЉА

Јошко се невољко пробуди и зирну на једно око. «Мајко моја» — помисли — «данас је математика!»... Заклопи око и шаком отаре нос. Уто као да му се јави далеки бол у зубу. Он опет отвори око. «Не само математика него и школска задаћа!». Нешто га штрећу у зубу. Затвори око и укочи се као да ослушкује. Заиста боли... Или не?

Звонко-математичар из његове клупе, већ пет дана је болестан. Тко ће му помоћи кад је сам у клупи! Отвори оба ока и брзо зажмури. Не, не чини му се: боли. «То је да свиснеш», помисли, «тако боли!».

Уђе мајка у собу. Јошко се ухвати за образ и јакну!

— Што је, сине? Зуб?

— Јао!

— Како незгодно. А имаш школску задаћу!

— Стварно незгодно — рече Јошко.

Мајка донесе облог и Јошко загњури главу у перину. «Стварно незгодно» помисли. «Али шта можеш кад боли!» Задовољно се промешкољи под перином и ухвати се прстима за ножни палац.

Стаде мицати ножним палцем и боли као да нестане. Заустави дах и стаде тражити бол у зубу. «Ето је подмуклице!» Далеко је, али неће мимоићи Јошка. «Незгодно», уздахне, «није математичка задаћа сваки дан, али треба чувати здравље. Здравље је највеће бла...»

— Јошко!

Он малчице провири испод перине и зашкли на маму.

— Како је, сине? Још увијек боли?

— Боли!

— Штета. Јавља ти Перица да нема школе. Иде се у кино.

Јошко протрну. Одмакну облог с образа. «Гле», помисли, «па баш и не боли тако јако». Отвори уста и стаде мицати чељуст. Дубоко уздахну и зијевну. Боли више уопће није било. «Мене да савлада један обичан зуб, пхи.» Осјети се човјек, одлучним и снажна карактера.

— Не ваља бити мекушац! — рече гласно.

И скочи из кревета.

Данко ОБЛАК

Доктор Јан

Нашега старог доктора Јана

телефон зове с Калемегдана:

«Докторе драги, титно је врло,
имамо госта, боли га грло!»

«Имате госта?»

Да није странац?»

«Право сте рекли. Јест, Африканац!»

«Доћи ћу брзо, за један сат.

Кажите само: на који спрат?»

«На коме спрату? Тешко је рећи,
боли га читав — други и трећи.»

Чудом се чуди наш доктор Јан:

«Какав болесник?! Је л' троспратан?!»

«Докторе, јесте, то није варка,

зовемо, знате, из зоо-парка.

Жирафу једну боли нам врат,

а то је други и трећи спрат.»

Branko Ćopić

БОЛУЈЕМ ЈА

Болујем ја, болујеш ти:

болујемо од љубави,

јер никога не љубим ја,

само тебе, душо моја.

Отвори ми прозор твој,

да ти кажем, анђеле мој,

да никога не љубим ја,

осим тебе, душо моја.

Отићи ћу у далек свет,

да срцу свом потражим лек,

јер никога не љубим ја

као тебе, душо моја.

(Narodna lirski pjesma)

Ala je lep

Ala¹ je lep
Ovaj svet, —
Onde potok,
Ovde cvet;
Tamo njiva,
Ovde sad;
Eno² sunca,
Evo³ hlad;
Tamo Dunav
Zlata pun,
Onde trava,
Ovde žbun.
Slavuj peva,
Ne znam gdi, — ⁴
Ovde srce,
Ovde ti!

Jovan Jovanović Zmaj

E. PITANJA

A:

1. Da li često bolujete?
2. Da li najčešće oboljevate u proljeće?
3. Od čega najčešće oboljevate?
4. Kako se liječite kada se razbolite?

B(D1):

1. Koji izraz spada u najčešće upotrebljavane izraze?
2. Kako se još naziva ovo oboljenje?
3. Što liječnik naziva prehladom?
4. Što je prije prvog svjetskog rata dokazano?
5. Koliko prosječno svaki čovjek godišnje oboli od prehlade?
6. Koji su osnovni simptomi ove bolesti?
7. Koliko obično traje prehlada?
8. Kako se ljudi liječe od prehlade?
9. Što preporučuju neki „narodni liječnici“?
10. Koji je jedan od najčešće upotrebljavanih lijekova?
11. Gdje se mogu nabaviti kapljice za nos?
12. Na čemu se temelji povoljan učinak toplog čaja?
13. Što se masovno primjenjuje u sprečavanju i liječenju prehlade?
14. Da li antibiotici djeluju na rinoviruse?

¹ ala — ach, jak, ach jak (wykrzyknik)

² eno — oto, partykuła wskazująca na oddalony przedmiot

³ evo — oto, partykuła wskazująca na bliski przedmiot

⁴ gdi = gd(j)e — gdzie (ikawizm)

F. ZANIMLJIVOSTI

Šale

HRABAR DJEČAK

Kada zaboli zub, gotovo se svaki dječak ili djevojčica plaši otići zubaru. Uzalud uvjeravanje tate, mame, bake ili djeda da će se sve svršiti bez bolova. Ipak je strah od zubara i njegovih kliješta jači.

Ali za Milana se ne može reći da je takav. On nije kukavica. Zubara i njegovih kliješta nimalo se ne plaši. Sa svojim malim bratom hrabro ulazi u ordinaciju zubnog liječnika.

— Treba izvaditi zub — kaže on odlučno. — I molim vas, neka to traje što kraće.

— Dobro, dobro, mali. Nije to ništa — hrabri ga liječnik.

— I ne morate upotrijebiti ništa protiv bolova.

— Izvanredno! Pa ti si junak — reče zubar. — Hajde da vidimo taj zub.

Milan se okreće svome bratu i kaže:

— Hajde, braco, pokaži doktoru koji te zub boli...

HIGIJENA ŽIVOTA

Tri zlatna pravila da sačuvate zube: čistite ih poslije svakog jela, idite kod zubara dvaput godišnje i ne miješajte se u tuđa posla.

Jedna je pacijentkinja upitala liječnika:

— Recite, doktore, koje su vježbe najkorisnije da se smrša?

— Da okrećete glavu slijeva nadesno i zdesna na lijevo.

— Kada?

— Kada vas nude da jedete.

Ovo niste znali

• Grejpfrut sadrži u sebi jedinstvenu kombinaciju korisnih materija. Amerikanci ga obavezno uzimaju ujutru na naše srce sa šećerom i mnogi smatraju da se možda baš u tome krije tajna njihove vitalnosti u poznim godinama.

POMJERANJE UNUTRAŠNJEG SATA

Tko noću mora raditi, upozorava američki stručni časopis ozbiljno ugrožava svoje zdravlje. Tegobe koje izaziva nepoštovanje unutrašnjeg sata variraju od poremećaja probava do bolesti srca i krvotoka. Pri tom dolazi i do veće mogućnosti povrede na radnom mjestu ili u vožnji, zbog smanjene pažnje i usporenog reagiranja.

Istraživanja iz Bostona pokazuju: veoma jako svijetlo na radnom mjestu i potpuno zamračena soba u kojoj se spava pomažu da se u roku od dva dana poremećeni ritam sna i bdjenja vrati u normalu.

• Moderna medicina samo je potvrdila ono što brđani u Kini znaju već stoljećima: da kajsijama duguju zdravlje i dugovječnost. Naime, u 100 grama „mesa“ kajsije ima željeza koliko u 250 grama jetre, pa sada liječnici na Zapadu preporučuju ovo voće malokrvnim osobama kao lijek.

• Češljevi od plastike nisu samo štetni već i opasni. Plastični češljevi pri češljanju stvaraju napon od 60.000 volti, a celoluidni čak i 100.000 volti — ponekad se čak jave i iskrice. Lječnici preporučuju isključivo češljeve od prirodne materije: od kosti, rožane ili, još bolje, od drveta i to od bukve, jasena i joha.

PRAZNO SRCE MIRNO KUĆA

Zdravo srce nije neravnomjerno — do ovog neobičnog, ali ne i neosnovanog zaključka došao je američki istraživač Goldberger s Harvardskog Sveučilišta. Posmatrajući zdrave i bolesne ljude on je utvrdio da savršeno ravnomjeran ri-

tam srca prije svjedoči o približavanju smrti nego dobrom zdravlju. Vremenski razmaci između pojedinih otkucaja kod zdravog čovjeka su po pravilu različiti i da se kolebanja ne mogu predvidjeti dok su kod ljudi kojima se bliži smrt ovi intervali zadivljujuće jednaki.

Goldberger ovo „kaotično ponašanje“ zdravog srca objašnjava time što se ono prilagođava potrebama u organizmu koje se neprekidni mijenjaju.

PROMIJENITE SEBE ILI POSAO

Zdravstveni su stručnjaci, prije svega psihijatri, proučili kako napetosti na poslu djeluju na psihičko i fizičko zdravlje. Otkrili su tako posebno opasna zanimanja u kojima su zaposleni izloženi veoma jakim stresovima. U jednom od posljednjih brojeva američki tjednik *Newsweek* navodi deset najugroženijih zanimanja, listu od isto toliko znakova upozorenja i listu od deset savjeta kako da se oslobodite napetosti na poslu. Najbolji savjet za svakog premorenog poslenika jest taj da se nauči opustiti. Ne uspije li se ni relaksirati, ni svladati ono što ga najviše smeta na poslu, najbolje je da promijeni radnu sredinu a u najgorem slučaju i zvanje.

10 najtežih poslova Znakovi upozorenja Spasonosni postupci

srednjoškolski nastavnik	poremećena probava	očuvati smisao za šalu
milicajac	ubrzani puls	meditirati
rudar	učestalo pobolijevanje	masaža
kontrolor letenja	nesanica	redovito vježbanje
liječnik-internist	stalan umor	pravilna prehrana
	razdražljivost	ograničiti količine alkohola i kave
burzovni mešetar	grickanje nokata	naći utočište u obitelji
novinar	slabljenje koncentracije	i među prijateljima
trgovac	povećano konzumiranje alkohola	podijeliti z drugima odgovornost
konobar,	i lijekova	usprotiviti se šefu
tajnica	glad za slatkisima	promijeniti posao

Pitalice, poslovice, zagonetke

НАРОДНЕ ИЗРЕКЕ

за добра човјека: *Дао би ти и кошуљу своју.*

за неискрена човјека: *Једно мисли, друго говори, а треће твори.*

за некога, који брзо једе: *Као да је из глади утекао.*

за некога који једе полако: *Као да муђим устима жваче.*

МА ШТА КАЖЕШ

• Drama današnjeg čovjeka nije u tome što sve manje i manje zna smisao svog života već što ga to sve manje i manje brine.

Vaclav Havel

• Ne sudite ako nemate milosti.

En Mekafari

• Ako smo pali, bili smo padu skloni.

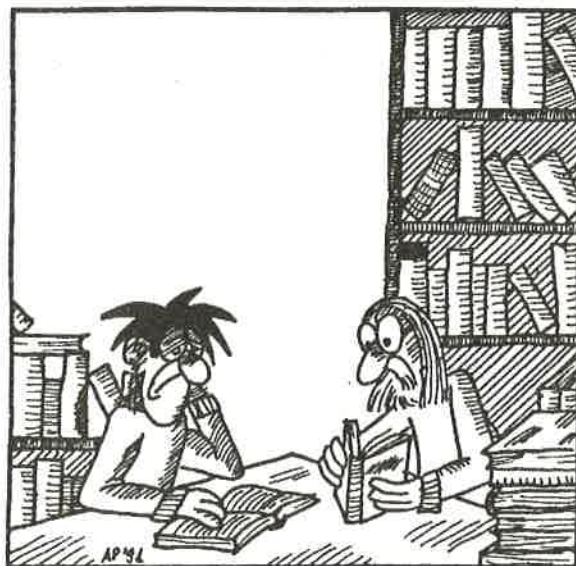
Branko Miljković

Čas 9

Knjižnica

A. U SVEUČILIŠNOJ KNJIŽNICI

- Kada je određen ispit iz morfologije srpsko-hrvatskog jezika?
- Za 10. lipanj.
- Je si li pročitao svu literaturu koja se traži?
- Pročitao sam onu osnovnu.
- Hoće li to to biti dovoljno za pozitivnu ocjenu?
- Nadam se da hoće.
- Stalno uzimaš knjige iz ove knjižnice?
- Da, stalno uzimam jer mi je ona najbliža i raspolaže svim knjigama neophodnim za polaganje ispita.
- Ima li knjižnica čitaonicu?
- Ima, i to vrlo lijepu, tihi i funkcionalnu. Kad ti bude odgovaralo, ja ću ti pokazati kako izgleda.
- Kada radi knjižnica?
- Radi svaki dan osim nedjelje od 7 do 19 sati.
- Kako se mogu učlaniti u knjižnicu?
- Treba da se javiš u sobu 5, tamo će ti dati sve potrebni podaci.
- Mogu li se knjige iznositi iz knjižnice?
- Mogu samo neke.
- Koliko se mogu zadržati kod kuće?
- Najviše petnaest dana.
- Knjige ću nositi kući rijetko. Više volim raditi u čitaonici nego kod kuće. Da još samo nešto da te pitam. Kako se može naručiti knjigu?
- Treba da popuniš revers. Ispisuje se ime autora, naslov i signaturu knjige, godinu i mjesto izdanja.
- Nadam se da ako budemo marljivo radili, lijepo ćemo položiti ispite.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

autor — autor
 čitaonica — czytelnia
 knjižnica — biblioteka
 literatura — literatura
 mjesto — miejsce, ~izdanja — wydania
 morfologija — morfologia

naslov — tytuł
 ocjena — ocena
 podatak — informacja
 revers — rewers
 signatura — sygnatura

2.

dovoljno — wystarczająco
 funkcjonalan — funkcjonalny
 marljivo — pilnie
 najbliži — najbliższy, st. najwyższy od blizak (bliski)
 najviše — najwięcej, st. najwyższy od mnogo
 neophodan — niezbędny

osnovan — podstawowy
 potreban — potrzebny
 pozitivan — pozytywny
 rijetko — rzadko
 stalno — stale
 sveučilišni — uniwersytecki
 tih — cichy

3.

dati — dać
 izgledati — wyglądać
 iznositi — wynosić
 javiti se — zgłosić się
 nadati se — mieć nadzieję
 naručiti — zamówić
 nositi — nosić
 odgovarati — odpowiadać
 odrediti — wyznaczyć termin, zapowiedzieć
 pokazati — pokazać

polagati ~ispita — zdawać ~egzamin
 popuniti — wypełnić
 pročitati — przeczytać
 raditi — (o sklepach, instytucjach) pracować, być czynnym, być otwartym
 raspolagati — dysponować
 tražiti se — wymaga się, żąda się
 učlaniti — zapisać się na członka
 uzimati — brać
 zadržati — zatrzymać

4.

jer — bo, ponieważ
 nego — niż
 samo — tylko
 svaki ~dan — codziennie, każdego dnia

u ~knjižnicu — do biblioteki
 za ~10 juni — na 10 czerwca
 ~pozitivnu ocjenu — na pozytywną ocenę

5.

Dovoljno za pozitivnu ocjenu —
Wystarczająco na pozytywną ocenę
Dovoljno za polaganje ispita — Wy-
starczająco do zdania egzaminu
Kada radi knjižnica? — Kiedy jest
czynna biblioteka?

Kako se mogu učlaniti u knjižnicu?
— Jak się mogą zapisać do biblioteki?
Naručiti knjigu — zamówić książkę
Nositi knjigu kući — Brać książkę do
domu
Popuniti revers — Wypełnić rewers

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Czas przyszły

W języku serbsko-chorwackim istnieją dwa typy czasu przeszłego:

1. **czas przyszły — buduće vrijeme (futura)**
2. **czas przyszły dokonany — buduće svršeno vrijeme (futura egzaktni)**

Czas przyszły (futura) używany najczęściej, używamy dla wyrażenia działań, które będą zachodzić w przyszłości, natomiast **czas przyszły dokonany (futura egzaktni)** stosowany jest głównie w zdaniach podrzędnych celu lub warunkowych.

Czas przyszły (futura) tworzy się przez dodanie do bezokolicznika danego czasownika enklitycznej formy czasu teraźniejszego wyrazu posiłkowego „*ht(j)eti*”¹.

Czas teraźniejszy czasownika „*ht(j)eti*”

Czasownik ten podobnie jak „*biti*” ma dwie formy: krótszą (enklityczną) i dłuższą.

	Krótką formą	Długą formą
L. poj.	1. <i>ću</i> 2. <i>ćeš</i> 3. <i>će</i>	<i>hoću</i> <i>hoćeš</i> <i>hoće</i>
L. mn.	1. <i>ćemo</i> 2. <i>ćete</i> 3. <i>će</i>	<i>hoćemo</i> <i>hoćete</i> <i>hoće</i>

Wszystkie krótkie formy są wyłącznie używane przy tworzeniu czasu przyszłego (futura), formy długie używane są w pozostałych przypadkach (np. w znaczeniu dosłownym: *chcieć*).

Forma przecząca „*ht(j)eti*”

Tworzy się ją poprzez dodanie partykuły „*ne*” do krótkiej formy czasownika.

L. poj.	1. <i>neću</i> 2. <i>nećeš</i> 3. <i>neće</i>	L. mn.	<i>nećemo</i> <i>nećete</i> <i>neće</i>
---------	---	--------	---

1. Czas przyszły (futura)

Czasownik: „*gledati*” (patrzeć)

L. poj.	1. ja <i>ću gledati</i> 2. ti <i>ćeš gledati</i> 3. on ona <i>će gledati</i> ono	L. mn.	1. mi <i>ćemo gledati</i> 2. vi <i>ćete gledati</i> 3. oni one <i>će gledati</i> ona
---------	--	--------	--

Jeżeli słowo posiłkowe *ću, ćeš*, następuje bezpośrednio po bezokoliczniku wtedy -i wygłosowe bezokolicznika zanika np. *gledat ću, gledat ćeš, gledat će*, lub po odrzuceniu zakończenia bezokolicznika -*ti* zrasta się z czasownikiem posiłkowym tworząc formy: *gledaću, gledaćeš, gledaće*.

Czasowniki kończące się w bezokoliczniku na -*ći* nie zrastają się z czasownikiem posiłkowym.

Czasownik: „*doći*” (przyjść)

L. poj.	1. ja <i>ću doći (doći ću)</i> 2. ti <i>ćeš doći (doći ćeš)</i> 3. on ona <i>će doći (doći će)</i> ono	L. mn.	1. mi <i>ćemo doći (doći ćemo)</i> 2. vi <i>ćete doći (doći ćete)</i> 3. oni one <i>će doći (doći će)</i> ona
---------	--	--------	---

Jeśli w zdaniu występuje kilka jednorodnych orzeczeń użytych w formie czasu przyszłego, wystarczy czasownik posiłkowy użyć tylko jeden raz, a pozostałe czasowniki w formie bezokolicznika np. *Spakovaću sve u jednu kutiju i poslati poštom*.

W niektórych przypadkach stosujemy pełną formę czasownika posiłkowego *ht(j)eti*:

- a) w zdaniach pytajnych z partykułą „*li*” np. *Hoćete li doći večeras? Hoću. Hoće li to biti dovoljno? Hoće.*

Zdania pytajne można tworzyć także przez zastosowanie cząstki „*da li*”, wtedy czasownik posiłkowy będzie miał **krótką formę**. Jednakże takie konstrukcje mają bardziej oficjalny charakter.

np. *Da li ćete doći večeras? Doći ću.*

- b) w krótkich twierdzących odpowiedziach na pytanie. Krótkiej formy czasownika posiłkowego *ht(j)eti* w tym przypadku nigdy nie stosujemy.
np. *Hoćete li večeras gledati film? Hoćemo.*

¹ jest wariantem (i)jekawskim, hteti — ekawskim

Forma przecząca czasowników w czasie przyszłym (futur)

Formę przeczącą czasu przyszłego tworzymy przez dodanie do formy przeczącej czasownika posiłkowego „*ht(j)eti*” bezokolicznika czasownika podstawowego.

Czasownik: *gledati*

L. poj.	1. <i>neću gledati</i> 2. <i>nećeš gledati</i> 3. <i>neće gledati</i>	L. mn.	<i>nećemo gledati</i> <i>nećete gledati</i> <i>neće gledati</i>
---------	---	--------	---

Jeśli przeczących form czasownika *ht(j)eti* używa się w połączeniach z patrykulą „*da*” + czasownik w czasie teraźniejszym, to konstrukcja taka wyraża modalne znaczenie życzenia woli i zastępuje bezokolicznik.

np. *Neću da idem* (element woli). *Ja ću da idem* (znaczenie tylko przyszłości). *Neću da putujem autobusom. Zamorno je* (element woli).

Konstrukcje z „*da*” są charakterystyczne szczególnie dla wschodniego wariantu języka serbsko-chorwackiego np. *ići. ću lub ja ću da idem*.

Forma z „*da*” zastępuje również zdanie pytające w czasie przyszłym np. *Da mu dam ovu knjigu? Da vam pročitam njegovo pismo?*

2. Czas przyszły dokonany (futur egzaktni)

Czas przyszły dokonany tworzy się przez połączenie imiesłowu czynnego przeszłego na -o, -la, -lo z formami czasu teraźniejszego dokonanego słowa posiłkowego „*biti*”.

Czas teraźniejszy dokonany czasownika „*biti*”

L. poj.	1. <i>budem</i> 2. <i>budeš</i> 3. <i>bude</i>	L. mn.	<i>budemo</i> <i>budete</i> <i>budu</i>
---------	--	--------	---

Czas ten używany dość rzadko, głównie w zdaniach podrzędnych, najczęściej po „*kad*” i „*ako*” np. *Poći ćemo sutra ako bude lijepo vrijeme*.

bezokolicznik: *gledati*

Czas przyszły dokonany (futur egzaktni):

L. poj.	1. <i>budem gledao (-la, -lo)</i> 2. <i>budeš gledao (-la, -lo)</i> 3. <i>bude gledao (-la, -lo)</i>	L. mn.	1. <i>budemo gledali (-le, -la)</i> 2. <i>budete gledali (-le, -la)</i> 3. <i>budu gledali (-le, -la)</i>
---------	--	--------	---

Czasu tego używa się zwykle w zdaniach podrzędnych czasowych lub warunkowych. Wyraża on pewną czynność w przyszłości, która będzie miała miejsce przed inną czynnością w przyszłości (dla tej drugiej czynności używany jest czas przyszły futur). Np. *Kad budete čitali pismo, smejaćete se. Ako budete marljivo radili, lijepo ćete položiti ispit*.

W znaczeniu czasu futur egzaktni może być używany również czas teraźniejszy czasowników dokonanych np. *Kad završim poslove, ići ću na ljetovanje*.

D. TEKSTOVI

КАКО СУ ПОСТАЛЕ БИБЛИОТЕКЕ

Прве библиотеке настале су још пре више хиљада година. При ископавању древног града Ура, у Месопотамији, научници су открили глинени печат. Био је цилиндричног облика са написима, а потицао је из 800. године пре нове ере и можда припадао првој библиотеци.

Већ око 700. године прве нове ере народ Месопотамије имао је добро уређене библиотеке по својим храмовима и палатама. „Књиге” у овим првим библиотекама биле су глинене таблице исписане клинастим писмом. Хиљаде оваквих плочица, распоређених према областима, чиниле су збирке које су представљале прве стварне библиотеке. Једна од њих такозвана Асурбанипалова библиотека, са око 22.000 глинених плочица, чува се¹ данас у Британском музеју у Лондону.

И Египћани су имали библиотеке које су чували свештеници по храмовима. Књиге су биле у виду² звитака од папируса. Најчувења³ библиотека из старих времена основана је у Александрији око 300. године пре нове ере и представљала је први покушај да се сакупи цела грчка књижевност. Бројала је најмање 700.000 папирусних свитака заведених⁴ у каталог и подељених према областима, као што се чини по данашњим библиотекама.

Римљани се у почетку нису много интересовали за библиотеке, али су нешто касније дошли на помисао да оснују јавне библиотеке.⁵ Јулије Цезар је направио план за систем јавних библиотека. Богати грађани Рима почели су да оснивају библиотеке за народ, а за себе да стварају велику збирку књига.⁶

Прве римске библиотеке налазиле су се већином по трговима и јавним купатилима. Тако је у IV веку било 28 јавних библиотека у Риму. Многе од њих уништене су у пожарима, опљачкане, или пропале од влаге и људске небриге када су варвари са севера прегазили и опустошили Рим.

Када се хришћанство утврдило, библиотеке су осниване по црквама и манастирима. Калуђери су читали и преписивали књиге и старали се о библиотекама. Пред крај раног средњег века почеле су да се граде велике катедрале и у њима оснивају библиотеке. Књиге су сакупљали и универзитети. Тако су, на пример, у Паризу, Хајделбергу и Фиренци тамошњи универзитети имали збирке „окованих” књига. Наиме, везивали су их ланцем за полицу да их обезбеде од крађе, јер су књиге биле веома ретке и драгоцене.

Јавне библиотеке какве данас познајемо први пут се јављају у Енглеској у XIX веку. Једним прописом из 1890. године енглески парламент је

¹ чува се — jest przechowywana

² у виду — w postaci

³ најчувења — najznakomitsza, najbardziej znana, stepień najvyšzy od чувен — znany, głośny, znamienity.

⁴ заведених — wpisanych, imiesłów od czasownika завести — wpisać, zarejestrować

⁵ јавне библиотеке — biblioteki publiczne

⁶ збирка књига — zbior biblioteczny (książek)

одобрио оснивање јавних библиотека. Отада их све више има у целом свету.

KNJIGA ZA INFORMATIČKO DOBA

Polaganje temeljnog¹kamena za gradnju Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu oživjelo je zanimanje za knjižničarstvo. Kapitalni objekt kulture otvara vrata budućnosti kad će s pomoću baze podataka, mreže knjižnica i kompjutera, knjige i sve njihove vrijednosti postati lako pristupačne svima. Ne treba zaboraviti da je u njega ugrađen dugogodišnji i samoprijegorni rad bibliotekara, većinom žena.

Pionirski koraci

Među mnogim ženskim pregaocima za razvitak bibliotekarske znanosti nalazi se i Ljerka Filaković, danas voditeljica biblioteke JAZU² izvanredna predavačica na studiju bibliotekarstva u Zagrebu.

— Bilo bi lijepo reći kako sam se oduvijek željela baviti bibliotekarstvom, no to ipak nije bilo tako. Diplomirala sam filozofiju i sociologiju, i vratila se u Osijek, gdje je živjela moja majka i gdje sam namjeravala nastaviti živjeti i ja. Bio je to kraj šezdesetih godina kad se uhljebljenje sociologa još isključivo povezivalo sa socijalnim radom. Kao sociologinja nisam mogla dobiti zaposlenje, a kako u obitelji imam majku knjižničarku, to je ipak utjecalo na mene.

Počela sam razmišljati o tome kako sociologiju možda ne moram nužno predavati, ili se baviti istraživanjima, nego da joj mogu ostati bliska i radom u knjižnici. Sretna je okolnost bila što se u osječkoj Gradskoj knjižnici otvorilo mjesto informatora za društvene znanosti, i ja sam odmah nastupila na posao. Nakon četiri godine prešla sam u Zagreb, u Gradsku knjižnicu, ponovo kao informator za društvene znanosti, i ostala i dalje, premda neizravno, u vezi sa sociologijom. Ulazeći polako u struku, pomalo sam prestajala raditi s korisnicima i počela se baviti klasifikacijom, osobito knjiga iz društvenih znanosti.

Ženska obiteljska tradicija ipak se prenijela i Ljerka Filaković do danas je ostala u knjižničarskoj profesiji, usavršavajući se u svojoj specijalnosti, ostajući uvijek bliska društvenim znanostima. Postala je članica Međunarodnog komiteta za klasifikaciju i dokumentaciju u Den Haagu. Već četiri godine predaje *Klasifikacijske sustave* na studiju bibliotekarstva u Zagrebu. Smatrajući kako je nedavno oformljenje četverogodišnjeg studija konačan rezultat i priznanje knjižničarstvu kao struci, Ljerka Filaković prisjetila se početnih napora u našoj sredini da se bibliotekarstvu osigura status profesije. Pionirstvo i legenda u ovome je području u vezi sa ženama, a hrvatsko knjižničarstvo kao baklju ponosno nosi ime Eve Verone, uz koje se veže pojam formalnog opisa, tj. kataloškog opisa knjiga. Eva Verona rođena je 1905. u Trstu, gdje je tad radio njen otac, a djetinstvo je proživjela u Beču. U Zagrebu je završila gimnaziju, a zatim, na tadašnjemu Filozofskom fakultetu, studij matematike i fizike.

Knjižničarsku karijeru počela je rano. Još za studija radi kao bibliotekarica u biblioteci Geometrijskog seminara i surađuje pri izradbi centralnog kataloga publikacija iz matematike i fizike, koje se nalaze u zagrebačkim knjižnicama. Poslije završetka

¹ temeljni kamen — kamień węgielny

² JAZU — Jugoslovenske Akademije Znanosti i Umjetnosti — Jugosłowiańskiej Akademii Nauk

studija, 1929. počinje raditi u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci, gdje i ostaje sve do odlaska u mirovinu potkraj šezdesetih godina. Danas je Eva Verona još aktivna osamdesetogodišnjakinja, koja se intenzivnim objavljivanjem i znanstvenim radom nije prestala baviti nakon odlaska iz službe. Poput mnogih, i Ljerka Filaković u njoj gleda uzornoga pionirskog borca za bibliotekarstvo.

— Eva Verona autorica je naših prvih udžbenika i priručnika iz katalogizacije. Bila je i član ugledne Međunarodne organizacije saveza biblioteka. Bila je članica, a neko vrijeme i predsjednica njihove komisije za katalogizaciju. Među prvim kod nas dala je knjižničarstvu stupanj struke. Jedna je od prvih koja je predavala na dodiplomskom i postdiplomskom studiju bibliotekarstva i tako obrazovala prve kadrove. Osim toga, srušila je mit o knjižničarki kao malenome mišiću. Eva Verona uvijek je bila vrlo profesionalna, govorila je nekoliko jezika, a izgledom i ponašanjem dama od glave do pete. Još je aktivna i, premda već teško vidi i netko joj mora pomagati u radu, nedavno je objavila knjigu.

Alemka Lisinski (odlomak iz *Svijeta*, 1988)

JESENJE LIŠĆE

*Jesenje lišće već otpalo je,
ni travke nema; pustoš je svud...
U srcu mome i mojoj duši
još uvijek vlada vječita stud.*

*U zalud¹ bjehu² sve nade moje,
zalud se nadah² da ćeš ostati.
Al³ sada vidim da zbilja⁴ ideš
i da se moram s tobom rasti.*

*Pa idi, idi, u svijet daleki:
mira ti želim na putu tvom!
A kad ti bude blistala sreća,
sjeti se katkad i na naš dom.*

(Narodna lirski pjesma)

E. PITANJA

A:

1. Kada je određen ispit iz morfologije srpskohrvatskog jezika?
2. Je si li pročitao svu literaturu koja se traži?
3. Hoće li ti to biti dovoljno za pozitivnu ocjenu?
4. Stalno uzimaš knjige iz ove knjižnice?
5. Ima li knjižnica čitaonicu?
6. Kada radi knjižnica?
7. Kako se mogu učlaniti u knjižnicu?

¹ U zalud — na próžno, (nadaremnie)

² nadah se — miałem nadzieję, bjehu — być, są to formy aorystu, por. Čas 11

³ Al = Ali = ale

⁴ da zbilja — ze rzeczywistość

8. Mogu li se knjige iznositi iz knjižnice?
9. Koliko se knjige mogu zadržati kod kuće?
10. Gdje više volite raditi, u čitaonici ili kod kuće?

B(D1):

1. Када су настале прве библиотеке?
2. Који је народ већ око 700. године имао добро уређене библиотеке?
3. Која је позната библиотека из тога доба?
4. Где се она данас чува?
5. Какве су библиотеке имали Египћани?
6. Колико је бројала књига александријска библиотека?
7. Где су се налазиле прве римске библиотеке?
8. Каква је ситуација била са библиотекама у древном Риму?
9. Где су осниване библиотеке када се хришћанство утврдило?
10. Шта су то „оковане“ књиге?
11. Када се први пут јављају јавне библиотеке које данас познајемо?

F. ZANIMLJIVOSTI

Šaljiva priča

U BIBLIOTECI

Orhan, najmanji od svih iz naše ulice, pođe u biblioteku. Bibliotekarka ga sačekala sa osmijehom:

— Hodi, mališa, da i tebi da tetka jednu knjigu.

— Dobro, daj mi — reče Orhan.

— Da ti dam „Pepeljugu“?

— A... znam za nju — reče. Daj mi neku drugu.

— Pa dobro, da ti dam „Crvenkapu“...

— Znam i tu knjigu. Nije li to o onoj djevojčici koju vuk?...

— Onda da ti dam „Snježanu i sedam patuljaka“. Znaš li nju?

— Ne. A da lijepa? — upita Orhan.

— Vrlo lijepa! — odgovori tetka.

— Dobro. Onda mi ispričaj šta u njoj piše.

I bibliotekarka mu ispriča priču.

Kad je završila, Orhan joj zahvali:

— Oh, kako je lijepo! Sad idem kući da ispričam mami...

Orhan pođe ka vratima.

— Čekaj! — poviče tetka. — A zar nećeš knjigu da uzmeš?

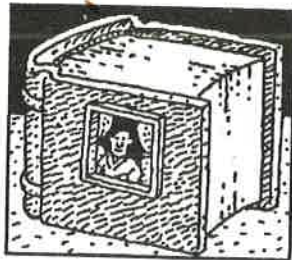
— Neću — odgovori Orhan — Pa ja ne znam da čitam.

Sa vrata mahnu rukom i pojuri radosno kući.

Nedžati Zakerija

Ovo niste znali

KNJIGA KAO SOBA

Najveća knjiga na svijetu štampana je nedavno u francuskom gradu Toulouse. Dimenzije su joj stvarno impresivne: 3 x 4 metra. Knjižurina je teška 8 tona, a stigla je na promociju na dan kad je lokalno poduzeće slavilo 150-godišnjicu. Na trideset listova, od kojih je svaki težak 200 kilograma — štampane su pripovijetke i biografije lo-

kalnih ličnosti koje su se proslavile u književnosti, umjetnosti i tehnici.

NE TROŠI BATERIJE

Alfredo Machado, predsjednik Brazilskog nacionalnog udruženja izdavača, kaže:

„Najbolji poklon djetetu je knjiga. To je igračka koja se ne razbija niti joj se troše baterije.“

• Najstarija ukoričena knjiga na svijetu (1.600 godina) pronađena je u jednoj staroj egipskoj grobnici i predstavlja zbornik religioznih pesama.

• Američka kompanija „Team Cards“ štampala je laserskim zracima najnovije džepno izdanje Biblije, mikroskopski sitnim slovima i na naročitoj plastičnoj kartici koja može da stane na dlan. Neobična Biblija košta samo pet dolara, ali da bi mogla da se pročita potreban je mikroskop od 45 dolara koji uveličava sto puta i radi na baterije.

NAPISAO KNJIGU SVOJOM KRVlju

U dvanaestom stoljeću, Sutoku, car Japana, doživio je trogodišnje izgnanstvo. Taj dugi period proveo je prepisujući „Lankuarn Sutra“, budističku religioznu knjigu, ali ne tintom — nego svojom krvlju!

Careva knjiga imala je 135 stranica i obuhvatala 10.500 riječi. Sutoku se nadao da njegov požrtvovani napor neće ostati nenagrađen — da će ga Buda, njegovo božanstvo, ponovo vratiti na japanski prijesto. Povijesni izvještaji kažu da je Sutoku 1144. ponovo došao na vlast i da je vladao Japanom još dvije decenije.

ZNAO NA PAMET 2.500 KNJIGA

Elijah ben Solomon (1720–1797) bio je vrhovni rabin Litve i predvodnik velike jevrejske zajednice. Poštovan zbog svoje pobožnosti, on je istovremeno razpolagao mentalnim moćima koje su mu donijele nadimak Elijah Gaon (Genije).

Elijahov mozak bio je sam po sebi jedna velika biblioteka, kad bi pročitao neku knjigu, ona je ostajala urezana u njegovom pamćenju. To za njega nije bio nikakav poseban napor — naprosto se dešavalo! Za Gaona se govorilo da je znao napamet 2.500 tomova, uključujući i sve važnije hebrejske religiozne knjige. Iz njih je, po nečijoj želji, mogao da citira bilo koji odlomak.

KNJIGA O LJIEPOM PONAŠANJU

Napisana u Engleskoj prije 500 godina, savjetovala je da se za stolom ne uzima hrana sa obje ruke već se koriste samo 3 prsta.

Pitalice, poslovice, zagonetke

NARODNE IZREKE:

- Moja mati i njegova mati dvije rodene žene. (Reče se kad se u šali kaže za koga da mu nije nikakav rod)
- Ne bojim se, ali me je strah (Kao u šali odgovori sa kad netko reče kome da

se ne boji)

- Otišao po pamet (Kad netko što zaboravi, pa ide da traži)
- Pobij zube lezi u kolijevku (Kad netko što zaboravi, pa ide da traži)

NARODNE POSLOVICE

- Tiha voda brijeg roni.
- I psi na prosjaka laju.

Čas 10

Ishrana

A.1 U STUDENTSKOJ MENZI

- Šta imamo danas za ručak ?
- Za ručak imamo sarmu i musaku, juhu od povrća i kolač.
- Može li se ovdje kupiti mineralna voda ili pivo ?
- S desne strane nalazi se bife u kome se prodaje razno piće.
- Koliko košta pivo ?
- Pivo košta pet dinara.
- Prodaju li se cigarete ?
- Prodaju.
- Kada se ovdje može večerati ?
- Menza radi od šest do devet sati.
- Na kom principu menza radi ?
- Menza radi na principu samoposluživanja: uzima se tacna, staje u red i na kasi predaje talon, a nakon jela tacna se sa posuđem predaje na šalter koji se nalazi sa lijeve strane.

A.2 U RESTORANU ZA DORUČKOM

- Konobar: Dobar dan ! Izvolite ! Šta želite: kavu, mlijeko, bijelu kavu ili čaj.
- Gost: Ujutro najviše volim kavu.
- Konobar: Kakvu kavu volite: jaku, slabu, tursku, ekspres ?
- Gost: Bolje slabiju.
- Konobar: Koliko Vam kockica šećera donesti — jednu ili dvije ?
- Gost: Jedna će biti dovoljna.
- Konobar: Izvolite kruh, kiflice, maslac, sir, šunku, kobasicu.
- Gost: Velika hvala, bit će i previše.
- Konobar: Dozvolite da Vam natočim još malo kave.
- Gost: Hvala, samo malo. Ujutro nisam navikao da mnogo jedem i pijem. Obično uzmem malo mlijeka, namažem maslac sa medom — i to je sve.
- Konobar: Želite li još nešto ?

Gost: Imate li, možda, cigareta ?
 Konobar: Kakve želite ?
 Gost: Marlboro.
 Konobar: Izvolite.
 Gost: Hvala najljepša.

A.3 U RESTORANU ZA RUČKOM

On: Ovdje je, izgleda, gužva.
 Ona: Ovaj je restoran poznat po dobroj usluzi i odličnoj kuhinji.
 On: Doista je prijatan i ugodan.
 Ona: Htjela bih da sjednem do prozora.
 On: Probati ćemo naći slobodan sto.
 Ona: Eno tamo, desno, ima jedan slobodan sto.
 On: Odlično, baš je na lijepom mjestu.
 Konobar: Dobro dan ! Izvolite !
 On: Željeli bismo ručati.
 Konobar: Biti ćete usluženi. Izvolite jelovnik.
 On: Ogladnio sam, baš ću sa zadovoljstvom ručati.
 Konobar: Ovdje možete lijepo ručati zato što imamo odličan izbor predjela, glavnih jela, slatkiša i pića. Vaše je samo da odaberete.
 On: Za predjelo molili bismo Vas da nam donesete malo sira, kobasice i šunke.
 Konobar: Kakvu želite juhu ?
 Ona: Ja bih goveđu supu.
 On: A meni donesite juhu sa gljivama.
 Konobar: Šta želite piti ?
 Ona: Ja ću pivo.
 On: A meni dajte viski sa ledom.
 Konobar: Želite li neko vino ?
 Ona: Koje sorte vina imate ?
 Konobar: Imamo veliki izbor bijelih i crnih vina.
 On: Donesite nam mostarsku Žilavku.
 Konobar: Šta želite uzeti za glavno jelo ?
 Ona: Ja ću parisku šniclu.
 On: A meni donesite teleće pečenje.
 Konobar: Kakvu ćete salatu ? Imamo zelenu, miješanu, salatu od svježeg kupusa, od kisela kupusa, od cikle.
 Ona: Ja ću miješanu.
 On: Meni donesite kiseli kupus.

On: Ovdje je doista dobra usluga i lijep je izbor jela i pića.
 Ona: Da, i sve je svježije pripremljeno.
 Konobar: Šta želite za desert ?
 Ona: Kakve imate kolače ?
 Konobar: Imamo tortu, baklavu, palaćinke sa orasima, čokoladom i medom.
 On: Baš da probam Vašu tortu.
 Ona: Ja čuvam liniju pa ću drugi put probati vaše slatkiše.
 On: Sada bi dobro bilo da popijemo kavu.
 Ona: Doista.
 On: Molim Vas dvije turske kave.
 Konobar: Jeste li zadovoljni ručkom ?
 On: Da, sve je bilo ukusno.
 Konobar: Nadam se da ćete i sljedeći put svratiti kod nas.
 Ona: Sa zadovoljstvom. Tako je prijatno kod Vas. I vi ste vrlo ljubazni.
 On: Možemo li da platimo.
 Konobar: Izvolite račun. Ukupno 235 dinara.
 On: Hvala na usluzi i ljubaznosti. Kusura ne morate vraćati.
 Konobar: Hvala i dođite nam opet.
 On: Sa zadovoljstvom. Doviđenja !
 Ona: Svratiti ćemo jednom uveče. Vjerojatno je tada još ljepše.
 Konobar: Biti će nam zadovoljstvo da Vas opet vidimo i ugostimo u našem restoranu.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

baklava — ciastko z orzechów, miodu i cukru
 bife — bufet
 cigareta — papieros
 cikla — buraki, ćwikła
 čaj — herbata
 čokolada — czekolada
 dinar — jednostka monetarna używana w Jugosławii
 gužva — tłok
 ishrana — wyżywienie
 izbor — wybór
 jelo — potrawa, jedzenie, glavno~ — główne danie
 jelovnik — spis potraw, menu
 juha — zupa ~ sa gljivama — grzybowa
 kasa — kasa
 kava — kawa, jaka~ — mocna, slaba~ — slaba, turska~ — po turecku,

ekspres~ — z ekspresu
 kobasica — kiełbasa
 kockica — kosteczka, dem. od kocka — kostka
 kolač — ciastko
 konobar — kelner
 kruh — chleb
 kuhinja — kuchnia
 kupus — kapusta, ~kiseli — kiszona
 kusura — reszta pieniędzy
 ljubaznost — uprzejmość
 maslac — masło
 med — miód
 menza — stolówka
 mlijeko — mleko
 musaka — potrawa z mięsa i bakłażnow
 palaćinka — naleśnik, ~sa orasima — z orzechami

pečenje — pieczone, pieczeń, teleće~
— cieleca pieczeń
piće — tu: napoje
pivo — piwo
posuđe — naczynia
povrće — warzywa, jarzyny
predjelo — zakąska
princip — zasada
račun — rachunek
red — tu: kolejka
ručak — obiad
salata (zelena) — sałata, miješana~
mieszana sałatka, ~od svježeg kupusa~
ze świeżej kapusty
samoposluživanje — samoobsługa
sarma — gołąbki (potrawa z mięsa i kapusty)
sir — ser, twaróg
slatkiš, slatkiši — łakocie, słodczyce

2.

desni — prawy
lijevi — lewy
malo — trochę, mało
odličan — wspaniały
poznat — znany
prijetan — przyjemny
pripremljen — przygotowany

3.

čuvati — pilnować, strzec, ~liniju —
dbać o linię, figurę
donesti — przynieść, podać
dozvoliti — pozwolić
jesti — jeść
koštati — kosztować
kupiti — kupić
naći — znaleźć
namazati — posmarować, ~maslac sa
medom, — masłem i miodem
natočiti — nalać, napelnić szklanę,
kieliszek, filiżankę, ~kave — nalać kawy
naviknuti — przywyknąć
objedovati = ručati — jeść obiad

sort — gatunek
sto — stół
strana — strona
supa — rosół, goveda~ — rosół wołowy,
šalter — okienko (np. w kasie, stołówce)
šećer — cukier
šnicla — sznycel, ~pariska — po pary-
sku
šunka — szynka
tacna — taca
talon — kwit
torta — tort
vino — wino, ~crno — czerwone,
~bijelo — białe
viski — whisky
voda — woda, ~mineralna — mineralna
žilavka — gatunek białego wina (z do-
liny Neretwy), mostarska~ — z okolic
Mostaru stolicy Hercegowiny

slobodan — wolny
sljedeći — następny
svježe — świeżo
ugodan — miły, wygodny
ukusno — smacznie
uslužen — obsłużony

odabrati — wybrać
ogladnjeti — wygłodnieć, zgłodnieć
piti — pić
platiti — płacić
popiti — wypić, popić
predavati — tu: oddawać
probat — spróbować, skosztować
prodavati — sprzedawać
stajati — stać
svratiti — wstąpić gdzieś
ugostiti — ugościć
ukupno — łącznie
uzeti — wziąć
večerati — jeść kolację

vraćati — zwracać

željeti — życzyć sobie

4.

baš — właśnie
doista — istotnie, rzeczywiście

5.

— Šta želite? — Czym mogę służyć?
Czego pan sobie życzy?

Za	ručak doručak večeru	Na	obiad śniadanie kolację
----	----------------------------	----	-------------------------------

— Velika hvala — Bardzo dziękuję
— Hvala najljepša — Pięknie dzie-
kuje, serdeczne dzięki

— Hvala na usluzi i ljubaznosti —
dziękuję za obsługę i uprzejmość
— Kusur ne morate vraćati — Re-
szty nie trzeba
— Sa zadovoljstvom — z przyjemno-
ścią
— Ja bih = ja bih želeo — Chciałbym
— Vaše je samo da odaberete — Do
Pana należy tylko wybór.

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Tryb rozkazujący

Język serbsko-chorwacki podobnie jak język polski ma formy trybu rozkazującego tylko dla drugiej osoby l. poj. oraz dla pierwszej i drugiej osoby l. mn. Formy trzeciej osoby l. poj. i mn. zastępuje się formami czasu teraźniejszego w połączeniu z partykułą „neka” np. *neka donese knjigu* (niech przyniesie książkę), *neka čitaju* (niech czytają), *vrijeme neka stane* (czas niech się zatrzyma). Oprócz tego możemy użyć jako rozkaznika połączenie partykuły „da” z osobowymi formami czasownika (w czasie teraźniejszym lub przeszłym) np. **Da uradimo posao do kraja! Da učiš!** Tryb rozkazujący tworzymy od tematu czasu teraźniejszego dodając odpowiednie końcówki:

L. poj.	1. brak formy	L. mn.	1. -imo lub -jmo
	2. -i lub -j		2. -ite lub -jte

- Kończówki imperatiwu -j, -jmo, -jte mają te czasowniki, które należą do A-odmiany (por. Čas 2) i mają w 1 os. l. poj. czasu teraźniejszego zakończenia -am, -jem, lub -jim.
- Kończówki imperatiwu -i, -imo, -ite mają pozostałe czasowniki, które należą do I-odmiany lub E-odmiany (por. Čas 2) i mają 1 os. l. poj. czasu teraźniejszego końcówki -im, -em.

Formy trybu rozkazującego niektórych czasowników

1. Bezokolicznik: *čitati, putovati, bojati se*

1 os. l. poj. cz. teraż.: *čitam, putujem, bojim se* (A-odmiana)

Imperativ:

L. poj. 2. *čitaj! putuj! boj se!*

L. mn. 1. *čitajmo! putujmo! bojmo se!*

2. Bezokolicznik: *raditi, pisati*

1 os. l. poj. cz. teraż.: *radim, pišem* (I-odmiana, E-odmiana)

Imperativ:

L. poj. 2. *radi! piši!*

L. mn. 1. *radimo! pišimo!*

2. *radite! pišite!*

W czasownikach z bezokolicznikiem zakończonym na *-ći*, których temat zakończony

jest na spółgłoskę *-k* lub *-g*, przed sufiksem *-i* zachodzi wymiana *k:c*, *g:z*.

3. bezokolicznik: *reći, leći*

1 os. l. poj. cz. teraż.: *reknem, legnem*

Imperativ:

L. poj. 2. *reci! lezi!*

L. mn. 1. *recimo! lezimo!*

2. *recite! ležite!*

Wyrażenie zakazu — negatywna forma trybu rozkazującego

Formy zakazu tworzymy:

- przez użycie partykuły zaprzeczzonej „*ne*” przed czasownikami w formie imperativu w drugiej osobie l. poj. i mn. oraz w pierwszej osobie l. mn., a także przed osobowymi formami czasownika po partykule „*da*” lub „*neka*”.

Ne čekaj! Ne čekajte! Da ne pričate dok ja govorim! Neka ne šalje telegram.

- przez połączenie formy „*nemoj*” (druga osoba l. poj.) i „*nemojmo*” (pierwsza osoba l. mn.) oraz „*nemojte*” (druga osoba l. mn.) z odpowiednim czasownikiem w bezokoliczniku lub konstrukcją *da* + czasownik w czasie terażniejszym (szczególnie we wschodniej odmianie serbsko-chorwackiego).

Nemoj više piti (da pijesh).

Nemojte da zaboravite.

Konstrukcja z „*nemoj*” w porównaniu z użyciem partykuły zaprzeczzonej „*ne*” wyraża łagodniejszy odcień rozkazu, życzenia.

Tryb przypuszczający

W języku serbsko-chorwackim (podobnie jak w języku polskim) są dwie formy trybu przypuszczającego:

I. TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY CZASU TERAŻNIEJSZEGO

- Forma ta składa się z imiesłowu czynnego czasu przeszłego na *-o*, *-la*, *-lo* danego czasownika i formy aorystu słowa posiłkowego „*biti*”.

W trzeciej osobie l. mn. używana jest krótka forma aorystu — „*bi*”. W mowie potocznej ta krótka forma często występuje we wszystkich osobach i liczbach.

bezokolicznik: *gledati*

	R. MĘSKI	R. ŻEŃSKI	R. NIJAKI
L. poj. 1.	<i>gledao bih,</i>	<i>gledala bih</i>	—
2.	<i>gledao bi,</i>	<i>gledala bi</i>	—
3.	<i>gledao bi,</i>	<i>gledala bi</i>	<i>gledalo bi</i>
L. mn. 1.	<i>gledali bismo,</i>	<i>gledale bismo</i>	—
2.	<i>gledali biste,</i>	<i>gledale biste</i>	—
3.	<i>gledali bi,</i>	<i>gledale bi</i>	<i>gledala bi</i>

- Za pomocą partykuły „*li*”. Wtedy czasownik posiłkowy zajmuje pierwsze miejsce. *Biste li došli kod nas na večeru? Bih.*

Użycie trybu przypuszczającego

- Tryb przypuszczający wyraża różnorodne znaczenie modalne: możliwość, życzenie, zamierzenie, propozycję. Życzenie może być wyrażone tylko za pomocą czasownika posiłkowego, bez czasownika głównego (szczególnie w mowie potocznej), np. *Mi bismo popodne u kino.*
- Tryb ten jest często używany w zdaniach głównych i podrzędnych dla wyrażenia warunku np. *Ako bi opet došao u Moskvu, odsjeo bi u istom hotelu.*
- Można trybu tego używać poza znaczeniami modalnymi kiedy wyrażamy czynności, które powtarzały się w przeszłości, np. *Prolazio bi svake večeri pored moje kuće.*
- Formy trybu przypuszczającego używane są także jako wyrażenie uprzejmej prośby, propozycji np. *Htio bih da idem. Ja bih govedu supu. Htjela bih da sjednem do prozora.*

II. TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY CZASU PRZESZŁEGO

Formę tę tworzy się przez połączenie imiesłowu czynnego czasu przeszłego danego czasownika na *-o*, *-la*, *-lo*, imiesłowu czynnego czasu przeszłego czasownika posiłkowego „*biti*” i formy aorystu czasownika posiłkowego „*biti*”. Forma ta jest więc równoznaczna z połączeniem imiesłowu czynnego czasu przeszłego danego czasownika z trybem przypuszczającym czasu terażniejszego czasownika „*biti*”.

Tryb przypuszczający czasu terażniejszego czasownika „*biti*”

	R. MĘSKI	R. ŻEŃSKI	R. NIJAKI
L. poj. 1.	<i>bio bih</i>	<i>bila bih</i>	—
2.	<i>bio bi</i>	<i>bila bi</i>	—
3.	<i>bio bi</i>	<i>bila bi</i>	<i>bilo bi</i>
L. mn. 1.	<i>bili bismo</i>	<i>bile bismo</i>	—
2.	<i>bili biste</i>	<i>bile biste</i>	—
3.	<i>bili bi</i>	<i>bile bi</i>	<i>bila bi</i>

Tryb przypuszczający czasu przeszłego czasownika „*gledati*”

	R. MĘSKI	R. ŻEŃSKI	R. NIJAKI
L. poj. 1.	<i>bio bih gledao</i>	<i>bila bih gledala</i>	—
2.	<i>bio bi gledao</i>	<i>bila bi gledala</i>	—
3.	<i>bio bi gledao</i>	<i>bila bi gledala</i>	<i>bilo bi gledalo</i>
L. mn. 1.	<i>bili bismo gledali</i>	<i>bile bismo gledale</i>	—
2.	<i>bili biste gledali</i>	<i>bile biste gledale</i>	—
3.	<i>bili bi gledali</i>	<i>bile bi gledale</i>	<i>bila bi gledala</i>

Forma zaprzeczona trybu przypuszczającego

Powstaje przez dodanie partykuly „ne” bezpośrednio przed czasownikiem posilkowym, pisze się ją oddzielnie np. *Ne bih to rekao.*

Forma pytająca trybu przypuszczającego

Forma ta može być tworzona za pomocą partykuly „da li”, formy czasownika posilkowego następującą bezpośrenio po niej np. *Da li bi pročitao članak koji sam napisao?*

D. TEKSTOVI

ЗАШТО МОРАМО ДА ЈЕДЕМО

Кад не бисмо јели, не бисмо могли ни да живимо ни да растемо. Утврђено је које су хранљиве материје потребне нашем телу и колико нам тих материја треба да бисмо очували здравље. Другим речима, није довољно само јести већ се мора узимати довољна количина сваке врсте хранљивих материја.

Храна богата беланчевинама (млеко, јаја, сир, месо и риба) садрже велике количине ове материје која је потребна организму за изградњу нових ћелија.

Угљени хидрати (кромпир, брашно, пиринач и колачи) садрже велику количину скроба или шећера, важних за организам јер у њему одржавају топлоту и дају му енергију. Скоро сва храна садржи извесну количину масти, а оне дају организму највише енергије.

Али телу нису потребне само беланчевине, угљени хидрати и масти, већ и материје које се зову минерали. Таквих потребних минерала има осамнаест. Калцијум и фосфор омогућују растење и одржавање костију и зуба. Гвожђе потпомаже правилан рад ћелија. Бакар омогућује телу да расте и страва хемоглобин. Јод исто тако помаже рад организма, итд.

Према томе, беланчевине, угљени хидрати, масти и минерали су подједнако потребни за рад и растење организма. Је ли то све? Није. Организму су исто тако потребни и витамини за контролу многих животних процеса.

Поменимо да се и вода може сматрати храном, пошто служи организму на више начина.

Из свега овога видимо да јести не значи само утолити глад и задовољити жељу за добрим јелом. Правилна, уравнотежена исхрана је битна за одржавање здравог организма.

VINO I GITARE

*Vino i gitare
nek'¹ opet ispune mi noć,
to vino staro i gitare
večeras će prijatelji doć'²*

*Vrijeme neka stane,
kad ovdje okupe se svi,
životu s neke druge strane,
večeras stajat'³ ćemo mi.*

*A mladost neka ide,
život mora nekud poć'⁴,
pa i rane što se vide
sve će proć'⁵.*

*Vino i gitare,
želim noćas ja u domu svom,
kad stari prijatelji dođu,
nek'¹ ne nađu bol u srcu mom.*
(Narodna lirska pjesma)

IZ NARODNE RIZNICE

JUGOSLAVENSKA KUHINJA — NARODNA JELA

Sakupljamo i spašavamo od zaborava stara narodna jela. Ne iz znatiželje, nego da provjerimo koliko su dobra i zanimljiva još i danas.

Šaljite recepte za slijedeće vrste narodnih jela (za samo jednu, više njih ili sve vrste, po želji): 1. juhe i topla predjela, 2. hladna predjela, 3. glavna jela, 4. prilozi i salate, 5. slatkiši.

DŽUMLEK ČEVAP

PRIPREMITE:

*2 kg govedine
50 dkg luka
1 glavicu češnjaka
4 paprike babure,
po 1 korijen mrkve, pastrnaka i celera
nekoliko krumpira
1 lovorov list
2 dl vinskog octa
sol, papar.
Govedinu narežite na komadiće kao za raznjiće. Korjenasto povrće očistite i*

narežite na kolutove. Paprike samo operite. Luk i češnjak samo oljuštite. Krumpir ogulite, operite i narežite na kriške. U veliki (po mogućnosti zemljani) lonac stavite govedinu u četiri reda, na svaki red rasporedite povrće, a u sredinu lovor i češnjak. Posolite i popaprite, zalijte razvodnjenim octom. Lonac dobro zatvorite ili pokrijte aluminijskom folijom krajeve koje dobro savijete uz rub lonca. Kuhajte 3 sata na 200 Celzijevih stupnjeva.

¹ nek' = neka — niech

² doć' = će doći — przyjdą

³ stajat = stajati

⁴ poć = poći — ruszyć, wybrać się dokądś

⁵ sve će proć = wszystko minie

ČORBA OD BUNDEVE I KRUMPIRA

PRIPREMITE:

4 krumpira
2 srednje velike kriške bundeve
2 žutanjka
2 žlice ulja
1 žlicu šećera
2 dl mlijeka
sol, papar

Oguljeni krumpir narežite na kockice i popržite desetak minuta na ulju. Ne prestano miješajte. Dodajte bundevu također narezanu na kockice i nalijte 2 l vode. Poklopite i kuhajte. Kad bundeva omekša, dodajte još 1 1/2 l vode, posolite, popaprite i kuhajte još dvadeset minuta nepoklopljeno. Sastojke protisnite (propasirajte), vratite na vatru i pošećerite. Pomiješajte žutanjak s mlijekom pa ulijte u juhu da se zgusne. Uz to poslužite kockice odležanog kruha ispržene na masti.

VOJVOĐANSKI ŠARAN S ČEŠNJAKOM

PRIPREMITE:

1 većeg šarana
sol
7 režnjeva češnjaka
4-6 žlica razvodnjenog octa
1 žličicu brašna
1 žličicu nasjeckanoga peršunovog lišća
1/2 žličice soli
1/2 žličice mljevene crvene paprike
1/2 žličice mljevenog papra
4 žlice masti ili ulja

Šarana pažljivo očistite, operite, obrišite pa s obje strane trupa od glave do repa načinite nožem zareze razmaknute 2 prsta — kroz njih će u meso bolje prodirati začini. Oljuštite i usitnite češnjak pa malim dijelom natrljajte šarana iznutra.

U nauljeni lim postavite šarana na trbuh — natakните ga na komad kruha ili dva-tri oguljena sirova krumpira da se ne sruši. Prelijte ga zagrijanom

masti ili uljem. Preostali češnjak pomiješajte s octom, brašnom, peršunom svim začinima, pa time prelijte šarana.

Pecite ga u pećnici otprilike jedan sat da lijepo porumeni, a dok se peće, povremeno prelijevajte sokom u kojemu se peće. Time prelijte i dogotovljenog šarana kad ga poslužujete.

PUNJENA SVINJSKA GLAVA

PRIPREMITE:

1 svinjsku glavu:
za nadjev —
10 dkg svježe slanine
50 dkg sirove samljevene teletine
50 dkg samljevene svinjetine,
10 dkg mrvica
maslac
1/2 glavije luka
3 žutanjka
2 cijela jaja
25 dkg svinjskog jezika
25 dkg dimljene slanine
5 dkg vrganja a ili nekih drugih gljiva
mrkvu
peršinovo lišće
lovorov list
sol, papar.

Očišćenu glavu odozdo prorežite i povadite kosti pazeći da ostane čitava. Iznutra je posolite i popaprite. Na maslacu ispržite naribani luk, dodajte mrvicu, 2 cijela jaja i 2 žutanjka. Umiješajte mljeveno meso i zgnječenu mrvicu skuhanu u zaocenoj vodi. Tom smjesom napunite glavu u sloju od 2 cm. Skuhani jezik i slaninu narežite na ploške i time pokrijte prvi sloj smjese, a na to poslažite još narezane gljive. Zatim opet red nadjeva i tako redom da se sve potroši. Otvor glave sašijte bijelim pamukom ili uzicom, a vrat stegnite kožicama. Omotajte glavu platnom i kuhajte u juhi od kostiju 4 sata s lovorom i začinima. Ponudite glavu ohladenu, ukrašenu peršinovim lišćem.

KRUMPIROVI ŽGANCI

PRIPREMITE:

2 krumpira
1/3 kukuruznog brašna
sol
2 žlice masti
2-3 odreska dimljene slanine
ili dimljenog mesa
Ogulite i sitno narežite krumpir pa skuhaite u litri slane vode. Umiješajte brašno. Neka se kuha 10 minuta. Dobro tada promiješajte i dalje kuhajte miješajući. Na masti popržite narezanu slaninu ili meso i prelijte preko krumpira. Odmah poslužite s kiselim kupusom i dosta rasola.

VARENAC OD KRUHA S JABUKAMA

PRIPREMITE:

10 dkg maslaca ili margarina
10 dkg šećera

2 jaja
3/4 kg bijeloga kruha
7 dl mlijeka
1 kg jabuka
10 dkg šećera,
10 dkg grožđica cimeta

Dobro izmiješajte omekšani margarin, 10 dkg šećera i 2 žutanjka. Kruh narežite i namočite u mlijeko. Jabuke očistite i narežite. U smjesu margarina i žutanjaka umiješajte iscijeđeni kruh i snijeg od bjelanjaka. Polovicu smjese stavite u namazanu vatrostalnu posudu, pokrijte jabukama po kojim rasporedite grožđice i pospite preostalim šećerom u koji ste umiješali cimet. Pokrijte preostalom smjesom i ispecite u pećnici da lijepo požuti.

(Odlomak iz „Arene” 1989)

E. PITANJA

A1:

1. Šta ste juče imali za ručak?
2. Može li se u vašoj menzi kupiti mineralna voda, pivo ili neko drugo piće?
3. Koliko košta pivo?
4. Prodaju li se cigarete?
5. Kada se u menzi može večerati?
6. Na kom principu radi vaša menza?

A2:

1. Šta ste imali za doručak?
2. Kada ste bili u restoranu?
3. Kakvu kavu volite?
4. Da li pušite?

A3:

1. Šta biste odabrali u restoranu za ručak?
2. Šta biste željeli uzeti za predjelo, glavno jelo, dezert i piće?
3. Koje sorte vina volite?
4. Da li čuvate liniju?

B(D1):

1. Шта би се десило кад не бисмо јели?
2. Шта је научно утврђено?
3. Која је храна богата беланчевинама?

4. Шта садрже угљени хидрати?
5. Која храна обилује угљеним хидратима?
6. Шта нам дају угљени хидрати?
7. Шта скоро сва храна садржи?
8. Колико укупно има потребних минерала?
9. Шта омогућују калцијум и фосфор?
10. Због чега је неопходно уносити гвожђе?
11. За шта служи бакар?
12. Зашто је користан јод?
13. Шта је још потребно организму?
14. Шта је битно за одржавање здравог организма?

F. ZANIMLJIVOSTI

Šale

- Da svratimo u kavanu, danas ja častim — kaže čovjek prijatelju.
- Da svratimo.
- Što piješ: kavu ili viski?
- Pa... može jedan viski, dok ne stigne kava.

LOŠ RESTORAN

Nakon završenog ručka konobar kaže Baji:

- Nadam se da ćete prijateljima preporučiti naš restoran!
- Prijateljima nikako, — kaže Baja jer nije bio zadovoljan ni hranom ni cijenom — ali ću ga od sveg srca preporučiti Varaliću!

Ovo niste znali

VOLITE LI SALATU OD LJUBIČICA?

Pitanje možda zvuči neobično, cvijetovi raznih biljaka redovno se pojavljuju na stolu mnogih naroda. Tako Eskimi na Grenlandu pojedu svaki cvijet koji se pomoli ispod snijega u toku kratkog arktičkog proljeća, sve osim plavih zončica. Žene ih čak stavljaju u zimnicu i to tako što ih slažu u kožne vrećice i zalivaju topljenim salom.

U Japanu prosto obožavaju salatu od mirisljivih ljubičica. U Indiji kompot

od cvijetova banane, dok Kinezi prednost daju jorgovanu koji se kuha u mlijeku i na kraju dobro posoli i začini paprom! Kod nas u Jugoslaviji, u Bugarskoj i južnim sovjetskim republikama na cijeni je slatko od latica ruže, a u Rumuniji od lokvanja. U Turskoj od jasmína i ljubičica prave nešto slično kandiranom voću, a na jugu SR Njemačke cvast zove umoči se u žitko tijesto i peći na ugrijanoj masnoći dok se kod nekih drugih naroda pohuje cvijet bijelog bagrema.

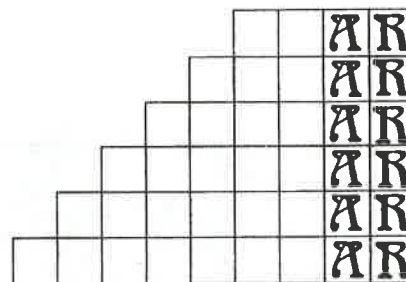
Pitalice, poslovice zagonetke

ZAGONETKA

Zubi gvozdeni, srce prteno, a tijelo drveno.

Razrješenje: pila

DOPUNJALKA

U prazna polja treba napisati slova tako da nastanu nazivi raznih zanatlija:

- popravlja satove
- kopa rude ili ugljen
- služi goste u kavani i restoranu
- izrađuje obuću cipele, sandale, čizme
- proizvodi kolače, sladoled i ostale slastice.

POSLOVICE

- Od gladna trbuha nema gore nevolje
- Bogat kako hoće, a siromašan kako može
- Ne peče pitu tko ima, nego tko umije.

Čas 11

Trgovina

A. U PRODAVNICI

- Dobro jutro, molim Vas, dajte mi dva kruha.
- Kakav želite kruh?
- Imate li polubijeli?
- Imamo.
- U redu, dajte mi dva.
- Želite li još nešto?
- Je li Vam stiglo mlijeko?
- Upravo prije deset minuta dobili smo sve mliječne proizvode: mlijeko, jogurt, kefir, sir, maslac, mileram.
- Da, znam. Sad dostavu mliječnih proizvoda baš sretih pred ulazom. Zato ja odmah uđoh unutra.
- Dajte mi onda litar mlijeka, pola kilograma sira i jedan maslac.
- Izvolite! Da li Vam još nešto treba?
- Djeca su me molila da im kupim slatkiše. Kakav izbornik imate?
- Imamo razne vrste čokolada, napolitanki, keksa.
- Dajte mi jednu čokoladu sa lješnicima i kutiju keksa.
- Treba li Vam još nešto?
- Dajte mi još neki kalodont, sapun, šampon i deterdžent za pranje posuđa.
- Još nešto?
- Biti će dovoljno. Ako budem nešto zaboravio, tu ste blizu pa ću se vratiti ili poslati djecu da kupe. Koliko sam dužan?
- Sve skupa 357 dinara i sedamdeset para. Izvolite račun.
- Hvala i do viđenja!
- Do viđenja.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

deterdžent — detergent, ~za pranje — do pranja
 dostava — dostawa, transport
 jogurt — jogurt
 kalodent — (= pasta za zube), pasta do zębów, fabryczna nazwa pasty
 kefir — kefir
 keks — biszkopt
 kilogram — kilogram
 kruh — chleb
 kutija — pudełko
 litar — litr
 lješnik — (pl. lješnici) — orzech laskowy

mileram — śmietanka
 napolitanki — rodzaj ciastek
 para — drobny pieniądz używany w Jugosławii
 posuđe — naczynia
 prodavnica — (= dućan, radnja) — sklep
 proizvod — produkt, wyrób
 pranje — mycie, pranie
 sapun — mydło
 šampon — szampon
 trgovina — 1. handel 2. sklep
 ulaz — wejście

2.

blizu — blisko
 dovoljno — wystarczająco
 dužan — winien, dłużny
 odmah — zaraz, w tej chwili

polubijeli — dosł. półbiały ~kruh — mieszaný chleb

skupa — razem

3.

kupiti — kupić
 poslati — wysłać, posłać
 sresti, sretih (aoryst) — napotkać, spotkać

ući, uđoh (aoryst) — wejść, wstąpić

vratiti se — wrócić

zaboraviti — zapomnieć

4. —

5.

Što želite? — Czego Panu (Pani) sobie życzy?

Želite li još nešto?
 Treba li Vam još nešto?
 Da li Vam ješ nešto treba?
 Još nešto?

Co jeszcze?

Čime mogu uslužiti? — Czym mogę służyć?

Koliko stoji? — Ile kosztuje

Koliko sam dužan? — Ile jestem winny? Ile płacę?

Sve skupa. — Łącznie, wszystko razem.

Biti će dovoljno. — Wystarczy. To wszystko.

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Aoryst

Formy aorystu (czasu przeszłego dokonanego) tworzy się od tematu bezokolicznika przez dodanie odpowiednich końcówek. Aoryst tworzą zwykle czasowniki dokonane (rzadko — niedokonane). Końcówki aorystu zależą od tego, czy temat bezokolicznika jest zakończony spółgłoską czy samogłoską.

I. Jeśli temat bezokolicznika jest zakończony na samogłoskę, to formy aorystu mają następujące końcówki:

a) bezokolicznik — samogłoska + ti np. pročitati

L. poj. 1. -h	L. poj. 1. pročitah
2. —	2. pročita
3. —	3. pročita
L. mn. 1. -smo	L. mn. 1. pročitasm
2. -ste	2. pročitaste
3. -še	3. pročitашe

II. Jeżeli temat bezokolicznika jest zakończony na spółgłoskę, to formy aorystu mają następujące końcówki:

b) bezokolicznik -sti, -ći np. sresti

L. poj. 1. -oh	L. poj. 1. sretoh
2. -e	2. srete
3. -e	3. srete
L. mn. 1. -osmo	L. mn. 1. sretosmo
2. -oste	2. sretoste
3. -ošē	3. sretoše

1) W czasownikach typu (b) w drugiej i trzeciej osobie l. poj. często zachodzi przed -e wymiana

k : ċ : reći — rekoh, reče, reče

g : ž : steći — stigoh, stiže, stiže

2) Aoryst od czasowników ruchu zakończonych w bezokoliczniku na -ći mają następujące formy:

ići — idoh, ide itp...

otići — odoh, ode...

doći — dođoh, dođe ...

ući — uđoh, uđe ...

prići — pridoh, priđe ...

izaći — izadoh, izade ...

3) Niektóre czasowniki mają **podwójne** formy aorystu, które tworzone są według typu (a) lub (b)

imati — imah, ima, imasmo, imaste, imaše,

imadoh, imade, imadosmo, imadoste, imadoše

znati — znah, zna, zna, znasmo, znaste, znaše,

znadoh, znade, znadosmo, znadoste, znadoše

ht(j)eti — ht(j)eh, ht(j)e, ht(j)e, ht(j)esmo, ht(j)este, ht(j)eše

ht(j)edoh, ht(j)ede, ht(j)ede, ht(j)edosmo, ht(j)edoste, ht(j)edoše

Użycie aorystu

Aoryst oznacza czynność dokonaną w przeszłości nagle, a także czynność odnośnie jakiegoś momentu w przeszłości.

np. Uze djecu i krete za mnom. Vrata se otvoriše.

Czas ten w języku polskim nie istnieje.

Aoryst używany jest w literaturze pięknej, a także w mowie potocznej nadając jej zabarwienie ekspresywne. Jednakże w niektórych regionach jest prawie nieużywany, jak również w języku oficjalnym i tekstach społeczno-politycznych nie występuje wcale. Zamiast niego używa się czasu przeszłego perfektu.

D. TEKSTOVI

SUPERMARKET JE ROĐEN U PARIZU

Polovicom prošlog stoljeća, a tako je bilo i stoljećima prije toga, trgovac je kupca smatrao najgorim neprijateljem čiju neodlučnost pri kupovini treba savladati služeći se svim sredstvima.¹ Roba nije bila izložena kao danas. Sve je bilo složeno, umotano i svezano² vrpčama na policama ili ispod tezgi. Na omotima su obično bila upisana dva slova, neka čudna kombinacija, inicijala što ih kupac nije razumio, ali su upućenome, tj. trgovcu, naznačavali najveću i najnižu sumu unutar koje se moglo dogovoriti o cijeni. U pogađanju riječima, i gestovima, uz obično veliku galamu³, najčešće je kraći kraj izvlačio — kupac.

Takav način trgovine otišao je 1852. godine u nepovrat. Tada je izvjesni Aristid Busika izveo pravu revoluciju u dotadašnjem trgovačkom poslu: na svojoj trgovini krojačkim potrepštinama „Bonne Marché” (jeftino) u pariskoj ulici Sevres, istakao je primamljiv natpis:

„Preuzimam svu robu za koju više nema interesovanja”.

I ne samo to. Lukavi Busiko dao je stroge direktive svojim pomoćnicima: u trgovinu kupac je mogao slobodno ući, šetati se i razgledati robu uredno izloženu na policama, a da ga niko nije smetao⁴. Cijene su bile čitko ispisane i stalne. Svako je mogao vidjeti koliko šta stoji, ništa ne kupiti, poći, razmisliti i opet doći.

Busiko je shvatio mnogo prije svih da se kupci vraćaju i uvijek kupuju ono što su vidjeli i opipali. Tim prije što su sve kupljeno u trgovini „Bonne Marché” mogli i vratiti. Upravo ta mogućnost vraćanja robe bila je veliki i nadahnuti potez vještog pariskog trgovca.

Busiko je išo i dalje. Odlučio je da njegova zarada na prodanoj robi ne bude veća od 13,5 posto, dok su ostali prodavači u to doba radili sa zaradom od 42 posto. Tu nisku proviziju uveliko je nadoknađivao količinom prodane robe. Skladišta su se brzo praznila i opet punila jer je roba prodavana mnogo jeftinije nego u drugim trgovinama.

„Bonne Marché” bi za samo dva mjeseca iscrpljivao zalihe koje bi drugi prodavali i po dvije godine. Tako je ovaj prvi pariski „supermarket” na svijetu imao sve veći

¹ služeći se svim sredstvima — poslujuć se (stosujući) svim sredstvima. Služeći — forma imiesłowu

² složeno, umotano i svezano — złożone, zwinięte i związane — formy imiesłowowe

³ uz obično veliku galamu — przy zwykłym wielkim hałasie (krzykach)

⁴ da ga niko nije smetao — żeby nikt mu nie przeszkadzał

promet. Novim sistemom prodaje Busiko je ubrzo ostvarivao 450 hiljada franaka. Deset godina poslije promet je nadmašio basnoslovnih tri miliona franaka u zlatu, a 1897. čak osamdeset! S vremenom, trgovina „Bonne Marché” se znatno proširila i postala pravi mamac za Parižane. U njoj se moglo naći za svakoga po nešto: od parfema i galanterije, rublja i cipela do namirnica, namještaja i tepiha.

Svaki je odjel bio, zapravo, mala trgovina u kojoj su prodavači priskakali u pomoć neodlučnim kupcima pristojno, bez dotadašnjeg nametanja i nadmetanja.

Ubrzo su trgovci uvidjeli prednost ovakvog sistema prodaje, pa su veliki supermarketi nikli u Americi, Engleskoj, Njemačkoj, Belgiji i... širom svijeta.

KIŠOBRĀN

Isprispovjedat ću vam pripovijest o sasvim običnom kišobranu čnē boje.

Priznajem da mi je neugodno prihvatiti se toga posla, jer znām da gotovo i nēma čovjeka koji nije nešto doživio sa svojim kišobranima... Izgubio sam svega dvā, i o tome nisam nikada nikome rekao ni riječi. Dakle imam prāvo o ovome trećem progovōriti.

Bilo je tō posljednjih kišnih dānā. Idem ulicom i podūpirem se kišobranom. Kiša nije baš padala, ali je zemlja bila mokra. Mōrao sam poskakivati, izbjegāvati blato i mlake, da mi voda nē prodre kroz cipele... Ušao sam sa svojim kišobranom u dućān Jakova Ždribica, trgovca ali čovjeka živāhne misli kao i tijela i čitaoca novīnā. Osjetio sam potrebu da slušam njegovo mišljēnje o vremenu, o posljednjim događājima u domovini i vani u svijētu. Jakov, kao i jā sām, volio je dubokōumne razgovōre i izvōdio zāklučke za kojē nije nikāko ni očekivao ni dopūštao prigovōr. Kišobran sam, da oslobodim rūke, prislōnio uz jedan sanduk i dao se na ugodno raspravljanje, naslađujući se¹ svojim glāsom.

U dućān je došlo nekoliko ljūdi, koji su se oko razgovōra skupili nē znaš ni sām kada ni odākle, kao muhe na poslasticu. Razvio se razgovōr, pun samohvāle, isticānja svoje vlastite mūdrosti. Iznenāda vidim da je već kasno.

— Mōram da idem. Zbogom, — kāžem, i pōdem k vrātima da izādem nā ulicu. Odmah se sjetim svōga kišobranā. Vratim se, da ga nādem. Ali ga nije bilo. Propitam se. Uzalūd. Vidim, netko je iskōristio našu zaposlenōst i uzeo ga mirno kao svoju stvār, pa otišao. Osvrnuo sam se nekoliko pūtā na prāzno mjesto njegova čekānja.

— Ah, nije ništa; možda sam ga ostavio kōd kuće, oprāvdao sam glūpi položāj i — otišao... Pozdravio sam se u sebi sa svojim kišobranom, koji mi bijaše² neke vrste uspomena. Darovao mi ga prijatelj kad sam polōžio profesorski ispit. Umetnuo je bio u držak viticu s mojim inicijālīmā...

Prošlo je neko vrijeme, sve dāni bez kiše.

Jednōga sam dāna izabrao za mjesto šētnje širokū gradskū ulicu. Namjerio sam se na hrpu čeljādi kojā je s velikim zanimānjem gledala pijana čovjeka. Pridrūžio sam se i jā. I vidim: pijan čovjek nāstoji se održati na nogama usprāvno. Veseljāk nāstoji umiriti zemlju, kojā se talāsa, okreće tolikō da se nije nikāko mogao snāći na kojū je strānu mogūć pūt ... I tako se sā svih strānā svijeta dizala zemlja prema njemu. Sada ću tek kāzati da je pijānac, to jest Glavnō Lice, držao u rūci kišobran. Pogledao sam, jer mi je pažnju privukla vitica na dršku. Bilo mi je odmah jasno da je tō mōj kišobran. Stūpim u sredinu krūga i kāžem „Tō je mōj kišobran!”

¹ naslađajući se — Imiesłów czynny współczesny od „naslađiwati se” = rozkoszować się, delectować się

² koji mi bijaše — rzadko używana forma Imperfektu por. Aneks

Ōn nije govōrio ništa. Mjesto toga učini kraj mene još jedan nāpor da se upūti u prāvcu odrēdene ulice. Natō stisnem odlučno šake i poviknem:

— Gospōdine! Ponāvljam da je tō mōj kišobran! Izvōlite mi ga izrūčiti.

— Izrūčiti ? — govori ōn zamišljeno. Nikada.

Dozovem redāra, ali mu i Glavnō Lice odmah māhne³ prstom pōzivno i reče svečano:

— Redāru! Odstrānite ovog gospōdina, koji izāziva nerēd, i kāžite mu da jā odgovāram samo pred sūdom.

Redār mi pristūpi i reče vrlo blāgo:

— Pustite ga, pustite ga sada!...

I redār i Glavnō Lice držāli su se prema meni hlādno, kao da se dosādna osoba miješa u nešto što je se nē tiče.

— Dobro, dobro, rečem, vidjet ćemo se još!

Temeljito uvrijeden, okrenuo se i otišao. Zakleo sam se da ću ih tūžiti sūdu. Tūžio sam, nāravno, samo pijāncā.

Glavnō je Lice došlo pred sūca⁴ malo nakresano i pokāzalo odmah da ne želi činiti nikome nikakve ustupke.

Sūdac nas je pokušao izmiriti:

— Očito je da je kišobran ovog gospōdina; tū je izrezano ime. Dakle ustūpите ga mirno.

— Nikada, reče odlučno Glavnō Lice. — Kišobran je mōj, jā sam ga kúpio u staretināra, gospōdine sūče! Ā sam ga plātio.

Glavnō Lice je govōrilo odlučno.

I osuda je pala:

— Obrana optūženoga, da je kišobran kúpio u staretināra, uzima se u obzir kao vrijēdna i dostatna, pa sūd osūđuje, da ōn i dalje zadrži kišobran, a tužitelj da plāti parbene troškove ...

Izišao sam iz sūdnice potpuno izbāčen iz koncepta, poliven njegovom izjavom kao vodōm: u čovjēčkoj logici ima rūpā.

Vjekoslav Kaleb

STONOGA U TRGOVINI

*Stonogi jednoj
odjednom, usred ljeta
(kad u dućanu ima mnogo svijeta),
na pamet palo⁵ kupovati sandale!*

*Sve bi to bilo lako
kad bi sve noge njoj
imale jednak broj,
ali to nije baš tako.*

*Njoj samo prvih deset
ima broj četrdeset,*

³ mahne, reče — czas terazniejszy od „mahnuti” i „reći” używany w znaczeniu czasu przeszłego tzw. historyczny czas terazniejszy

⁴ suca — dop. l. poj. od „sudac” — sędzia

⁵ na pamet palo — przyszło do głowy

dvadeset osum nogu,
koliko vidjeti mogu,
ima broj pet i po,

a zamislite samo još onih drugih sto!
Po redu kako koja
svaka je drugog broja.

Ali što ja tu mogu,
ja joj ih nisam krojio,
ja sam ih samo brojio
i baš sam se oznojio.

Sedam je dana trgovac radio,
bez prestanka je cipele vadio
i uopće se nije odmarao
i cipele je samo brojio
i kao nilski konj se znojio.

A stonoga je birala, birala,
svaku je cipelu prstima dirala,
svaku je cipelu redom dotaknula,
svaku je kutiju s police maknula.

Gospon je Stonožac
sjeo na tronožac
i čitao je dnevne novine
dok dođe kraj te kupovine.

Da znate samo što je sve radila!
Na pod je svaku cipelu vadila,
neke je bacala, neke je lomila,
a u dućanu rasla je gomila.

Neke su bile vrlo tijesne,
neke su bile vrlo desne,
neke su bile vrlo lijeve;
neke su bile vrlo široke,
neke su bile vrlo duboke,
neke su bile dobre a skupe,
neke su bile ružne i glupe,
neke su bile lijepe i čvrste,
a nije mogla uvući prste.

Cipela tamo bješe sva sila:

neke su bile od krokodila,
neke su bile od mišje dlake,
neke su bile dobre i jake,
neke su bile od zmijske kože,
neke su bile gospodebože,
neke su bile staromodne,
neke su bile glatke,

neke su bile kratke;
neke su sive, neke su plave,
neke su krive,
neke su prave,
neke su bile od crnog laka;
neku je manu imala svaka!

Trgovac sav se od posla kidao
i cipele je samo skidao.

Sve je to bilo vrlo lako,
da je sve bilo samo tako.

Kad su sve kutije skinuli s polica
i iz svih izloga i sa stolica,
odmah je bilo jasno, odmah se vidjelo
da stonogi se nije baš ništa svidjelo;
rekla je samo: — Hvala, drugi put!⁶

A trgovac je bio kao limun žut,
i bio bi joj⁷ razbio zube
da se ne boji⁸ milicije.

LUKA PALJETAK

СА ПИЈАЦЕ

На пијаци «Корпица»⁹ пуна»
Наћи ћеш баш све: од петла до зелениша.
Ту се уз овчију¹⁰ сир продаје од овеце и вуна
И шаран по избору¹¹ — са Тисе ил Тамиша.

Са прве тезге те гледају кромпири
Пуни брадавица, носева, чворуга.
Ако се загледаш боље: видећеш како вири
Између њих неко лице као да ти се руга.

На другој тезги су бабуре, затупасте и кратке,
Мале као чигра и велике ко песница ковача.
Неке су од њих¹² — слатке.
А неке — љуте до плача.

На трећој тезги — од купуса кула.
На четвртој — брдо од кеља.
На петој — кифле као срп и ђевреци ко кула.

⁶ Hvala, drugi put! — Dziękuję, innym razem

⁷ bio bi joj — tryb przypuszczający (Imperativ), byłby jej

⁸ da se ne boji — gdyby się nie bał

⁹ корпица — dem. od корпа — koszyk

¹⁰ уз овчији сир — obok owczego sera

¹¹ шаран по избору — karp do wyboru

¹² Неке су од њих — Niektóre z nich są...

На шестој — вуна, од снега бела.

Стижемо до седме, ево,

Са воћем обојеним као реп у најшаренје

птице:

Гомиле крушака и јабука су лево,

А десно — рибизле, грозђе, лубенице.

И на осмој су одличне ствари:

Грудве од путера и чабрице са кајмаком и

сиром.

А крај девете: где су вина и суви бакалари

Неки старци не могу да прођу баш с миром.¹³

Десета је тезга као бојно поље:

Од очупаних гусака, кокошки и ћурана

Штрче са гомиле у небо батаци као коље,

А уигерице као после мегдана.

Одатле, на све до тезге двадесете,

Наћи ћеш и око остало што ти треба:

Голубове од гипса који никад не лете

И — перушку од тетреба.

А негде на дну пијаци

Један ће промукли глас да ти у уво нуди:

Варјаче, трконошце, оклагије и каце!

А други: чај за стомак или чај за груди.¹⁴

Ту смо већ и на крају, ето,

Где увек један старац певуши.

Купујеш од њега — цвет шарен кад је лето,

А зими — кестење што се пуши.

Stevan Raičković

E. PITANJA

A:

1. Kakav kruh kupujete u prodavnici?
2. Volite li bijeli kruh?
3. Koje mliječne proizvode kupujete u Vašoj prodavnici: mlijeko, jogurt, kefir, sir, maslac, mileram — ili nešto drugo?
4. Kupujete li slatkiše?
5. Koje slatkiše najviše volite?
6. Prodaju li se u vašoj prodavnici kalodont, sapun, šampon, deterdžent i drugi proizvodi za održavanje higijene?

¹³ не могу да прођу баш с миром — nie mogą przejść spokojnie

¹⁴ чај за стомак или чај за груди — ziółka na żołądek (herbatka ziołowa) lub ziółka na piersi (od grzylcy)

B(D1):

1. Kakav je bio odnos trgovca prema kupcu polovinom prošloga stoljeća?
2. Da li je roba bila izložena na policama?
3. Šta su označavali inicijali?
4. Tko je obično izvlačio deblji kraj — trgovac ili kupac?
5. Kada je otišao u nepovrat dotadašnji način trgovine?
6. Tko je bio inicijator novog načina trgovanja?
7. U čemu se sastojala nova metoda prodaje robe?
8. Da li se roba mogla vratiti?
9. Što je Busiko dobio novim sistemom prodaje?
10. Kakav je bio izbor robe?
11. Što je predstavljao svaki odjel u prodavnici?
12. Gdje su još nikli takvi supermarketi?

F. ZANIMLJIVOSTI

Šale

• Spavaju dvojica u džungli. Probudi ih неко šuškanje i oni primijete da im se približava tigar. Jedan odmah počne oblačiti cipele, a drugi ga pita:

— Šta ti je, bolan, ne misliš valjda da si brži od tigra?

— Od njega nisam, ali od tebe, vala, jesam...

Ovo niste znali

NOVE MODNE LINIJE

Kao rublje naših prabaka

Novo rublje podsjeća često na ono koje su nosile vaše prabake. Ima ga sve više u prodavnicama, izrađeno je od pamučnog prediva (znači zdravo za nošenje) i, mora se priznati, veoma ženstveno lijepo. Kao u stara, dobra vremena.

HALJINA OD HILJADU FUNTI

Redatelj Ron Collins, koji je napravio čuvene reklamne spotove za piće

„ćincano”, s divljenjem se sjeća svoje prezimenjakinje filmske dive Joan Collins:

„Odmah se zaljubila u haljinu koju smo joj uzeli za spot po paprenoj ceni od hiljadu funti. Ali, kada je čula da će Leonard Rositer po cijeloj haljini prosuti „ćincano”, pitala nas je imamo li neku haljinu. Čim ju je dobila, isjekla je prorez za glavu, podesila gornji dio, zategla pojas oko struka i pitala: „Da li mi nešto fali”?

Nije falilo ništa. Joan je u haljini izgledala čarobno i spot je snimila tako odjevena. A haljinu od hiljadu funti vratili smo u radnju iz koje je uzeta.

Pitalice poslovice zagonetke

NARODNE POSLOVICE

- Tko spi, i sreća mu spi.
- Lijepe riječi kupusa ne maste.
- Kakva radnja, takva i plaća.

Čas 12

Odmor i razonoda

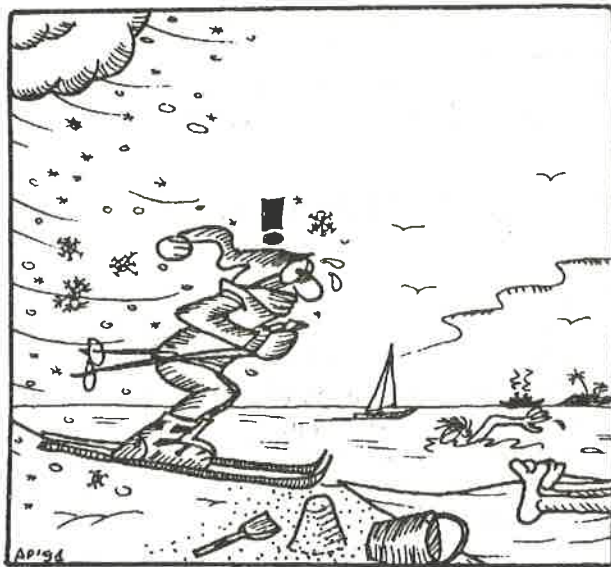
A.

- Šta radiš kad imaš slobodno vrijeme?
- Odmaram se.
- Kako se odmaraš?
- Zavisi od niza okolnosti. Ako sam dugo sjedio i čitao, onda mi najviše prija šetnja po gradu.

- Koji dio dana odvajáš za odmor?
- Zbog velikog broja časova na fakultetu i ispita za odmor studentima ostaje gotovo samo večer ili koji sat poslije podne.

Došavši kući stvarno sam umoran.

- Šta radiš uveče?
- Susrećem se sa drugovima, šetam, idem u kino ili u kazalište. Često s prijateljima svratim u neki kafić.
- A kako se odmaraš kod kuće?
- Najviše volim da nakon ručka malo prilegnem i odspavam pola sata ili sat. Uveče gledam televiziju ili slušam glazbu. Čitajući interesantnu knjigu također se odmaram.
- Šta radiš tokom vikenda?
- Tokom vikenda volim se baviti svojim omiljenim sportom — planinarenjem. Grad u kome živim okružen je visokim planinama, koje pružaju izvanredne uvjete za odmor i razonodu.
- A šta radiš za vrijeme raspusta?
- U vrijeme zimskog raspusta bavim se skijanjem. Ljeti pak najveći dio vremena provodim u plivanju i sunčanju.
- Kako se ti boriš protiv umora?
- Najbolji lijek za umor od učenja je aktivni odmor — šetnja, bavljenje sportom, ples. Vraćajući se iz takvog odmora osjećam se uvijek odlično.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

- dio — część
- glazba — muzyka
- kino — kino
- kafić — kawiarenka
- kazalište — teatr
- niz — szereg
- odmor — odpoczynek
- okolnost — okoliczność
- planina — góra
- planinarenje — uprawianie turystyki górskiej
- ples — taniec, zabawa taneczna
- plivanje — pływanie

2.

- aktivan — aktywny
- čitajući — czytając
- došavši — doszedłszy
- gotovo — prawie
- interesantan — interesujący

3.

- boriti se — walczyć
- čitati — czytać
- gledati — oglądać
- gotovo — prawie
- odmarati se — odpoczywać
- odspavati — przespać się, wyspać się
- odvajati — poświęcać na coś
- prijati — dobrze oddziaływać, odpowiadać
- prileći (1 os. l.p. prilegnem) —

4.

- pak — natomiast, zaś

- raspust — wakacje
- razonoda — rozrywka
- skijanje — jeżdżenie na nartach, nartciarstwo
- sport — sport
- sunčanje — opalanie się
- šetnja — spacer
- televizija — telewizja
- učenje — nauka, uczenie się
- vikend — engl. weekend, sobotnio-niedzielny wypoczynek
- umor — zmęczenie

- izvanredan — nadzwyczajny
- ljeti — latem
- omiljeno — ulubione
- umoran — zmęczony
- vraćajući — wracając

- położyć się na chwilę, oddać się poobiedniej sjeście
- provoditi — spędzać
- pružati — tu : dawać
- slušati — słuchać
- susresti se — spotkać się
- svratiti — wstąpić gdzieś
- šetati — spacerować
- zavisiti — zależeć

5.

Kako se odmaraš? — Jak wypoczywasz?

Šta uveče radiš? — Co robisz wieczorem?

Šta radiš tokom...? — Co robisz w

czasie...?

Kako se ti boriš protiv umora? —

Jak ty walczysz ze zmęczeniem?

Želio bih poći u... — Chciałbym pójść do...

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Imiesłowy

W języku serbsko—chorwackim występują 4 rodzaje imiesłów. Dwa z nich są odmienne:

1. **Imiesłów czynny czasu przeszłego** zakończony na *-o* (< *l*) w r. męskim, *-la* w r. żeńskim oraz *-lo* w r. nijakim w liczbie pojedynczej oraz *-li*, *-le*, *-la* w liczbie mnogiej np. *bio*, *bila*, *bilo* (od czas. *biti*). (Porównaj Čas 1, Komentarz gramatyczny)

2. **Imiesłów bierny czasu przeszłego.**

Odmienia się jak przymiotnik. Tworzy się go od wyrazów przechodnich przez dodanie do tematu bezokolicznika przyrostków:

L.p.	1. <i>-en</i> , <i>-ena</i> , <i>-eno</i>	L.mn.	<i>-eni</i> , <i>-ene</i> , <i>-ena</i>
	2. <i>-n</i> , <i>-na</i> , <i>-no</i>		<i>-ni</i> , <i>-ne</i> , <i>-na</i>
	3. <i>-t</i> , <i>-ta</i> , <i>-to</i>		<i>-ti</i> , <i>-te</i> , <i>-ta</i>

np. *okružiti* — *okružen*, *okružena*, *okruženo*
reći — *rečen*, *rečena*, *rečeno*
platiti — *plaćen*, *plaćena*, *plaćeno*

Zwykle końcówki *-en*, *-ena*, *-eno* mają czasowniki, których bezokoliczniki są zakończone na *-iti*, *-ći* lub *-ati*. Bezokoliczniki na *-ati* mogą w formie imiesłowej przybierać także końcówkę *-n*, *-na*, *-no*.

np. *pisati* — *pisan*, *pisana*, *pisano*
pročitati — *pročitan*, *pročitana*, *pročitano*

Bezokoliczniki, których temat kończy się na *-e*, *-ije*, *-nu* lub na *-i* (rzadziej *-u*) przyjmują końcówki imiesłowu *-t*, *-ta*, *-to*.

np. *prokleti* — *proklet*, *prokleta*, *prokleta*
prodrijeti — *prodrt*, *prodrti*, *prodrti*
stisnuti — *stisnut*, *stisnuta*, *stisnuto*
piti — *pit*, *pila*, *pilo* lub — *pijen*, *pijena*, *pijeno*

Imiesłowu tego używa się przy tworzeniu form strony biernej oraz jako przydawki (*pečeno meso*, *kuhana voda*).

Pozostałe dwa imiesłowy są nieodmienne. Są to:

1. **Imiesłów czynny współczesny**

Tworzy się go tylko od czasowników niedokonanych przez dodanie do trzeciej osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego przyrostka *-ći*.

np.	Bezokolicznik	3 os.	l.mn.	Imiesłów
	<i>pisati</i>	—	<i>pišu</i>	— <i>pišući</i>
	<i>kupovati</i>	—	<i>kupuju</i>	— <i>kupujući</i>
	<i>čitati</i>	—	<i>čitaju</i>	— <i>čitajući</i>
	<i>tražiti</i>	—	<i>traže</i>	— <i>tražeći</i>
	<i>vraćati se</i>	—	<i>vraćaju se</i>	— <i>vraćajući se</i>

Imiesłów ten nie odmienia się i nie wyróżnia rodzajów. Odpowiada on polskiemu imiesłowowi czynnemu współczesnemu, używanemu przysłówkowo.

2. **Imiesłów uprzedni**

Imiesłów czynny czasu przeszłego uprzedni na *-(a) v*, *-(a) vši* tworzy się głównie od czasowników dokonanych i jest nieodmienny. Tworzy się go od tematu bezokolicznika przez dodanie do niego przyrostka *-vši* lub *-v*, gdy temat bezokolicznika kończy się na samogłoskę, a przyrostka *-avši* lub *-av*, gdy temat kończy się na spółgłoskę.

np. *vidjeti* — *vidjevši*, *vidjev*
početi — *počevši*, *počev*
kupovati — *kupovavši*, *kupovav*
doći — *došavši*

Oznacza on czynność uprzednią w stosunku do drugiej czynności np. *Probudiš se oko ponoći, dijete je zaplakalo. Došavši kući stvarno sam umoran.*

D. TEKSTOVI

ЗАШТО СЕ ЗАМАРАМО

Замор можемо сматрати неком врстом тровања. Када мишићи нашег тела раде, ствара се млечна киселина. Ако се та киселина уклони из замореног мишића, он је оспособљен да поново ради.

У току дана ми се «трујемо» млечном киселином. Постоје и друге материје које тело ствара у току рада мишића. Такве материје зовемо отрови замора. Оне се преносе кроз тело крвљу, тако да замор не осећамо само у мишићима већ у целом телу, а нарочито у мозгу.

Научни огледи о замору дали су неке занимљиве резултате. Ако се један пас замори до потпуне исцрплености и сна, а онда се његова крв убризга другом псу, тај други пас ће одмах постати уморан и заспаће. Ако се, напротив, уморном псу да трансфузија крви одморног, будног пса, он ће се одмах пробудити и неће више осећати замор.

Замор није само хемијски процес, него и биолошки. Ми не можемо једноставно да «уклонимо» замор, јер је неопходно обезбедити одмор ћелија нашег тела, да би се обновили и оспособили за рад. Према томе, замор је сигнал који упозорава да је телу потребан одмор за обнављање телесне енергије.

Међутим, има нешто веома занимљиво у процесу одмарања. Неко ко је сатима напорно радио за писаћим столом неће зажелети да легне када се умори, него ће хтети да прошета! Или, када деца дођу заморена из школе, она неће лећи да се одморе него ће отрчати да се играју.

Ово се може објаснити на следећи начин: ако је заморен само део тела, на пример мозак, очи или ноге, најбољи начин да се тај део освежи

је активирање осталих делова тела. Кретање појачава дисање, убрзава циркулацију крви и рад жлезда, а штетне материје одлазе из заморених делова. Али, ако је неко потпуно исцрепен, најбољи одмор је сан.

КАКО ЈЕ НАСТАЛО СКИЈАЊЕ

Можда мислите да је скијање модеран спорт? У ствари, оно је једна од најстаријих начина путовања за које човек зна. Сама реч је исландског порекла и означава «ципеле за снег» или «комад дрвета».

Неки историчари, пошто су пронашли древне цртеже који приказују људе на скијама, тврде да је скијање постојало још у камено доба. Давно пре појаве хришћанства, у Скандинавији су Лапонце називали «скрид-финен», што значи «клизачи». Лапонци су чак имали богињу скијања, а свога бога зиме приказивали су на скијама.

Најстарије скије за које се зна биле су дуге и савијене, често направљене од животињских костију, док су за стопала причвршћивале ремењем.

Скијање као спорт јавило се у норвешкој покрајини Телемарк. Градић Моргедал у тој области познат је као «колевка скијања». Пошто је тај крај дуго остајао под снегом, човек се кретао помоћу скија. Људи који су ту живели зими су потпуно зависили од скија, неопходних за одлазак у лов или у планине ради хватања дивљачи, у околна села на пијацу или посету пријатељима.

Ако мислите да су скијашка такмичења изум нашег доба, изненадићете се када сазнате да су се наградна такмичења из скијања одржавала у Норвешкој још 1767. године! Отац модерног скијања је Сондре Норхајм, рођен у Моргедалу, пионир не само у слалому и скоковима, већ и у прављењу скија. Последње године живота провео је у Сједињеним Америчким Државама и учинио је много за развој овог спорта у тој земљи.

У историји скијања значајна је 1868. година, када је одржано велико скијашко такмичење у Кристијанији, данашњем Ослу. На такмичење је био позван и Норхајм. Спустио се низ падину без штапова, држећи стопала чврсту приљубљена. Када се одвојио од оскочишта, полетео је кроз ваздух као птица и доскочио незнатно савијајући колена. Само тренутак касније направио је окрет и зауставио се. Мноштво света која га је посматрала било је задивљено оваквом вештином, којом почиње ново доба у скијању.

ОПОМЕНА

*Чуј, рећи ћу ти своју тајну:
не остављај ме никада саму
кад неко свира.*

*Могу ми се учинити
дубоке и меке
очи неке
сасвим обичне.*

*Можете ми се учинити
да токем у звуке*

*на ћу руке
сваком пружити.*

*Можете ми се учинити
лепо и слатко
волетти кратко,
за један дан.*

*Или могу ком рећи у томе
часу чудесно сјајну
предрагу ми тајну:
колико те волим.*

*О, не остављај ме никад саму
кад неко свира.*

*Учиниће ми се: негде у шуми
поново све моје сузе теку
кроз самоникле неке чесме.*

*Учиниће ми се: црн лептир један
по тешкој води крилом шара
што некад неко рећи ми не сме.*

*Учиниће ми се: негде кроз таму
неко пева, и горким цветом
крвавог срца у рану дира.*

*О, не остављај ме никад саму,
никад саму
кад неко свира.*

Десанка Максимовић

МЈЕСЕЧЕВ ГОСТ

Mali Vučić, dječak o kome ova priča govori, živio je na planini kod svog poočima, starog čobanina Baje. Više nikog na svijetu nije imao. Otac mu je poginuo u velikom boju na Kozari, a majka i sestra nastradale u velikoj mečavi.

Vučić je pomagao starom Baji u čuvanju ovaca. Povazan je bio na prostranom pašnjaku, gledao okolne planine i svijetloplavo nebo nad sobom. Sjetio bi se svojih roditelja, pa mu se sve činilo da čuje tutanj topova sa Kozare i sipkavo šumljenje mećave koja zavija izbjeglice. Od tuge bi mu suze počele da kaplju na mirisnu planinsku travu.

Jedne zvjezdane ljetnje večeri dječak se sjeti da mu je sutra deseti rodendan.

Deset godina! Kome da ispriča svoju radost što je narastao tako velik dječak? Ko će da mu čestita rodendan, da mu donese kakav bilo poklon? Da li će se, možda, dobri stari čobanin toga sjetiti? Ali dobri starac vazdan je lutao nekud po gori i sad je umoran spavao na svojoj postelji od mahovine.

Sjedio tako dječak na pragu pastirske kolibe i gledao bezbrojne treparave zvijezde, kad odjednom iza okolnog drveća počeo da raste nekakav džinovski crveni požar.

— Gle, šta je to? — uplaši se mališan. Ali već u sljedećem trenutku njegovo se lice razvuče u srećan smijesak. Iza drveća pokaza se sjajan i pun Mjesec.

— Dobar večer, dječake — javi se Mjesec tihim srebrnastim glasom. — Ti još ne spavaš.

— Ne spavam — odgovori dječak. — Sutra je moj deseti rođendan, pa...

— O, pa što to odmah ne kažeš! — uskliknu Mjesec. — Čekaj, čekaj, u slavu tvog rođendana da ukrasim i okitim čitavu prirodu.

Po čitavoj šumi Mjesec provuče kroz grane tanku srebrnu paučinu i poprskala pašnjak s bezbroj blistavih zvjezdica. Zapali se i bljesnu malo gorsko jezero uokvireno mahovinom.

— No, kako ti se sviđa, mali moj?

Po čitavoj poljani Mjesec izbudi nevidljive svíce i oni s upaljenim fenjerčićima poletješe¹ na sve strane. Oživje pašnjak od njihovog sijevanja.

— I ovo je za tvoj rođendan, mali moj! — reče Mjesec. — Ti si noćas moj dragi gost.

U dubini šume Mjesec izbudi sve vjeverice i reče im: — Brzo dajte orahe i lješnike! Treba darovati jednog dobrog mališana.

Hitre vjeverice pojuriše² gore — dolje³, desno—lijevo, pravo—krivo, strmoglavo —strmonogo... Beru, tresu, tragaju i pronalaze darove.

Ubrzo se preko obasjane poljane pojavi povorka vjeverica noseći orahe i lješnike.

— Evo ti prvih darodavaca, dječake — uskliknu Mjesec. — Žure se da ti čestitaju rođendan.

Poslije vjeverica Mjesec potraži zečeve i predloži im da i oni obidu malog slavljenika i donesu mu poklone.

— Hop—la! Idemo, idemo! — povikaše uši. Bili su pojeli sve što su imali. Sve do posljednjeg kupusovog lista.

— Kad već nemamo kakva poklona, mi ćemo pred mališanom odigrati neku igru — predloži najstariji zečina.

Mali Vučić od srca se smijao gledajući razne zečije igre.

U čast dječakovog rođendana čak su i zvijezde priredile utakmicu u klizanju, pa su se vratolomno tociljale niz čisto i glatko noćno nebo.

Tako je Mjesec čitave noći dovodio sad ovoga, sad onoga da mu zabavljaju maloga gosta i da ga obraduju za njegov deseti rođendan.

Mali Mjesečev gost najzad je sav srećan oborio glavu i čvrsto zaspao na pragu kolibe. Spuštajući⁴ se za goru, Mjesec ga je još jednom pomilovao svojim zlatnim prstima i utočio iza drveća.

Ali još je neko mislio na našeg mališana. Bio je to njegov dobri stari poočim, čobanin Baja.

Ujutro starac probudi dječaka i veselo reče:

— Vučiću, čestitam ti deseti rođendan!⁵ Evo i poklona koji sam ti spremio. Pogledaj samo!

Iz starčevih ruku začuđeno je buljilo u dječaka jedno mrko čupavo meće.

¹ poletješe — aoryst 3 os.l.mn. od czas. poletjeti — polecieć

² pojuriše — aoryst 3 os.l.mn. od czas. pojuriti — pobiec

³ gore — dolje — na górę — na dół

⁴ spuštajući se — Imiesłów czynny współczesny od czas. spuszczać się, zniżać się

⁵ čestitam ti deseti rođendan! — Składam ci życzenia (winszuję) z okazji dziesiątych urodzin

Gdje li ga je samo stari našao? Kako li ga je sinoć sakrio da ga dječak ne vidi? Zaista samo onaj ko mnogo voli mogao je da ulovi takav jedan poklon za rođendan.

Branko Ćopić

U SPOMENAR

Ti bi od najljepših dana
stvorila srećanost.
Bog je tvojim rukama
dao blago nježnosti.

Neću da mi ravnodušna i tuđa
budeš u srcu.
Sada kad naše zvijezde
ne trepere jedna kraj druge,
čuvam za te
tračak negdanjeg svjetla.

Dubravko
IVANČAN

U SPOMENAR

Ti bi od najljepših dana
stvorila srećanost.
Bog je tvojim rukama
dao blago nježnosti.

Neću da mi ravnodušna i tuđa
budeš u srcu.
Sada kad naše zvijezde
ne trepere jedna kraj druge
čuvam za te
tračak negdanjeg svjetla.

Dubravko IVANČAN

E. PITANJA

A.

1. Kada se Vi odmarate?
2. Kako se odmarate?
3. Koji dio dana odvajate za odmor?
4. Što uveče radite?
5. Kako se kod kuće odmarate?
6. Što radite tokom vikenda?
7. Čime se bavite za vrijeme zimskog i ljetnjeg raspusta?
8. Kako se najbolje može boriti protiv umora?

B(D1):

1. Да ли се замор може сматрати неком врстом тровања?
2. Шта се ствара када наши мишићи раде?
3. Чиме се «трујемо» у току дана?
4. Шта се дешава са уморним псом ако му се промени крв?
5. Је ли замор искључиво хемијски процес?
6. На шта замор упозорава?
7. Који је најбољи начин да се неки део тела освежи?

F. ZANIMLJIVOSTI

Šale

KOMPLIMENT

Mada nije bila mnogo talentovana, Vera se povremeno bavila slikanjem. Kad se vratila sa izložbe na kojoj je i

Vera učestvovala, Ana joj reče:

— Jedino sam mogla da gledam tvoje slike!

— Oh... hvala na komplimentu! — ushićeno kaže Vera.

— Ispred drugih je bila velika gužva!
— dovrši Ana.

ISTI KAO NA FILMU

Slavnom filmskom redatelju i glumcu Woody Allenu dogodilo se da poziv na jednu svečanu večeru, kojim ga inače obasipaju, odbije sljedećim pisamcetom: „Veoma mi je žao što ne mogu doći, u posljednjem trenutku našao samodličan izgovor”.

Ovo niste znali

ŽARKO SKIJANJE

Onima koji ni tokom žarkoga ljeta ne mogu bez skijanja, jedna putnička agencija iz Švicarske predlaže da s njom podu čak u Saharu, u malo alžirsko selo Tagitu. Tamo, doduše, nema snijega ali zato ima pijeska do mile volje. Skijaši samo treba da se popnu na vrh neke dine i onda — juriš u podnožje! Jer, na pijesku se, kao i na snijegu, mogu izvoditi kristijanije, vratolomije, akrobacije pa čak i skokovi.

Ovi skijaši iz Sahare, kao i oni sa snježnih vrhova, kući se vraćaju divnoga preplanuloga tena.

PARTIJA ŠAHA

Nekada davno, davno, još u 15 stoljeću, tačnije 1454. godine, dva mladića iz Marostika, nedaleko od Verone (Italija), zaljubila su se u prelijepu Lionaru,

kćer vlasnika zamka. Posve je razumljivo da se momci nikako nisu mogli složiti koji će od njih zaprositi djevojku. Dvobojem se, doduše, mogao razriješiti nespo- razum, ali je on u to vrijeme bio strogo zabranjen. Tako su dva mladića odlučila: borit će se za ruku ljupke Lionare igrajući šah, a sretni pobjednik, zna se — dobit će djevojku.

Stanovnici Marostika stoljećima su prepričavali ovaj događaj, a onda, 1954. godine nekome je palo na pamet da bi ga trebalo ovjekovječiti i obilježiti. Zato je odlučeno da se svake dvije godine u rujnu priredi šahovski turnir ali i da crno-bijelo polje bude veliko, a drvene figure zamjene ljudi u živopisnim kostimima kralja, kraljice, piona, topa, lovca... Događaju obavezno prisustvuje i pet stotina građana obučenih u odjeću kakvu su prije pet stoljeća nosili heroji ove lijepe priče. U Marostik se zato svakoga drugoga rujna sjati oko pet tisuća turista koji uživaju u ovoj svojevrsnoj partiji šaha.

Thomas Simpson
ŠKOTLANDALIN, TOKOM SVOJE EKSPEDICIJE NA DALEKI SEVER 1830, PUTEŠAO JE U POVE- ZANIM KAJACIMA 2252 KM. BILU JE TO NAJDUŽE PUTOVANJE NA ARKTIK PRE- BILU U MALIM ČAMCIMA.

TEST

KOJI SPORT TI ODGOVARA?

Sport, rekreacija, mmm... divota. Ali, ponekad bavljenje pogrešnim sportom može biti propast i napor umje- sto puta u zdrav život i lijepo obliko- vano tijelo. Da biste odredili koji ste tip sportaša, odnosno koja vam disciplina „leži”, riješite ovaj test. Vidjet ćete, ne- pogrešno će vas usmjeriti.

- 1) U kući je veliko spremanje i očekuje se tvoja pomoć.
Pomoći ću tati istresti tepihe A
Isparit ću iz kuće, da ne smetam B
Zalit ću cvijeće C
- 2) Odaberi jedan geometrijski lik.
Krug C
Trokut A
Kvadrat B
- 3) Koja je tvoja najdraža boja?
Crvena A
Plava C
Žuta B
- 4) Koju pticu voliš gledati dok leti?
Divlju gusku B
Sokola A
Orla C
- 5) Da si član nekog muzičkog sastava, što bi volio biti?
Tekstopisac C
Pjevač B
Bubnjar ili puhač A
- 6) Koje bi drvo zasadio u svom dvorištu?
Hrast C
Jabuku A
Jelu B
- 7) Što najradije gledaš na televiziji?
Igrani film C
Zabavni program B
Sportski program A
- 8) Koje je tvoje najomiljenije voće?
Obožavam breskve jer su slatke B
Volim jabuke, pogotovo ako ih mogu ubrati s drveta C
Jedem banane jer daju snagu A

RAZRJEŠENJE

A.

Ti posjeduješ neiscrpnu snagu i pravi si tip za borilačke vještine. Zato energiju usmjeri na džudo, karate,

boks... Bavljenje ovim sportovima do- prinijet će da ovladaš sobom i produbiš samopouzdanje. Ako ti se dopadaju igre loptom, tenis je pravi izbor.

B.

Odgovaraju ti skupne discipline: no- gomet, košarka, rukomet, odbojka. Tu se u potpunosti iskazuješ. Nisi tip spo- rtaša pojedinca, potreban ti je podsticaj i podrška suigrača da bi dao sve od sebe. Klupske discipline će ti pomoći da se po- tvrđiš i stekneš samopouzdanje i brzinu, jer ponekad usporeno reagiraš ukoliko nemaš pravi poticaj.

C.

Ti si statičan tip, sklon prije medi- tiranju nego znojenju u teretani ili na sportskom terenu. Z tebe je mačevanje, gadanje iz luka, streljaštvo, joga ili neka druga disciplina za koju je važna koncen- tracija i stamenost. Jahanje bi ti također odgovaralo.

(MIKIJEV ZABAVNIK 1990)

Pitalice, poslovice, zagonetke

NARODNA IZREKA

Složili se kao guska i prase. (Kad se kakvi glasovi ne slažu.)

NARODNE POSLOVICE

- Mala sjekira i velik dub povali.
- S velikom gospodom nije dobro trešnje jesti.
- Poslovice su biser narodne mudro- sti.

MA ŠTA KAŽEŠ

Čovjek ponekad tako brzo juri za svojim zadovoljstvima da ih često preتيه i ne prepoznavši ih.

Soren Kirkegard

Čas 13.

Putovanja — Sarajevo

A.

- Koji je ovo grad?
- Ovo je Sarajevo.
- Gdje se on nalazi?
- To je glavni grad Bosne i Hercegovine.
- Koliko Sarajevo ima stanovnika?
- Sarajevo ima oko osamsto hiljada stanovnika.
- Ko živi u Sarajevu?
- U Sarajevu žive predstavnici raznih nacija (Srbi, Hrvati, Muslimani, Jevreji, Crnogorci i dr) i religija (muslimani, katolici, pravoslavni, pripadnici jevrejske vjere i dr.).
- Po čemu je poznato Sarajevo?
- Sarajevo je poznato po kulturno-istorijskim spomenicima.
- Koji su najpoznatiji spomenici?
- Najpoznatiji su, oni iz rimskog i turskog perioda, mnogobrojne džamije, crkve i drugo.
- Po čemu je Sarajevo ušlo u istoriju?
- Sarajevo je ušlo u istoriju po tome što je 28. juna 1914. godine Gavrilo Princip izvršio atentat na prestolonasljednika Austro-Ugarske Franca Ferdinanda.
- Po čemu je još poznato Sarajevo?
- Sarajevo je poznato po tome što su u njemu održane 1984. godine četrnaeste Zimske olimpijske igre.
- Na kojoj nadmorskoj visini leži Sarajevo?
- Sarajevo leži prosječno na 530 metara nadmorske visine.
- Gdje je smješten grad?
- Grad je smješten u kotlini.
- Šta okružuje Sarajevo?

* Tekst jest napisany bośniacko-hercegowińską odmianą języka serbsko-chorwackiego. (Por. Wiadomości wstępne)

- Sarajevo okružuju visoke planine. Sarajevo je divan grad. U njemu se kontrasti starog i novog vide na svakom koraku. To je ambijent u kome se susreću dvije kulture, dva mentaliteta — evropski i orijentalni.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

ambijent — środowisko, okolica	musliman — muzułmanin
atentat — zamach	nacija — naród
crkva — kościół, cerkiew	period — okres
džamija — meczet, świątynia mahometańska	planina — góra
grad — miasto, glavni~ — stolica	pravoslavan — prawosławny
igra — gra	prestolonasljednik — następca tronu
istorija — historia	pripadnik — członek pewnej organizacji, tu: kościoła
katolik — katolik	spomenik — zabytek
kotlina — kotlina	visina — wysokość
mentalitet — umysłowość, mentalność	vjera — wiara
metar — metr	

2.

divan — piękny, cudowny	poziomem morza
evropski — europejski	orijentalan — orientalny
jevrejski — hebrajski, żydowski	prosječno — przeciętnie, średnio
kulturno-istorijski —	rimski — rzymski,
kulturalno-historyczny	turski — turecki
mnogobrojan — liczny	visok — wysoki
nadmorska ~visina — wysokość nad	

3.

izvršiti — wykonać, dokonać, ~atentat	smještati — umieszczać, ulokować, rozlokować
— dokonać zamachu	ući — wejść
okružiti — otoczyć	

4.

oko — około
po čemu — tu: z czego
po tome — z tego

5.

Koji je ovo grad? — Jakie to jest mia-
sto?

Po čemu je poznato? — Z czego jest
znane?

6.

NAZWY PAŃSTW I NARODOWOŚCI (Por. čas 8):

Albanija — Albanac, Albanka, al-
banski (Albania) — (Albańczyk, Albanka, al-
bański)

Austrija — Austrijanac, Austri-
janka, austrijski (Austria) — (Austriak,
Austriaczka, austriacki)

Bosna — Bosanac, Bosanka, bo-
sanski (Bośnia) — (Bośniak, Bośniaczka, bo-
śniacki)

Bugarska — Bugarin, Bugarka, bu-
garski (Bułgaria) — (Bułgar, Bułgarka, buł-
garski)

Čehoslovačka — Čeh, Čehinja,
češki (Czechosłowacja) — (Czech, Czeszka,
czeski)

Slovak, Slovačinja, slovački (Słowak,
Słowaczka, słowacki)

Crna Gora — Crnogorac, Crno-
gorka, crnogorski (Czarnogóra) — (Czar-
nogórzec, Czarnogórka, czarnogórski)

Dalmacija — Dalmatinac, Dalma-
tinka, dalmatinski (Dalmacja) — (Dal-
matyńczyk, Dalmatynka, dalmatyński)

Engleska — Englez, Engleskinja,
engleski (Anglia) — (Anglik, Angielka, an-
gielski)

Francuska — Franzuz, Francu-
skinja, francuski (Francja) — (Francuz,
Francuzka, francuski)

Grčka — Grk, Grkinja, grčki (Grecja)
— (Grek, Greczynka, grecki)

Hercegovina — Hercegovac, Her-
cegovka, hercegovacki (Hercegowina)
— (mieszkaniec Hercegowiny — Hercegowiń-

Zimske olimpijske igre — Zimowe
Igrzyska Olimpijskie

Gdje je smješten grad? — Jakie jest
położenie miasta?

czyk, mieszkanka Hercegowiny, hercegowiński)
Hrvatska — Hrvat, Hrvatica, hrvat-
ski (Chorwacja) — (Chorwat, Chorwatka,
chorwacki)

Italija — Talijan, Talijanka, talijan-
ski (Włochy) — (Włoch, Włoszka, włoski)

Jugoslavija — Jugosloven, Jugoslo-
venka, Jugoslovenski (Jugosławia) —
(Jugosłowianin, Jugosłowianka, jugosłowiański)

Kina — Kinez, Kineskinja, kineski
(Chiny) — (Chińczyk, Chinka, chiński)

Mađarska — Mađar, Mađarica,
mađarski (Węgry) — (Węgier, Węgierka, wę-
gierski)

Njemačka — Njemac, Njemica,
njemački (Niemcy) — (Niemiec, Niemka,
niemiecki)

Poljska — Poljak, Poljkinja lub Po-
ljakinja (Polska) — (Polak, Polka)

Rumunija — Rumun, Rumunka,
rumunski (Rumunia) — (Rumun, Rumunka,
rumuński)

Rusija — Rus, Ruskinja (Rosja) —
(Rosjanin, Rosjanka)

**Sjedinjene Države Sjeverne Ame-
rike** — Amerikanac, Amerikanka,
američki (Stany Zjednoczone Ameryki Pół-
nocnej) — (Amerykanin, Amerykanka, amery-
kański)

Slovenija — Slovenac, Slovenka,
slovenski lub slovenački (Słowenia) —
(Słoweniec, Słowenka, słoweński)

Srbija — Srbin, Srpkinja, srpski
(Serbia) — (Serb, Serbka, serbski)

IMIONA VLASNE

Gavrilo Princip (1894—1918) — rewolucjonista serbski, od 1914 członek or-
ganizacji Młoda Bośnia, z jej ramienia dokonał zamachu (28.VI.1914) na austriackiego
następcę tronu Franciszka Ferdynanda (zamach sarajewski).

Franc Ferdinand — Franciszek Ferdynand (1863—1914), arcyksiążę austriacki,
austro—węgierski następca tronu, dążył do przekształcenia Austro—Węgier w mo-
narchię trialistyczną (obejmującą też ziemie jugosłowiańskie), zginął w zamachu sa-
rajewskim.

Austro-Ugarska — Austro-Węgry

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Przyimki

Zestawienie niektórych przyimków według rekcji zależnych od nich wyrazów. Nie-
które z przyimków rządzą kilkoma przypadkami.

Przypadek

Dopełniacz:

Przyimek

bez (bez), *blizu* (blisko, niedaleko), *do* (do, obok, oprócz, z wy-
jątkiem), *iz* (z, spośród), *iznad*, *ispod* (spod), *ispred* (przed),
ispreka (z przeciwną), *iza* (zza, za spoza), *između*, *između* (po-
między), *iznad* (ponad), *kod* (przy, u), *mjesto* (zamiast), *nakon*
(po), *od* (od, z), *osim* (oprócz), *pored* (obok, przy), *poslije* (po),
preko (ponad, poprzez, przez), *prije* (przed), *protiv* (wbrew,
przeciw), *radi* (z powodu), *u* (przy, w, u), *više* (ponad), *zbog*
(dla, z powodu)

Celownik:

Biernik:

Miejscownik:

Narzędnik:

k/ka (ku, do), *suprot* (przeciw), *uprkos* (na przekór)
kroz (przez), *među* (między), *na* (na, w, przy, o, do), *nad* (nad,
nade), *uz* (przy, obok), *po* (po, dla)
na (na, w, przy, o, do), *nad* (nad, ponad), *o* (o), *po* (według,
po), *prema* (według, stosownie do, ku, w kierunku, wobec, na-
przeciw), *pri* (przy, obok, u), *u* (w, na)
među (między, pomiędzy), *nad* (nad), *pod* (pod), *pred* (przed),
s (z), *za* (za, o)

D. TEKSTOVI

SARAJEVO*

Sarajevo je smješteno u sarajevsko—zeničkoj¹ kotlini sa prosječnom nadmorskom
visinom od 535 metara. Geografski položaj mu je povoljan jer se nalazi u centru
Jugoslavije i na raskrsnici čitavog niza magistralnih puteva.

* Tekst jest napisany bośniacko-hercegowińską odmianą języka serbsko-chorwackiego. (Por. Wiadomości
wstępne)

¹ zenička — przymiotnik utworzony od Zenica, miasta w Bośni

Klima Sarajeva je umjereno — kontinentalna sa izrazitom zimom i toplim ljetima. Srednja godišnja temperatura je 9,7 stepeni, u januaru minus 1,4, u avgustu plus 19,2. Srednja godišnja temperatura viših dijelova planina koje okružuju Sarajevo je oko nule ili nešto malo iznad nule. Godišnja količina padavina je 920 mm, maksimum je u oktobru, minimum u januaru.

Sarajevo ima u toku godine 128 oblačnih dana i 74 vedra dana. Na planinama 50% padavina otpada na snijeg. Snježni pokrivač se zadržava na sjevernoj strani planine Bjelašnice 217 dana u godini, a na Jahorini 190. Debljina snježnog pokrivača je na višim dijelovima planina od dva do četiri metra.

Nacionalna struktura Sarajeva izgleda ovako: Muslimani 44,8%, Srbi 36,2%, Hrvati 11,5%, Crnogorci 1,2%, Slovenci 0,3%, Makedonci 0,2%, ostali 5,8%.

Na području Sarajeva radi velik broj osnovnih i srednjih škola. Prva visokoškolska ustanova u Sarajevu osnovana je 1945. godine. Danas je u Sarajevski univerzitet uključeno 30 visokoškolskih organizacija i naučno-istraživačkih ustanova. Na Univerzitetu, koji je osnovan 1949. godine, studira oko 41.000 studenata, od čega oko 23.000 redovnih, a 18.000 se školuje uz rad. Njih obrazuje oko 750 nastavnika, 700 saradnika u stalnom radnom odnosu i 400 spoljnih saradnika. Svake godine Univerzitet "proizvede" oko 5.000 stručnjaka sa visokom spremom.

Sarajevo je kulturni centar Bosne i Hercegovine. U njemu djeluju mnogobrojne kulturne ustanove: pozorišta, domovi kulture, bioskopi, biblioteke, muzeji. Među njima najpoznatiji su Narodno pozorište, Narodna biblioteka, Zemaljski muzej, Muzej grada Sarajeva, Muzej Mlade Bosne i dr.

Svoj turistički razvoj Sarajevo zasniva na bogatoj i heterogenoj turističkoj ponudi. Na relativno malom prostoru nalazi se pravi mozaik kulturno-istorijskih spomenika. Rijetko se, kao u Sarajevu, na prostoru od svega 400m² može naići na džamiju, pravoslavnu crkvu, katoličku katedralu, jevrejsku sinagogu. Najveća kulturno-istorijska znamenitost Sarajeva je Baščaršija — centar starog grada, nastao u turskom periodu, sa malim uskim ulicama, raznorodnim zanatima, restoranima, kafanama, slastičarnicama, čevabdžinicama², buregdžinicama³ i dr.

Planine koje okružuju Sarajevo su prava riznica prirodnih rijetkosti. Tu su bistre planinske rijeke, glečerska jezera, vodopadi, kanjoni, klisure, pećine i sl. Na ovom prostoru priroda je smjestila oko 2.700 km² planina viših od 1.000 metara, a 380 km² se nalazi čak iznad 1.500 m. Podarila mu je i jedan fenomen — s početka zime ovdje, iznad visova i između njih, susreću se dvije klime: hladni cikloni, došli od dalekog Sibira, i topli anticikloni s bliskog Mediterana. Rezultat su višednevne padavine, obilne kao malo gdje. Zbog izuzetno povoljnih uslova na tim su planinama i u samome gradu održane 1984. godine XIV Zimske olimpijske igre.

Sarajevo je u istoriji ostalo poznato po tome što je 28. juna 1914. godine Gavrilo Princip, član organizacije Mlada Bosna, izvršio atentat na austro-ugarskog prestolonasljednika Franca Ferdinanda, što je poslužilo kao povod Austro-Ugarskoj da objavi rat Srbiji. Tako je počeo prvi svjetski rat.

² čevabdžinica — mjesto, gdje wyrabiają i sprzedają čevape (pieczone na rożnie kawałki mielonego mięsa), mała restauracja

³ buregdžinica — mjesto, gdje wyrabiają i sprzedają burek — przekładanec z serem lub mielonym mięsem, mała restauracja

KAD JA POĐOH⁴ NA BEMBAŠU

Bembaša — dio Sarajeva oko rijeke Mljacke sa kupalištem; omiljeno mjesto Sarajlija.

*Kad ja pođoh¹ na Bembašu,
na Bembašu na vodu,
ja povedoh¹ bijelo janje,
bijelo janje sa sobom.*

*Sve djevojke Bembašanke
na kapiji stajahu:
samo moja mila draga
na demirli-pendžeru.⁵*

*Ja joj nazvah:¹ „Dobro veče!
Dobro veče, djevojče!”
Ona meni: „Dođ⁶
dod⁴ doveče, dilberče”.⁷*

*Ja ne odoh⁴ isto veče,
već ja odoh⁴ sutradan.
Drugog dana moja draga
za drugog se udala.*

EMINA

*Sinoć kad se vraćah iz topla hamama⁸
prođoh pokraj bašte staroga imama.
Kad tamo u bašti, u hladu jasmína,
s ibrikom u ruci stajaše Emina.*

*Ja, kakva je, pusta⁹ tako mi imana¹⁰
stid je ne bi bilo¹¹ da je kod sultana!¹²
Pa još kada šeće¹³ plećima kreće,
ni hodžin mi zapis¹⁴ više pomoć¹⁵ neće!*

Ja joj nazvah selam¹⁶, al¹⁷ — moga mi dina —¹⁸

⁴ podoh, povedoh, nazvah, odoh są formami aorystu 1 os. l. poj. od czasowników: poći (pójść), povesti (powieść, poprowadzić), nazvati (powitać), otići (oddalić się, odejść)

⁵ demir-pendžer (arch.) — żelazem okratowane okno

⁶ dodi — przyjeźdź (imperativ)

⁷ dilberče Vocativ od „dilber” — pot. ukochany, piękny, śliczny chłopak (dilber momće)

⁸ iz topla hamama — z ciepłej kąpieli tureckiej, hamam — łaźnia tur.

⁹ Ja, kakva je, pusta — jakże jest piękna, pust — tu: dial — piękna, cudowna

¹⁰ tako mi imana — na boga, na moją wiarę, iman — tur. wiara, religia

¹¹ stid je ne bi bilo — jej nie byłoby wstyd, je — biernik l. poj. zaimka ona

¹² da je kod sultana — gdyby była u sultana (w haremie)

¹³ šeće — od czas. śetati, 3 os. l. p. cz. ter.

¹⁴ hodžin mi zapis — amulet otrzymany od hodży (duchownego muzułmańskiego)

¹⁵ pomoć = pomoći

¹⁶ nazvati selam (tur.) — pozdrowić, powitać

¹⁷ al — ali

¹⁸ moga mi dina — klęć się na boga, tur. din — wiara, islam

ne šće¹⁹ ni da čuje lijepa Emina,
no u srebrn ibrik zahitila vode,
pa po bašti đule²⁰ zalivati ode.²¹

S grana vjetar duhnu, pa niz pleći puste
rasplete joj one pletenice guste:
zamirisa kosa k'o²² zumbuli²³ plavi,
a meni se krenu bururet²⁴ u glavi.

Malo ne posrnuh, mojega mi dina!
Al' meni ne dođe lijepa Emina.
Samo me je jednom pogledala mrko,
niti haje, alčak²⁵, što za njome crko'!²⁶

Aleksa Šantić

KAKO VRŠI NAREDBU

Alipaša Rizvanbegović jedanput dadne naredbu, da nikto po noći bez fenjera ne hoda. Skoro jedne noći uhvati karakol²⁷ jednog ihitijara²⁸ bez fenjera, pa ga upitaju:

— Zar ti ne znaš za Alipašinu naredbu, da se noću ne smije bez fenjera hodati?

— Znam — odgovori ihitijar.

— Pa kamo fenjer?

— Evo ga — i pokaza na fenjer, ali bez svijeće.

— A kamo svijeća?

— O svijeći nije ništa rečeno, već samo da valja s fenjerom hodati.

Oni ga puste rekavši mu, da treba i svijeću da ima u fenjeru. Drugu večer uhvate ga opet bez fenjera.

— Zar opet bez fenjera? — proderu se na nj.

— Jak²⁹ — veli on-evo fenjer.

— A svijeća?

— Pa što nijesi zapalio?

— Nije ništa rečeno, da se zapali.

(Narodna priča iz Bosne)

¹⁹ ne šće — dial. forma 3 os. aorystu czas htjeti — (htje — hće — šće)

²⁰ dul — róža, olejek różany

²¹ ode — 3 os. l. poj. aorystu czas otići

²² k'o = kao

²³ zumbul (tur.) — hiacynt

²⁴ bururet — tur. zawrót głowy

²⁵ alčak (tur.) — zawadiaka, łobuz

²⁶ što za njome crko' — umierał z miłości do niej, crko' = crkoh (1 os. aorystu crknuti)

²⁷ karakol — straż nocna

²⁸ ihitijara — (arch.) staruszek

²⁹ Jak = jakao — ma się rozumieć, oczywiście

ŽENE POD ORAHOM

U predvečerje, pred kućom krošnje mirišu
I toplo se mlijeko puši iz punih muzlica.

Pod orahom sa lišćem širokim
Mlade žene vezu marame.

Ja prolazim pokraj njih, zbunjen i neveseo,
I pozdravljam.
Njihove se kose kao žitno klasje zatalasaju.
One spuste vez na koljena.

I slatko mi se smiješe, bezbrižno,
I ona s crnim očima, i baršunastim,
I ona s očima zelenim
Kao trava proljetna poslije kiše.

Odlazeći od njih, zanesen,
Mene muče vrele žudnje.

Mene more misli uzaludne
Na te mlade žene pod orahom.

Bileće, 28. Avgusta 1929.

redjelja poslije padne

Dragutin Tadijanović

ŽENE POD ORAHOM

U predvečerje pred kućom krošnje mirišu
I toplo se mlijeko puši iz punih muzlica.

Pod orahom sa lišćem širokim
Mlade žene vezu marame.

Ja prolazim pokraj njih, zbunjen i neveseo,
I pozdravljam.
Njihove se kose kao žitno klasje zatalasaju.
One spuste vez na koljena.

I slatko mi se smiješe, bezbrižno,
I ona s crnim očima, i baršunastim,
I ona s očima zelenim
Kao trava proljetna poslije kiše.

Odlazeći od njih, zanesen,
Mene muče vrele žudnje.

Mene more misli uzaludne
Na te mlade žene pod orahom.

Dragutin TADIJANOVIĆ

Ivo Andrić

Na putovanju

Dešava se da nam u stranom gradu na povratku ostane koji sat vremena između voza, ili između dva voza, ili između voza i aviona, ili broda i voza. Ti sati imaju uvek naročitu boju i naročito mesto u našem životu.

Sunčano popodne iza kiše. Stvari su u garderobi, u džepu je vozna karta za dalje putovanje, večeras. Sav raniji život iza mene je, sav budući tek preda mnom. Stvara se prazno područje potpune slobode. Tu se dobro živi. Ništa nije ni kako je bilo ni kako će biti, nego ona — kako bi moglo biti i kako, nekim čudom, i jeste. Sav život je odjednom postao čvrst, jasan, bezimen, osetan samo po onom što vredi samo po sebi. Sve ima naročito značenje i vrednost, i ono što čovek pomisli, i ono što pogleda, pomiriše ili okusi. Sitnice i slučajni susreti imaju u takvim prilikama često izgled značajnih stvari i velikih doživljaja.

Brzo i zadihano idem iz ulice u ulicu, razgledam izloge, spomenike i zgrade, kao da ću moći sve poneti u sećanju. Svracam u radnje i kupujem sitnice, poklone koje ću poneti prijateljima kod kuće. Uzbuden sam kao da otimam od života, kradem od smrti. Nosim poklone za druge, a idem pun radosti, kao da to mene za svih strana darivaju nekim dragocenim predmetima i uz njih pogledima i osmejcima koji vrede hiljadu puta više od predmeta. Prolazim nepoznatim gradom kao raskošnim tuđim voćnjakom. Razgledam, pažljivo izvinjavam se, zahvaljujem. A preda mnom je stalno utvrđen sat i minut moga odlaska (..)

ИВО АНДРИЋ ТРАВНИЧКА ХРОНИКА

У Травнику је некад живео стари Крџалија, човек ниског порекла и без нарочитог угледа, али врло богат. Трговао је оружјем, а то је роба која се најбоље плаћа, јер онај коме оружје треба, не пита пошто је²⁷, него плаћа сваку цену, само да га добије у прави час и на месту на коме му је потребно. Њих су била свега два брата. Старији брат радно је са оцем, док је Муса послат у Сарајево на школу. Тада је нагло и неочекивано умро стари Крџалија. Заноћио је здрав а ујутру га нашли мртва. Муса је прекинуо школу и вратио се у Травник. Код поделе изађе да је иза старца остало невероватно мало готовине. Почели су се проносити свакојаки гласови о смрти старог Крџалије. Свет није хтео да верује, а и било је тешко веровати, да у старца није било готова новца, и многи су сумњичили старијег брата и подговарали Мусу да тужи и тражи своје право. Осим тога старији брат је и код дељења осталог иметка настојао да оштети и прикрати млађег. Тај старији брат био је висок и леп човек, али од оних хладних људи којима и кад се осмехују²⁸ не престаје да бије неки мрак из очију. Док је деоба трајала и док се Муса колебао између своје урођене небриге за новац и све што је у вези са новцем и између савета чаршије, деси се је обојица. Дали су је старијем. Тада је Муса нестао из Травника. О сумњивој деоби између браће, као ни о Крџалијиној смрти, није се више говорило. Старији брат је гледао свој посао и увећавао иметак. — После две године врати се Муса, измењен, обркатио, убледео, танак, ца тешким несигурним погледом човека који мало спава и воли пиће. Од тада је живео на свом делу имања, који није био мален, али рђаво управљан и запуштен. Тако је с годинама од лепог младића и богатског сина, који је имао диван глас и савршен слух, постао овај мршави бедник који живи од песме и само за пиће, ћутљив и безазлен веселник за којим се окрећу деца. Само је његов чувен глас остао дуго исти.

Е. PITANJA*

А, В(D1):

1. Gdje se nalazi Sarajevo?
2. Koliko Sarajevo ima stanovnika?
3. Ko živi u Sarajevu?
4. Po čemu je poznato Sarajevo?
5. Koji su najpoznatiji spomenici?
6. Po čemu je Sarajevo ušlo u istoriju?
7. Po čemu je još poznato Sarajevo?
8. Na kojoj nadmorskoj visini leži Sarajevo?
9. Gdje je smješten grad?

²⁷ пошто је — ile kosztuje, jaka jest cena

²⁸ и кад се осмехују — i kiedy się uśmiechają

* Tekst jest napisany bośniacko-hercegowińską odmianą języka serbsko-chorwackiego. (Por. Wiadomości wstępne)

10. Čime je Sarajevo okruženo?
11. U kojoj je kotlini smješteno Sarajevo?
12. Kakva je klima u Sarajevu?
13. Koliko se zadržava snježni pokrivač na sarajevskim planinama?
14. Kakva je nacionalna struktura Sarajeva?
15. Kada je osnovan Sarajevski univerzitet?
16. Šta je karakteristično za Sarajevski univerzitet?
17. Koje kulturne ustanove djeluju u Sarajevu?
18. Na čemu Sarajevo zasniva svoj turistički razvoj?
19. Šta se nalazi na prostoru od svega 400 m²?
20. Koja je najveća kulturno-istorijska znamenitost Sarajeva?
21. Šta se nalazi na Barčaršiji?
22. Čime se odlikuju planine oko Sarajeva?
23. Kolika je visina planina oko Sarajeva?
24. Kakav se događaj desio u Sarajevu 1984. godine?
25. Ko je bio Gavrilo Princip?

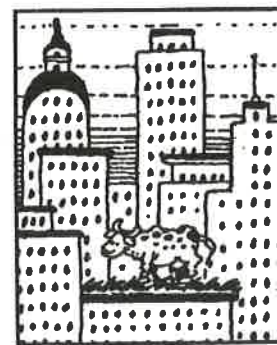
F. ZANIMLJIVOSTI

Šaljiva narodna priča

- Hodi, uhvatio sam hajduka!
- Kad si ga uhvatio, a ti ga povedi.
- Ali neće da ide.
- Kad neće, a ti ga pusti.
- Pustio bih ja njega, ali neće on mene!

Ovo niste znali

ZEMLJE BEZ SELA

Najurbaniziranije zemlje na svijetu — odnos gradova prema ostalim naseljima su: — u Evropi Velika Britanija (91 posto), u Sjevernoj Americi — SAD (77 procenata), u Aziji Izrael (89 posto), u

Australiji sa Okeanijom, Australija (ta-
kode 89 posto), a u Africi Egipat (55 po-
sto).

Pitalice, poslovice zagonetke

РАЈА И АГА

Питао раја Турчина: «Кад ћеш ми, ага, оно кусура подмирити?» — «Кад се састану два петка заједно.»

Питали су рају: «Који вам је до данас био најбољи паша?» — «Они, те није међу нас ни долазио.»

Питао Приморац рају: «Кад вам је најгори ага?» — «Кад осиромаше.» — «Кад је најбољи?» — «Кад умре.»

Питао ага агу: «Од свијех твојих чипчија који ти је најмилији?» — «Вала, то и сам знам! Богме они, који ми се не може више но до паса поклонити од тешке торбе на леђима.»

Народне пitalице

MA ŠTA KAŽEŠ

Najbolji način da otkrijete da li nekog volite ili mrzite jeste da zajedno pođete na put.

Mark Twain

POSLOVICA

Kad mačka nije kod kuće onda miševi kolo vode.

(Narodna)

Čas 14

Putovanja — Dubrovnik

A.

- Gdje se nalazi Dubrovnik?
- Dubrovnik se nalazi na Jadranskom moru.
- Po čemu je poznat Dubrovnik?
- Dubrovnik je poznat kao grad sa izuzetno bogatom i burnom prošlošću i velikim brojem kulturno-povijesnih spomenika.
- Što Dubrovnik znači za jugoslavenski turizam?
- Dubrovnik je jedan od najljepših gradova u svijetu. To je, kako se obično kaže, biser Jadrana.
- Kakvu klimu ima Dubrovnik?
- Dubrovnik ima veoma blagu klimu: ljeta su topla, a zime vrlo prijatne.
- Kakva priroda okružuje Dubrovnik?
- Dubrovnik okružuju brojni otoci, zalivi sa izuzetno lijepim plažama i mjestima za odmor i zabavu.
- Kakvo je bilje na području Dubrovnika?
- Bilje je mediteransko (palme, čempresi, oleandri i dr.)
- Postoji li neka izreka vezana za Dubrovnik?
- Autor jedne od njih je Bernard Shaw, koji je rekao: „Ako igdje na zemlji postoji raj, onda je to Dubrovnik”.

B. KOMENTARZ LEKSYKALNY

1.

bilje — rośliność
 biser — perła
 čempres — cyprys
 klima — klimat
 more — morze
 oleander — oleander
 otok — wyspa
 palma — palma

plaža — plaża
 područje — terytorium
 priroda — przyroda
 prošlost — przeszłość
 raj — raj
 turizam — turystyka
 zaliv — zatoka

2.

blag — łagodny
 broj — liczny
 buran — burzliwy
 igdje — gdziekolwiek
 kulturno-povijesni — kulturalno-historyczny

mediteranski — śródziemnomorski
 onda — wtedy, wówczas
 prijatan — przyjemny
 topao — ciepły
 vezan — związany

3.

kazati — powiedzieć
 nalaziti se — znajdować się
 okružiti — okrążyć, otoczyć

postojati — istnieć
 reći — powiedzieć, oznajmić, oświadczyć

4.

kao — jako
 za (koga, što) ~turizam — dla turystyki

5. Imiona własne:

Jadransko more — Morze Adriatyckie
 Jadran — Adriatyk
 Bernard Shaw (1856–1950) — angielski dramatopisarz, krytyk i publicysta.

6.

Jedan od najljepših gradova — Jedno z najpiękniejszych miast.
 Ako igdje na zemlji postoji raj, onda je to Dubrovnik — Jeżeli gdziekolwiek na ziemi istnieje raj, jest nim Dubrovnik.

C. KOMENTARZ GRAMATYCZNY

Spójniki

1. Spójniki łączące równorzędne zdania lub części zdania:

- a) Łączne: *i* (i), *da* (i, że), *a* (i), *te* (i), *ni* (ani), *da li* (czy), *i...* *i* (zarówno... jak i), *kako... tako* (tak... jak), *ni... ni* (ani... ani), *nit...* *nit* (ani... ani).
 b) Przeciwnostawne: *a* (ale), *ali* (ale), *nego* (ale, lecz, a), *no* (lecz, ale, aniżeli), *već* (ale, lecz), *pa* (to jednak) *ipak* (ale, jednak(że), *dok* (dopóki, gdy, gdyż), *samo* (tylko), *makar* (choć, chociażby).
 c) Rozłączne: *ili* (albo, lub), *ili...* *ili* (albo... albo).
 d) Wynikowe: *dakle* (więc, zatem, toteż, a więc), *zato* (dlatego, z tego powodu), *stoga* (dlatego).

2. Spójniki łączące zdania nadrzędne z podrzędnymi:

- a) Czasowymi: *ćim* (zanim, nim), *dok* (dopóki, dokąd, podczas gdy), *dok ne* (zanim), *kada* (kiedy), *otkako* (odkąd), *pr(ij)e nego šta* (zanim, nim), *tek* (dopiero co), *tek što* (zaledwie, ledwo).
 b) Przyczynowymi: *jer* (bo, albowiem, ponieważ, gdyż, bowiem), *pošto* (ponieważ, gdyż), *zbog toga* (z powodu, wskutek, celem), *tako da* (tak, że), *što* (ponieważ, że).
 c) Warunkowymi: *ako* (jeśli, jeżeli, gdyby), *kad* (gdy), *da* (jeżeli).
 d) Skutkowymi: *da* (że, iż), *te* (że).
 e) Celowymi: *da* (aby, ażeby), *da bi* (by), *kako* (ponieważ).
 f) Przyzwalającymi: *ako* (o ile, gdyby), *ako i* (choć), *ma* (choć, choćby), *premda* (aczkolwiek, jakkolwiek, pomimo że, chociażby).
 g) Okolicznikowymi sposobu: *kako* (jak), *kao* (jak), *nego* (niż, aniżeli), *nego što* (niż, aniżeli), *negoli* (aniżeli, niż, niżli, niżeli).
 h) Dopelnieniowymi: *da* (że), *gdje* (gdzie).

D. TEKSTOVI

DUBROVNIK

U Jugoslaviji kao izrazito turističkoj zemlji grad Dubrovnik, sa svojom užom i širom okolinom, ima posebno mjesto po obilju uvjeta za domaći i međunarodni turistički promet.

Na svoje posjetioce Dubrovnik ostavlja snažan dojam jer im pruža široke mogućnosti bogatog i raznovrsnog turističkog doživljaja. Oni ovdje u obilju nalaze: raskoš prirodnih ljepota istočne obale Jadranskog mora, slikovit pejzaž, blagu mediteransku klimu, bujnu vegetaciju, sunčano nebo, izrazito plavo i bistro more, raznovrstan i bogat folklor, duhovno osvježanje u neposrednom kontaktu sa kontinuiranim kulturnim stvaranjem.

Izuzetnim položajem i prirodnim ljepotama, obiljem nasljeđa, kao i bogatim pomorskom i kulturnom tradicijom Dubrovnik je postao središte Jadranskog primorja i njegova najprivlačnija tačka. On je uvršćen u¹ najpoznatija svjetska ljetovališta. U

¹ je uvršćen u ... — jest zaliczony do ... (imiesłów bierny czasu przeszłego od czasownika „uvrstiti”)

Dubrovniku se razvija bogata kulturna djelatnost tokom godine, posebno u sezoni. Poznate Dubrovačke ljetnje igre održavaju se svake godine u ambijentu stare arhitekture. U programu su zastupljena djela jugoslavenskih starih pisaca i drame Viliama Shakespeara u izvođenju domaćih i stranih ansambala.

Vješte ruke graditelja ostavile su Dubrovniku izuzetno arhitektonsko nasljeđe. Snažno u svojoj izvornosti, poniklo i smješteno u emancipiranoj i kulturnoj sredini, ovo nasljeđe je odrazilo život Dubrovačke republike u doba njenog najvećeg uspona. Svojom kreativnom snagom ono je ostavilo dubok trag u bližoj i daljoj okolini.

Nastao nakon slavensko-avarskih osvajanja Dubrovnik je rastao pod okriljem Bizantije sve do XIII stoljeća. Tada je pao pod vlast Venecije, da bi 1358. godine u sklopu Ugarsko-hrvatske kraljevine stekao samostalnu upravu, a u XV i XVI stoljeću dostigao najveći uspon — proširio svoju vlast na obližnje otoke i poluotoke.

Šetnja gradskim zidinama vraća nas u prošlost, između ostalog: u dane iz kojih potiču prvi urbanistički i higijenski propisi (1272); u 1301. godinu kada je uvedena lječnička služba; u 1317. kada je otvorena ljekarna; u 1436. kada je izgrađen vodovod itd..

I danas ovaj grad nastavlja živjeti opasan visokim zidinama koje su osiguravale bezbjednost zajedno sa snažnim tornjevima i tvrđavama — utvrđenjem Bokar, najstarijim u Evropi, velikom tvrđavom sv. Ivana, samostalnom tvrđavom Revelin iz XVI vijeka i najazd, ponosom grada, tvrđavom Lovrjenac iz XI stoljeća.

U Dubrovniku se kulturni i zabavni život odvija u kazalištu, kinama, na ljetnjoj sceni i kroz bogata umjetnička gostovanja muzičkih i folklornih ansambala, festivale, izložbe, koncerte i sl.

Grad posjeduje znatan broj plaža, lijepih izletišta uz obalu i na pobrdima.

Dubrovnik s okolicom ima modificiranu mediteransku klimu (sličnu onoj u južnoj Siciliji). Ljeta su suha i topla, a zime su vlažne i blage. Sunčani dani i zvjezdane noći dominiraju (240 sunčanih dana ili oko 2.600 sunčanih sati godišnje, nešto više od sedam sati dnevno u toku cijele godine). Kiša uglavnom pada zimi (80 kišnih dana), i to najviše u studenome (do 250 mm). Rijetko kada ima više padavina od 1200 mm godišnje. Magle nema, ako se i pojavi, brzo nestane. Snijeg je prava rijetkost, upravo izuzetak ako nekad i padne (jednom u deset godina) za nekoliko sati okopni. Uglavnom pušu dva vjetrova. Južni s jugoistoka („scirocco”), topao i vlažan, donosi kišu. Bura sa sjevera, hladna i suha, razbija naoblaku i donosi vedrinu i sunce. Ljeti, kada su vrućine, sa zapada duva maestral² tako osvježava ljetnja popodneva. Srednja je godišnja temperatura 17 stupnjeva. Zimi se kreće od 9 do 10, ali ima i rijetkih dana kada je niža. Kolovoz je najtopliji mjesec sa prosječnom dnevnom temperaturom od 26 stepeni. More je vrlo bistro i čisto, prozirnost dostiže i do 50 m dubine. U jednom litru mora ima oko 40 grama soli. Prosječna temperatura mora kreće se oko 21 stupanj, ljeti se najniža spušta do 16, a najviša se penje do 24 stupnjeva.

² maestral — wiatr płn.—zach., mistral

ADIO, MARE

*Tamo gdje šumi plavo more,
tamo gdje zlato ljubljah ja svoje,
tamo sam sretan ja nekad bio...
Adio Mare, adio, Mare, adio, Mare!*

*Nikad već s tobom preko Straduna¹,
niti te pratit' do tvog portuna,
ni gledat' oči kako se žare...
Adio Mare, adio, Mare, adio, Mare!*

*Nikad već s tobom u gondoleti,
niti na Lokrum² u maloj barketi:
mladost je prošla, svemu je kraj...
Adio Mare, adio, Mare, adio, Mare!*

SAN O MORU

*Draga, čuješ li sa mora šapat
kako tiho zove tebe, dok mrmori val?
Da li čezneš kad će dan taj doći,
kad ti budeš pokraj mene uz taj mirisni val?*

*Na bijelom žalu plavog, prekrasnog mora
ja ću sanjati o tebi plavi, najljepši san.
U vedroj noći, dok sva miriše gora,
naći ćeš sreću u meni i to bit će naš raj!
Tek mjesec blijed i zvijezde male pričati znadu
za moju strast i moju čežnju svu.*

*Noću, kad na more padne tama
i kad sa mnom budeš sama uz treperavi val,
tad se sjeti mojih prošlih riječi,
što sam tebi znao reći, da sreća nije san.
(Narodne lirske pjesme)*

NA NOVU PLOVIDBU

*Vedri se nebo. Sunce se rađa.
Plovi iz luke jedna lađa,
Jedna što dugo stajaše u doku,
Sva izbijena, s ranama na boku.
More, ko mati, vuče je na krilo³.
Ljulja je, šapće: Ništa nije bilo⁴.
(Dobriša Cesarić)*

¹ Stradun — centralna ulica starog Dubrovnika

² Lokrum — wyspa w pobliżu Dubrovnika

³ vuče je na krilo — przyciąga ją do siebie na kolana

⁴ ništa nije bilo — nic się nie stało

ЗАШТО ЈЕ МОРЕ СЛАНО?

Врло често наизлазимо на понеку чињеницу о Земљи, тајанственоу и још необјашњену. Таква једна чињеница је и постојање соли у морима. Откуд тамо со?

Ми једноставно не знамо како је со доспела у море! Наравно, знамо да се со раствара у води и да тако с кишом доспева у море. Со са земљине површине се стално раствара и прелази у море.

Једино не знамо да ли је то довољно објашњење за огромну количину соли која се налази у морима. Кад би сва мора пресушила, остало би толико соли да би се од ње могао да изгради зид дебео километар и по, а висок 280 километара. Такав зид би опасао читаву Земљу око полутара! Или, другим речима, слана стена која би остала кад би мора пресушила била би 15 већа од целог европског континента!

Обична со, коју сви употребљавамо, добија се из морске воде, из сланих језера, сланих извора или из рудника соли. Концентрација соли у морској води може да буде од три до три и по процента. Затворена мора, као што је Средоземно и Црвено море, садрже више соли него отворена мора. Мртво море, које захвата простор од око 1000 квадратних километара, садржи око 11 6000 000 000 тона соли!

Наслаге камене соли у разним деловима света настале су испаравањем морске воде пре много милиона година. Пошто је потребно да испари око девет делова морске воде да био стала камена со, верују су да су дебеле наслаге камене соли настале у некад делимично затвореним морима. Ту је морска вода испаравала брже него што је пристизала свежа, и тако су настале наслаге камене соли.

Већи део соли коју купујемо добија се од камене соли. Обично се до наслага соли избуше канали. Он да се кроз цев убацује чиста вода. Вода раствара со и она се кроз другу цев избацује на површину.

МИСЛИО САМ ДА ЈЕ ЖИВОТ

Мислио сам да је живот
две три чаше рујна вина,
врисак цура са колена
уз јецање виолина.

*Adio, Mare,
adio, bella Napoli,
adio, cara mia,
adio, ljubavi.*

Првео сам многе дане,
многе ноћи нисам спав'о:
улица ме одгојила,
а кафана мати била.

*Adio, Mare,
adio, bella Napoli,
adio, cara mia,
adio, ljubavi.*

Сада моја плућа гину,
зато ме не тишти јад:
женама сам живот дао
и увео тако млад!

(Narodna lirski pjesma)

Е. PITANJA

A:

1. Gdje se nalazi Dubrovnik?
2. Po čemu je poznat Dubrovnik?
3. Što Dubrovnik znači za jugoslavenski turizam?
4. Kakva priroda okružuje Dubrovnik?
5. Kakvo je bilje na području Dubrovnika?
6. Postoji li neka izreka vezana za Dubrovnik?

B(D1):

1. Šta turisti u obilju nalaze u Dubrovniku?
2. Zbog čega je Dubrovnik postao središte Jadranskog primorja i njegova najpri-
vlačnija tačka?
3. Koja se kulturna manifestacija održava svake godine u Dubrovniku?
4. Kada je Dubrovnik nastao?
5. Pod čijom je vlašću bio Dubrovnik?
6. Kako se zvala samostalna država na području ovog grada?
7. Koji su značajni datumi u povijesti Dubrovnika?
8. Kako se zovu najpoznatije dubrovačke tvrđave?
9. Gdje se odvija kulturno-zabavni život Dubrovnika?
10. Koja je osobina modificirane mediteranske klime na dubrovačkom području?
11. Kakav je najtopliji mjesec?
12. Kada najviše pada kiša?
13. Kolika je prozirnost mora?

Ф. ZANIMLJIVOSTI

Šale

NIJE ČUDO!

Jednom poznatom kompozitoru dođe
mlad i uobražen muzičar pa ga zamoli da
sasluša njegovu kompoziciju. Sjedne uz

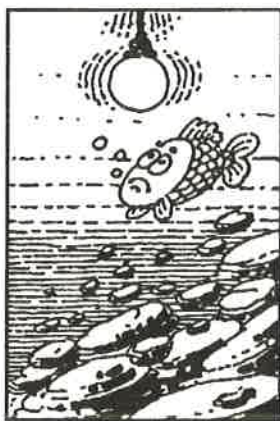
klavir, i uskoro se soba ispuni užasnim
treskanjem. Kad je završio, ustanē i
objasni:

— Ovo je bila "Karađorđeva smrt"! —
— Nije čudo — odgovori kompozitor —
— I jači bi čovjek od toga umro!

Ovo niste znali

720 KILOMETARA ISPOD MORA

Najdublji zemljotres registriran je 29. lipnja 1934. godine ispod mora Flores u oblasti Sundskih otoka (Indonezija): na dubini od 720 kilometara! Sličan zemljotres u Evropi se dogodio 24. ožujka 1954. na jugu Španjolske s epicentrom na dubini od 655 kilometara. Inače, ovakvi dubinski potresi dešavaju se vrlo rijetko i čine manje od pet posto od ukupnog broja potresa. Najčešće se epicentar nalazi na dubini od 5 do 10 kilometara, a oni najjači razorni dolaze iz dubine od 10—30 kilometara.

MRTVO MORE

Čuo sam za Mrtvo more. Kakvo je to more i zašto se tako zove?

*Dušan Delibašić
Beograd*

Mrtvo more je najslanije more na svijetu, šest puta slanije od oceana, pa zato u njemu nema životinjskoga svijeta. Ovako su ga nazvali stari grčki pisci i imali su puno pravo, jer i ribe, koje svojim uplivom donosi rijeka Jordan, odmah uginu.

Ovo more je, zapravo, veliko a usko slano jezero koje se prostire u ulegnuću između Jordana i Izraela. Dugačko je oko 75 a široko od 5 i pol do 17 kilometara. Razina vode je najniža na svijetu, oko 400 metara ispod površine Sredozemnog mora.

Prije više milijuna godina u Mrtvom moru bilo je života jer je razina vode bila viša za 400 metara. Ali, tada je nastupio vrlo dug sušni period i ogromna količina vode je isparila iz njega. Iako se u njega ulijeva rijeka Jordan, Mrtvo more i dalje vrlo intenzivno gubi vodu pa je velika koncentracija soli, potaše, magnezija, klora i broma. Procenat soli u Mrtvom moru je između 23 i 25 a u okeanskoj vodi soli ima od 4 do 6 procenata.

JUGOSLAVIJA:

Tko hoće časno, nè može lasno. (hrvatskosrpska) Kar iz srcà ne pride, se srcà ne prime. (slovenska) Brat od brata pomognat pojak e od eden grad. (makedonska) Hrabar čovjek umire jedanput, a kukavica tisuću puta. Bolja mjera nego vjera.

KINA:

LITVA:

LUŽICA:

MADŽARSKA:

MALAJA:

NJEMAČKA:

POLJSKA:

RUSIJA:

SIBIR:

SLOVAČKA:

STARI RIM:

ŠPANIJA:

ŠVICARSKA:

ZAP. AFRIKA:

Vjeruj, ali gledaj komu. Gdje vino gospodari, pamet ide u prosjake. Ruga se mreža košari da je grubo pletena. Komu nije savjetovati, nije mu ni pomoći. Iz mnogo rùkù veća pomoć. Nè bijū vuka što je siv, nego što je óvcu pojeo. Koji se kamen često prèmečē, ne obrástē ga màhovina. Tko nema volje, sve ga boli. Sebi siješ, sebi žanješ. U susjedine koze više je mlijeka nego u moje. Lakše se zàkrpi rupica nego rupa. Srce nije koljeno, da se dádē sàviti.

Poslovice

POSLOVICE ŠIROM SVIJETA

ARABIJA:

Jednòoki vlada u zemlji slijepacà.

BUGARSKA:

U tuđe jelo nè tūrāj soli.

BURMA:

Spasiti se iz zdrijela aligàtora pa ùpasti tigru ū zūbe.

ČEŠKA:

Ne kupuj konja ušima nego očima.

DANSKA:

Dokle život, dotle i nada.

ENGLESKA:

Tko hoće da pòjedē jézgru, mora orahu skršiti ljusku.

FINSKA:

Jadna ònā ptica koja nè nosi svoje perje.

FRANCUSKA:

Čistoća hrani zdravlje.

GRČKA:

Gavran gavranu ne kopa oči.

IRAN:

Riječi treba mjeriti, a ne brojiti.

ITALIJA:

Popovi i kokoši nikad nisu siti.

Aneks

CZASY PRZESZŁE RZADKO
UŻYWANE:

1. Imperfek(a)t

2. Pluskvamperfek(a)t

1. Czas przeszły niedokonany — imperfek(a)t

Imperfek(a)t (czas przeszły niedokonany) tworzy się od tematu bezokolicznika tylko czasowników niedokonanych przez dodanie następujących końcówek:

L. poj.	1. —ah	L. poj.	bezokolicznik: govoriti
	2. —aše		1. <i>govorah</i>
L. mn.	3. —aše		2. <i>govoraše</i>
	1. —asmo	L. mn.	3. <i>govoraše</i>
	2. —aste		1. <i>govorasmo</i>
	3. —ahu		2. <i>govoraste</i>
			3. <i>govorahu</i>

Jeżeli temat bezokolicznika jest zakończony na „a”, wtedy końcówka imperfektu jest zredukowana o „a”.

bezokolicznik: **plakati**

L. poj.	1. <i>plakāh</i>	L. mn.	1. <i>plakāsmo</i>
	2. <i>plakāše</i>		2. <i>plakāste</i>
	3. <i>plakāše</i>		3. <i>plakāhu</i>

W niektórych czasownikach, których temat bezokolicznika jest zakończony na samogłoskę różną od „a”, końcówki imperfektu może poprzedzać -j- lub -ij-. Spółgłoski poprzedzające -ij- ulegają palatalizacji.

L. poj.	bezokoliczniki: biti	L. poj.	bezokolicznik: činiti
	1. <i>bijah</i>		1. <i>činjah</i>
L. mn.	2. <i>bijaše</i>		2. <i>činjaše</i>
	3. <i>bijaše</i>		3. <i>činjaše</i>
	1. <i>bijasmo</i>	L. mn.	1. <i>činjasmo</i>
	2. <i>bijaste</i>		2. <i>činjaste</i>
	3. <i>bijahu</i>		3. <i>činjahu</i>

Użycie Imperfektu

Czasu tego w języku mówionym używa się coraz rzadziej, praktycznie obecnie tylko w Czarnogórze. W języku literackim wyraża czynność niedokonaną trwającą w przeszłości przez dłuższy czas albo powtarzającą się. Imperfekt spotyka się najczęściej w utworach literackich (por. Teksty dodatkowe) lub w pracach naukowych o charakterze historycznym. Ale i tutaj jest widoczna tendencja do zaniku użycia imperfektu. Zamiast niego używa się czasu teraźniejszego lub perfektu.

2. Czas zaprzeszczy — pluskvamperfek(a)t

Czas zaprzeszczy tworzy się przez połączenie imiesłowu czynnego czasu przeszłego na -o, -la, -lo i imperfektu lub perfektu słowa posiłkowego *biti* (*bijah* albo *bjeħ*, względnie *bio sam*).

bezokolicznik: **čitati**

L. poj.	1. <i>bijah čitao</i> (<i>bijah čitala</i> , itd)
	2. <i>bijaše čitao</i>
L. mn.	3. <i>bijaše čitao</i>
	1. <i>bijasmo čitali</i> (<i>bijasmo čitale</i> , itd)
	2. <i>bijaste čitali</i>
	3. <i>bijahu čitali</i>

LUB

L. poj.	1. <i>bio sam čitao</i> (<i>bila sam čitala</i> , itd)
	2. <i>bio si čitao</i>
L. mn.	3. <i>bio je čitao</i>
	1. <i>bili smo čitali</i> (<i>bile smo čitale</i> , itd)
	2. <i>bili ste čitali</i>
	3. <i>bili su čitali</i>

Uwaga: Oprócz formy imperfektu „*biti*” (*bijah*, *bijaše* itd.) może być używana jego krótka forma: *bjeħ*, *bješe*, *bjesmo*, *bjeste*, *bjeħu*.

Czas ten wyraża czynność przeszłą wyprzedzającą inną czynność przeszłą. Formy czasu zaprzeszczonego są spotykane w zdaniach złożonych, jeżeli w jednym ze zdań składowych został użyty jakikolwiek czas przeszły, np.

Pošli smo bili, ali nas je jedna četnička patrola skrenula s puta.

U toku te večeri, već na kraju, prišao mi je čovjek koga dotle nisam bio ni zapazio.

Czas ten jest czasem zanikającym, rzadko używanym w mowie potocznej. Zastępują go formy perfektu.

TEKSTY DODATKOWE

Dinko Šimunović

Rudica

(odlomak)

Dolazio sam često u selo Lipice bez posla kamo bez njega ne dolazaše¹ nitko drugi, jer to selo bijaše² krševito, brdovito, bezvodno i uopće baš ružno. Ni ceste nije bilo tuda, ni lova³ nikakva po tim brdima, a čeljad nekako čudna i dobra, ali s tuđim ljudima ne bijaše² im drago ni da se sastanu. Živjeli su sami za sebe i siromašno od malog polja podno brda i od stoke što bi pasla u njihovim dočičima, na prvi pogled tužnim i pustim.

No među tim brdima, kroz grabovinu, divlje kruške, kupinu i drugo grmlje, prolazile i popijevale za svojim stadom tako mile čobanice⁴ da su se te puste prodolice oko sela Lipica meni činile nešto najljepše na svijetu.

Dosta bijaše² vidjeti kako vitka čobanica, u dugom crnom sadaćiću, u bijelój košuljici i s crvenom kapicom na glavi, hitro prelazi malim ledinicama među grmljem, pa bi i ledinice i grmlje dobili neko osobito značenje što ga ljepota i ljubav

¹ Imperfekt od czasownika *dolaziti* — (przychodzić)

² Imperfekt od czasownika *biti* — (być)

³ Ni ... ni — ani ... ani

⁴ čobanica — pastuszka

utisnu svim stvarima. I ljuta zima, i suho ljeto, i tmurna jesen imali su ondje neki osobiti čar, a ne samo sjajno proljeće kao u drugim mjestima. I sve radi tih čobanica!

A svaka koju bih susreo imala je tamno a žarko oko, duge trepavice i rumene usne na mrkom odugom licu da bih na svakom takvom susretu kako one tim gajićima daju nešto se nigdje više ne može naći. I glas njihov, ne samo kad bi pjevale već i kad bi progovorile bilo što, zvučio tako da nijesi mogao misliti na ono što vele, već ti se činilo da su to samo ljubavne riječi. (...)

A da budem sretan, meni nije trebalo ni da govorim s njima, pače ni vidjeti te djevojke nije mi bilo nužno. Dosta bijaše² da dođem u njihova brda i sjednem na koju mu drago ledinicu među grmlje, a sreća bi se i radost odnekud savile oko mene.

Bio sam tako zaljubljen u sve što sam vidao u Lipicama i oko njih, a sve djevojke lipičke bile mi jednako drage. Ljubio sam ih nekim osobitim žarom i svaku na isti način, sve dok se nijesam upoznao s jednom od njih koja mi postade najljepša i najmilija. A zvali je Rudica jer su joj garave kose bile rudaste kao ni u koje druge u selu.

Ne da joj kosa bila bogzna kako kovrčava, ali je pod kapu i rubac nije mogla nikako sakriti, već su mrki uvojci padali sad po čelu, a sad pokrivali vrat ili titrali oko ušiju kad bi se smijala. A to je činila često jer je u njoj treptjela neka vječna radost i za malu stvar sva se tresla od smijeha.

Bila je iz bogatije kuće pa čim je ušla u petnaestu godinu, momaka je zvalo mnogo, nu ona kao da nije marila ni za jednoga od njih. Tuđila se i bježala, ali tako ljupko i radosnim smiješkom kao ptičica što bježi cvrkućući s grane na granu, ali nikad daleko.

Ja sam onda bio još đak i s knjigom sam dolazio u gajice njihove, svakoga ljeta i malone svaki dan. U tim sam gajićima i upoznao Rudicu, a bilo joj tada malo više od petnaest godina.

Kad sam je ugledao prvi put, zastalo mi je disanje u prsima⁵ gledao sam je dugo, sve u strahu da me ne opazi. Ona je mene vidjela istom nekoliko dana kasnije i nije pobjegla kao što sam ja mislio. Bit će joj se činilo da smo toliko različiti jedno od drugoga, te me nije ni držala⁶ za momka kao ostale što su dolazili k njoj.

Iza nekoliko takih susreta mi se sprijateljimo, i sve se manje razlike činilo među nama.

Već na drugom sastanku ja sam joj pripovijedao o svom rodnom mjestu koje bijaše daleko i sasvim drukčije od njezina, a ona je slušala začudeno i pitala za stotinu stvari zamišljajući se kao da slika i oživljuje pred očima takvo selo. Postala ozbiljnija i nije se nasmijala ni jedanput.

— U mom selu malo gdje ima tvrda kamena—govorio sam ja njoj—a zemlja je crnica i duboka. Na prostranim njivama raste gusta pšenica, pa visoki zeleni kukuruz i sijerak, a po brdima koja su također bez kamena, rodni su vinogradi i svako voće. Posvuda miris i ptice...

— I rijeka, veliš, da ima u tvom selu? Ja nisam nikada vidjela rijeke!

— Da, pokraj polja teče velika rijeka i potočića se mnogo vere kroz naše polje. S obiju strana rijeke i oko vrela rastu velike, sočne vrbe i visoki jablani. A rakita se spušta niz obalu i njezino pruće trepti nad vodom tičući se sjajne površine. Tu žege i suše nikad nema: uvijek je hladovina, zelenilo i vlaga.

Moja se mašta razigrala sasvim pa sam stao opisivati i ono što jest i čega nikada nije ni bilo, a njezino krasno i probraženo lice sjalo u svijetlu sunca na zapadu pa sam

⁵ zastalo mi je disanje u prsima — zaparło mi dech w piersiach

⁶ me nije ni držala za momka — nie traktowała mnie nawet za kawalera

se divio njoj kao i ona tome nikad nevidenu kraju.

— I jezero veliš da ima? Da mi je vidjeti to vaše jezero!

— Naše je jezero veliko, okruglo i strašno duboko, samo je teško k njemu doći. Još izdaleka modri se kao nebo, a oko njega je visoka zelena trstika s bijelim kitama na vrhu, pak tamni ševar⁷ s dugim i ostrim lišćem kao sablje. A naše jezero uvijek je mirno i kad je obasjano suncem, čini se da je od samoga rastopljenoga srebra. Malo dalje su tamne i guste šume, sve bukve, lipe i javori s velikim okruglim lišćem.

— A tvoja kuća, — je li blizu toga lijepoga jezera i te tamne šume?

— Moja je kuća malo dalje; oko nje su voćke i mnogo treptljika. Kora je u njih kao staklo i bijela, a lišće srebrno. A treptljike se zovu ta stabla jer i po najmanjem vjetriću trepeće i sjaje njihovo lišće, kao da igraju, veliki bijeli leptiri.

— Ah, da mi vidjeti tvoje selo!... A jezero, na kojoj je strani? — pitala je ona dalje da popuni čarobnu sliku što se stvarala u njezinoj duši.

Onda sam joj stao iznova opisivati jezero i nekaku umišljenu pećinu više njega, pa kazivati čudne priče o vilama i zaljubljenim djevojkama dok se napokon nisam zapleo i stao uzdisati gledajući ona dva oka što su me gledala zamišljeno.

Eto takvo bijaše naše prijateljstvo i tako čudnovati naši razgovori.

I mi smo se otada sastajali vrlo često, dvije godine zasebice. Govorili smo sad o veličanstvenim gradovima i palačama u perivojima, a sad o neizmjernom moru, brodovima i galebovima. Ona se udubljivala i obuhvaćala sve to, a ja se zaljubljavao sve više, ali o ljubavi svojoj ne rekoh nikad ni riječi te ni sad ne znam jesam li se i ja milio njoj.

Rastao sam se od nje u nadi da ćemo opet bivati skupa u tim doćicama, ali druge godine dočujem da je umaknuta. Oteo ju je silom nekaki momak na povratku s derneka⁸ u pjano doba, a bijaše iz Lipica kao i ona.

Raspitao sam se o njemu, ali ne znadoše mi drugo reći, već da je siromšan, ali kršan momak, a kućom da se zvao Sabljar s nadimkom Pričalo jer znade bezbroj pripovijedaka i pjesama svakih.

Otada nijesam više išao u Lipice, ali me neka sjetna ljubav i čežnja za Lipicama nije ostavljala, a bit će i stoga što ih nijesam nikada pojmio sasvim. Kako nastavljaju svoj čobanski život i kako svršuju čeznutljivi pogledi ispod dugih trepavica—nijesam bio podoban ni da zamislim.

A osobito često mislio kako živi Rudica otkako se udala, i je li još na njezinu milom licu onaj ljupki smiješak i zagonetni pogled kojemu se u dubini slikaju lijepi krajevi i čudne bajke.

DA SMO SE RANIJE SRELI

*Da smo se ranije sreli,
bilo bi drukčije sve,
jer proljetnu ljubav smo htjeli
kada je već padao snijeg,
kad je već padao, padao snijeg...*

*Ljubljah⁹ te žarko i strasno
i sreću mog 'o sam nać'...*

⁷ ševar — sitowie

⁸ dernek — jarmark, odpust

⁹ ljubljah — forma Imperfektu, času przeszłego niedokonanego od czasownika lubiti (kochać)

teško je reći prekasno:
gorak je osmjeh kroz plač,
bolan i gorak je osmjeh kroz plač.

Drugu sam stvarnost ja htio,
al' nemam radosti te:
da smo se ranije sreli,
bilo bi drukčije sve,
vjeruj mi, bilo bi drukčije sve...
(Narodna lirska pjesma)

Петар Петровић Његош*
ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ
КОЛО

Бјеше облак сунце ухватио,
бјеше гору тама притиснула¹⁰,
пред олтаром плакаше канђело¹¹
на гусле се струне покидале,
сакриле се виле у пештере¹²
бојату се сунца и мјесеца;
бјезу мушка прса охладјела,
а у њима умрла слобода,
ка'¹³ кад зраке умру на планину
кад утоне сунце у пучину.
Боже драги, свијетла празника!
Како су се душе прађедовске¹⁴
над Цетињем данас узвијале,
играју се на бијела јата,
како јата дивних лабудовах
кад са небом ведријем играју
над образом свијетла језера.
Соколови пет Мартиновићаз,
које једна прса задојише
а од ђиза једна колијевка,
два Новака с барјактаром Пимом
и витеже Бориловић Вуче,
који први удристе на Турке, —
ко умије вама сплести вјенце?
Споменик је нашега јунаштва
Гора Црна и њена слобода!

* Tekst reprezentuje crnogorsku odbranu jezika serbsko-chorwackiego (por. Wiadomości Wstępne)

¹⁰ Бјеше... ухватио, бјеше... притиснула — formu pluskwamperfektu czasowników: ухватиши,

притиснути

¹¹ канђело (диал.) = кандило

¹² пештера = пећина

¹³ ка' = као

¹⁴ прађедовски = прадједовски

Słownik serbsko-chorwacko-polski

Uwagi dla korzystających ze słownika:

Hasła zostały ułożone w porządku alfabetycznym. Przyjęto zasadę zastosowaną w: J. Wierzbicki, U. Radnović, J. Chłabicz „Mały słownik serbsko-chorwacko — polski i polsko — serbsko-chorwacki”¹, że w słowniczku są wyrazy reprezentatywne dla obu wariantów języka serbsko-chorwackiego: wschodniego (serbskiego) i zachodniego (chorwackiego). Wyrazy jednakowe są odsyłane do wyrazów ekawskich. Wyrazy odmienne dla poszczególnych wariantów podano w kolejności alfabetycznej tj. odrębności słownikowej typu; voz/vlak występują osobno, każde z tłumaczeniem na język polski, lub obok siebie w nawiasie np. voz (vlak). Przy rzeczownikach podano ich rodzaj, przyimiotnikach występują w formie nieokreślonej w rodzaju męskim.

Zastosowane skróty:

coll — rzeczownik zbiorowy

f — rodzaj żeński

gram. — gramatyka

m — rodzaj męski

mat. — matematyka

n — rodzaj nijaki

pl. — liczba mnoga

v. — vide, patrz

Słownik serbsko-chorwacko-polski

A

a a, zaś, ale, jednak

abeceda f abecadlo, alfabet

administrativni administracyjny

adresa f adres

adresirati adresować

akademičar m akademik, członek akademii

akademski akademicki

akcenat m akcent

akuzativ m biernik

Albanac m Albańczyk

Alбанка f Alбанка

alfabet m alfabet

ali ale, lecz, jednak

alkohol m alkohol

amam m łaźnia turecka

amo tutaj

angina f angina

apartman m apartament

apetit m apetyt

apoteka f apteka

april m kwiecień

apsolvent m absolwent, student (po uzyskaniu absolutorium)

atentat m zamach

atentator m zamachowiec

automobil m samochód, putnički au-

tobus m, teretni ciężarowy

august m sierpień

¹ Wierzbicki, U. Radnović, J. Chłabicz „Mały słownik serbsko-chorwacko — polski i polsko — serbsko-chorwacki” Wiedza Powszechna, Warszawa 1980

avion *m* samolot

azbuka *f* alfabet *m* (cyrylicki i glagolicki)

B

baciti rzucić, cisnąć

badava (**besplatno**) darmo, za darmo, (uzalud) na próżno, na darmo

badnjak *m* wigilia Bożego Narodzenia

badnji wigilijny

baka *f* (**majka** **roditelja**) babka, (starica) staruszka, starucha

barem przynajmniej, chociaż

barka *f* łódka, łódź

baršun *m* aksamit

baršunast aksamitny

baš właśnie, akurat

baviti se (**boraviti**) przebywać, (**zanimati se** **nečim**) zajmować się czymś

beba *f* niemowlę, dzidzia

belančevina *f* białko

beo, **beli** biały

bez bez

biblioteka *f* biblioteka

bibliotekar *f* bibliotekarz

bicikl *m* rower

biftek *m* befsztyk

bije *v.* be-

bijel biały

bilje *n coll.* roślinność

biljka *f* roślina, ziele

bioskop *m* kino

biser *m* perła

bistar jasny, przejrzysty, *przen.* bystry, pojętny

biti (**jesam**) być

bivati bywać, zdarzać się

bivši były

blagajna *f* kasa

blagodariti dziękować

blistati błyszczyć, lśnić

bogami! jak mi Bóg miły!

bogat bogaty

boja *f* kolor, barwa

bojati se bać się, lękać się

bolest choroba

bolnica *f* szpital

bolovati (od **čega**) chorować (na co)

bolje lepiej

bombon *m*, **bombona** *f* cukierek

boravak *m* pobyt

Bosanac *m* Bośniak

Bosanka *f* Bośniaczka

bosanski bośniacki

Božić *m* Boże Narodzenie

braća *f* bracia

brak *m* małżeństwo

brat *m* brat

bratanac *m* bratanek

brdo *m* góra, wzgórze

breskva *f* brzoskwinia

brežuljak *m* wzgórek, pagórek

briga *f* troska, kłopot

brijač *m* fryzjer

brinuti se (za kogo, što) troszczyć się, martwić się

brod *m* statek, okręt

broj *m* liczba, cyfra, numer, *gram.* liczebnik

brojan liczny, liczebny

brz szybki, prędko, **voz** (**vlak**) pociąg pospieszny

budući przyszły

Bugar (*in*) *m* Bułgar

Bugarka *f* Bułgarka

burek *m* przekładaniec z serem lub z mielonym mięsem

C

celi cały

cena *f* cena, koszt

centar *m* centrum

cesta *f* droga, szosa

cigareta *f* papieros

cilj *m* cel *sport.* meta

cimet *m* cynamon

cio cały

cipela *f* but

cje- *v.* ce

crkva *f* kościół, cerkiew

crn czarny ~**vino** wino czerwone

Crnac *m* Murzyn

Crnogorac *m* Czarnogóra

Crnogorka *f* Czarnogórka

crt *f* linia, kreska

crven czerwony

cveće *n coll.* kwiaty

cvije- *v.* cve-

cvrčak *m* świerszcz

cvrčati ćwierkać, skwierczeć

Č

čaj *m* (kineski) herbata, (od kamilice, lipe itd.) ziółka

čak nawet, aż

čakavština *f* dialekt czekawski

čamac *m* łódka, czółno

čarapa *f* pończocha (**kratka**) skarpetka

čaršija *f* rynek, plac targowy, dzielnica handlowa

čas *m* (**trenutak**) chwila, godzina (**školski**) lekcja, godzina lekcyjna, (**na univerzitetu**) wykład

čaša *f* szklanka

Čeh *m* Czech

Čehinja *f* Czeszka

čekati czekać

čempres cyprys

čest częsty

četvrtak *m* czwartek

četvrti czwarty

čeznuti tęsknić

čiča *m* (**stric**) stryjek

čim skoro, skoro tylko

činiti czynić, robić

čist czysty

čistiti czyścić, oczyszczać, **sobu** sprzątać, zamiatać pokój

čitalac *m* czytelnik

čitaonica *f* czytelnia

čitatelj *m* czytelnik

čitateljica *f* czytelniczka

čitati czytać

čitav cały

čobanin *m* pasterz, pastuch

čorba *f* zupa

čovjek *m* człowiek

čovje *v.* čove

čuditi se dziwić się

čvrst (**jak**) mocny, silny (**tvrd**) twardy, (**postojan**) trwały, stały

Ć

će *v.* hteti

ćemo *v.* hteti

ćevapčići *pl.* pieczone na rożnie kawałki mięsa

ću *v.* hteti

ćufte *n* rodzaj kotleta mielonego

ćuprija *f reg.* most

ćuran *m* indyk

ćutati milczeć

ćutljiv (**mučaljiv**) milczący, (**osetljiv**)

czuły, wrażliwy

D

da że, żeby, aby ażeby, gdyby

da li czy, czyż

da tak

dakle więc, zatem

dalek daleki, odległy

Dalmatinac *m* Dalmatyńczyk

dalmatinski dalmatyński

dalje dalej

dan dzień, dobar dzień dobry

danas dziś, dzisiaj

današnji dzisiejszy, obecny

dati dać, podać

debeo gruby

decembar *m* grudzień

dečak *m* chłopiec, chłopak

dečiji dziecięcy

ded *m* dziadek, dziad

dekan *m* dziekan

delovati działać

dentist *m* dentysta

deo *m* część

deset dziesięć

desiti se (**naći se**) znaleźć się

desni prawy

dete *n* dziecko

devedeset dziewięćdziesiąt

devet dziewięć

devojka *f* dziewczyna

dignuti podnieść

dijagnoza *f* diagnoza

dije- *v.* de-

dio *m* część

diploma *f* dyplom

diplomirati uzyskać dyplom, ukończyć studia wyższe

diplomski dyplomowy, **ispit** egzamin dyplomowy, magisterski

disertacija dysertacja
divan cudowny, wspaniały
dizati podnosić, dźwigać
dnevni dzienny, codzienny
do do, obok, przy, oprócz, poza
doba *n* czas, czasy, okres, epoka, pora
dobar dobry
dobiti dostać, otrzymać
dobro *n* dobro, majątek
dobro dobrze
docent *m* docent
doček *m* powitanie **Nove godine** Sylwester, zabawa sylwestrowa
doći przyjsć, przybyć, przyjechać
dodije *v.* dode-
događaj *m* wydarzenie, zdarzenie
dojam *m* wrażenie
dokle dokąd, pokąd dopóki
domovina ojczyzna
don(ij)eti donieść, przynieść, przywieść
dopisivanje *n* korespondencja
dopisivati se korespondować
dopisnica *f* kartka pocztowa
dopust *m* urlop
doputovati przyjechać
doručak *m* śniadanie
doručkovati jeść śniadanie
dosetiti se domyslić się
dosje- *v.* dose
dosta dosyć
dostupan przystępny
drag drogi, miły
draga *f* ukochana
drug *m* towarzysz, przyjaciel, kolega
(muz) małżonek
držati trzymać, mieć, posiadać
dućan *m* sklep, kram
dugme *n* guzik
dužan winien, dłużny
dva dwa
dvadeset dwadzieścia
dвориšte *n* podwórze
Dž
džamija *f* meczet
džemper *m* sweter
džep *m* kieszeń

džigerica *f* crna~ wątroba, bijela~
pluća

Đ

đački uczniowski

đak *m* uczeń

đuvec *m* serbska potrawa z kartofli, pomidorów, papryki i wieprzowiny

E

eda aby, żeby

ekavac *m* człowiek mówiący dialektem ekawskim (wschodnim) języka serbsko-chorwackiego

ekavština *f* dialekt ekawski języka serbsko-chorwackiego

elegantan elegancki

Engleskinja *f* Angielka

Englez *m* Anglik

eno oto

Evropejac *m* Evropljanin *m* Europejczyk

F

fakultet *m* wydział (szkoły wyższej)

famozan głośny, słynny

februar *m* luty

filatelija *f* filatelistyka

filozofski filozoficzny ~fakultet wydział humanistyczny (uniwersytetu)

fin delikatny, świetny

fudbal *m* piłka nożna

futur *m* gram. czas przyszły

G

ga go, jego

galama *f* hałas, wrzawa

gde gdzie

gd(j)e *v.* gde

glagol *m* czasownik

glas *m* głos

glava *f* głowa

glavni główny

gle! patrz!

gledalište *n* widownia

glumac *m* aktor

glup głupi

godina *f* rok

gospodin *m* pan

gospođa *f* pani

govedina *f* wołowina

govoriti mówić
grad *m* miasto, gród glavni~ stolica
gubiti tracić
gust gęsty
gužva *f* tłok

H

hajde! chodź!, chodźże!

Hercegovac *m* mieszkaniec Hercegowiny

Hercegovka *f* mieszkanka Hercegowiny

hiljada *f* tysiąc

hlače spodnie

hlad *m* chłód, zimno

hleb *m* chleb

hljeb *m* chleb

hoće, hoćemo, hoćeš, hoćete, hoću *v.* hteti

hotel *m* hotel

hrana *f* jedzenie

Hrvat *m* Chorwat

Hrvatica *f* Chorwatka

hrvatski chorwacki

hteti chcieć, pragnąć, słowo posilkowe przy tworzeniu czasu przyszłego

htjeti *v.* hteti

humanist *m* humanista

humanistički humanistyczny

hvala dziękuję, ~l(ij)epo, najl(j)epša dziękuję bardzo

I

i i, także, też

ići iść

igra *f* zabawa, gra, taniec

igrač *m* gracz, zawodnik sportowy

ili lub, albo, czy, czyli

imati mieć, posiadać

ime *n* imię, nazwa

interesantan interesujący

interesirati interesować

ishrana *f* wyżywienie

ispit *m* egzamin

ispod pod

ispuniti napelnić, wypełnić, wykonać, wypełnić

isti ten sam

istraživač *m* badacz

izdati wydać, opublikować, zdradzić

izići wyjść
izraziti wyrazić
izvan poza
izvinjavati se przeproszać

J

jabuka *f* jabłoń, jabłko

jadranski adriatycki

jaje *n* jajko

januar *m* styczeń

janje *n* jagnię

javiti zawiadomić, donieść ~se dać znać osobie, pojawić się, pozdrowić

je jest

jedan jeden

jedanaest jedenaście

jednostavan prosty, nieskomplikowany

jedrenje żeglarstwo

jedva ledwo, zaledwie

jeftin tanio

jekavac *m* człowiek mówiący dialektem języka serbsko-chorwackiego

jekavština *f* jekawica (dialekt jekawski języka serbsko-chorwackiego)

jelo *n* jedzenie

jelovnik *m* jadłospis

jer bo, bowiem, ponieważ

jesam jestem

jesen *f* jesień

jesti jeść, jadać

jetra wątroba

Jevrejin *m* Żyd

jezero *n* jezioro

jezik *m* język

jogurt *m* jogurt

još jeszcze

juče(r) wczoraj

jug *m* południe

Jugoslaven, Jugosloven *m* Jugosłowianin

jugoslavenski, jugoslovenski jugosłowiański

jok *reg.* nie

jutro *n* rano, ranek, dobro~! dzień dobry!

K

kad(a) kiedy, gdzie

kafa *f* kawa
 kafana *f* kawiarnia, restauracja
 kajgana *f* jajecznica
 kajsija *f* morela
 kako jak, w jaki sposób
 kako skoro, jak tylko, ponieważ
 kamila *f* wielbłąd
 kašika *f* łyżka
 katedra *f* katedra (na uniwersytecie)
 katedrala *f* katedra (kościół)
 kava *f* kawa
 kavana *f* kawiarnia
 kazalište *n* teatr
 kazati powiedzieć
 kifla *f* rogalik
 kino *m* kino
 kiša *f* deszcz
 kišobran *m* parasol
 knjiga *f* książka
 književni literacki
 kola wóz, samochód, auto
 kolač *m* ciastko
 kolodvor *m* dworzec
 koristan pożyteczny
 koštati kosztować
 kruh *m* chleb
 kuhati gotować
 kupaonica *f* łazienka
 kupe *m* przedział (w pociągu)
 kupus *m* kapusta
 kutija *f* pudełko
 kuvati gotować

L

lada *f* łódź
 latinica *f* alfabet łaciński
 lav *m* lew
 laž *n* kłamstwo
 lečiti (se) leczyć (się)
 lepo ładnie, pięknie
 leto *n* lato
 li czy
 lice *n* twarz
 lije- *v.* le
 lipanj *m* czerwiec
 listopad *m* październik
 loše źle, niedobrze
 lov *m* polowanie

Lj

ljubav *f* miłość
 ljubavni miłosny
 ljubaznost *f* grzeczność
 ljubiti całować, kochać
 ljubomora *f* zazdrość
 ljut zły, rozgniewany, ostry, mocny

M

mačak *m* kot
 maj *m* maj
 majka *f* matka
 makar choć, chociaż
 malo mało
 maslac *m* masło
 med *m* miód
 mesec *m* miesiąc, księżyc
 mje- *v.* me-
 mleko *n* mleko
 mlije- *v.* mle-
 mnogo wiele, dużo
 molim proszę, słucham
 muškarac *m* mężczyzna
 muž mąż, małżonek, człowiek

N

na na, w(e) do, nad, o
 naći znaleźć
 nadati se (čemu) mieć nadzieję (na co)
 nadimak *m* przydomek
 nadmorski nadmorski ~a visina wysokość nad poziomem morza
 naglasak *m* akcent
 naglo nagle, gwałtownie
 naime mianowicie
 nakon po
 naliv-pero *n* wieczne pióro
 nameštaj *m* meble
 nameštati meblować
 namje- *v.* name-
 napamet na pamięć
 naprotiv przeciwnie
 narav *f* natura, charakter
 narečje *n* narzecze, dialekt
 naročito szczególnie, specjalnie
 narod *m* lud, naród, tłum
 narudžba *f* zamówienie, obstalunek

naseljenost *f* zaludnienie, gęstość zaludnienia
 naslov *m* tytuł, nagłówek, adres
 naslje- *v.* nasle-
 nastajati powstawać, rodzić się, zaczynać się
 natočiti nalać
 naučan nawykowy, przyzwyczajony
 naučnik *m* uczony, naukowiec, uczeń (w rzemiośle)
 nauka *f* nauka, wiedza
 navrh na (szczyt, czubku), nad, ponad
 navršiti ukończyć, skończyć, wypełnić
 nazivati nazywać ~se nazywać się
 ne nie
 nebo *n* niebo
 nažalost niestety
 nedelja *f* (dan) niedziela, (7 dana) tydzień
 nedeljno tygodniowo
 nedje- *v.* nede
 nedostajati brakować
 nego ale, lecz, niż
 nepoznat nieznany
 ništa nic
 noć *f* noc laku~! dobranoc!
 nogomet *m* piłka nożna
 nov nowy
 novci *pl.* pieniądze
 nož *m* nóż
 nula *f* zero

Nj

nje- *v.* ne-
 njegov jego
 njen, njezin jej
 njiva *f* pole

O

o o, na podczas, przeciw
 obala *f* brzeg, wybrzeże
 obično zwyczajnie, zwykle, zazwyczaj
 obitelj *f* rodzina
 oblačan zachmurzony, pochmurny
 oči *pl.* oczy
 od od, z(e)
 odakle skąd
 odavde stąd

odgovarati odpowiadać
 odgovor *m* odpowiedź
 odmor *m* odpoczynek, przerwa, wakacje
 odrezak *m* odcinek, odrzynek
 osim oprócz, prócz
 ostrvo *n* wyspa
 otići odejść, odjechać, udać się w drogę, pójść
 otok *m* wyspa
 ova ta
 ovaj ten
 ozdrav(j)eti wyzdrowieć
 oženjen żonaty

P

pa 1. i potem, pa ipak jednakże
 pa 2. partykuła wzmacniająca: pa pusti
 ga puścić go
 pacijen(a)t *m* pacjent
 pak potem, zaś, natomiast
 pamet *f* rozum, rozsądek, umysł
 pametan rozumny, mądry
 paprika *f* papryka
 pantalone *pl.* spodnie
 peći piec
 period *m* okres
 pet pięć
 petnaest piętnaście
 piće picie, napój
 pijaca *f* targ, rynek
 pijan pijany
 pijanist *m* pianista
 pisati pisać
 pita *f* rodzaj placza z serem lub owocami
 planina *f* góra
 planinar *m* alpinista, turysta
 ples *m* taniec, bal
 plivati pływać
 po po, dla, przez, według
 poći pójść, udać się gdzieś, pojechać
 pogreška *f* błąd
 pogrešiti omylić się, popełnić błąd
 pogriješiti *v.* pogrešiti
 pojava *f* zjawisko
 poklon *m* podarunek, prezent
 položaj *m* położenie, sytuacja
 Poljak *m* Polak
 Poljakinja *f* Polka

e *n* pole
 ao *m* praca
 vati (*u goste*) zaprosić, wezwać
 lavati wykładać, przekazywać, od-
 ać
 a *f* opowiadanie
 ati dogadzać, smakować, sprzyjać
 ka *f* sposobność, okazja, warunek
 remati przygotować
 utnost *f* obecność
 av brudny
 čavati badać, studiować
 pierwszy
 pelny, całkowity

 n *m* rachunek
 ti pracować
 n raj
 n wojna
 powiedzieć
 telji *pl.* rodzice
 k *m* krewny, krewniak
 ndan *m* urodziny
 nje *n* urodzenie
 k *m* obiad
 ti jeść obiad
 n *m* wrzesień
 f ręka

 z, ze, na znad, od, za
 ati zebrać, mat.dodać
 pljati zbierać
 raćaj *m* komunikacja
 jati spotykać się
 ały, wszystek

 siebie
 m siedem
 a *f* sesja
 a *f* siostra
 kije *pl.* narty
 ca *f* smakolyk, cukierek
 ać(i)a soba sypialnia
 m sport
 f szczęście
 m mieszkanie
 ca *f* dworzec

starac *m* starzec
 stići zdążyć, przybyć, przyjść
 stotina *f* sto, setka
 struka *f* zawód, fach
 sve wszystko
 svirati grać (na instrumencie)
 Š
 šah *m* szach (władca, szachy)
 šala *f* żart
 šampion *m* mistrz
 šaran karp
 šaren różnokolorowy
 šećer *m* cukier
 širina *f* szerokość
 šnicla *f* sznycel
 šteta *f* szkoda
 što 1. co, ile, który
 što 2. że, ponieważ
 šuma *f* las
 šunka *f* szynka
 šut(j)eti milczeć
 T
 tableta *f* tabletki
 taj ten
 takmičenje *n* zawody
 takmičiti se współzawodniczyć, rywali-
 zować
 Talijan *m* Włoch
 Talijanka *f* Włoszka
 telefon *m* telefon
 teletina cielęcina
 teta ciotka
 ti ty
 tjedan *m* tydzień
 tko kto
 trebati potrzebować
 trg *m* plac
 trošak *m* wydatek, koszt
 U
 u w, we, do, o, na
 učitelj *m* nauczyciel
 učiteljica *f* nauczycielka
 ujak *m* wuj, wujek
 ulje *n* olej
 umivaonica *f* umywalnia
 umivaonik *m* umywalka

umivati (*se*) myć (się)
 umnožavati mnożyć, rozmnażać
 umnožiti pomnożyć
 umor *m* zmęczenie
 umoran zmęczony
 upotrebiti użyć, zastosować
 uzaludan daremny
 uzeti wziąć
 uživati rozkoszować się, cieszyć się
 V
 varati oszukiwać
 večer *n*, večer *f* wieczór, dobro~ dobry
 wieczór
 vi wy
 vlak *m* pociąg
 voće *n* owoce
 voda *f* woda
 vrt *m* ogród
 vući ciągnąć, wlec
 vuk *m* wilk
 vuna *f* wełna
 Z
 za za, podczas, o, dla, do
 zaboraviti (*se*) zapomnieć (się)
 zagonetka *f* zagadka

zagrljaj *m* objęcie, uścisk
 zamoliti poprosić
 zanimanje *n* zawód, zajęcie, zaintereso-
 wanie, zaciekawienie
 zapad *m* zachód
 zar czy, czyż
 zašto dlaczego
 zauzet zajęty
 završiti skończyć, ukończyć
 zbog z powodu, na skutek
 zima *f* zima, chłód, zimno
 znanost *f* wiedza, nauka
 zub *m* ząb
 zvuk *m* dźwięk
 Ž
 žalost *f* smutek, żal
 žena *f* kobieta
 život *m* życie
 životinja *f* zwierzę
 žlica *f* łyżka
 žličica *f* łyżeczka
 žudnja *f* pożądanie
 žumance *n* żółtko
 žut żółty
 žvakati żuć

Bibliografia ważniejszych prac

Słowniki:

- 1) J. Wierzbicki, U. Radnović, J. Chabowicz: Mały słownik serbsko-chorwacko-polski i polsko-serbsko-chorwacki, Wiedza Powszechna, Warszawa 1980
- 2) Vilim Frančić: Słownik serbsko-chorwacko-polski, tom I-II, Wiedza Powszechna, Warszawa 1987

Podręczniki:

- 1) I. V. Arbuzova, P. A. Dimitrijev, N.I. Sokal: Serbochorvatskij jazyk, Izd. Leningradskogo Universiteta, 1965
- 2) J. Bukša, A. Antoš: Čitanka za VI razred osnovne škole, Školska Knjiga, Zagreb 1961
- 3) B. Ćorić: Srpskohrvatski za strance, Beograd 1989
- 4) I. Frangeš, M. Šicel, D. Rosandić: Pristup književnom djelu, čitanka za I razred gimnazije, Školska knjiga, Zagreb 1964
- 5) V. P. Gudkov: Serbochorvatskij jazyk, Izd. Moskovskogo Universiteta 1969
- 6) M. Krukowska: Govorite li srpskohrvatski? Zwięzły kurs języka serbochorwackiego, Wiedza Powszechna, Warszawa 1977
- 7) B. Oczkova: Zarys historii języka serbsko-chorwackiego, Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1983
- 8) M. Patridge: Serbo-Croat, Practical Grammar and Reader, Izdateljski Zavod Jugoslavija, Beograd 1972
- 9) T. P. Popova: Serbsko-Chorvatskij jazyk, Vyssaja škola, Moskva 1986
- 10) V. N. Zenczuk, E. Jokanović-Michajlova, M. P. Kisova, M. Marković: Učebnik serbochorvatskogo jazyka, Izdateljstvo Moskovskogo Universiteta, 1986
- 11) S. Stojčević: Hrvatskosrpski jezik. Udžebnik za strance. Centar za učenje stranih jezika, Zagreb 1960

Gramatyki:

- 1) J. Benešić: Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego. Warszawa 1939
- 2) J. Brabec, M. Hraste, S. Živković: Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika, Zagreb 1952
- 3) V. Frančić: Gramatyka opisowa języka serbo-chorwackiego, PWN, Warszawa 1963
- 4) M. Stevanović: Gramatika srpskohrvatskog jezika, Beograd 1951

W podręczniku zostały wykorzystane m.in. fragmenty różnorodnych tekstów zamieszczonych w następujących jugosłowiańskich czasopismach: Arena, Svijet, Mikijev Zabavnik, Politikin Zabavnik (lata 1989 – 1990) wraz z towarzyszącymi im niekiedy ilustracjami.